

מדינת ישראל
- משרד החוץ

הטכניון
מכון טכנולוגי לישראל

מוסד שמואל נאמן
למחקר מתקדם במדע וטכנולוגיה

"מסמך נאמן"

דיפלומטיה ציבורית בישראל

פרויקט משותף של מוסד שמואל נאמן בטכניון ומשרד החוץ

דו"ח מחקר

פרופסור דב שנער

בית הספר לתקשורת

המכללה האקדמית נתניה

מנהל אקדמי

מרץ 2009

צוות המחקר

פרופסור דב שנער
המכללה האקדמית נתניה
מנהל אקדמי

ד"ר רועי דוידזון
המכללה האקדמית נתניה
ריכוז מחקר השדה

ד"ר דליה לירן – אלפר
המסלול האקדמי המכללה למנהל
ריכוז "החיים בישראל"

ד"ר לאה מנדלזיס
המכללה האקדמית נתניה
ריכוז "שיטות ומסגרות"

פרופסור אריה נאור
אוניברסיטת בן גוריון
ריכוז המרכיב האידיאולוגי

פרופסור ענת פירסט
המכללה האקדמית נתניה
ריכוז מאגר המידע

סייעו במחקר

גב' נעמה מעוז, עוזרת מחקר
מר חיים חגי, עוזר מינהלי
גב' שגית יעקובוביץ, עוזרת מינהלית

מתאמי המחקר

מר משה אלעד, מוסד שמואל נאמן, הטכניון, חיפה
מר מאיר שלמה, משרד החוץ

תוכן עניינים

8	פתח דבר – פרופ' נדב לירון, המנהל היוצא של מוסד נאמן ויוזם הפרויקט
9	דברי מבוא – אביב שיר-און, סמנכ"ל תקשורת והסברה, משרד החוץ
10	תמצית מנהלים
10	נקודות מוצא
11	מערך הפרויקט: אסטרטגיה ומרכיבים
12	יעדים וצרכים
15	מרכיבי הפרויקט
15	תכנים
15	מחקר שדה אמפירי בדנמרק והודו (פרקים 4 ו-5)
16	פיתוח מסגרות, אסטרטגיות, ושיטות
17	מודל SWOT: דגם לבניית מדיניות ופעולה
21	עשרה אתגרים למדיניות, יישום ומתודולוגיה
פרק 1	
23	הצגת הנושא והפרויקט – פרופ' דב שנער
23	רקע כללי
24	מהי דיפלומטיה ציבורית?
26	ההקשר
26	רקע מושגי והתפתחות תיאורטית
28	דיפלומטיה ציבורית "ישנה" וחדשה
29	שחקנים שהם מדינה ושחקנים שאינם מדינה
30	אפיון צרכי הדיפלומטיה הציבורית של ישראל
30	הפרויקט: יעדים ושיטות
30	יעדים, הדגשים, תוצרים ומרכיבים
31	מערך הפרויקט
31	מחקר שדה אמפירי
33	מקורות
פרק 2	
35	ישראל באלף השלישי: תכנים עקרוניים בדיפלומטיה הציבורית - פרופ' אריה נאור
35	שיקולים כלליים
35	"חטאיה של ישראל"
36	לגיטימציה והישרדות
37	טענת ה"אפרטהייד"
39	זכות הקיום
40	מדינה יהודית ודמוקרטית: בעיית הלגיטימציה
45	השוואה והקמת המדינה
47	בעיית הפליטים
48	אנטישמיות
51	ועידת האו"ם נגד גזענות
52	האם ישראל היא נטל או נכס לארה"ב?
54	היבטים של הדיפלומטיה הציבורית באירופה
56	סיכום
58	מקורות
פרק 3	
59	החיים בישראל: מעבר לקונפליקט – ד"ר דליה לירן-אלפר

59	..... הנחות יסוד
59	..... "עוצמה רכה" (soft power) בעולם ובישראל
59	..... דוגמאות של יישום עוצמה רכה במדינות אחרות
60	..... פעולות ד"צ המבליטות את "החיים בישראל" בד"צ הישראלית בשנים האחרונות (2008-2007)
63	..... ניתוח פעילויות ד"צ
64	..... מקורות

66	..... פרק 4
66	..... מחקר שדה אמפירי בדנמרק והודו: "חיפוש תובנות" - פרופ' דב שנער
66	..... "חיפוש תובנות" בהודו
68	..... סיכום הביקור: הנקודות העיקריות העולות מסדרת הראיונות
69	..... תובנות שעלו מהמפגשים
71	..... פעולות שהומלץ לבצע בשלב השני
74	..... "חיפוש תובנות" בדנמרק
75	..... סיכום הביקור בדנמרק
77	..... תובנות שעלו מהמפגשים
78	..... פעולות שהומלץ לבצע בשלב השני
79	..... רשימת הפגישות שנערכו בדלהי - 4.11.07 – 11.11.07
79	..... רשימת הפגישות שנערכו בקופנהגן וסביבותיה - 11.10.2007-8.10.2007

81	..... פרק 5
81	..... מחקר שדה אמפירי בדנמרק והודו: "בקרת תובנות" - ד"ר רועי דוידזון
81	..... ניתוח הנתונים בהודו
81	..... מבוא
81	..... מתודולוגיה
82	..... הטענה המרכזית
83	..... חוזקות, חולשות, הזדמנויות, איומים (מודל SWOT)
84	..... ממצאים אמפיריים
88	..... ניתוח הנתונים בדנמרק
88	..... מבוא
88	..... שיטה
89	..... ממצאים
91	..... מסקנות כלליות
95	..... מקורות

108	..... פרק 6
108	..... מסגרות, אסטרטגיות ושיטות - ד"ר לאה מנדלזיס
108	..... הצורך בדיפלומטיה ציבורית (ד"צ) כמענה לבעיה מוגדרת של ישראל
110	..... מתודולוגיה: מודל SWOT - שיטת ניתוח לתכנון אסטרטגי
112	..... מסגרת יעדים בדיפלומטיה הציבורית
114	..... שיטה מוצעת לאבחון קהלי יעד והגדרות פעילות Soft Power
117	..... סיכום והמלצות
118	..... מקורות

120	..... פרק 7
120	..... מאגר מידע - פרופ' ענת פירסט עם נעמה מעוז
120	..... מבוא
120	..... הרציונל
123	..... עדכון שוטף

124 ..... ארגונים ושחקנים בדיפלומטיה הציבורית - פרופ' יורם פרי
132 ..... מקורות

פרק 8 133

133 ..... לקחים ומסקנות - פרופ' דב שנער
133 ..... ייחודה של ישראל
134 ..... יעדים וצרכים
137 ..... מה אפשר ללמוד מהמומחים? הערות לגבי מדיניות של דיפלומטיה ציבורית
137 ..... דיפלומטיה ציבורית איננה רק טכניקה. היא חלק מהמערכת החברתית
138 ..... דיפלומטיה ציבורית ותקשורת
139 ..... דיפלומטיה ציבורית ויחסי ציבור: מחלוקות בנושא המיתוג
141 ..... "מימד הפזורה": מרכיב חדש בדיפלומטיה הציבורית
142 ..... דיפלומטיה ציבורית: לקחים מן העבר
144 ..... מה יכולים משרדי חוץ ללמוד מהמומחים?
146 ..... מה עומד בפנינו?
146 ..... מקורות

נספח 1 - מצגת שליוותה את הרצאתה של פרופ' ננסי סנאו 147

147 ..... בכנס הבינלאומי לדיון במסקנות המחקר
147 ..... תל אביב, אוקטובר 2008
147 ..... (Public Diplomacy As If Publics Mattered)

נספח 2 - מצגת שליוותה את הרצאתו של ד"ר ג'וזף באטורה 159

159 ..... בכנס הבינלאומי שנערך לדיון במסקנות המחקר

תרשימים ולוחות

תמצית מנהלים

- 13..... תרשים 1: דגם "מסמך נאמן" לדיפלומטיה ציבורית ישראלית.
- 14..... תרשים 2: קידום תדמיות חיוביות ותמיכה.

פרק 5 (תרשימים ולוחות באנגלית - דנמרק)

Figure 5.1. The existence of shadow in public opinion formation regarding Israel.....	96
Figure 5. 2. Distribution of overall attitude towards Israel (Denmark).....	97
Figure 5.3. Mean level of Israeli favorability rating by position regarding human rights with a 95% confidence interval (Denmark).....	98
Figure 5.4. Mean level of interest in five areas related to Israel with a 95% confidence interval (Denmark).....	99

Tables for selected variables

5. 2 Is your over all attitude towards Israel favorable or unfavorable?	99
5.3A. How interested would you be to learn more about the following: Economic ties between Denmark and Israel (such as joint-ventures)?.....	100
5.3.B How interested would you be to learn more about the following: Political ties between Denmark and Israel (such as meetings between politicians or cooperation in the United Nations)?.....	100
5.3C. How interested would you be to learn more about the following: Contemporary culture and sports in Israel {such as Israeli films, concerts, dance shows, competitive sports)?.....	101
5.3D. How interested would you be to learn more about the following: History (such as biblical history, archaeology and ancient civilization)?.....	101
5.3E. How interested would you be to learn more about the following: Technology (such as modern high tech Israeli industry)?.....	102
5.4. Do you agree or disagree with the following statement: Establishing the modern state of Israel was the right thing to do.....	102
5.5 Do you agree or disagree with the following statement: Israel is a democracy built on the same basic principles of government as in Western European countries today.....	102
5.6. Do you agree or disagree with the following statements: Religion and politics are separated in Israel as in most Western European countries today.....	103
5.7. With which of the following statements do you agree most?	
5.8. Do you agree or disagree with the following statement: Sometimes it is necessary for a country to set aside civil rights to provide security for its citizens.....	103
5.9. For which side in the ongoing Israeli/Palestinian conflict do you have more sympathy?.....	104
5.10. For which side in the ongoing conflict between Israel and the Arab countries do you have more sympathy?.....	104
5.11. Do you think that Denmark is too supportive, appropriate or too unsupportive towards Israel today?.....	104

5.12. Which of the two sides in the Israeli/Palestinian conflict do you think bears the responsibility to put an end to the conflict?.....	105
5.13. I boycott Israeli goods when I shop.....	105
5.14. Did you ever visit Israel or would you like to?- (as a tourist, for short business trip(s), to work or study for a longer period of time, other.....	105
5.15. Some people think that the Palestinians and Israelis are like neighbours living in the same building, who constantly fight with one another and still will not have solved their differences 30 years from now. Do you agree or disagree with this point of view?.....	106
5.16. Do you agree or disagree with the following statement: Denmark should be more actively involved in solving the Israeli/Palestinian conflict than the case is today.....	107
5.17. Do you agree or disagree with the following statement regarding immigration in Denmark: Many of my personal acquaintances think that immigration constitutes a threat to Danish society.....	107
5.18. Do you think that Denmark is likely or unlikely to suffer from a similar terrorist attack within the next five years?.....	107

פרק 6

109.....	תרשים 6.1 – מעגל מחליש המזין את עצמו.....
110.....	תרשים 6.2 – ניסיון לפרוץ את מעגל ההחלשה באמצעות פעולה.....
113.....	תרשים 6.3 – הגדרת מסגרת פעולה.....

פרק 8

135.....	תרשים 8.1: דגם "מסמך נאמן" לדיפלומטיה ציבורית ישראלית.....
136.....	תרשים 8.2: קידום תדמיות חיוביות ותמיכה.....

פתח דבר – פרופ' נדב לירון, המנהל היוצא של מוסד נאמן ויזום הפרויקט

בשלהי מלחמת לבנון השנייה שוב בלט לעיני כל כי "לא מבינים" אותנו. כאן, לכאורה, לא היה מקום לאי הבנה: החיזבאללה הרג בחיילינו וחסף שניים מהם, ובעקבות תגובת מדינת ישראל פתח בהתקפה חסרת רסן של אלפי טילים על כל צפון מדינת ישראל. והנה, בעקבות תגובות בעולם, שוב הובהר כי "משהו" לקוי מאוד בצורה בה נתפסת ישראל בעולם.

היה לי ברור כי הסברה אינה עניין ל"מסבירים תורנים", מוכשרים ככל שיהיו. מתוך שיחות עם פרופסור עוז אלמוג, נראה היה לי כי חשוב, כבסיס להסברה, להציג את מדינת ישראל בתהליך מתמשך ולא את מדיניות הממשלה העכשווית, והחלטתי לעשות מעשה. בעזרתו של משה אלעד איתרנו את פרופסור דב שנער, וכבר בפגישה הראשונה התברר כי מדובר בתחום הידוע היום בשם "דיפלומטיה ציבורית". לשמחתי, נענה פרופסור שנער בהתלהבות לעמוד בראש הפרויקט. בנוסף, בהתאם למדיניות שהתווייתי במוסד נאמן, הנחיתי כי יש צורך לשתף את הגורם המבצע במדינת ישראל כשותף מלא לפרויקט מתחילתו, ובמקרה זה - משרד החוץ. לשמחתנו, מצאנו במשרד החוץ שותף אסטרטגי מלא, מעוניין, תומך ומקצועי מאוד. מטרת הפרויקט הוגדרה כ"הדגמת התכנות", דהיינו הדגמה כיצד ניתן לבנות תהליך להסברת מדינת ישראל לכל מדינה לחוד, בהתאם למאפיינים שלה. ביחד עם אנשי משרד החוץ הוחלט על מדינה במזרח (הודו) ועל מדינה במערב (דנמרק). תוצאות העבודה מוצגות כאן היום לדיון והערכה. אני מבקש להודות לפרופסור שנער על העבודה הנהדרת שעשה ביחד עם כל צוותו. אני מבקש להודות למשרד החוץ על השותפות המלאה ועל היחס, העזרה והמשאבים הלא מבוטלים שהמשרד השקיע באירוח המשלחות בחו"ל (בנוסף למשאבים הרבים שמוסד נאמן עצמו השקיע בפרויקט), וכמובן, למשה אלעד על עבודתו חסרת הלאות בקידום הפרויקט. תקוותי כי הדגם המוצג כאן אכן יהווה דגם ראוי ויעיל בהסברת מדינת ישראל לטובת כולנו.

פרופסור נדב לירון

המנהל היוצא של מוסד נאמן

ויזום הפרויקט

דברי מבוא – אביב שיר-און, סמנכ"ל תקשורת והסברה, משרד החוץ

מחקר זה המובא בפניכם, לידתו במלחמת לבנון השנייה. דברים אלה נכתבים ממש תוך כדי מבצע "עופרת יצוקה". שתי נקודות זמן אלה הבהירו שוב את חיוניותה של הדיפלומטיה הציבורית כמרכיב בחוסן הלאומי וכגורם מרכזי בהצלחה במערכה הכוללת, המדינית והצבאית.

אגף ההסברה והתקשורת של משרד החוץ האמין מאז ומתמיד כי בצד הפרקטיקה שבה הוא עוסק יום יום, ראוי תמיד לנצל את המחקר האקדמי על מנת לנסות ולרכוש תובנות חדשות ושונוות. גם אם המחקר האקדמי לא מספק תמיד את כל התשובות לשאלות באשר לאסטרטגיה והטקטיקה הנכונות בראיית הדיפלומטים העוסקים בנושא, הרי ודאי שתמיד על העוסקים בתחום הדיפלומטיה הציבורית לבדוק את תפישותיהם מול הניתוחים והממצאים של האקדמיה.

דיאלוג מתמיד מעין זה בין הפרקטיקה לאקדמיה הוא חיוני להתחדשות וליצירתיות וחשוב מכדי ויתור על קיומו על ידי כל אחד מהצדדים.

מחקר זה הוא פרי עבודה מאומצת של שנה ומחצה, ששיאו בכנס בינלאומי בנושא הדיפלומטיה הציבורית שהוקדש לדיון בתוצאות המחקר באוקטובר 2009.

תקוותי היא שכל העוסקים בתחום הדיפלומטיה הציבורית ימצאו במחקר תובנות וגירוים אינטלקטואליים שיתרמו להעמקה ולהעשרת הידע בנושא.

זה המקום גם להודות לעוסקים במלאכה, לצוות האקדמי בראשות פרופסור דב שנער ולמוסד נאמן שהיה שותף מלא למחקר זה.

אביב שיר-און

סמנכ"ל תקשורת והסברה, משרד החוץ

תמצית מנהלים

נקודות מוצא

ההחלטה לערוך פרויקט מחקרי לצורך המלצה על קווי מדיניות דיפלומטיה ציבורית (ד"צ) בישראל נשענת על הנחת היסוד שלמרות העיסוק המתמיד של גורמים ממשלתיים ואחרים בתחום זה, יש צורך מעת לעת לעדכן תכנים, שיטות, הגדרת קהלים וסוכנים ברמה האסטרטגית והרעיונית וברמת הפעילות המעשית. מטרת העדכונים האלה היא לסייע בניסוח מדיניות מקיפה שתענה על הצרכים של מדינת ישראל ותושביה ברוח התקופה; שתשאב את המלצותיה ממעקב מתמיד וממחקרים בישראל ובעולם; ושתתאים להתמודדות עם עמדות, דעות והתנהגויות רווחות, עם נושאים שנויים במחלוקת, עם טכנולוגיות חדשות, עם הצורך ביצירתיות, ייחודיות וחוזק בהעלאה ובהחזרה של מסרים לסדר היום התקשורתי בישראל.

שינויים בסביבות, נסיבות, תפיסות, שיטות וטכנולוגיות בעולם ובישראל מחייבים ניסוח מדיניות ד"צ מתעדכנת באופן רצוף ומתמשך. כך, למשל, למרות שהיו ידועים מכבר, "הקרב על התודעה" ומלחמת הדימויים מודגשים בשנים האחרונות יותר מבעבר. בתהליך הכלל-עולמי הזה, עמדותיהן של מדינות ישראל בכללן נעשו קשות יותר להפצה ולצידוק, לעומת הפעילות הענפה של תנועות קיצוניות דתיות ואחרות. קשיי הדיפלומטיה הציבורית הישראלית בולטים גם על רקע ההצעות "להחזיר את הגלגל" לאחור, למשל; בהתחדשות נמרצת של הצגת שאלות על זכותה של ישראל להתקיים כמדינה ועל כושר הישרדותה באזור; בוויכוח המתעורר בשאלה: ישראל והפלסטינים – האם צריכים לחיות במדינה אחת או בשתיים? בהצעות לדון מחדש ב"נכסי צאן ברזל" כמו הצהרת בלפור והחלטת החלוקה של ארץ ישראל; בקריאות להחרמת ישראל וישראלים, להשמדת המדינה ולהחזרת אזרחיה למקומות שמהם באו הם ומשפחותיהם לישראל. שלא כמו בעבר, תופעות אלה אינן עוד נחלה בלעדית של תעמולה במשטרים חשוכים, אלא חודרות לממשלים ולחוגים ליברליים ומשכילים במדינות דמוקרטיות. יתר על כן, המהפכה הטכנולוגית מאפשרת כיום להפיץ תעמולה בלתי מבוקרת באמצעים בעלי עוצמה גלובלית, כגון ערוצי לוויין, אתרי אינטרנט, שידורים ישירים ממצלמות ביתיות וקלטות וידאו ואודיו. ערוצים אלה פועלים לפי כללים שונים מאשר תקשורת ההמונים המודפסת והאלקטרונית הוותיקה. הם מאפשרים הפצה רחבה של מסעי שטנה, שישראל היא נושא מרכזי בהם.

לכן, הנחות היסוד של הפרויקט הן שמאבקיה של ישראל על תדמיתה ועל אהדתם ותמיכתם המעשית של אחרים ייאלצו להתמודד בשנים הקרובות עם בעיות קשות אף יותר מאלו של היום. מכאן הצורך לעדכן הסברה בנוסחי-עבר, אל ד"צ המחודשת הגדרות של תכנים, ערוצים, שיטות וטיפול בקהלים, בדרכים מתאימות למתרחש כאן, עכשיו ובעתיד הנראה לעין; ושיש להפיק וליישם לקחים כאלה מהר ככל הניתן.

המטרה היא, אם כן, להציע כלים לעיצוב מדיניות של ד"צ, מתוך הממצאים העולים מצד אחד מהמחקר הרעיוני והאמפירי שערך צוות הפרויקט, ומצד שני מדעותיהם וממצאיהם של מומחים בעלי שם בנושא. הפרויקט אינו מתיימר להציע מרשמים או נוסחאות של מדיניות, שכן זה מקצועם ותפקידם של הממונים על ניסוחה וביצועה, ולא של קבוצת החוקרים המציגה כאן את עבודתה. דוח המחקר הוא מקבץ הצעות לעבודה בנושאים, מסגרות ושיטות. תרומתו היא, כמקווה, הצגה והמלצה של טיפול יותר שיטתי במרכיבי ד"צ ושל דרכי קביעת תמהילים אפקטיביים. מבחינות מסוימות, זהו תדריך לקובעי מדיניות, מתכננים, מבצעים ומנתחי ד"צ.

הנחת יסוד אחרת בפרויקט היא שלא ניתן לעקוף את הקונפליקט לגמרי או להימנע מטיפול בו בכל סוגי העוצמה המהווים כלים בד"צ: "עוצמה נוקשה" (hard power), "עוצמה רכה" (soft power) (smart power)¹. הקונפליקט, מקורותיו והשלכותיו הם מרכיבים יסודיים בתדמיתה של ישראל.

לפי ממצאי המחקר האמפירי שנערך במסגרת הפרויקט, הוא בולט הן בעיני החסרים או ה"עניים" במידע על ישראל (ונתפס לעתים בצורה מעוותת) והן בעיני בעלי מידע רב יותר (שאוּלִי נתפס בצורה מדויקת יותר). אל מול העובדה שלא ברור איזו תפיסה עדיפה ומהי החלופה המועדפת – העלמת הקונפליקט ממדיניות ד"צ הנשענת על בורות, או ההנחה שטיפול בסכסוך מעורר עמדות ביקורתיות כלפי ישראל, שעמן יש להתמודד - הנחתנו היא שאין להעלים את העמדות הרעיוניות והפרקטיות הישראליות הבסיסיות, כולל אלה הנוגעות לקונפליקט, אלא ליצור תמהילים מתאימים, המשלבים נושא זה עם נושאים ודרכים אחרים.

מעריך הפרויקט: אסטרטגיה ומרכיבים

האסטרטגיה הכללית בתכנון הפרויקט גרסה מסגרת רב-ממדית, כדי לאפשר, לראשונה בישראל, מאמץ אקדמי המשלב את ספרות המחקר העדכנית וחקירה אמפירית של תכנים ויישומים היסטוריים, גאו-פוליטיים, תרבותיים וארגוניים של ד"צ. גישה מערכתית זו אפשרה לזהות תחומים, ממדים, ואילוצים של הדיפלומטיה הציבורית הישראלית. בנוסף, היא אפשרה בדיקה של עוצמות, חולשות, מוקדים, מכשולים וקווי פעולה. יתר על כן, במסגרת הפרויקט בוצעו עבודות חדשות, שהתייחסו אך לא חזרו על עבודות שנעשו בעבר. כך נוצר מאגר מידע של מאמצי עבר והווה:

¹ מונחים שהוכנסו ושולבו בחקר הדיפלומטיה ע"י Joseph Nye ואחרים: "עוצמה נוקשה" – שימוש בכוח צבאי או לחץ כלכלי להשגת מטרות מדיניות בזירות בינלאומיות. "עוצמה רכה" – שימוש ברעיונות, ערכים, כללי אתיקה והיבטים של שיפור איכות חיים (תרבות, תירות, מדע וטכנולוגיה, מפגשי תרבות, שיתוף פעולה מסוגים שונים) כאמצעי להשגת מטרות מדיניות בזירות בינלאומיות. "עוצמה חכמה" – שימוש מתוחכם בשילובים של "עוצמה נוקשה" ו"עוצמה רכה" כאמצעי להשגת מטרות מדיניות בזירות בין לאומיות.

- לניסוח אופציות של מדיניות ד"צ בישראל ולהמשך המחקר בנושא;
- להמשך העיון בתכנים רעיוניים, "העוצמה הרכה" של ישראל, הכוללת תחומי תרבות, מדע וטכנולוגיה, ותחומים אחרים בהם יש לישראל הישגים;
- להימנע מלעסוק בניתוח מקרים ספציפיים של הצלחות או מחדלי ד"צ.

יעדים וצרכים

בצד הסטייה המופגנת בישראל מממצאיו של Batora² על דפוסי ההתנהגות והתדמיות של מדינות קטנות (ראה גם נספח 2), אחת הדמויות המרכזיות בחקר הד"צ, גורסת כי התדמיות הגלובליות של ישראל נתפסות במידה רבה במונחי "עוצמה נוקשה" (hard power), בעיקר צבאית. ישראל נתפסת גם כמדינה הנסמכת על העוצמה הנוקשה של מעצמה בלתי פופולארית (ארה"ב בתקופת בוש הבן). זוהי תמונה לא שלמה, מעוותת ואסימטרית בתכניה. לכן היא דורשת תיקון, במובן של הגברת האיזון בין עוצמה נוקשה ורכה³ (ראה גם נספח 1).

ממצאי המחקר מצביעים על מספר כיוונים היכולים לשמש יעדים למדיניות במסגרת אסטרטגיה מוצלחת לשילוב "עוצמה קשה" ו"עוצמה רכה", המוגדרת כ"עוצמה חכמה"⁴. היבטים אלה כוללים הגברה, יצירה, חידוש ושינוי של תמיכה מוסרית ומעשית החל בבני שיח חסרי עמדה וכלה בבעלי עמדות עוינות.

כאמור, אנו ממליצים על הפעלת תמהילי פעולה שונים, המותאמים למאפייני המדינה או הקבוצות החברתיות אליהן מתייחסים. אולם בטרם עוסקים במקרים ספציפיים, אין להתעלם מדרישות כלליות, החלות על כל המקרים, כפי שמראה הדגם הכללי הבא:

---

² Batora J., *Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared*, Presented at International Conference on Multistakeholder Diplomacy, Mediterranean Diplomatic Academy, Malta, February 11-13, 2005.2 ראה גם נספח 2

³ Snow, N., *Public Diplomacy as if Publics Mattered*, Keynote Lecture at International Conference convened to analyze the Neaman Document, Tel Aviv, October 29-30, 2008. 1 ראה גם נספח 1

⁴ Nye Jr., J., "Public Diplomacy and Soft Power", the *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94-109, 2008.

תרשים 1

דגם "מסמך נאמן" לדיפלומטיה ציבורית ישראלית

יעדים

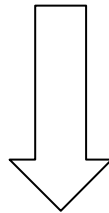
השפעה על גורמי חוץ

תחום

עמדות, סמלים ----- פעולה

"כתובות"

גופים בינלאומיים,
ממשלות, גופים לא ממשלתיים,
NGOs, מוסדות, קבוצות
דעת קהל, תקשורת

א. להתמודד עם עוינות
ב. להגביר, ליצור, לחדש, לשנות
באמצעות

תמיכה פוליטי	תדמיות חיוביות
קשרים מוצנעים כגון אמפתיה, אהדה, תמיכה נסתרת	קשרים מוצנעים כגון אמפתיה, אהדה, תמיכה נסתרת
תמיכה פומבית	אמפתיה פומבית
אהדה פומבית כגון השתתפות במחזות פומביות	שותפות נראית לעין כגון הצבעות, מסחר
תמיכה מוסרית פומבית כגון ייזום מחזות	חילופין כגון יחסים דיפלומטיים, ביקורים רשמיים משלחות תרבות, מסחר וכו'
הזדהות פומבית כגון הצהרות תמיכה רשמיות	הסכמים, תיווך כגון צבאיים, מסחריים, מו"מ
מעשי סולידאריות כגון התנגדות מעשית לחרם	ביטויי סולידאריות כגון הבעת התנגדות לחרם
יחסי "אנשים עם אנשים" (people to people)	יחסי אנשים פומביים בין מנהיגים

- הממצאים מצביעים על הצורך בשילוב של סוגי תכנים ומרכיביהם – מידע בסיסי, התמודדות עם עוינות והגברת אמפתיה, אהדה, תמיכה, שותפות, הזדהות וסולידיות לשם השגת יעדים בתחומי הסמלים, הרגשות והפעולה הפוליטית הבינלאומית. אלה מרכיבי-יסוד בד"צ ובעיקר בעוצמה הרכה - soft power - הישראלית. החתירה להשגתם מתייחסת הן לתכנים הקשורים בקונפליקט והן ל"חיים בישראל", כמפורט בפרק 3. הלוח הבא מדגים גישה זו.

תרשים 2

קידום תדמיות חיוביות ותמיכה

עמדות מונחות-רגש-----פעולה מונחית אינטרסים
 תדמיות חיוביות-----תמיכה פוליטית

באמצעות:

"עוצמה חכמה" (SMART POWER) (קשה + רכה)	"עוצמה רכה" (SOFT POWER) "החיים בישראל"
הדגשת אידיאולוגיה (כגון דמוקרטיה)	הדגשת מסורת, היסטוריה, דת
פעילות ביטחונית (כגון שת"פ צבאי)	הדגשת ערכי יסוד (כגון צדק, לגיטימיות)
פעילות פוליטית פעילות פוליטית (כגון הצבעות, וטו)	פעילות אזרחית-מוסדית (כגון מגזר שלישי, סיוע הומניטארי)
פעילות כלכלית (כגון פיתוח, מים, שת"פ)	פעילות "יתרון יחסי" כגון טכנולוגיה עילית, חקלאות, חברה, תרבות-אמנות
יחסים אישיים בין מנהיגים	יחסים בין אנשים (people to people) (כגון)

מכאן:

- ראוי שכל נוסח של ד"צ ישראלית יתייחס לקווי יסוד רעיוניים, המהווים מקורות לידע בסיסי ועוגנים בסיסיים להתמודדות מושכלת עם עמדות ביקורתיות. נמנים עימם אלה הנוגעים ללגיטימיות של ישראל, לכושר שרידותה, לחלקה של השואה בצד תנועת השחרור והתחייה הלאומית – הציונות – בהקמת המדינה ועוד. היבטים אלה מפורטים בפרק 2.
- מצד שני, ראוי שד"צ ישראלית תכיל מרכיב חזק של "החיים בישראל", אלה שמעבר לסכסוך, כמפורט בפרק 3. הדוגמאות המובאות בפרקי המסמך מצביעות על מאגר גדול מאוד של תחומי פעילות קיימים ותחומים רבים אחרים, שניתן לחשפם לפי מידת היצירתיות הבונה של העוסקים בתחום הלכה למעשה. ריבוי וגיוון תחומי הפעילות חושפים צורך עליון בזרימת מידע ותיאום בין הגופים העוסקים בד"צ ישראלית בתוך משרד החוץ ובינו לבין גופים אחרים.
- במסגרת זו, קיימים צרכים שנבדקו במחקר האמפירי, כגון דרכי העברת מידע לקבוצות ולמגזרים ייחודיים (כגון צעירים - סטודנטים, מורים צעירים, אחרים, הדורות המבוגרים, מגזרים), קביעת דרכי גישה וקשר עם קבוצות ומגזרים אלה.
- ראוי להבחין באופן שיטתי בפערים בין אמפתיה, אהדה ותמיכה לסוגיהן מצד ממשלות, ועמדות ביקורתיות בדעת הקהל; בפערים בין דעות של אנשי אליטות ומעצבי דעת קהל לבין דעת הקהל הכללית, על קבוצותיה; ובפערים בין התנהגות אוהדת בנסיבות "פרטיות" מצד ממשלות וגורמים אזרחיים, לבין התנהגות פומבית מתנכרת (תסמונת "האישה האחרת").

- ראוי להבחין בין ביטויי אהדה לישראל "חיוביים" (הקשורים בישראל עצמה) ו"שליליים" (למשל, אהדה המבוססת על מאבק באסלאם);
- מעבר להיבטים אלה, ראוי שקביעת תמהילים תימסר לידי אנשי השטח, בהתאם לעקרונות יסוד שיכולים להיקבע במטה או בשיתוף פעולה בין גורמים במטה וגורמים בשטח. פירוט קהלי היעד וארגונים רלבנטיים בפרק 6 מבהיר את האמור. עם קהלי היעד נמנים צעירים ומבוגרים חסרי ידע על ישראל; בעלי ידע ועמדה יהודיים ולא יהודיים; ציבורים שאהדו את ישראל ומאסו בקונפליקט ותוצאותיו עד כה; וכן ערבים ובכללם פלסטינים מצד אחד וגורמים המטילים או שואפים להטיל חרמות כגון באקדמיה וכן אתרי שטנה באינטרנט. עם הארגונים הרלבנטיים נמנים ארגונים פוליטיים בינלאומיים ולאומיים, כולל ממשלות; ארגונים לא ממשלתיים (NGOs); ארגונים כלכליים, עסקיים וחברתיים; שותפים בפרויקטים הומניטאריים; טיפוח אליטות ודעת קהל; טיפוח תקשורת "מסורתית" וחזשה.

מרכיבי הפרויקט

הממדים הרבים של הפרויקט כוללים פרקים על תכנים; מחקרים אמפיריים; שיטות, אסטרטגיות ומסגרות; המלצות; ואתגרים.

תכנים

המרכיב התוכני מתחלק לשלושה:

א. היבט רעיוני: ניתוח של הלגיטימיות, כושר השרידות ונושאי תשתית רעיוניים נוספים בעמדותיה של ישראל. חלק זה הופקד בידי פרופ' אריה נאור, שהסתייע במקורות מחקרניים ויישומיים כדי להציע, לנסות ולערוך מערך תכנים הולם לד"צ ישראלית (פרק 2);

"החיים בישראל": חייה היומיומיים ותרומותיה של ישראל לתרבות, למדע, לטכנולוגיה ולתהליכי חברה ותרבות. במסגרת זו נותחו ונלמדו לקחים מפעולות בעולם ובישראל. מרכיב זה הופקד ונחקר על ידי ד"ר דליה לירן (פרק 3).

ג. מאגר מידע: בצד איסוף חומרי רקע ממשד החוץ ומקורות אחרים, נבנה מאגר של פרסומי מחקר מעודכנים בממדים היסטוריים, גיאוגרפיים ותרבותיים ובממדים של ארגונים, תכנים, שיטות וקהלים (פרק 7). זאת, במטרה להעמיד לרשות – המשתמשים, החוקרים, אנשי הביצוע והמעריכים של פעולות ד"צ מטעם משרד החוץ, מוסדות ממלכתיים נוספים, מסגרות לא ממשלתיות ואחרים – אוסף מקורות מגוון ו"ידידותי", שיסייע בקביעת נקודות חוזק וחולשה, מוקדים ומכשולים, מסלולי פעולה והימנעות מפעולות ד"צ. חלק זה מוצג ע"י ד"ר ענת פירסט בעזרת גב' נעמה מעוז. פרופ' יורם פרי תרם נייר עבודה, המופיע במלואו כנספח לפרק.

מחקר שדה אמפירי בדנמרק והודו (פרקים 4 ו-5)

שתי המדינות הוגדרו כמקרים בלתי מייצגים, שלא ניתן להכליל את הממצאים בהן למדינות אחרות. מצד שני, המחקר תוכנן כך שאפשר לצוות לפתח לרמת הכללה את השאלות שניתן לשאול בכל מדינה שהיא, להנחיית התכנון, הביצוע וההערכה של פעולות ד"צ. מכאן שיחד עם

שאיבת ידע מהספרות, מטרת המחקר האמפירי הייתה לשפר את יכולת המשתמשים לשאול את השאלות הרלבנטיות לניסוח המדיניות ולביצוע של ד"צ על סמך התנסות שיטתית בשדה. לכן יש להבין את המחקר האמפירי ככלי לבניית פרמטרים רלבנטיים לכל מסגרת של ד"צ ולא כאספקת מתכון אחיד לכל המדינות או המסגרות. בנוסף, שני תוצרים נלווים הופקו מהמחקר: ראשית, הופק מידע ספציפי לשתי המדינות, לטובת משרד החוץ והנציגויות בקופנהגן ובדלהי; שנית, הופק מידע מחקרי חשוב לטובת תגבור הידע האמפירי והמשך הפקתו בנושאי ד"צ, מעבר להגות הרבה בנושא, שלא נשענת על מחקר שיטתי.

המחקרים כללו שני שלבים בכל מדינה: נכללו שני ביקורים בכל מדינה. הביקור הראשון כונה בשם "חיפוש תובנות" והוגדר כביקור התרשמותי לקבלת נתוני-יסוד ותובנות. הפעילות בוצעה ע"י צוות בריכוז של פרופ' דב שנער, וחבריו היו פרופ' אריה נאור, ד"ר לאה מנדלזיס, מר משה אלעד ומר מאיר שלמה. "חיפוש התובנות" נערך באמצעות ראיונות עומק עם אנשים בעלי "חיישנים" (מעצבי דעת קהל כגון עיתונאים, חוקרים, פוליטיקאים, מנהיגי דת) לשם אבחון מגמות בדעת הקהל בשאלה אחת: מקומה של ישראל בדעת הקהל במדינה. הוא כלל כ-30 מרואיינים בכל מדינה. ראה פירוט בפרק 4).

הביקור השני כונה "בקרת תובנות" והוגדר כמחקר שדה אמפירי למיקוד, אישוש או סתירת התובנות שהופקו בביקור הראשון. "בקרת תובנות" נערכה באמצעות כלי מחקר שיטתיים שכללו סקר כלל ארצי ו-2 קבוצות מיקוד בדנמרק; ו-12 קבוצות מיקוד בהודו, בביצוע חברות מקומיות. אלה נבחרו בקפידה ובהשתתפות צוות הפרויקט בכל השלבים: הגדרת נושאים, הדרכה, נוכחות פיסית בעת איסוף הנתונים, תרגום סימולטאני ושכתוב הקלטות אודיו ווידאו בקבוצות המיקוד, ניתוח נתונים כפול ובלתי תלוי על ידי המבצעים המקומיים וצוות המחקר. שלב "בקרת התובנות" פעל בריכוז של ד"ר רועי דוידזון ובהשתתפות פרופ' דב שנער, ד"ר לאה מנדלזיס ומר מאיר שלמה (פרק 5).

פיתוח מסגרות, אסטרטגיות, ושיטות

הצעות למסגרות ושיטות עבודה בד"צ גובשו על יסוד עיון וניתוח מקורות בספרות ומחקר החלוץ שנערך בהודו ובדנמרק. חלק זה הובל ע"י ד"ר לאה מנדלזיס (פרק 6).

כללי אבחון פרטני

קביעת עקרונות פעולה, מסגרות ושיטות האמורים לשמש מרכיבים בתמהילי ד"צ במקומות ספציפיים, יכולה להישען על ממצאי המחקר, המצביעים על המידע הדרוש לנציגות דיפלומטית או גורמים ישראליים אחרים לאבחון שיטתי כלהלן:

- רקע היחסים וקווי דמיון בין ישראל ומדינה אחרת בה מפעילים ד"צ (עמדות בסיסיות, התפתחות יחסים); "הערכה עצמית מקומית" (בביצוע הנציגות או מטעמה) על החברה והמדינה בקרב קבוצות שונות כדרך לאתר מוקדי הזדהות;
- זיהוי תהליכים מרכזיים בעמדות כלפי ישראל בחברה המקומית; זיהוי הבולטות של ישראל וכיוונה בין הקוטב החיובי לשלילי.
- הערכת ידע, דעות ועמדות של קבוצות ומגזרים על ישראל (כמות, איכות וכיוון);
- הערכת פערים: בין דעת הקהל לבין עמדות ממשלתיות; פערים בין מגעים de facto מול ההתייחסות הפומבית של הממשלה ואחרים; פערים בין אליטות לבין דעת הקהל; ופערים תרבותיים ומקרי אי הלימה תרבותית;
- הערכת דעת קהל מקומית לגבי מדיניות חוץ ושאלות גלובליות ולגבי ישראל והמזה"ת;
- הערכת שינויים בכיווני אהדה לישראל מחיוביים לשליליים וניתוח יכולת לשינוי בכיווני אהדה לישראל משליליים לחיוביים; איתור מגזרים חשובים: (למשל בהודו - הצבאי, הכלכלי, ה-"New Generation": דור חדש, השואף לנצל הזדמנויות להתחבר לגלובליזציה ולצמוח כאליטה מערבית לכל דבר; החקלאי, הבירוקרטיה הממשלתית; השמאל; המגזר המוסלמי, האקדמיה, התקשורת);
- זיהוי שיטתי של הערכות וציפיות מהמדינה בכלל ומהנציגות בפרט (למשל בהודו ודנמרק: נושאים כגון בניית אומה, פיתוח טכנולוגי, תעשייה וחקלאות, ביטחון ומודיעין, תרבות, אמנות וקולנוע; הצלחות עסקיות ושיתופי הפעולה של הודו-ישראל; קשר עם הנציגות בנושאים רגישים; העברת מידע לתקשורת והזמנות לביקורים בישראל; הופעת אישים ישראליים במדיה ובפורומים אקדמיים; תכניות תרבות וחילופי תרבות וחדשות עסקיות מעבר לפוליטיקה, כגון השקיה וטיהור מים; אנרגיה סולרית; הצלחות טכנולוגיות; סרטים ישראליים; קשרי "אנשים עם אנשים" (PTP) וארגונים עם ארגונים שלא באמצעות השלטון; פיתוח תיירות, כלכלה ועסקים);
- זיהוי הרגלי צריכת תקשורת וכן תרבות עילית ופופולארית בחברה המקומית;
- זיהוי היצע של הערוצים לשימוש בד"צ באמצעות אנשים וארגונים;
- זיהוי ערוצים אפקטיביים להעברת מסרים באמצעי תקשורת מסורתית וחדשה;

מודל SWOT: דגם לבניית מדיניות ופעולה

מחקר החלוץ האמפירי בהודו ודנמרק מצביע על אפשרות ליישום מודל SWOT להסקת מסקנות אופרטיביות בנושא מסגרות ושיטת ד"צ.

מודל SWOT הוא כלי אבחון אסטרטגי, המאפשר הבניית מסגרת לריכוז ממצאים ותובנות על תפיסות, ידע ודעות של אנשים וארגונים באמצעות כלי אסטרטגי המאפשר הערכת מרכיבים פנימיים כגון חולשות וחזקות; וזיהוי מרכיבים חיצוניים, כגון איומים והזדמנויות. מרכיבי האבחון הם כלהלן:

Strengths	חזקות - תכונות המוצר שעוזרות להשיג יעדים
Weaknesses	חולשות - תכונות המוצר שמזיקות להשגת היעדים
Opportunities	הזדמנויות - תנאים חיצוניים שעוזרים להשגת יעדים
Threats	איומים - התנאים החיצוניים שעלולים להזיק להשגת היעדים

דגם זה מתאים ליישום בכל מדינה, ארגון וקבוצה חברתית ואינו דורש מחקרים מקיפים, אם כי תמיד טוב לגבות תובנות ורשמים בבדיקה שיטתית כלשהי. השאלות המנחות את השימוש בדגם הן: כיצד להפיק תועלת מרבית מן החזקות שנמצאו? איך למנוע או לצמצם כל אחת מן החולשות שנתגלו? כיצד להשתמש ולנצל כל אחת מן ההזדמנויות שנתגלו? איך להתגונן מפני האיומים שנתגלו?

דוגמה - ניתוח ממצאי מחקר חלוץ בהודו ודנמרק לפי דגם SWOT

ניתוח מרכיבי SWOT מלמד על נקודות חולשה וחוזק מרכזיות של מדינת ישראל, הבאות לביטוי בדעת הקהל בהודו ובדנמרק:

חזקות: ישראל נתפסת הן בהודו והן ודנמרק כמדינה חדשנית ומתקדמת טכנולוגית; בשתי המדינות לא נתגלה ערעור על זכותה של ישראל להתקיים; בדנמרק, ההיסטוריה, התרבות ואתרי התיירות בישראל מעוררים עניין רב, בצד ההכרה בזיקה ההיסטורית בין דנמרק לבין ישראל והעם היהודי. מכאן לא קשה להבין את הגורמים שבלטו בסקר בדנמרק כקשורים בתמיכה בישראל:

גורמים עיקריים הקשורים בתמיכה בישראל בדנמרק הם: גיל מבוגר, גברים, מצביעי ימין, "אלה המתייחסים ביחסיות לזכויות אדם", אלה המאשימים את הפלסטינים בקונפליקט.

בהודו קיימת ההערכה לאחדות החברתית הישראלית, על רקע ביקורתם העצמית של הודים רבים בדבר פיצול היתר של חברתם.

חולשות: בשתי המדינות מזוהה קשר ישיר בין הקונפליקט הישראלי-פלשתיני והדימוי השלילי על ישראל; כך, בדנמרק קשר זה גובר על הבדלי דעות הקשורים במשתנים דמוגרפיים ותרבותיים, שקשורים בביקורת על ישראל יותר מאשר באהדה אליה: חינוך, הכנסה, חשש מתקיפת טרור מקומית, חשש ממהגרים והגירה בכלל.

בהודו ישראל נתפסת כשסועת מלחמות ומקום מסוכן, כחברה סגורה, בלתי סובלנית וכמתבדלת כלפי זרים. הדבר נובע, כנראה, מרמת הבולטות הרבה של ישראל בשילוב חוסר הניסיון במגע ישיר עם ישראלים. כמו כן, חוסר ההבחנה בהודו בין יהודים וישראלים יוצרת תפיסה של חברה מונוליתית, השונה מהודו הרב-תרבותית. מכאן ועד הקבלה של סטריאוטיפים ביקורתיים, המרחק אינו רב.

איומים: לישראל בעיית לגיטימציה בדעת הקהל הדנית. מעט פחות מ-50% מהמשיבים בסקר כלל ארצי שערכנו בדנמרק מסכימים שהיה זה נכון להקים את מדינת ישראל. קרוב ל-20% הביעו נייטרליות, בעוד ש-20% פקפקו בלגיטימיות של ישראל ו-11% לא ידעו כיצד לענות לשאלה. נתון זה תומך אולי בדעה שמספר המטילים ספק בלגיטימיות של ישראל גבוה מזה הנובע מהתשובות הישירות לשאלה.

בנוסף, נמצא קשר בין חוסר ידע ועמדה שלילית על ישראל בדנמרק. אין להקל ראש בנושא זה, לאור העובדה, למשל, שבמדינה מפותחת כדנמרק, עם קשרים מסורתיים לישראל, רק מעטים מבין נחקרי הסקר הכלל ארצי ידעו להעריך את גודל אוכלוסייתה של ישראל.

מהדיונים של 12 קבוצות המיקוד בהודו נובע כי במדינה זו קיים חוסר עניין אמיתי בישראל וקיימת השענות על סטריאוטיפים (למשל, קנאות דתית בישראל); כמו כן, הממונים על הדיפלומטיה הציבורית בהודו גורסים כי שיתוף פעולה עם ישראל וארה"ב בנושאים בעלי ערכים משותפים כמו המלחמה בטרור, כלכלה ודיאלוג עם החברה האזרחית, מאיימים על הקשרים של הודו עם ארצות ערב. מכאן החשש מחשיפה פומבית של הקשרים עם ארה"ב וישראל.

- **הזדמנויות:** בשתי המדינות, הידע המוגבל על ישראל יכול לשמש הזדמנות ליצירת אהדה. למרות אי הדיוקים, דימויים מסוימים יכולים למנף הזדמנויות. הם כוללים בהודו: הערכה לסולידאריות החברתית בישראל (שבחברה קולקטיביסטית כמו הודו מהווה יתרון שהדגשתו יכולה ליצור הזדהות); ותפיסת ישראל כחברה רב-תרבותית וכחברה מודרנית וחדשנית. בדנמרק הזדמנויות כאלה כוללות: הישענות על אנשים שבאופן יחסי הינם בעלי מידע רב יותר ודעה קצת פחות ביקורתית כלפי ישראל; "תחזוקת אהדה" של בעלי זיקה לישראל (כ-50,000 המתנדבים של שנות ה-60 וה-70, שחלקם תופסים כיום עמדות מפתח) ו"השבת אהדה" בקרב ציבורים מאוכזבים.

היבטי יישום

הצגת שיטה: בפרויקט מוצג פיתוח של שיטה מודולארית ליישום ד"צ. בהצגתה אנו מבקשים להדגיש את המלצתנו להשתמש בה בעיקר בשל הנוהל השיטתי הנדרש בה.

שני הלוחות הרב-ממדיים להלן מדגימים דרך אחת של יישום: הלוח הראשון משלב את יעדי הפעילות עם קהלי יעד והגדרת היעדים להשגה. הדרישה לשיטתיות כוללת הגדרת היעד המבוקש, הנושאים שיש להדגיש בו ואת הקבוצה החברתית שבה תיושם פעולת הדיפלומטיה הציבורית. הלוח מצליב קהלי יעד עם משימות מתוכננות להשגת מטרות כמו "יצירת אהדה", "תחזוקת אהדה", "השבת אהדה" או "התמודדות עם עוינות", אך ניתן להתאמה לכל המשימות המפורטות בדגם מסמך נאמן לד"צ ישראלית.

דוגמא: שיטה מודולרית לאבחון קהלי יעד והגדרת פעילות לצורך השגת יעדים*

העע	הא	תא	יא	נושא - משימות	קהלי יעד
			X	מידע בסיסי, בניית אומה היסטוריה, גיאוגרפיה, פוליטיקה ודמוקרטיה	צעירים
	X	X	X	כנ"ל + משוואות כגון: זכויות אדם – צרכי בטחון	מבוגרים
		X	X	כדוגמת טכנולוגיה, מדע, רפואה, תעשייה, חקלאות ועוד	סקטורים
		X	X	תיירות, תרבות, אמנות, מחול, ספרות, קולנוע וספורט	
	X	X	X	העצמת הצלחות עסקיות, טכנולוגיות ושת"פ גלובליים	
X	X	X	X	העברת מידע, פגישות לעדכון שוטף והזמנות לביקורים	עיתונאים
X	X	X	X	הזרמת חומרים רבים ופיתוח קשרים באמצעות מדיה מקוונת: בלוגים, פורומים, צ'אטים ומדיה סולרית	משתמשי מדיה חדשה
X			X	נושאים חברתיים ו/או פעילות הומניטארית רלוונטית לארגון	ארגונים

יא: "יצירת אהדה"; תא: "תחזוקת אהדה"; הא: "השבת אהדה"; העע: "התמודדות עם עוינות * בחקשר לאמפתיה ואחדה

* השיטה המוצגת דורשת ניסוי בשטח ופיתוח נוסף
* השיטה ניתנת לביצוע עצמי בכל נציגות בחו"ל

הלוח השנני, מודולארי גם הוא, מוסיף למרכיבים הקודמים את אמצעי התקשורת הרצויים, שבאמצעותם ניתן להגיע אל ציבור מטרה מאובחן על פי תכונות ספציפיות ותחומי עניין. הלוח מאפשר הצלבה בין פעולות מוגדרות ומתוכננות, קהלי יעד מוגדרים וסוגי מדיה רצויים. זוהי שיטה לתכנון השמת פעולות ד"צ באמצעות אחד או יותר סוגי תקשורת: מסורתית, חדשה ו/או בינאישית, בהתאם לפעילות המתוכננת, המופנית אל ציבור אוהד, אדיש או עוין. באמצעות קישורים מתאימים ניתן לבצע פילוחים נוספים של קהלי יעד, כגון:

1. צעירים: תלמידי/ות בי"ס בהתך גילים שונה, סטודנטים/יות, או אחרים
2. מבוגרים: גילאי 40 – 60 על פי פילוח מעמד סוציו-דמוגרפי וסוציו-אקונומי
3. נשים
4. פעילים חברתיים
5. מיעוטים

דוגמא: שיטה מודולרית לפילוח קהלי יעד והשמת מדיה בהתאם לפעילות מתוכננת

תקשורת בינאישית			תקשורת חדשה			תקשורת מסורתית			קהלי יעד: קהל אוהד * קהל ניטרלי * קהל עוין *	משתגי יעד לביצוע
3	2	1	3	2	1	3	2	1		
		X		X	X				מידע בסיסי על ישראל, בניית אומה היסטוריה, גיאוגרפיה, פוליטיקה ודמוקרטיה	
	X	X		X	X		X	X	כ"ל + משוואות כגון: זכויות אדם – צרכי בטחון	
			X		X	X		X	טכנולוגיה, מדע, רפואה, תעשייה, חקלאות ועוד	
X	X	X	X	X	X	X	X	X	תיירות, תרבות, אמנות, מחול, ספרות וקולנוע	
					X			X	העצמת הצלחות עסקיות, טכנולוגיות ושת"פ גלובליים	
			X	X	X				פיתוח קשרים באמצעות מדיה מקוונת: בלוגים, פורומים, צ'אטים ומדיה סולרית	
	X	X							הרצאות, דיונים וחילופי משלחות	
X	X	X	X	X	X				נושאים חברתיים ו/או פעילות הומניטארית רלוונטית	

"מסמך נאמן" - ד"ר לאה מנדלזיס

המלצות

ממצאי המחקר האמפירי בהודו ודנמרק והשיטות שנוסחו לעיל בעקבותיהם, מאפשרים להמליץ על מספר פעולות לסיוע בהשגת יעדים אלה באמצעות ד"צ. עם פעולות אלה נמנות:

- הכנת תבנית מסרים "מכפילי כוח" ומעוררי אמון באמצעות מאפיינים ישראליים אפקטיביים הפונים אל ציבורי מטרה רלבנטיים;
- יצירת היכרות עם ישראל והישראלים דרך הצגת תמהילים הכוללים גם היבטים שמעבר לקונפליקט ("החיים בישראל");
- שימוש באמצעי תקשורת מסורתיים - רדיו, עיתונות וטלביזיה - ובתקשורת החדשה;
- עיצוב ערוצי הדיפת מסרים של דיסאינפורמציה מצד גורמים עוינים והתמודדות עם מצבי משבר;

עשרה אתגרים למדיניות, יישום ומתודולוגיה

הרעיונות והיישומים הכלליים מוצעים כדרך לקיים את ההבטחה שניתנה ע"י היוזמים והמפיקים של "מסמך נאמן" לאתגר את המדיניות והביצוע של הדיפלומטיה הציבורית הישראלית

1. ברמת המקרו: הכרה בד"צ כנושא אסטרטגי, פיתוח ומיסוד ד"צ בישראל;
2. הקמת מסגרת מייעצת לדיונים מקצועיים ואקדמיים והסקת מסקנות פעולה על סמך נתונים בשטח;
3. עריכת מחקרים תקופתיים והסקת מסקנות בדבר חלוקת עבודה ותיאום בין משרד ראש הממשלה, משרד החוץ, גופים ממשלתיים ואחרים (עסקיים, NGOs, מגזר שלישי);
4. טיפוח לימודי ד"צ – השתלמויות לדיפלומטים ושליחים אחרים ותיקים כחדשים; קורסי צוערים במשרד החוץ ומשרדים אחרים, לימודי תואר במוסדות להשכלה גבוהה;

5. טיפוח מחקר ד"צ – עידוד כתיבת תזות לתואר שני ושלישי ועבודות מחקר ע"י דיפלומטים בשהותם בארץ;
6. מעקב שוטף אחר שינויים והתפתחויות, רעיונות חדשים ומתחדשים;
7. מתן ביטוי ארגוני ותקציבי לחשיבותה של דיפלומטיה הציבורית בישראל;
8. הזרמת מידע הדדית ותיאום בתוך משרד החוץ ובינו לבין גופים אחרים בכל הנוגע בפעילות ד"צ; חשיפת היבטים לא מנוצלים ב"ישראל האחרת";
9. תחזוקה, עדכון ופיתוח שוטף של מאגר המידע שהוצג בדוח זה; יצירה ופיתוח של מאגרי מידע נוספים;
10. ניסוי ויישום מסקנות הפרויקט והמלצותיו, לשם עדכון ופיתוח מסגרות ושיטות. מומלץ לערוך ניסוי במספר נציגויות.

פרק 1

הצגת הנושא והפרויקט – פרופ' דב שנער

רקע כללי

ההחלטה לערוך פרויקט מחקרי לצורך המלצה על קווי מדיניות דיפלומטיה ציבורית (ד"צ) בישראל נשענת על הנחת היסוד שלמרות העיסוק המתמיד של גורמים ממשלתיים ואחרים בתחום זה, יש צורך מעת לעת לעדכן תכנים, שיטות, הגדרת קהלים וסוכנים ברמות האסטרטגית והרעיונית וברמת הפעילות המעשית. מטרת העדכונים האלה היא לסייע בניסוח מדיניות מקיפה שתענה על הצרכים של מדינת ישראל ותושביה ברוח התקופה; שתשאב את המלצותיה ממעקב מתמיד וממחקרים בישראל ובעולם; ושתאיים להתמודדות עם עמדות, דעות והתנהגויות רווחות, עם נושאים שנויים במחלוקת, עם טכנולוגיות חדשות, עם הצורך ביצירתיות, ייחודיות וחוזק בהעלאה ובהחזרת מסרים לסדר היום התקשורתי.

שינויים בסביבות, נסיבות, תפיסות, שיטות וטכנולוגיות בעולם ובישראל מחייבים ניסוח מדיניות ד"צ המתעדכנת באופן רצוף ומתמשך. כך, למשל, למרות שהיו ידועים מכבר, "הקרב על התודעה" ו"מלחמת הדימויים" מודגשים בשנים האחרונות יותר מבעבר. בתהליך הכלל-עולמי הזה, עמדותיהן של מדינות, וישראל בכללן, נעשו קשות יותר להפצה ולצידוק, לעומת ההקצנה של תנועות קיצוניות דתיות ואחרות. קשיי הדיפלומטיה הציבורית הישראלית בולטים גם על רקע ההצעות "להחזיר את הגלגל" לאחור, למשל, בהתחדשות נמרצת של הצגת שאלות על זכותה של ישראל להתקיים כמדינה ועל כושר הישרדותה באזור; בוויכוח המתעורר בשאלה: ישראל והפלסטינים צריכים לחיות במדינה אחת או בשתיים? בהצעות לדון מחדש ב"נכסי צאן ברזל" כמו הצהרת בלפור והחלטת החלוקה של ארץ ישראל; בקריאות להחרמת ישראל וישראלים, להשמדת המדינה ולהחזרת אזרחיה למקומות מהם באו הם ומשפחותיהם לישראל. שלא כמו בעבר, תופעות אלה אינן עוד נחלה בלעדית של תעמולה במשטרים חשוכים, אלא חודרות לממשלים ולחוגים ליברליים ומשכילים במדינות דמוקרטיות. יתר על כן, המהפכה הטכנולוגית מאפשרת כיום להפיץ תעמולה בלתי מבוקרת באמצעים בעלי עוצמה גלובלית, כגון ערוצי לוויין, אתרי אינטרנט, שידורים ישירים ממצלמות ביתיות וקלטות וידאו ואודיו. ערוצים אלה פועלים לפי כללים שונים מאשר תקשורת ההמונים המודפסת והאלקטרונית הוותיקה. הם מאפשרים הפצה רחבה של מסעי שטנה, שישראל תופסת בהם חלק מרכזי.

לכן, הנחות היסוד של הפרויקט הן שמאבקיה של ישראל על תדמיתה ועל אהדתם של אחרים ייאלצו בשנים הקרובות להתמודד עם בעיות קשות אף יותר מאלו של היום; שיש לעבור מהסברה בנוסחי-עבר

אל ד"צ המחדשת הגדרות של תכנים, ערוצים, שיטות וטיפול בקהלים בדרכים מתאימות למתרחש כאן, עכשיו ובעתיד הנראה לעין; ושיש להפיק וליישם לקחים כאלה מהר ככל הניתן.

מהי דיפלומטיה ציבורית?

מהי דיפלומטיה ציבורית? לשון נקייה לתעמולה, "יחסי ציבור ממשלתיים" או "דיפלומטיה ממוקרת" (outsourced) (Nye, 2008; Sourcewatch; Pigman and Deos, 2008)? מושג וירטואלי תקין פוליטי, שהומצא על מנת להתמודד עם תסכול הנובע מאובדן כוחם של דיפלומטים מסורתיים? אסטרטגיה פוסט מודרניסטית המעבירה את הדיפלומטיה מעולם של כוח מוחשי ושלטון החוק לזירת "העוצמה הרכה" והמידע? (Ronfeldt and Arquilla, 2007).

ומה ההבדל בין ד"צ והמושג הישראלי הבלעדי שקדם לה, ההסברה? שאלה זו עולה כמעט בכל דיון בנושא, ועדיין לא מצאה תשובות הולמות. לדוגמה, הטענה כי אין כל הבדל, מלבד התקינות הפוליטית של המושג המאוחר יותר (שלמה, 2008; קוץ, 2008). לעומתם, רווחת דעה כי לפחות מבחינת משמעות המלים, קיים הבדל מובהק: בעוד שהמונח "הסברה" הינו בעל משמעות "ריאקטיבית", המדגישה תגובה, הסבר שלאחר הנעשה או התנצלות, המושג "דיפלומטיה ציבורית" הוא בעל משמעות "פרו-אקטיבית", המדגישה יוזמה והכנת קהלי יעד (שפר, 2008). זהו היבט חשוב בעל פנים רבות נוספות, הראוי לדיון אקדמי ומקצועי מעמיק.

ד"צ, ודאי אינה דיפלומטיה מסורתית המורכבת ממגעים בין ממשלות. דיפלומטים מסורתיים מקיימים קשרים עם נציגים של ממשלות זרות על מנת לקדם את המטרות האסטרטגיות של ממשלתם. ד"צ פונה למגזרים מוגדרים בקהלים זרים במטרה לגייס תמיכה במטרות אסטרטגיות אלה (Batora, 2008, Ross, 2002). מכאן נובעת תהייתם של חוקרים שמא לא מדובר ב-"public diplomacy" אלא ב-"publics diplomacy", במשמעות של פעולה בקרב "נישות" מוגדרות (Snow, 2008, Robin, 2008).

אף כי כמו במקרים אחרים, המונח נוצר והתפתח בארה"ב, מהותו כמושג והעיסוק בו מהווים כעת חלק מדיון עולמי. על אף שטרם פותחה הגדרה מוסכמת על הכול, קיימת בעולם הסכמה לגבי מרכיבי המושג. ניתן להבהיר זאת על ידי בחינת כמה מההגדרות במספר מדינות.

ארה"ב

השימוש המודרני הראשון במונח "דיפלומטיה ציבורית" נעשה ב-1965 כאשר Edmond Gullion, הדיקן המייסד של מרכז Edward R. Murrow ב-Fletcher School of Law and Diplomacy ב-Tufts University, תיאר את העיסוק בד"צ במלים הבאות:

"ההשפעה של עמדות פומביות על ההיווצרות והביצוע של מדיניות חוץ. היא כוללת מימדים של יחסים בינלאומיים מעבר לדיפלומטיה מסורתית...[כולל] הטיפוח שמקדישות ממשלות לדעת הקהל במדינות אחרות; מגעים בין קבוצות אינטרסים פרטיות במדינה אחת עם אלה במדינה אחרת... (ו) הזרימה העל-לאומית של מידע ורעיונות". במהלך השנים האחרונות צצו הגדרות אחרות. קבוצת התכנון לשילוב של סוכנות המידע של ארה"ב (USIA) בתוך משרד החוץ האמריקאי, הציעה ב-1997 כי "דיפלומטיה ציבורית שואפת לקדם את האינטרס הלאומי של ארה"ב באמצעות הבנה, העברת מידע והשפעה על קהלים זרים." (Jarol Manheim, public diplomacy website), מרצה נודע לתקשורת ומדע המדינה ב-George Washington University, טוען שדיפלומטיה ציבורית היא ניהול של תפיסות בדרכים שמסייעות בהשגת... מטרות של מדיניות חוץ (Gregory, 2005: 13), Bruce Gregory, מנהל המכון לדיפלומטיה ציבורית באותה אוניברסיטה, רואה בדיפלומטיה ציבורית "כלי למדינאות שמאמצת דיפלומטיה, דיפלומטיה תרבותית, שידור בינלאומי, תקשורת פוליטית, בניית דמוקרטיה ומבצעי מידע צבאיים פתוחים (2005). הדיפלומט Christopher Ross (2002) מתאר דיפלומטיה ציבורית כאמנות שבאמצעותה העוסקים בה מחפשים תמיכה של "מגזרים שנבחרו בקפידה בתוך קהלים זרים" ב"מטרות אסטרטגיות" של ממשלה. ברמה כללית יותר, Cynthia Schneider (2004:1) מגדירה דיפלומטיה ציבורית בארה"ב כ-"כוללת באופן בסיסי את כל מה שהמדינה עושה על מנת להסביר את עצמה בפני העולם".

פרספקטיבות אירופיות ואחרות

העניין הגובר והולך בד"צ נשלט ברובו על ידי ההווייה האמריקאית והעיסוק שלאחר 2001 במלחמה נגד הטרור. זהו נושא מרכזי בשיח הגלובלי. עם זאת, מדינות אירופיות צברו ניסיון רב בתחום, בעיקר אחרי 1945. לפי Jan Melissen, מנהל המכון ההולנדי ליחסים בינלאומיים (2006), ניסיון אירופי עשיר בענייני ד"צ היה קיים עוד קודם לעידן הנוכחי ולא היה קשור כלל לנושאים כגון טרור או הבדלים בין תרבויות. ד"צ הייתה בעדיפות עליונה עבור מדינות מסוימות, כגון האומות החדשות בבלקן בשנות התשעים של המאה העשרים. הדבר נכון גם לגבי ייסוד הרפובליקה הפדראלית בגרמניה ב-1949. המדיניות הצרפתית שלאחר מלחמת העולם השנייה, שגרסה התמקדות בקהלים ולא בממשלים זרים, נחשבה כחיונית בשיקום הדימוי של צרפת לאחר ההשפלה שעברה בשתי מלחמות העולם. הולנד נאלצה להתמודד עם הצורך לפתח ד"צ סביב נושאים מוסריים הרבה לפני תום המלחמה הקרה. המדיניות ההולנדית לגבי המתת חסד וסמים, שהינה שנויה במחלוקת מחוץ להולנד, חייבה לפנות למדינות אירופיות אחרות. לכן, חלק מההגדרות לד"צ באירופה עשויות להיות שימושיות לדיוננו. המועצה לאסטרטגיה של דיפלומטיה ציבורית באנגליה גורסת שדיפלומטיה ציבורית היא "עבודה המכוונת להשפיע בצורה חיובית, באמצעות יצירת קשרים ושותפויות, על התפיסה של יחידים ושל ארגונים מעבר לים לגבי אנגליה ולגבי קשריהם עמה, בתמיכה למטרותיה של ממשלת בריטניה."

בדין וחשבון לשר החוץ ולשר האוצר ב-13 בדצמבר 2005, לורד Carter of Coles מגדיר דיפלומטיה ציבורית כ-"עבודה המכוונת למסור מידע ולקיים קשרים עם יחידים וארגונים מעבר לים, על מנת לשפר את הבנתם והשפעתם ביחס לאנגליה באופן העולה בקנה אחד עם מטרות הממשלה לטווח בינוני וארוך" (Independent Review, 2004).

בהתבסס על הטיעון ש"התקשורת, ארגונים בינלאומיים וארגונים לא-ממשלתיים - כמו גם אינטרסים עסקיים הפכו להיות הרבה יותר פעילים בעיצוב דעת הקהל", מזכיר המדינה הנורווגי, Thorhil Widvey, טוען שדיפלומטיה ציבורית משמעה קיום דיאלוג עם קהלים רחבים יותר על מגוון נושאים רחב יותר מזה של פוליטיקה יומיומית (PD Speech). ראש המנהל למדיניות יחסי תרבות וחינוך במשרד החוץ הגרמני קבע כי "כאשר מדברים על דיפלומטיה ציבורית בצד הזה של האוקיינוס האטלנטי, ככלל, לא מתייחסים רק לציבור הכללי ולנושא המעשי של זכייה בתמיכתו ובאחדותו... דיפלומטים נדרשים לראות בתפקידם פחות פנייה בלעדית לבעלי תפקידים פוליטיים, נבחרי ציבור ומשפיעים אחרים, ויותר כהבאת מדיניות ארצם בפני הקהל הרחב והצגתה באור חיובי." (Spiegel, 2002).

לבסוף, מחוץ לאירופה, גרסה אוסטרלית היא שמטרתה של דיפלומטיה ציבורית, מנקודת המבט של הממשלה, היא לקיים קשר עם קהלים חשובים, חיצוניים או ביתיים, על מנת לפתח היענות חיובית ליוזמות של מדיניות החוץ של הממשלה, לשם יישום יעיל של מדיניות החוץ שלה. (Chitty, 2007).

למרות ההבדלים ברעיונות ובמושגים המודגשים בהגדרות אלה ובאחרות, אחד המכנים המשותפים של דיפלומטיה ציבורית הוא הדעה שהיא עוסקת ב-'למשוך אחרים לצד שלך', ושמתרה, בסופו של דבר, היא להשפיע על דעות ועמדות של אנשים אחרים. 'האנשים בצד השני' אינם רק נציגי ממשלות או מעצבי דעת קהל בהווה ובעתיד, אלא גם אנשים רגילים. ניתן, אם כן, לראות דיפלומטיה ציבורית כלי לתגבור משיכה ומוניטין במדינות זרות.

ההקשר

רקע מושגי והתפתחות תיאורטית

שתי התפתחויות חשובות בעולם של היום קשורות באופן הדוק לתחיית הדיפלומטיה הציבורית: "ההתפוצצות התקשורתית ומהפכת המידע" ומסגרת ההתייחסות שלה, הלא הם תהליכי הגלובליזציה. בעולם היומיומי, טכנולוגיית התקשורת מתפשטת במהירות ומרחיבה את תחומי השפעתה; השחקנים השתנו; המדיה השתנתה – עם יותר ניידות ומיומנות גוברת – וכעת יש לה ערוצים רבים יותר וקהלים מפולחים.

לא מפתיע, אם כן, שהאתגר העומד בפני העוסקים בדיפלומטיה הציבורית השתנה אף הוא, לפחות במובן שכעת עליהם לקדם שיתוף פעולה בין כל השחקנים המעורבים בממשלה ומחוצה לה, להמריצם ולשכנעם (Ross, 2002).

ניתוח אקדמי רחב יותר מוסיף שהמדיה והתפוצצות המידע שסחפו את העולם בשנות התשעים, יצרו סביבה גלובלית רגישה למידע, שבה משברים בינלאומיים מסתיימים בדיונים פוליטיים מבית ועניינים מקומיים הופכים נושא לדיון בקרב קהלים זרים. מדיניות חוץ, שבעבר הייתה נחלתם הבלעדית של דיפלומטים מאחורי דלתות סגורות, עוברת תהליך של דמוקרטיזציה גוברת – פעילים אזרחיים, ארגונים לא ממשלתיים, משרדי ממשלה מקומיים, מפעלים פרטיים, אקדמאים ושחקנים אחרים משתתפים במדיניות החוץ באופן ישיר וממסגרים דיונים ציבוריים אודות נושאים של מדיניות חוץ במונחים ערכיים (Nye 1990, 2002, 2004, Leonard, 2002).

גם פרדיגמות פוליטיות מועברות מעולם הגיאופוליטיקה והעוצמה לעולם התדמית וההשפעה. עוצמה לא נגזרת עוד בהכרח משכנוע או כפייה, אלא יותר ויותר משיתוף מידע ומשיכה (Van Ham, 2002). לבסוף, Chitty (2007) לוקח את ההקשר צעד קדימה לעבר הקוטב התיאורטי, בטענתו כי ניתן לראות את טכנולוגיות התקשורת החדשות כגורם העיקרי בהאצת קצב הדיפלומטיה, אולם השינוי שעברה הדיפלומטיה קשור באופן בלתי נפרד בשינויים של המרחב החברתי על כל מימדיו, לרבות מדינה, תאגידים, המרחב הציבורי והפרטי והיחסים ביניהם. כיום מרבית לראות דיפלומטיה ציבורית בהקשר של קפיטליזם מהיר ושל שינויים בנוף הסמלי הפוסט מודרני. המונח "קפיטליזם מהיר" מתקשר עם תהליכים חברתיים המואצים ע"י הטכנולוגיה לצד "דימויים המשבצים משמעויות מיתיות על הבנאליות של פריטי צריכה המוניים" (Babe, 2006).

הדוח הנוכחי מאמץ את גרסתו של Gilboa (2006, 2008), שבעת הופעתה בזמן המלחמה הקרה, נתפשה הדיפלומטיה הציבורית כ- 'קרב על הלב ועל המוח' וכתקשורת ישירה של ממשלת [ארה"ב] עם עמים זרים, במטרה להשפיע על אופן חשיבתם ובסופו של דבר, על זה של ממשלותיהם, ויצירת תדמית חיובית של המדיניות, הפעולות והמערכות של המדינה.

ראייה רחבה יותר של דיפלומטיה ציבורית מוסיפה לתוכניות, היזומות והממומנות על ידי ממשלות, גם היבטים של מה ש-Joseph Nye כינה "עוצמה רכה" (soft power) – היכולת להשיג את מטרותיך על ידי משיכה ושכנוע של אחרים לאמץ את מטרותיך במקום להשתמש במקלות וגזרים. מאז הופעתו בכתביו של Nye ב-1990, משך המונח "עוצמה רכה" את תשומת ליבם של פעילים וחוקרים כאחד. על מנת להשיג את מטרותיה, מדינה יכולה להשתמש ב"עוצמה קשה" (hard power) – כלומר, אמצעים צבאיים וכלכליים – או בעוצמה רכה, הכרוכה במשיכה, פיתוי ושכנוע. במונחים של Nye, "עוצמה רכה נובעת ממידת המשיכה של התרבות, האידיאלים הפוליטיים והמדיניות של מדינה [...] כאשר ביכולתך לגרום לאחרים להעריך את האידיאלים שלך ולרצות מה שאתה רוצה, אין צורך לבזבז הרבה על מקלות וגזרים על מנת לקרב אותם לכיוונך. פיתוי הוא תמיד יעיל יותר מאשר כפייה, וערכים רבים כמו דמוקרטיה, זכויות האדם וחירויות הפרט הינם מפתים ביותר." (x: 2004).

בעקבות המשגה זו, הציע Jozef Batora ב-2005 כי 'דיפלומטיה ציבורית מורכבת מכל הפעולות של המדינה ושל שחקנים שאינם המדינה, התורמות לקיום ולקידום העוצמה הרכה של המדינה'. אחרים (Ronfeldt & Arquilla, 2007) מצטרפים לדעתו של Nye (2006) ביישום התפיסה של עוצמה רכה למחשבה אסטרטגית לאומית, ובהצעה שאסטרטגיה דיפלומטית חייבת להתאים עצמה לעידן המידע. בניגוד ל-'ריאלפוליטיק' מסורתי, המבוסס על עוצמה קשה, הם מציגים את המונח 'noopolitik' כתפישת מדיניות חוץ המדגישה את עליונות הרעיונות, הערכים, הנורמות, החוקים והאתיקה, כלומר עוצמה רכה. כמו Nye, גם הם מקבלים את הדעה שמדינאים יכולים לנוע בהצלחה בין 'ריאלפוליטיק' ל-'noopolitik'. למרות שהם סבורים כי תפישות אלה אינן תואמות באופן מלא, הם מסכימים עם Nye כי ניסוח חכם של מדיניות חוץ נסמך על שימוש מתוחכם הן בעוצמה קשה והן בעוצמה רכה, דהיינו "עוצמה חכמה".

אף על פי כן, הטענה כי מבחינה מושגית, עוצמה רכה עודנה לוקה בחסר מבחינת בהירות אופרטיבית, הועלתה לפחות בשני מובנים (Ronfeldt and Arquilla, 2007). ראשית, התפיסה תלויה באבחנה בין עוצמה קשה ועוצמה רכה. האם אבחנה זו נוגעת בעיקר לעוצמה צבאית לעומת עוצמה לא צבאית? אם כן, הרי שמסחר והשקעות הינם היבט של עוצמה רכה. או שמא האבחנה צריכה לגעת בהיבטים חומריים מול היבטים לא חומריים (כלומר, רעיוניים) של עוצמה? אם כן, הרי שמסחר והשקעות פסיים ישתייכו לעוצמה קשה ואילו הרעיונות והדימויים שמאחוריהם - לעוצמה רכה. Ronfeldt ו-Arquilla סבורים שהתפיסה האחרונה היא הנכונה. פרט לכך, לטענתם קיימים היבטים של דוקטרינה צבאית, כגון מהי "מלחמה צודקת" ומה עשוי להיות התפקיד הטוב ביותר של פעולות פסיכולוגיות מגובשות המשתייכות לעוצמה רכה. שנית, קיימת נטייה לתאר עוצמה רכה כ-"טובה" (ומכאן משיכתה המוסרית ותפיסתה כדרך שלישית לאסטרטגיה ודיפלומטיה, בנוסף למקלות וגזרים) ואילו עוצמה קשה – לפחות כבעלת כוונות זדון. אולם למעשה, ניתן להשתמש בעוצמה רכה באופן קשוח, נוקשה ואף מרושע, כמו בהודעות שמזהירות, מביכות, מוקיעות, מביישות או דוחות. בנוסף, עוצמה רכה אינה מעדיפה בהכרח את הבחורים הטובים; מנהיגים מרושעים – כמו היטלר או בין לאדן – עלולים אף הם להשתמש בעוצמה רכה בשם האידיאלים שלהם.

דיפלומטיה ציבורית "ישנה" וחדשה

בעקבות השינויים בפוליטיקה, בתקשורת וביחסים הבינלאומיים, הופיעה בעשור האחרון ד"צ חדשה (New Public Diplomacy – NPD) כ"מנגנון שדרוג" לד"צ, תחת ההשפעה הדרמטית של השתתפותם הגוברת של אזרחים בתהליכים פוליטיים, התפתחות טכנולוגיות מידע ותקשורת והתפשטות האינטרנט.

ההבדל בין גישות אלה הוא ש-NPD ננקטת על ידי מדינות ושחקנים שאינם מדינות (כגון ארגונים לא ממשלתיים), בהתבסס על 'עוצמה רכה', תקשורת דו-צדדית, ניהול מידע, מיתוג שחקנים בינלאומיים

ותדמית ציבורית באינטרנט. היא קשורה בביות של מדיניות חוץ ועוסקת הן בנושאים קצרי טווח והן בנושאים לטווח ארוך.

מאפיין אחר של NPD הוא התפיסה של "עוצמה חכמה": היכולת להרכיב שילובים יעילים של עוצמה קשה ועוצמה רכה (Snow, 2008; Nye, 2008; Gilboa, 2006). כך, בנוסף לממשלות ולמוסדות ממשלתיים, NPD כוללת קשת רחבה של קבוצות לא ממשלתיות. שלא כמו בדיפלומטיה מסורתית, כלומר הדרכים שבהן מנהיגים מתקשרים זה עם זה, מתמקדת הדיפלומטיה הציבורית החדשה בדרכים שבהן מדינה (או ארגון רב צדדי), הפועלת באופן מכוון או שבהיסח הדעת, באמצעות יחידים וארגונים רשמיים ופרטיים כאחד, מתקשרת עם אזרחים בחברות אחרות. הנחת היסוד שלה היא שדיאלוג, במקום קידום רעיון למכירה, מהווה לעיתים קרובות ציר מרכזי בהשגת מטרות של מדיניות חוץ. על מנת שתהיה יעילה, יש לראות ד"צ כרחוב דו-סטרי. היא כרוכה לא רק בעיצוב המסר(ים) שמדינה רוצה להציג בחו"ל, אלא גם בניתוח והבנה של הדרכים בהן המסר מתפרש בחברות שונות ובפיתוח כלי הקשבה ושיחה - כמו גם אמצעי שכנוע.

שחקנים שהם מדינה ושחקנים שאינם מדינה

על בסיס זה, הדעה הנוכחית הרווחת על ד"צ היא שזו מכילה את כל הפעולות שנעשות על ידי שחקנים שהם מדינה ושחקנים שאינם מדינה, התורמות לקיום ולקידום עוצמתה הרכה של המדינה. כך, עוצמה רכה נתפשת כפעולות של שחקנים וארגונים מרובים המשפיעים על קהלים זרים – אמנים, גלריות אמנות וערוצי מוסיקה; פעילים חברתיים וארגונים לא ממשלתיים; פוליטיקאים, מפלגות והוגי דעות פוליטיים; סופרים ואגודות ספרותיות; עיתונאים וקבוצות מדיה; אנשי עסקים, מיזמים ומוצרים; אנשי אקדמיה ואוניברסיטאות; מנהיגים דתיים וקבוצות דתיות.

המדינה, בעיקר מדינה חזקה, נותרת שחקן מפתח, אולם חשיבותם של שחקנים אחרים גדלה. בסביבה גלובלית עתירת מידע, מאמצים הנעשים על ידי מדינות לשם הגברת עוצמתן הרכה מאותגרים על ידי עוצמה רכה של ישויות שאינן מדינה. אתגר זה משפיע במיוחד על ניסיונותיהם של משרדי חוץ לרתום לטובתם את הפוטנציאל של דימויים וערכים חיוביים הקשורים לשחקנים מקומיים שאינם מדינה. במצב כזה, משרדי חוץ מנסים בדרך כלל למצוא תחומי עניין משותף, ערכים ודימויים משותפים שיאפשרו שיתוף פעולה ותמיכה הדדית בין פעולות הממשלה ופעולותיהם של שחקנים חברתיים, אשר יספקו יתרונות הדדיים במונחים של עוצמה רכה. התנהלות הדיפלומטיה הציבורית – קידום עוצמה רכה מצופה לערב מגעים של ממשלות עם בעלי עניין מרובים מבית.

אינטראקציה כזו מועילה לא רק למדינה אלא גם לשחקנים שאינם מדינה, מכיוון שערכים, דימויים ונכסים אחרים הקשורים למדינה עשויים להיות בעלי השפעה חיובית גם על הפעולות של שחקנים אלה (Leonard et al. 2002).

אפיון צרכי הדיפלומטיה הציבורית של ישראל

קל יותר להבין מהי ד"צ מאשר ליישמה. ממשלות אינן שולטות במה שחברותיהן מקרינות לעולם החיצוני. הן שולטות עוד פחות באופן שבו מדינותיהן נתפסות בעיני יחידים וארגונים זרים. אתגר גדול העומד בפני כל משרדי החוץ הוא שדיפלומטים חייבים לזכות בתשומת לב בעולם שבו יש עודף של מידע ושלתהליך זה יש השפעות שונות במדינות שונות. חלקן נואשות לזכות בתשומת לב או שואפות שלא יבלבלו אותן עם מדינות שנראות דומות מאוד לעין זרה (סלובקיה, או אסטוניה, לטביה וליטא בהתאמה), אחרות אינן רוצות שיבחינו בהן בשל הסיבות הלא נכונות (ישראל, מדינות הבלקן שקמו בעקבות המלחמה) ויש אף מדינות הרואות בהעדר חדשות "חדשות טובות" מבחינת המוניטין הבינלאומי שלהן (Melissen, 2006).

כבר בשלב המוקדם של עיון במקורות ושיחות גישוש עם מומחים ואנשי שטח במשרד החוץ ומסגרות אחרות, הבחינו חברי צוות המחקר שכמו בתחומים אחרים, ישראל היא מקרה מיוחד מול מדינות אחרות, באשר היא אינה "מתנהגת" כצפוי ממדינה קטנה בשטח ובאוכלוסייה, כפי שנקבע במחקרים (למשל, Batora, 2005). כמו מדינות גדולות שחלקן מעצמות, ישראל היא: תמיד נושא למחלוקת (singled out), חווה משברים תכופים; "מושכת אש" ומטילה צל ענק, הרבה מעבר לממדיה; תמיד זקוקה להיאבק על עמדותיה; בעלת מסרים רבים ומעט דימויים, בעוד שהיא זקוקה לדימויים רבים ושונים; רוויית היבטים בעיתיים (כגון הכיבוש, זכויות אדם); מתקשה להציג תכונות אטרקטיביות וזקוקה לגייטימציה תמידית. יתר על כן, התדמיות הגלובליות של ישראל נתפסות לרוב במונחי "עוצמה נוקשה" (hard power), בעיקר צבאית. ישראל נתפסת גם כמדינה הנסמכת על העוצמה הנוקשה של מעצמה בלתי פופולארית: ארה"ב בתקופת ג'ורג' בוש הבן (Snow, 2008). בסיכום, כדברי Mearsheimer ו-John Stephen Walt בהרצאה באוניברסיטה העברית בירושלים ב-12.6.08, "ישראל היא tough sell", ולא רק במערב.

הפרויקט: יעדים ושיטות

יעדים, הדגשים, תוצרים ומרכיבים

ברמה הכללית, הפרויקט נועד להציע אופק חשיבה ותכנון למדיניות, אסטרטגיה וטקטיקות של ד"צ ישראלית. ברמה ממוקדת יותר, הוצב לפרויקט יעד של הפקת תדריך להכוונת המשתמשים (מקרב משרד החוץ וגורמים אחרים הקשורים לד"צ) להשגת תוצאות רצויות בפעולות ד"צ. מכאן שתוצרי הפרויקט הם תוכניים וביצועיים. התוצרים התוכניים מדגישים מצד אחד "נושאי ליבה" רעיוניים ומצד שני נושאים המצביעים על תרומותיה של ישראל למדע, לתרבות, לטכנולוגיה ולאיכות החיים ברמות המקומית, האזורית והגלובלית. התוצרים הביצועיים הם המלצות לשיטות לפעולת ד"צ ישראלית משופרת, על סמך מחקר אמפירי ולקחים מהספרות המדעית והמקצועית.

כפי שנראה בהמשך, מבחינת הדגשי התוכן, הפרויקט מתמקד בסוגיות-יסוד ולא בהערכת הצלחות או כישלונות ספציפיים של ישראל. מהבחינה הביצועית, הפרויקט נמנע מעיסוק בפעילות המנוהלת ומתבצעת ע"י גורמים אחרים, כגון הניסיונות לערוך מיתוג של ישראל.

מעריך הפרויקט

הממדים הרבים של הפרויקט כוללים פרקים על תכנים; מחקרים אמפיריים; שיטות, אסטרטגיות ומסגרות; המלצות; ואתגרים.

תכנים

המרכיב התוכני מתחלק לשלושה:

היבט רעיוני: ניתוח של הלגיטימיות, כושר השרידות ונושאי תשתית רעיוניים נוספים בעמדותיה של ישראל. חלק זה הופקד בידי פרופ' אריה נאור, שהסתייע במקורות מחקריים ויישומיים כדי להציע, לנסות ולעריך מערך תכנים הולם לד"צ ישראלית;

"החיים בישראל": טיבם של החיים בישראל, למרות האילוצים הנובעים מהסכסוך ומעבר להם, בתחומי התרבות, ההיסטוריה והדת; המדע והטכנולוגיה; תהליכים חברתיים; חיי היומיום ועוד. במסגרת זו נותחו ונלמדו לקחים מפעולות בעולם ובישראל. מרכיב זה הופקד בידי ד"ר דליה אלפר-לירן.

מאגר מידע: בצד איסוף חומרי רקע משרד החוץ ומקורות אחרים, נבנה מאגר של פרסומי מחקר מעודכנים בממדים היסטוריים, גיאוגרפיים ותרבותיים ובממדים של ארגונים, תכנים, שיטות וקהלים. זאת, במטרה להעמיד לרשות המשתמשים - חוקרים, אנשי ביצוע ומעריכים של פעולות ד"צ מטעם משרד החוץ, מוסדות ממלכתיים נוספים, מסגרות לא ממשלתיות ואחרים - אוסף מקורות מגוון ו"ידידותי", שיסייע בקביעת נקודות חוזק וחולשה, מוקדים ומכשולים, מסלולי פעולה והימנעות מפעולות ד"צ. משימה זו הופקדה בידי פרופ' ענת פירסט בעזרת גב' נעמה מעוז. פרופ' יורם פרי תרם נייר עבודה, המופיע במלואו בסוף לפרק.

מחקר שדה אמפירי

שני מחקרי שדה אמפיריים נערכו בדנמרק והודו. שתי המדינות נבחרו על פי שיקולי משרד החוץ ומוסד שמואל נאמן.

הם הוגדרו כמקרים בלתי מייצגים, שלא ניתן להכליל את הממצאים בהם למדינות אחרות. מצד שני, המחקר תוכנן כך שאפשר לצוות לפתח לרמת הכללה את השאלות שניתן לשאול בכל מדינה שהיא להנחיית התכנון, הביצוע וההערכה של פעולות ד"צ. מכאן, שיחד עם שאיבת ידע מהספרות, מטרת המחקר האמפירי הייתה לשפר את יכולת המשתמשים לשאול את השאלות הרלבנטיות ברמת המדיניות הביצוע של ד"צ על סמך התנסות שיטתית בשדה.

לכן יש להבין את המחקר האמפירי ככלי לבניית פרמטרים רלבנטיים לכל מסגרת של ד"צ ולא כאספקת מתכון אחיד לכל המדינות או המסגרות. שיטה זו מהווה את אחד הבסיסים לעריכת ה"תדריך למשתמש". בנוסף, שני תוצרים נלווים הופקו מהמחקר: ראשית, הופק מידע ספציפי לשתי המדינות, לטובת משרד החוץ והנציגויות בקופנהגן ודלהי; שנית, הופק מידע מחקרי חשוב לטובת תגבור הידע האמפירי והמשך הפקתו בנושאי ד"צ, מעבר להגות הרבה בנושא, שלא נשענת על מחקר שיטתי.

שני שלבים בכל מדינה: המחקר כלל שני ביקורים בכל מדינה. הביקור הראשון כונה בשם "חיפוש תובנות" והוגדר כביקור התרשמותי לקבלת נתוני-יסוד ותובנות (fact- , opinion-finding). הפעילות בוצעה ע"י צוות בריכוזו של פרופ' דב שנער, וחבריו היו פרופ' אריה נאור, ד"ר לאה מנדלזיס, מר משה אלעד ומר מאיר שלמה. הביקור השני כונה "בקרת תובנות" והוגדר כמחקר שדה אמפירי למיקוד, אישוש או סתירת התובנות שהופקו בביקור הראשון. "חיפוש תובנות" נערך באמצעות ראיונות עומק עם אנשים בעלי "חיישנים" (עיתונאים, חוקרים, פוליטיקאים, מנהיגי דת) לשם אבחון מגמות בדעת הקהל בשאלה אחת: מקומה של ישראל בדעת הקהל במדינה. הוא כלל כ-30 מראיינים בכל מדינה (ראה פירוט בנספחים). "בקרת תובנות" נערכה באמצעות כלי מחקר שיטתיים (סקר כלל ארצי ו-2 קבוצות מיקוד בדנמרק; 12 קבוצות מיקוד בהודו), בביצוע חברות מקומיות שנבחרו בקפידה ובהשתתפות צוות הפרויקט בכל השלבים (הגדרת נושאים, הדרכה, נוכחות פיסית בעת איסוף הנתונים, תרגום סימולטאני ושכתוב הקלטות אודיו ווידאו בקבוצות המיקוד, ניתוח נתונים כפול ובלתי תלוי על ידי המבצעים המקומיים וצוות המחקר). שלב "בקרת התובנות" פעל בריכוזו של ד"ר רועי דוידזון, וחבריו היו פרופ' דב שנער, ד"ר לאה מנדלזיס ומר מאיר שלמה.

מסגרות, אסטרטגיות ושיטות

הצעות למסגרות ושיטות עבודה בד"צ נערכו על יסוד עיון וניתוח מקורות בספרות ומחקר החלוץ שנערך בהודו ובדנמרק. חלק זה הובל ע"י ד"ר לאה מנדלזיס.

מאפייני הפרויקט

מתוך האמור, ייחודו של הפרויקט מתבטא בממדים הבאים:

- לראשונה נערכה בישראל אינטגרציה מעודכנת של הספרות ומחקר אמפירי בממדים היסטוריים, גיאוגרפיים, תרבותיים, ארגוניים, תוכניים וביצועיים. גישה מערכתית זו מאפשרת לאתר תחומים, היקפים, נסיבות ואילוצים של פעילות הדיפלומטיה הציבורית של ישראל. היא מאפשרת גם לקבוע ולעדכן נקודות חוזק וחולשה, מוקדים ומכשולים, מסלולי פעולה והימנעות מפעולה.

- במסגרת הפרויקט בוצעו עבודות חדשות, שהתייחסו, אך לא חזרו על עבודות שנעשו בעבר. כך נוצר מאגר מידע הנוגע לעבר ולהווה, היכול לשמש בסיס לניסוח אופציות של מדיניות ד"צ בישראל ולהמשך המחקר בנושא;
- בצד התכנים הרעיוניים, נערך עיון בהיבטי "העוצמה הרכה" של ד"צ ישראלית, הכוללים תחומי תרבות, מדע וטכנולוגיה ותחומים אחרים שבהם יש לישראל הישגים.
- הפרויקט נמנע מלעסוק בניתוח מקרים ספציפיים של הצלחות או מחדלי ד"צ.

מקורות

קוץ, ג., דברים במושב "החיים בישראל", הכנס הבינלאומי לדיון ב"מסמך נאמן" מטעם משרד החוץ ומוסד שמואל נאמן, תל אביב, 30 באוקטובר 2008.
 שלמה, מ., דברים במושב "מחקר החלוץ בהודו ודנמרק", הכנס הבין לאומי לדיון ב"מסמך נאמן" מטעם משרד החוץ ומוסד שמואל נאמן, תל אביב, 30 באוקטובר 2008.
 שפר, ת., דברים במושב "מחקר החלוץ בהודו ודנמרק", הכנס הבינלאומי לדיון ב"מסמך נאמן" מטעם משרד החוץ ומוסד שמואל נאמן, תל אביב, 30 באוקטובר 2008.

Babe, R., "The Political Economy of Knowledge: Neglecting Political Economy in the Age of Fast Capitalism (as before)", <http://www.fastcapitalism.com>

Bardos, A.A. (). Public diplomacy: An old art, a new profession. *Virginia Quarterly Review*, 77 (3) 2001, Summer: 424 – 437.

Batora, J., *Public Diplomacy of Small and Medium Sized Countries: Thoughts about Israel*, Keynote Lecture at International Conference convened to analyze the Neaman Document, Tel Aviv, October 29, 2008. Batora, J., *Public Diplomacy of Small and Medium Sized Countries: Thoughts about Israel*, Keynote Lecture at International Conference convened to analyze the Neaman Document, Tel Aviv, October 29, 2008.

Batora J., *Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared*, Paper presented to the International Conference on Multistakeholder Diplomacy, Mediterranean Diplomatic Academy, Malta, February 11-13, 2005

Chitty, N., *Public Diplomacy: Developing Road Rules*, Submission to the Senate Foreign Affairs, Defence and Trade Committee, Inquiry into the nature and conduct of Australia's public diplomacy, February 7, 2007.

De Gouveia, P.F., *European Infopolitik: Developing EU Public Diplomacy*, London: Foreign Policy Centre, 2005.

Galal, I., "The History and Future of US Public Diplomacy", *Global Media Journal*, 4 (7), Fall 2005

Gilboa, E., "Searching for a Theory of Public Diplomacy", the *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616 (1), 2008, 55-77

Gilboa, E., "Public Diplomacy: The Missing Component in Israel's Foreign Policy" *Israel Affairs*, 12 (4), October 2006, 715-747.

Gregory, B., *Public Diplomacy and Strategic Communication: Cultures, Firewalls, and Imported Norms*, Presented at the American Political Science Association Conference on International Communication and Conflict, Washington D.C., August 2005.

Independent Review, <http://www.britishcouncil.org/home-carter-report>, Definitions Leonard, M., Stead, C. and Smewing, C. *Public Diplomacy* London: Foreign Policy Centre, 2002.

Melissen, J., *Public Diplomacy Between Theory and Practice*, address at the 2006 Madrid Conference on Public Diplomacy – The Present and the Future of Public Diplomacy: A European Perspective, 2006.

Napoli, J.J., & Fejeran, J. Of two minds: US public diplomacy and the Middle East. *Global Media Journal*, 3 (5), Fall 2004.

Nye Jr., J., "Public Diplomacy and Soft Power", the *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94-109, 2008.

Nye Jr., J. Think Again: Soft Power, *Foreign Policy*, March 1, 2006
<http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=7059>

Nye, J.S. *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004.

Nye, J. S. *The Paradox of American Power* New York: Oxford University Press, 2002.

Nye, J. S. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* New York: Basic Books, 1990.

Pigman, G. and A. Deos "Consuls for Hire: Private Actors, Public Diplomacy", *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(1), 2008.

"Public Diplomacy". (Sourcewatch: A Project of the Center for Media and Democracy) (www.sourcewatch.org/index.php?title=Public_diplomacy).

Public Diplomacy Website <http://www.publicdiplomacy.org/1.htm>

Robin, R., *Requiem for Public Diplomacy?* Keynote Lecture at International Conference convened to analyze the Neaman Document, Tel Aviv, October 30, 2008.

Ronfeldt, D. and J. Arquilla "The promise of noöpolitik", *First Monday* 12 (8), August 2007. http://firstmonday.org/issues/issue12_8/ronfeldt/index.html

Ross, C. "Public Diplomacy Comes of Age," *The Washington Quarterly*, spring 2002.

Schneider, C.P., *Culture Communicates: U.S. Diplomacy That Works* Discussion Papers in Diplomacy, Clingendael: Netherlands Institute of International Relations,

Snow, N., *Public Diplomacy as if Publics Mattered*, Keynote Lecture at International Conference convened to analyze the Neaman Document, Tel Aviv, October 30, 2008.

Spiegel, A. "Public Diplomacy - the German View" - *British Council Staff Conference* on March 18th and 19th, 2002.

Stevenson, R.L. *Global communication in the Twenty-first century*. New York: Longman, 1994..

Strategy Board, http://www.fco.gov.uk/Files/kfile/PDStrategyBoard_TORef.pdf

Van Ham, P. "Branding Territory: Inside the Wonderful Worlds of PR and IR Theory" *Millennium*, 31(2): 249-269, 2002.

Widvey, T., *Public Diplomacy*: Speech before the Norwegian-American Chamber of Commerce, Ottawa 7 Nov 2003.

פרק 2

ישראל באלף השלישי: תכנים עקרוניים בדיפלומטיה הציבורית - פרופ' אריה נאור

שיקולים כלליים

במלאת לה שישים שנה, ניצבת מדינת ישראל בפני הצורך להדוף טענות השוללות את עצם קיומה, אם משום שלדעת הטוענים כך קיומה של ישראל פירושו עוול בלתי נסבל לפלסטינים, ואם משום שלדעתם אין עם יהודי בנמצא ומכאן שאין סובייקט קולקטיבי הנושא את הזכויות הלאומיות שבשמן הוכרה התביעה הציונית לריבונות מדינית בחלק מארץ ישראל ההיסטורית. פה ושם מחרימים את ישראל, כביכול בשם עקרונות של מוסר בינלאומי, פה ושם מאיימים על מפקדי צה"ל וראשי מערכת הביטחון בתביעות ובמעצר בשם המשפט הבינלאומי. ביקורת על מדיניות מסוימת נהפכת לשלילה מוחלטת, הנסמכת על עקרונות נעלים של צדק ומשפט, ומאחורי חזות הגונה זו המדברת גבוהה גבוהה חורץ שד האנטישמיות את לשונו הרעה. הדה-לגיטימציה של ישראל קשורה ביחס שונה ליהודים משאר העמים. אין מפקקים בזכות קיומם של עמים ומדינות הפוגעים בזכויות האדם פגיעות קשות לאין ערוך מן הפגיעות המיוחסות לישראל. ולא רק מעשים רעים שעשתה ישראל משמשים לשלילת הלגיטימיות שלה, אלא גם המעשים הנוראים שנעשו ליהודים באירופה משמשים בדרך דיאלקטית מעוקמת לשלילת הלגיטימיות של מדינת ישראל. 65 שנים אחרי סיום מלחמת העולם השנייה עושים את השואה לנימוק נגד קיומה של ישראל, שכביכול לא באה לעולם, אלא מחמת ייסורי מצפון של העולם המערבי. מידת הצדק מחייבת, לדעתם של אלו, להחזיר את גלגל ההיסטוריה לאחור, וכדי לסבר את האוזן שאינה רגילה בטיעונים מסוג זה מוסיפים עליהם את השיקול הפגרמטי, שכביכול מוליך למסקנה שעתידה של ישראל מפוקפק לא רק מבחינה מוסרית אלא גם מבחינה מציאותית.

הנה מספר דוגמאות להמחשה:

"חטאיה של ישראל"

בעיצומה של מלחמת לבנון השנייה פרסם הסופר הנורווגי יוסטיין גארדר (Gaarder) – מחבר הספר 'עולמה של סופי' מאמר ('עמו הנבחר של אלוהים', אפֶטנפוסטן, 5.8.2006) שטנה על ישראל, שיש בו השראה אנטישמית ברורה. לכאורה פסקת הפתיחה של המאמר משווה בין ישראל ובין מדינות חוטאות אחרות, אולם עיון בטקסט מגלה שרק ישראל מאבדת את הלגיטימיות של עצם קיומה מחמת 'חטאיה'. וכך כתב גארדר:

"זה הזמן ללמוד לקח: איננו מכירים עוד במדינת ישראל. לא יכולנו להכיר במשטר האפרטהייד בדרום אפריקה ולא במשטר הטאליבן באפגניסטן. רבים לא הכירו במשטרו של סדאם חוסיין בעיראק או בטיהור האתני שעשו הסרבים. עכשיו עלינו להתרגל לרעיון: מדינת ישראל בצורתה הנוכחית היא היסטוריה." המחבר לא שלל את עצם קיומן של דרום אפריקה, אפגניסטן, עיראק וסרביה, אלא את המשטרים בשתי המדינות הראשונות ברשימה זו ואת המעשים הפסולים של השתיים האחרות. רק ישראל איבדה, לדעתו, את זכות קיומה בשל מעשיה, ומשום כך היא לא תוכל להתמיד בקיומה וכבר אפשר לראות בה 'היסטוריה' בלבד. יסוד היסודות של עמדתו הוא תיאולוגי. המחבר שולל בתכלית את רעיון הבחירה האלוהית ורואה בו לא יותר מגזענות נלעגת. ואלה דבריו:

"אין אנו מאמינים במושג עמו הנבחר של האל. אנו לועגים לשגיונותיו של עם זה ובוכים על מעשיו הנלוזים. אין זו רק טיפשות ויוהרה לפעול כעמו הנבחר של האל, אלא זהו גם פשע כלפי האנושות. אנו מכנים זאת גזענות.

יש גבול לסבלנותנו ולסובלנותנו. איננו מאמינים בהבטחה אלוהית כהצדקה לכיבוש ואפרטהייד. ימי הביניים כבר מאחורינו".

פסקאות אלו הן ביטוי אנטישמי: המחבר מייחס לישראל מעשי פשע הנעשים בשמה של הבטחה אלוהית, מגיב עליהם בבכי ובלעג גם יחד, רואה בהם טיפשות, יוהרה ופשע בינלאומי של גזענות, ומצהיר שיש גבול לסבלנות ולסובלנות כלפי ישראל. להלן הוא כותב שישראל מפרה בשיטתיות את המשפט הבינלאומי, את האמנות הבינלאומיות ואת החלטות האו"ם, ולפיכך לא תוכל לזכות בהגנתן. 'במלחמתה הבזויה [היא] טבח את הלגיטימיות שלה'. כך הוא חוזר אל הרעיון המובע ברישא של המאמר – ישראל, היא ורק היא, מאבדת את הלגיטימיות של קיומה מחמת מעשיה. לא את ממשלת ישראל הוא מבקש להחליף בשל מדיניותה, אלא את המדינה כשלעצמה. 'אל פחד!' הוא קורא כתועמלן, 'זמן האימה יחלוף בקרוב: ישראל רואה כבר את קיצה'. כדי להחישו הוא קורא להחרים את תפוזי יפו ומסיים את מאמרו בקריאה לפלסטינים וללבנונים לתת מקלט, חלב ודבש, לפליטים היהודים, לכשייצאו לגלות חדשה.

לגיטימציה והישרדות

מעבר לסגנון האנטישמי יש במאמרו של גארדר טענה בדבר משבר לגיטימציה הנובע מפעולותיה של ישראל במלחמתה בפלסטינים, ומתוך כך הוא חוזה שהיא לא תוכל להתמיד בקיומה. טענה דומה, בלי ביטויים אנטישמיים, העלה בסגנון פטרוני ההיסטוריון טוני ג'אדט שלוש שנים לפני כן ('ישראל: האלטרנטיבה', ניו יורק רוויזו אופ בוקס, 23.10.2003). הוא פותח בביקורת על ראש הממשלה שרון וטוען שבהקמת התנחלויות בלתי חוקיות הוא הכשיל והשפיל את אבו מאזן וגם את הנשיא בוש. 'תהלך השלום במזרח התיכון גמור', כתב, 'הוא לא מת; הוא נרצח'.

מכאן עבר לטיעון העקרוני: מדינת ישראל היא שריד של מדינות הלאום שהוקמו במרכז אירופה ובמזרח אפריקה. מלחמת העולם השנייה, אולם ישראל הוקמה רק במחצית המאה העשרים ולכן היא באה לעולם באיחור. זאת בעינינו 'בעייתה של ישראל' ולא עובדת היותה 'מובלעת אירופית בעולם הערבי'.

לדבריו, 'עצם הרעיון של מדינה יהודית - מדינה שבה ליהודים ולדת היהודית יש זכויות יתר שלעולם לא יינתנו ללא-יהודים - מקורו במקום אחר ובזמן אחר'. הלאומיות היהודית והדת הם בעיניו אנכרוניסטיים, ומנהיגותה של ישראל נוטה לפאשיזם - לא פחות - ולכך הביא שתי ראיות: הראשונה, הזרם המרכזי בפוליטיקה הישראלית הוא הליכוד הממשיך את מורשת הרוויזיוניסטים של ז'בוטינסקי והם כונו 'פאשיסטים' על שזלזלו בחוק ובזכויות טריטוריאליות. הראיה השנייה, הוא הביא ציטטה המיוחסת לאהוד אולמרט, בהיותו סגנו של שרון, ובה נאמר שישראל אינה מוציאה מכלל אפשרות להתנקש בחייו של אבו מאזן. 'רציחות פוליטיות זה מה שפאשיסטים עושים', כתב ג'אדט. על רקע זה מצבה של ישראל הוא חסר תקווה, והפתרון הוא בויתור על רעיון חלוקת הארץ וכינון שתי מדינות לאום, ובמקומו יש להקים מדינה אחת. כך גם ג'אדט אינו מבחין בין הממשלה ובין המדינה, ומתוך ביקורת על הממשלה - בלי קשר לשאלת הדיוק בעובדות - הוא בא לכלל שלילת יכולתה של המדינה להתקיים לנוכח משבר הלגיטימציה וגל המתאבדים הפלסטינים.

טענת ה"אפרטהייד"

טענה בדבר מדיניות אפרטהייד אך בלא גלישה לשלילת זכות קיומה של ישראל העלה נשיא ארצות הברית לשעבר ג'ימי קארטר, בספרו (2006) *Palestine Peace not Apartheid*. קארטר קורא בספרו זה להימנע מסיפוח השטחים לישראל, משום שהדבר מנוגד להחלטות האו"ם ולהסכמי קמפ דייוויד. לדבריו, ישראל מנהלת כעת מדיניות של אפרטהייד, כלומר הפרדה בין שתי האוכלוסיות החיות בארץ, והצבת הפלסטינים במעמד של אזרחים מדרגה שנייה. במקום זה קארטר קורא לנסיגת ישראל לקו הירוק בתיקונים שיוסכם עליהם על יסוד חילופי שטחים, תוך התחשבות בצרכי הביטחון של ישראל וכיבוד ריבונותן של כל האומות במזרח התיכון. בעיני קארטר ישראל מציבה את המכשול העיקרי על דרך השלום: 'השלום יבוא על ישראל ועל המזרח התיכון, אם ממשלת ישראל תסכים לקיים את המשפט הבינלאומי, את מפת הדרכים ואת התחייבויותיה הקודמות לכבד את גבולותיה החוקיים. על כל שכניה הערבים להתחייב לכבד את זכותה של ישראל לחיות בשלום בתנאים אלו', וארצות הברית חייבת לפעול למימוש חזון זה.

אף על פי שקארטר מגלה אהדה רבה לעמדת הפלסטינים בסכסוך, אין הוא שולל את הלגיטימיות של מדינת ישראל. אדרבה, הוא תובע גם מהצד הערבי לקבל עליו את השלום עם ישראל תוך שמירה על ביטחונה.

מנקודת ראותה של הדיפלומטיה הציבורית הישראלית יש ערך רב לעמדה זו, משום שהיא מוכיחה את אפשרות הביקורת על מדיניות בלא לשלול את עצם הקיום, או את זכות הקיום, וכל זה אף על פי שהאשמת ישראל במדיניות אפרטהייד כלפי הפלסטינים מזיקה לתדמיתה של ישראל ולמעמדה המוסרי. במלים אחרות, קארטר פוגע בתדמיתה של ישראל ומסב לה נזק, אך בו בזמן הוא מראה שאפילו מי שמקבל את ביקורתו אל לו להקצינה עד כדי שלילת זכותה של ישראל להתקיים כמדינה עצמאית שאינה שליטה על הפלסטינים. עם זה יש לציין שהרטוריקה של קארטר כלפי ישראל נשענת על ביקורת מוסריות מדיניותה, ואילו הרטוריקה כלפי הפלסטינים אמפתית הרבה יותר.

אין לנתק את שלילת הלגיטימיות של ישראל מאנטישמיות, גלויה או לטנטית. סקר ADL מאפריל 2007 מראה גידול במגמות האנטישמיות באירופה. לדעתי, יש לראות באנטי-ישראליות הבוטה נוסח גארדר ודומיו גילוי של מגמה אנטישמית, המתאפיינת בסטנדרט כפול ובאיום בקיץ הסבלנות והסובלנות. עיון בהיסטוריה של שנאת ישראל מלמד שאחרי תקופות של 'סובלנות וסבלנות' באו תקופות של רדיפות ודה-לגיטימציה. אמנם ניתן להבחין במגמה שונה ביחסן של הממשלות האירופיות לישראל, ובנטייתן להפריד – בדרך דומה לדרכו של קארטר – בין ביקורת על מדיניות ישראל כלפי הפלסטינים ובין הגנה על זכות קיומה. אולם התפשטות הדה-לגיטימציה בקרב 'מנהיגי דעה' עלולה, קרוב לוודאי, למצוא במשך הזמן ביטוי גם במדיניות.

על רקע זה עולה חשיבותה של דיפלומטיה ציבורית מבוססת, שתפעל בתחום כדי להדוף את הטיעונים העקרוניים נגד ישראל בטרם יופנמו בדעת הקהל ובקבוצות של מנהיגי דעת קהל ומקבלי החלטות. לנוכח ריבוי הטענות נגד ישראל, יש צורך בגישה אינטגרלית, שתכיל את ההיבטים השונים ולא תתמקד בהיבט אחד בלבד; ועל אחת כמה וכמה אין להסתפק בהסברת אירועים שוטפים, בהתנצלות או בהכחשה של עניין מסוים זה או אחר.

מאז עליית הציננות מנהיגי העם היהודי עוסקים בהסברה מדינית, ולעתים מייחסים לה יכולת בלתי מציאותית לשנות סדרי עולם. גדולי המסבירים בחמישים השנים שלפני הקמת המדינה, ובהם הרצל, וייצמן, בן-גוריון, ז'בוטינסקי, שרת וגולדמן, נתקלו בקושי לשכנע בצורך לשנות את הסטטוס קוו. עוצמתו של הסטטוס קוו מתגלה מחדש כל אימת שמנסים לשנותו, במיוחד שינוי רדיקלי, כפי שמתברר במחקרים במדעי החברה. מכאן חשיבות הטמעת יציבותה של ישראל, עוצמתה החברתית-כלכלית והמדעית, וסבירות יכולת עמידתה גם במבחנים צבאיים של ממש, כמרכיב בסיסי הצלחתה של פעולת הדיפלומטיה הציבורית. תנאי מוקדם להצלחה הוא קבלת ישראל כעובדה קיימת וייחוס דרגה גבוהה של סבירות ליציבותה ולהתמדת קיומה לאורך ציר הזמן העתידי, מעבר לערפילי האי-ודאות שבחיזוי מהלכים היסטוריים. עוצמה, יציבות והתמדה, ואיתם אופייה של ישראל כמגלמת הציוויליזציה המערבית הם תנאים להתהוות שיתוף אינטרסים בין ישראל ובין מדינות אחרות, אולם אין בכך כדי לשכנע את המפקקים ובוודאי שלא את השוללים.

לשם כך יש צורך לשחזר את התהליך ההיסטורי שהביא לידי ניצחון הציונות והקמתה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ולהוכיח את מימוש הצדק שבשמירה על חירותו של עם ישראל ועצמאותה של מדינתו.

מסמך זה עוסק בתכנים העקרוניים והעיוניים של הדיפלומטיה הציבורית הישראלית, לא בשאלות אקטואליות שטבען זמני ומשתנה, אלא בשאלות היסוד הקבועות ועומדות; לא מתוך גישה אפולוגטית, אלא מתוך גישה אנליטית, המסתייעת בנרטיב ההיסטורי לשם תיאור השתלשלות מאורעות והבנת סיבותיהם ותוצאותיהם.

אין המסמך מנתח את אופן התייחסותה של הדיפלומטיה הציבורית הממלכתית לשאלות היסוד שהוא דן בהן, ואין הוא עוסק בבירור האפקטיביות של פעולות דיפלומטיה ציבורית מסוימות, או של מדיניות הדיפלומטיה הציבורית בכללותה. המסמך מבקש לברר את מהותן של שאלות היסוד הנוגעות לקיום הלאומי, לזכות על הארץ, ליחס שבין השואה לתקומה, ליציבותה של ישראל והתמדת קיומה, למקורות עוצמתה של המדינה, לרמתה המוסרית ולשלטון החוק, ליחס למיעוטים לאומיים וחברתיים, למתח שבין שאיפת השלום ובין מציאות המלחמה על גילוייה השונים ובכלל זה המדיניות בשטחים, לזהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולמתח שבין קודש לחול בהוויה הישראלית.

זכות הקיום

מגילת העצמאות של ישראל מבחינה בין זכותו של העם היהודי למדינת לאום משלו בארץ ישראל ובין הלגיטימציה הבינלאומית להקמתה. חותמי המגילה מכריזים על הקמת המדינה 'בתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית' מצד אחד 'ועל יסוד החלטת עצרת האו"ם' מצד אחר. הזכות הטבעית נובעת מעצם הקיום, המכיל בתוכו תודעה עצמית, ומכאן ההסתמכות על החלטת הקונגרס הציוני הראשון בדבר כינון 'מקלט בטוח לעם ישראל בארץ ישראל, מוכר במשפט העמים'. זאת החלטה אוטונומית של גוף ייצוגי, המבטאת את מורשת העם ואת רציפות קיומו ושאיפתו לשוב לחירות מדינית בארצו העתיקה. אין הזכות הטבעית צריכה למקור חיצוני. היא מובנת מאליה, וקבלתה אקסיומטית. לגיטימציה בינלאומית ניתנה לשאיפה הציונית בהצהרת בלפור (1917), בהחלטת המועצה העליונה של מעצמות הברית בסאן-רימו (1920), בהחלטת חבר הלאומים על מסירת המנדט על ארץ ישראל לידי בריטניה (1922), בהמלצות הוועדה המלכותית בראשות הלורד פיל (1937), בהחלטת עצרת האו"ם מס' 181 מיום 29.11.1947 (החלטת החלוקה), בהכרה במדינת ישראל על-ידי רוב גדול של מדינות העולם ובקבלתה כחברה בארגון האו"ם.

יחד עם זה, עמדת מנהיגי הציונות ומדינת ישראל הייתה תמיד שלא להכרה יוצרת את זכות הקיום הלאומית, ולא היא יוצרת את הזכות על הארץ; הנה כמה דוגמאות:

דוד בן-גוריון בעדות בוועדת פיל (1937): 'אנו נמצאים כאן ומונים את עתידנו בארץ, משום שזו זכותנו שלנו המוצדקת מעצמה, בין אם זה מביא תועלת לזולתנו ובין אם לאו. העם היהודי זכאי להיות ולחיות חופשי למענו ובזכותו הוא.

זכותנו ביחס לא"י נובעת לא מהמנדט ומהצהרת בלפור. היא קודמת לאלה. היו"ר הנכבד של הוועדה המלכותית או אחד מחבריו אמר באחת הישיבות שהמנדט הוא ה'בייבל' של הציונות. אני יכול לומר בשם העם היהודי את ההיפך: התנ"ך הוא המנדט שלנו'.

אבא אבן, מתוך מאמר ב'ניו יורק טיימס' (1981): 'אף אחד לא עושה לישראל טובה בכך שהוא מכיר בזכותה להתקיים. זכותה של ישראל להתקיים, כמו זו של ארצות הברית, סעודיה, ועוד 152 מדינות אחרות, היא אקסיומטית. הלגיטימיות של ישראל לא נתונה בחלל האוויר, ממתינה להכרה על ידי בית המלוכה הסעודי... אין שום מדינה בעולם, קטנה או גדולה, צעירה או ותיקה, שתראה בהכרה בזכותה להתקיים טובה כלשהי או עניין נתון למשא-ומתן'.

מנחם בגין, מתוך נאום בהצגת ממשלתו בכנסת (1977): 'ממשלת ישראל לא תבקש משום אומה, קרובה או רחוקה, גדולה או קטנה, להכיר בזכותנו להתקיים. הזכות להתקיים... לא יעלה על דעתו של שום בריטי או צרפתי או בלגי או הולנדי, הונגרי או בולגרי, רוסי או אמריקני לבקש בשביל עמו הכרה בזכותו להתקיים. קיומם הוא זכותם. והוא הדין בישראל... איננו מצפים שיבקשו בשבילנו כי תוכר זכותנו להתקיים בארץ אבותינו. דרושה הכרה אחרת בינינו ובין שכנינו, הכרה בריבונות ובצורך ההדדי בחיי שלום והבנה'.

מדינה יהודית ודמוקרטיה: בעיית הלגיטימציה

לעתים נשללת זכות קיומה של ישראל בשם עקרון הרב-תרבותיות והסיסמה 'מדינת כל אזרחיה', מתוך התעלמות מן העובדה שרוב מדינות העולם הן מדינות לאום. יתר על כן, מדינות ערב המגדירות עצמן הן בפרמטר אתני והן בפרמטר דתי נחשבות לגיטימיות בעיני מי ששוללים את זכות קיומה של ישראל על שום שהיא מוגדרת בשני פרמטרים אלו ואינה אלא 'אנאכרוניזם', ולו משום שבאה לעולם באיחור: מדינות הלאום החדשות נוצרו, לדעתו, עם התפרקות האימפריה האוסטרו-הונגרית ואילו מדינת ישראל קמה רק אחרי הסתלקות הבריטים מפלשתינה. (ראו Tony Judt, "Israel: The Alternative", New York Review of Books, October, 2003). מאמר זה מתעלם מהקמתן של מדינות לאום חדשות נוספות אחרי התפרקות האימפריה הבריטית, ובכלל זה חלוקת מדינות על יסוד אתני.

זיקת הלאומיות היהודית לממד הדתי שלה משמשת לכמה משולליה ראייה ניצחת שאין כלל עם יהודי בנמצא. בהשפעת התיאוריה של אנדרסון בדבר 'קהילות מדומיינות', כתב היסטוריון תל-אביבי שהיהודים אינם עם, אלא תערובת של צאצאי הכוזרים במזרח אירופה והברברים בצפון אפריקה.

אין הוא מתמודד עם רציפות התודעה הלאומית היהודית שבאה לידי ביטוי באורחות חייו של אדם מישראל מאז חורבן בית שני, בתפילה, ובספרות המחשבה, ההלכה והאגדה מהתלמודים והמדרשים ועד הדורות האחרונים.

הוא מוציא מהקשרם דברים שכתבו היסטוריונים יהודים מודרניים, כדי לחזק את טיעונו בדבר 'המצאת' העם היהודי יש מאין, המצאה המונעת שוויון אזרחי בישראל (שלמה זנד, מתי ואיך הומצא העם היהודי?, תל אביב 2008).

הצד השווה שבדברי ג'אדט וזנד הוא שמדינת ישראל מפלה שלא כדין ובלא טעם מספיק את אזרחיה הערבים, והדרך להתגבר על כך היא 'מדינת כל אזרחיה'. המדינה היהודית והדמוקרטית תעבור מן העולם, אם משום שהיא אנאכרוניזם היסטורי, אם משום שהיא עוול היסטורי.

טענותיהם של אינטלקטואלים כנגד ממשותה של התודעה הלאומית היהודית המודרנית משמשות, מטבע הדברים, את שוללי זכות קיומה של מדינת היהודים. הקמתה של מדינת ישראל נומקה בהכרזת העצמאות 'בתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות'. החלטת העצרת היא החלטת החלוקה, חלוקת ארץ ישראל (פלשתינה המנדטורית) לשתי מדינות לאום, אחת יהודית ואחת ערבית. הקמת שתי מדינות לשני העמים הדרים בארץ אחת היא פועל יוצא מן התופעה המתוארת כבר במקרא – 'ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו' (בראשית יג, ו) ומשום כך הלך אחד ימינה ואחד שמאלה וקבעו מקומותיהם בהתאמה. זאת הייתה חלוקה מוסכמת של שטחי מרעה, והיא צופה פני עתיד לפי עקרון התועלת. שונה הייתה החלוקה שעליה החליטה עצרת האו"ם ב-29 בנובמבר 1947. זאת הייתה חלוקה הצופה פני העבר ההיסטורי לפי עקרון הזכות על הארץ. הואיל ולא יכלו להכריע בין שתי התביעות הלאומיות החליטו על חלוקה. כפי שהיה עשר שנים קודם לכן בעקבות הצעתה של ועדת החקירה המלכותית בראשות הלורד פיל, הצד היהודי הסכים לחלוקה ואילו הצד הערבי דחה אותה בשתי ידיים. הוא תבע לעצמו את הכול. הסכמת הרוב בתנועה הציונית וביישוב לחלוקה לפי מתווה פיל ב-1937 נתקבלה אחרי ויכוחים נוקבים בציבור. ההסכמה ב-1947 הייתה קלה יותר ושלווה יותר, בגלל נסיבות הזמן – שנתיים בלבד אחרי תום מלחמת העולם השנייה, בעוד מאות אלפי מעפילים מתדפקים לשווא על שערי הארץ הנעולים. הלגיטימציה של הקמת מדינת הלאום היהודית בחלק מאדמת המריבה כרוכה בהכרה בלאומיות היהודית. אם אין היהודים עם אין להם זכויות שהקהילה הבינלאומית מכירה בהן לגבי קיבוצים לאומיים, ובתוכן אותה 'זכות טבעית והיסטורית' שעליה סמכו בן-גוריון וחבריו את מעשה הקמתה של המדינה. רק שילוב של ההכרה בתוקף האוניברסלי של אותה 'זכות טבעית והיסטורית' ושל המשמעות הפוזיטיבית של החלטת האו"ם עשוי לשמש מקור לגיטימציוני להקמת המדינה ולהמשך קיומה למרות התנגדותם של שכניה ושל חלק מאזרחיה, שאינם רואים בה ביטוי לזהותם הלאומית. מי ששולל את קיומו של העם היהודי ומציגו כעדה דתית בלבד, שולל, מניה וביה, את הלגיטימציה של מדינת היהודים.

בין שזו הייתה מטרתם של האינטלקטואלים שדבריי שניים מהם הובאו כאן להמחשה ולהדגמה, בין שלא זו הייתה מטרתם, אחת היא התוצאה: דה-לגיטימציה של מדינת ישראל, לפחות עד שתתרחצה ותהיה ל'מדינת כל אזרחיה', או כגרסת ג'אדט ודומיו למדינה דו-לאומית. אין צורך בחישובים סטטיסטיים מסובכים כדי להבין שמדינה כזאת תהיה במשך הזמן למדינה ערבית נוספת.

שוללי מדינת היהודים מתנגדים בגלוי לחוק השבות, המבטא את זיקתה של המדינה לכלל היהודים בכל אתר ואתר ואת זכותו של כל יהודי באשר הוא לעלות לישראל ולהתיישב בה כאזרח.

יש המאפיינים על יסוד זה את ישראל כמדינה 'אתנוקראטית' או 'דמוקרטית אתנית' (ראו לדוגמה מחקריו של חתן פרס ישראל סמי סמוכה). בניגוד לטענה המועלית בחוגים 'פוסט-ציוניים' או אנטי-ציוניים, אין חוק השבות יוצא דופן בהענקת יחס מועדף בחוקי ההגירה של בני הלאום של מדינה מסוימת החיים במדינות אחרות. כך הוא המצב המשפטי בגרמניה, הונגריה, פינלנד, אירלנד, יוון, בולגריה, פולין, סלובקיה, צ'כיה, סלובניה, קרואטיה, רוסיה, אוקראינה וארמניה (ראו: א' יעקבסון וא' רובינשטיין, ישראל ומשפחת העמים – מדינת לאום יהודית וזכויות האדם, תל אביב: תשס"ג). למדינת לאום יכול להיות עניין לגיטימי במצבם של אזרחי מדינות אחרות בעלי מוצא אתני או זיקה תרבותית כשלה, והדבר אף הוכר בהחלטות מועצת אירופה (יעקבסון ורובינשטיין עמ' 227-224, 235-239, 257-268). מכאן שאין שום דבר יוצא דופן בקיומם של הסדרים משפטיים המבטאים את זכותו של העם היהודי להתקבץ במדינת ישראל למסגרת מדינית, הנותנת ביטוי במישור הציבורי לעקרונות ולערכים הנובעים ממורשת התרבות היהודית (כגון קביעת ימי מנוחה וימי מועד לפי הלוח העברי). משוואת הערכים שקבעו חוקי היסוד משנת 1992, המדברים על 'ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית', אמורה להבטיח איזון בין ערכי הלאום היהודי לבין מערכת הזכויות הנקבעת על-ידי הערכים הדמוקרטיים, המבטאים את כבוד האדם וחירותו ואת חופש העיסוק. פסיקת בית המשפט העליון מכוונת לתכלית זו. לא רק ערכים והסדרים המבטאים את זהותו של הרוב היהודי מוגנים, אלא גם ערכים המבטאים את זהותו של המיעוט הערבי, את תרבותו, את שפתו ואת דתו. כפי שהעיר אמנון רובינשטיין, 'אימוץ של דגם הלאומיות האזרחית נוסח צרפת מחייב היה להעניק מעמד בלעדי לתרבותו של הרוב, ובכלל זה לשפתו, לנוכח זהותם הלאומית המובהקת של שני הציבורים העיקריים בישראל' (א' רובינשטיין וב' מדינה, המשפט החוקתי של מדינת ישראל כרך א': עקרונות יסוד, ירושלים ותל אביב, 2005, עמ' 330). הווי אומר, קבלת עקרון המדינה היהודית והדמוקרטית עדיפה על 'מדינת כל אזרחיה' לא רק מנקודת ראותו של הרוב היהודי, אלא גם מנקודת ראותו של המיעוט הערבי, ובלבד שיישמרו הלכה למעשה הערכים הדמוקרטיים מתוך איזון בין שתי מערכות הערכים (על איזון הערכים ראו: א' ברק, שופט בחברה דמוקרטית, ירושלים וחיפה, 2004, עמ' 274-262). יש לציין עוד שהמושג 'מדינה יהודית ודמוקרטית' ומימושו בחוק השבות (שנחקק שנים רבות קודם שגובש המושג) אין משמעותו הענקת ריבונות במדינת ישראל למי שאינם אזרחיה (בניגוד לטענות 'פוסט-ציוניות' כגון א' יפתחאל, "אתנוקרטית", גיאוגרפיה ודמוקרטיה: הערות על הפוליטיקה של יהוד הארץ", אלפיים 10 (תש"ס), 78).

הריבון בישראל הוא כלל ציבור האזרחים, ובמובן זה היא מדינת כל אזרחיה. בני העם היהודי שבכל אתר ואתר אינם שותפים בריבונות, אף על פי שהם זכאים להיות שותפים בתנאי שיממשו את זכות העלייה וההתאזרחות שלהם.

היבט זה של אופי המדינה חשוב ביותר, משום שיש צורך בגבולות גיאוגרפיים ברורים לשם יצירת לאום הניתן לזיהוי ולבידול מאחרים. הואיל והסמכויות האזרחיות המבטאות את הריבונות מסורות בידי הקולקטיב של אזרחי המדינה ובידיהם בלבד, אין לראות בזכות הפוטנציאלית שחוק השבות נותן ליהודים שאינם אזרחי ישראל משום שותפות בריבונות.

מבחן כוח ההכרעה הוא המבחן המכריע, ולא מבחן זיקת הזהות או מבחן הזכות הפוטנציאלית. גם בלי חוק השבות היה כל אדם שהתאזרח בהתאם לחוקי ההגירה נכלל בקולקטיב שכוח ההכרעה מסור בידיו, ולפיכך הוא שותף בריבונות משעה שהתאזרח כדין. מעמד משפטי זה לא שונה על-ידי חוק השבות, וכבר הזכרנו שורה של מדינות דמוקרטיות שיש בהן הסדרים משפטיים דומים ואין טוענים כנגד זהותן או קיומן בשל כך.

הכחשת השואה

כפי שהראה הפרופסור לפילוסופיה אלחנן יקירה (פוסט-ציונות, פוסט-שואה שלושה פרקים על הכחשה, השכחה ושליטת ישראל, תל אביב 2006), הכחשת השואה, בין מימין בין משמאל, משתלבת בשליטת הלגיטימיות של מדינת ישראל. הימין הניאו-פשיסטי טוען, שלא זו בלבד שלא הייתה השמדה שיטתית של היהודים, אלא שהיהודים גררו את אירופה למלחמה ומה שקרה להם היה גמול ראוי משום שהם האחראים למלחמת העולם (עמ' 59-60). כך חוזרים בימין הרדיקלי על טענותיו של היטלר עצמו, ככלב השב על קיאו. טיעונים אלו אינם רלוונטיים לשיח הלגיטימציה – או הדה-לגיטימציה – של ישראל, משום שהימין הקיצוני כשלעצמו אינו נחשב לגיטימי מחוץ לחוגו המוגדר. הטענות בעלות המשקל הפוליטי הממשי הן הטענות הבאות משמאל, ובכלל זה טענות מחוגי האקדמיה. יקירה מנתח את טיעוניהם של כותבים מחוגי השמאל הרדיקלי בצרפת, המכחישים את השואה ובעיקר את קיומם של תאי הגז, משום שישראל היא 'המרוויחה' ממה שהם מכנים 'השקר הגדול על אודות השמדת היהודים' (עמ' 13). הצהרת בלפור היא לדבריהם 'פשע קולוניאליסטי'. בלי שום זכות החלו יהודים להגר לפלסטין, 'למדו את שיטות הדיכוי של הגסטפו ושל הנ-ק-ו-ד הסובייטי' ואכזריותם 'עולה על כל מה שנודע בהיסטוריה של המאה העשרים'. השואה היא 'התירוץ שבאמצעותו הצליחו היהודים לגייס את המשאבים הנחוצים למלחמה בערבים; הישראלים הם הנאצים האמיתיים; ואם לא יעזבו כשהם עדיין יכולים, מי יודע מה מחכה להם' (עמ' 44). יקירה מביא מדברי אחד הכותבים – ישראלי ושמו רן הכהן – הטוען שהיטלר ניצח במלחמת העולם השנייה, והא ראייה שישראל חיסלה את השייח' יאסין, שאינו אלא 'פרטיזן' ולא טרוריסט (עמ' 82-83).

כלומר, ישראל נוהגת כנאצים, עושה כמעשי היטלר, ואם כך משמע שהנאציזם לא היה תופעה יוצאת דופן כל כך ולא היה ייחוד לשואה. הכחשת השואה משמאל מצטרפת לעמדתם של מאשרי התרחשותה, הטוענים כאותם מכחישים שהשואה היא הנימוק העיקרי לתביעה הציונית להגדרה לאומית עצמית של היהודים ומתוך כך להקמתה של מדינת ישראל, העושה לפלסטינים כמעשי הנאצים. טענה זו שני ראשים לה, אחד מכחיש את התרחשות השואה ואחד משווה אותה למעשיה של מדינת ישראל כלפי הערבים הפלסטינים. בין כך ובין כך משמעותה של הטענה היא שאין לישראל זכות קיום, משום שהשואה המשמשת לגיטימציה לקיום זה לא אירעה, או לא אירעה כפי שהיא מתוארת בשיח הישראלי, או אירעה והיא נשנית כעת במעשיה של ישראל עצמה נגד הפלסטינים.

משקלה של טענה זו בביקורת על ישראל גדל והולך. ברמה המדינית נציין את דבריו של הקנצלר הלמוט שמידט בשנת 1981 על 'אחריותה הכפולה של גרמניה' כלפי ישראל מזה וכלפי הפלסטינים מזה, ואת הפולמוס הפומבי של ראש הממשלה מנחם בגין עם דברים אלו במהלך מערכת הבחירות לכנסת התשיעית. דברי שמידט ביטאו לא רק הכרה מוסרית, אלא גם אינטרסים ריאליים ביחסים עם מדינות ערב, ובמיוחד עם מפיקות הנפט. נוסחת 'האחריות הכפולה' אינה כרוכה בהכחשת השואה; הרי הקנצלר דיבר במפורש על אחריותה של ארצו כלפי ישראל. אולם כריכת התהוותה של הבעיה הפלסטינית בהקמתה של מדינה ישראל מטילה על ישראל אחריות מוסרית, העלולה לערער את הלגיטימציה למדיניותה של ישראל, אם לא למעלה מזה. יתר על כן, משמעות דברי שמידט הייתה שהקמתה של מדינת ישראל היא תולדת מעשיה של גרמניה הנאצית, ואלמלא השואה, לא הייתה ישראל קמה ולא הייתה בעיית הפלסטינים מתהווה. מדעת או שלא מדעת ערער בכך על טענתה היסודית ביותר של הציונות בדבר זכותו של העם היהודי להגדרה לאומית עצמית בארץ אבותיו.

לעומת הפאתוס המוסרי של דברי שמידט וההכרה במחויבות כלפי ישראל, בולטת הרטוריקה הכוחנית בדברי נשיא איראן אחמדינג'אד, המלווה באיומי השמדה. הלה מרבה להתנבא על קיצה של ישראל הממשמש ובא, והוא קורא כמחולל המהפכה האסלאמית בארצו, האייתולה חומייני 'למחוק את ישראל מהמפה' (נאום ב-2005). הכחשת השואה משמשת לו הצדקה לכך. ישראל, לדבריו, הוקמה רק בשל 'הטענה' על דבר השואה, ולכן עצם קיומה במזרח התיכון אינו לגיטימי מעיקרו: 'כמה מדינות אירופיות מתעקשות על כך שבמהלך מלחמת העולם השנייה שרף היטלר מיליוני יהודים, וכלא אותם במחנות ריכוז. כל היסטוריון, עיתונאי או מדען המטיל בכך ספק נלקח לכלא או סובל מגינוי. למרות זאת אנו לא מקבלים טענה זו. אם נניח כי הטענה נכונה, אם האירופים הינם כנים, הם צריכים לתת כמה מחוזות באירופה, כמו בגרמניה, באוסטריה או בארצות אחרות לציונים, והציונים יכולים להקים את מדינתם באירופה. הציעו להם חלק מאירופה ואנו נתמוך בכך' (ראיון לערוץ הטלוויזיה האיראנית בערבית "אל-עאלם", במהלך ועידת המדינות המוסלמיות במכה, 8.12.2005).

שר החוץ שלו ציטט את דברי חומייני, שאם ישפוך כל מוסלמי דלי מים על ישראל היא תיעלם, ובאחרונה אמר אחמדינג'אד שישראל – 'המשטר הציוני הנפשע והטרוריסטי', כלשונו – כבר הגיעה אל קיצה ובקרוב 'תיעלם'. מבחינה מדינית יש לראות בדברים אלו איום, לא תחזית אובייקטיבית, אך לא זה המקום לנתח את המשמעות המדינית-אסטרטגית של איום זה ודומיו. מנקודת הראות של הדיפלומטיה הציבורית יש בו דווקא ערך מסייע להמחשת הסכנות האיומים שישראל ניצבת בפניהם. גם הצעתו של נשיא איראן משלהי 2005 בדבר גירוש היהודים מישראל לאירופה עשויה לחזק את אמינות הטיעון הישראלי ואת משמעות הדה-לגיטימציה של ישראל: זאת התשתית הרעיונית להשמדה או לגירוש. סירובו של האפיפיור לקבל את אחמדינג'אד בעת ביקורו ברומא (סוף מאי-תחילת יוני 2008) בנימוק שהוא מכחיש שואה ושלל את זכות קיומה של ישראל ממחיש את הסיוע הדיאלקטי לישראל הנובע מהבעת העמדה הקיצונית וסגנונו הבוטה של נשיא איראן.

מרגע שהוותיקן נקט עמדה מסוג זה, ניתן בידי ישראל נשק ממדרגה ראשונה לדיפלומטיה ציבורית. אכן, דיוויזיות רבות יש לאפיפיור.

השואה והקמת המדינה

אחמדינג'אד אמר כמה וכמה פעמים שישראל הוקמה בגלל תחושת אשם שהיהודים נטעו בלב אומות העולם, על רקע השואה (שאת עצם התרחשותה הכחיש, כאמור). גם הטיעון המוסרי של הקנצלר שמידט תומך בתפיסה הרואה בהקמתה של מדינת ישראל פיצוי על השואה, כביכול. טענות אלו וכיוצא באלו מושמעות לעתים בוויכוחים, והפלסטינים ותומכיהם אומרים שאין הצדקה להטלת נטל האחריות לתוצאות השואה עליהם ועל זרעם.

טענות אלו מתעלמות מבניין הארץ במשך יובל השנים שקדמו להקמת המדינה, הן מהישגיה הארגוניים של התנועה הציונית והיישוב היהודי, שבנו תשתית למדינה ('המדינה בדרך') בתקופת המנדט הבריטי, הן מהישגיה הדיפלומטיים של הציונות, שזכתה בהכרה בינלאומית בהצהרת בלפור, בהחלטת חבר הלאומים על המנדט ותפקידיו, בהצעות החלוקה בשנים 1937 ו-1947, ובהכרה בצדקת התביעה הציונית להגדרה עצמית, להתיישבות ולעלייה חופשית שהתפשטה בעולם לפני השואה. המפעלים הקונסטרקטיביים שנעשו ביישוב באמצעים וולונטאריים, יחד עם עצם ההכרה בזכויותיו הקיבוציות של העם היהודי, ובהן הזכות ההיסטורית על ארץ ישראל, ולצד אלה לחצם של המועמדים לעלייה שכניסתם לארץ נאסרה מטעמי המדיניות האימפריאליסטית של בריטניה בשנות השלושים, הביאו לידי ההחלטה הראשונה על חלוקת הארץ (ועדת הלורד פיל, 1937). החלטת האו"ם 181 מיום 29.11.1947 היא המשך להכרה העקרונית בצורך ובלגיטימיות של מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל ההיסטורית. אלמלא דחו הפלסטינים ומדינות ערב את ההחלטה הייתה המדינה הפלסטינית קמה יחד עם המדינה היהודית, באביב 1948. במקום זה הם בחרו בדרך המלחמה, הפסידו במערכה הצבאית ועדיין לא הפנימו במלואה את זכותה של ישראל להתקיים כמדינה יהודית ודמוקרטית.

השוואה והתקומה הן שתי ההתרחשויות ההיסטוריות העזות ביותר בתולדות עם ישראל מאז חורבן בית שני. הן אירעו בסמיכות זמנים, המעוררת השתאות כשלעצמה. אולם יש להבדיל בין קשר של זמן ובין קשר של סיבה ומסובב. עובדת הסמיכות בזמן בין שתי התרחשויות אינה עושה את הראשונה סיבתה של השנייה. כדי להבין את ההתרחשויות בפרספקטיבה היסטורית עלינו לבחון תחילה את הרקע, את מה שקדם להתרחשות המסוימת הנחקרת, כדי להבין את הדרך שבה הועמדה כאפשרות על סדר היום, וכדי להבין כיצד נהפכה מאפשרות לממשות.

רעיון הקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל ניסר בחלל המדיני מאז הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897. הרצל העמיד את הרעיון על סדר היום הבינלאומי ופתח מסע של דיפלומטיה ציבורית ואישית לקידומו. ראשיתה של לגיטימציה בינלאומית ניתנה לעצם הרעיון של מדינת היהודים כשבריטניה הציעה ב-1903 להקימה במזרח אפריקה. 20 שנה אחרי הקונגרס הציוני הראשון פורסמה הצהרת בלפור, ולקראת כיבוש ארץ ישראל מידי האימפריה העות'מאנית הקורסת קיבלה עליה ממשלת בריטניה את המחויבות להקמת הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל.

כעבור 5 שנים מסר חבר הלאומים את המנדט על הארץ לידי בריטניה. בהחלטת החבר ('כתב המנדט') נאמר, כי המנדט על הארץ (משני עברי הירדן) נמסר לידי בריטניה על מנת שתיתן תוקף להצהרתה בדבר ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, 'ועל-ידי זה הוכרה מציאות הקשר ההיסטורי בין העם היהודי ובין ארץ ישראל והוכרו היסודות לבניין מחדש של ביתו הלאומי בארץ הזאת'.

תכלית המנדט, כפי שאושר במועצת חברת הלאומים, הייתה אפוא הקמת הבית הלאומי היהודי. אולם בשל התנגדות אלימה של הערבים, מעשי טרור וחבלה שעשו, חזרה בה בריטניה בהדרגה מהתחייבויותיה כלפי העם היהודי והתנועה הציונית. שלושה 'ספרים לבנים' שפורסמו הצרו את צעדיהם של היהודים. בהתקדר 'חזרת הסופה' (כביטוי של וינסטון צ'רצ'יל בזיכרונותיו) באירופה, החלה בריטניה לגבש אסטרטגיה גלובאלית לקדם פני מלחמה בגרמניה הנאצית, ועל רקע זה פורסם 'הספר הלבן' השלישי (מאי 1939), ומכוחו נאסרה עליית היהודים לארץ והעברת קרקעות ערביות לידיהם. בסופו של דבר הייתה הארץ אמורה ליהפך למדינה ערבית. תכלית ההגבלות החמורות על היישוב היהודי הייתה קניית ליבם של הערבים, לבל ישתפו פעולה עם הנאצים במלחמה. שלוש שנים לפני כן מרדו בשלטון הבריטי, שדיכא אותם ביד ברזל (כ-5,000 ערבים נהרגו בידי הצבא הבריטי). בשקוט המרד ניסו לקנות את ליבם בהבטחות ובהגבלות על היהודים. כידוע, זה לא הועיל לבריטניה ובסופו של דבר היא הסתייעה בארגוני המחתרת של היישוב נגד משתפי פעולה פרו-נאצים בסוריה ובעיראק בזמן המלחמה.

קודם לכן, בשנת 1937, החליטה ממשלת בריטניה לאמץ את הדוח של ועדת החקירה המלכותית בראשות הלורד פיל, שהמליצה על חלוקת הארץ, על הקמת מדינה ערבית ברוב השטח, מדינה יהודית בשטח מצומצם ביותר, ופרוזדור בריטי מיפו לירושלים ובית-לחם. אחרי דיונים אידיאולוגיים נוקבים החליט הקונגרס הציוני העשרים לשאת ולתת עם הממשלה על תוכנית זו, אולם הערבים דחו אותה בשתי ידיים. לנוכח התנגדות הערבים חזרה בה ממשלת בריטניה ופרסמה את 'הספר הלבן' של 1939.

בתום המלחמה הוקם האו"ם והוא דרש לאשרר מחדש את כתבי המנדט שהוציא חבר הלאומים בשעתו. הבריטים לא היו מוכנים לכך, משום שתכלית המנדט הוגדרה כמימוש ההתחייבות ליהודים. מאבק היישוב החריף ושלוש ארגוני המחתרת עשו יד אחת למשך זמן מה בפעילות נגד מתקני הצבא והשלטון, על רקע מצוקת העקורים, שרידי השואה באירופה, שעשתה את שאלת העלייה לעניין אקוטי. כל אלה עמדו ברקע החלטת בריטניה למסור את 'שאלת פלשתינה' להכרעת האו"ם. הוקמה ועדת החקירה (ועדת אונסקו"פ – United Nations Committee on Palestine). הרוב בוועדה זו תמך בפתרון של חלוקה, אך בגבולות שונים מאלו של ועדת פיל עשר שנים לפני כן, בהתחשב בשינויים הדמוגרפיים שחלו מאז ובמפת הפריסה של היישוב. השואה לא הוזכרה כלל בדוח הוועדה. הנימוקים העיקריים היו הקשר ההיסטורי של העם היהודי לארץ וההתחייבות שנכללה בהצהרת בלפור ובכתב המנדט. הוועדה לא הייתה מוכנה להכריע בין זכויותיהם ההיסטוריות של שני העמים ומכאן פתרון החלוקה שהציעה.

שוב חזר על עצמו התסריט של 1937: היהודים קיבלו את דגם החלוקה (חלקם בחירוק שיניים) והערבים דחו אותו ופתחו במלחמה.

מטרת המקסימום של מלחמתם הייתה 'חיסול יהודי פלסטין וטיהור מדינה זו מהם לחלוטין', ומטרת המינימום – 'הידוק חבל-הקרב על צווארי היהודים, ואילוץם, בכוח הנשק, לקבל את תנאי הערבים', כלומר להיכנע (מאחורי הפרגוד – ועדה פרלמנטרית עיראקית על המלחמה בישראל, תרגם ש' שגב, תל אביב: 1954, 77-78).

בעיית הפליטים

אחת מתוצאות מלחמת העצמאות של ישראל ('נכבה' בפי הערבים) היא התהוות בעיית הפליטים. הבריות רגילים לדבר על בעיית הפליטים הפלסטינים שברחו או גורשו במהלך המלחמה, וזה 60 שנה שאין מצוקתם באה על פתרונה. המקבילה האנושית – בעיית הפליטים היהודים, הן פליטי אירופה לפני המלחמה ואחריה, הן פליטי ארצות ערב בעקבות מלחמת העצמאות – באה על פתרונה בישראל. גם הפליטים היהודים, שנאלצו לצאת ממדינות ערב, הותירו אחריהם רכוש ובאו לישראל חסרי אמצעים. סכומי עתק השקיעה מדינת ישראל הצעירה בקליטתם, בסיוע בינלאומי נדיב ובמיסוי גבוה. גם פליטים יהודים בארץ ממקומות שנכבשו בידי הערבים שוקמו ונקלטו במקומות יישוב אחרים בישראל (פליטי העיר העתיקה, גוש עציון, בית הערבה ועוד), במימון ממשלת ישראל.

לא זו הייתה מנת חלקם של הפליטים הפלסטינים. הם שוכנו במחנות שהוקמו מתוך הנחה שבזמן קצר בלבד מדובר, אך זה 60 שנה שהם מתגוררים בהם בתנאים בלתי אנושיים. מצבם של הפליטים ותנאי חייהם מנוצלים על-ידי תעמולת מדינות ערב הן כלפי פנים (לצרכי גיבוש והפניית הזעם כלפי ישראל) והן כלפי חוץ (כתעמולה אנטי ישראלית).

במישור הבינלאומי נתקבלה בעצרת האו"ם בדצמבר 1948 ההחלטה מספר 194. היא עוסקת ברובה ב"וועדת הפיוס" וסמכויותיה, ובסעיף 11 שלה נאמר:

The refugees wishing to return to their homes and live at peace with their neighbors should be permitted to do so at the earliest practicable date, and that compensations should be paid the loss of or damage to property which, under principles of international law or in equity, should be made good by the Governments or authorities responsible.

ובהמשך הוסמכה ועדת הפיוס

To facilitate the repatriation, resettlement and economic and social rehabilitation of the refugees and the payment of compensation [...]

ההחלטה מדברת אפוא על שיבת הפליטים – בתנאי שיקבלו עליהם לחיות בשלום עם שכניהם – ועל תשלום פיצויים לנזקים לרכוש או לאובדנו.

כל מדינות ערב הצביעו נגד החלטה זו, המתנה את 'זכות השיבה' ומציעה לה גם חלופה כספית, וכל זה מוטל על 'ועדת הפיוס' שכשלה, כידוע, בכל משימותיה. יש לציין שהחלטה זו של העצרת הכללית נחשבת להמלצה בלבד, ואין לה תוקף מחייב כפי שיש להחלטות מועצת הביטחון. מאז מלחמת ששת הימים נעשתה 'זכות השיבה' פופולארית במסגרת התנאים שהפלסטינים, בגיבוי המדינות הרדיקליות, תובעים מישראל כחלק מתנאי הסדר השלום אתה. משמעות התביעה היא ערעור המאזן הדמוגרפי בישראל, הנתבעת לסגת לקווי שביתת הנשק של 1949 ולתוכם להכניס את הפליטים, שמספרם שנוי במחלוקת ובכל מקרה כיום כבר מדובר במספר העלול להעמיד תחת סימן שאלה את הרוב היהודי במדינת ישראל, כלומר לערער את אופייה כמדינה יהודית. אכן, קבלת עקרון החלוקה היא המפתח גם לפתרון בעיית הפליטים הפלסטינים. כשם שבעיית הפליטים היהודים באה על פתרונה במדינת היהודים, כך תבוא בעיית הפליטים הפלסטינים על פתרונה במדינה הפלסטינית כשתוקם, ובסיוע בינלאומי שישראל מוכנה לתרום בו את חלקה ההולם.

אנטישמיות

יש להבחין בין אנטישמיות בעלת מאפיינים 'קלאסיים' – התנגדות ושנאה ליהודים וליהדות באשר הם, אם על רקע דתי ואם על רקע גזעני – ובין אנטישמיות מוסווית כאנטי-ישראליות. כבר הוכח במחקר האקדמי שליבוי רגשות אנטי-ישראליים מנבא התפרצות של אנטישמיות (Edward H. Kaplan and Charles A. Small, "Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in Europe" Journal of Conflict Resolution 50 (2006)4, 548-561).

החוקרים, שניהם מאוניברסיטת ייל, מצאו ששילוב של ביקורת קיצונית על ישראל ביחסה לפלסטינים (כגון 'מדינת אפרטהייד'), מלווה בהצעות למדיניות מענישה (כגון הטלת חרם), מביאה לידי התפרצויות אנטישמיות, ככל הנראה משום שישראל היא המדינה היחידה ששילוב כזה מופנה נגדה. ההשערה אומתה בסקר סטטיסטי, המוכיח עוד שבעלי הטענות האנטי-ישראליות הקיצוניות והעקביות הם גם אנטישמיים. אכן, בדרך כלל אנטישמיות מסוג זה אינה מגלה את פרצופה האמיתי ומסתתרת מאחורי הטלת דופי במדינת ישראל, בעיקר על רקע הסכסוך עם הפלסטינים. הנה דוגמה אופיינית: ב-12 במרס 2008 הופיעה ב'ניו יורק טיימס' כתבה על בית מעוצב בזכרון יעקב, השייך לזוג אייבל, ציירת ואדריכל ישראלים. חלף יום אחד ואתר אינטרנט אנטישמי פרסם פוטומונטאז' של תמונת בני הזוג אייבל על רקע הריסות בית בכפר פלסטיני, והטקסט המלווה מספר על יהודים אמריקנים שבנו בית 'על אדמה פלסטינית'.

סוג שלישי של אנטישמיות הוא הפצת טיעונים אנטישמיים כחלק מהצגת עמדה פוליטית בסכסוך. כך עושות ממשלות סוריה ואיראן, הרשות הפלסטינית והנהגת 'האחים המוסלמים' והחמאס, הממנות הוצאות מחודשות של 'הפרוטוקולים של זקני ציון'. גם במצרים הפרוטוקולים נפוצים ומבוקשים. אין זה סתם כתב פלסתר על היהדות והיהודים. כדברי השופטת הדסה בן-עתו, חוקרת 'הפרוטוקולים', 'קבוצות שהכריזו בפומבי שכוונתן להשתלט על העולם – כמו הנאצים, הקומוניסטים והג'יהאד האסלאמי של ימינו – אמרו שמדובר במאבק בינן ובין היהדות - מי ישתלט ראשון על העולם, וגם היטלר אימץ את תוכנית ההשתלטות על העולם כפי שהוצגה בפרוטוקולים'. מפיצי המסמך המזויף הזה כותבים הקדמה והיא חשובה לא פחות מהמסמך עצמו, משום שבהקדמה 'מסבירים' את הקנוניה הבינלאומית של היהודים על רקע אירועים אקטואליים, כמיתון, מלחמה או מגיפה (הרצאה בכנס 'בין אנטישמיות לאנטי-ישראליות', אוניברסיטת חיפה, 2004).

את האנטישמיות משמאל מסביר רוברט ויסטריך, פרופסור להיסטוריה וראש המרכז לחקר האנטישמיות באוניברסיטה העברית, בעובדה שהאנטישמים החזשים הם בעיקר הפרוגרסיסטים, אנשי הקידמה, ליברלים או שמאלנים, טרוצקיסטים או אנשי תקשורת שהשקפת עולמם עוצבה כנראה במהפכות הסטודנטים בסוף שנות הששים. הם ושכמותם רואים במדינת ישראל, וכמובן בתומכיה היהודים, את התגלמות כוחות הרע; והרע הגדול ביותר הוא כמובן הנאציזם. 'בתרבות הפוליטיקלי-קורקט באירופה, הנאציזם הוא דבר פסול, התגלמות כל הרעות של ההיסטוריה המודרנית, שאירופה רוצה להתנער ממנה', אמר ויסטריך בהרצאה בכנס על האנטישמיות שהתקיים בחיפה, והוסיף: 'מה שקרה הוא תהליך מורכב, שיש מן השלכה של אותה היסטוריה קולוניאלית מצד אחד, וההיסטוריה האפלה של אירופה מימי השואה, השלכה של כל הנטל הבלתי נסבל הזה של הרוע, שהאירופים של היום לא מתכחשים אבל רוצים להתנער ממנו, על ישראל'.

מכאן השוואת ישראל לנאצים והאשמתה בטיהור אתני וברצח עם. מיתוסים אלו נועדו לטהר את המצפון האירופי, ואכן הדור החדש של האירופים באמת מרגיש מצפון נקי כשהם מאשימים את ישראל ואת תומכיה, וכל יהודי שאינו יוצא להפגנה נגד מדיניות ישראל ונגד מדינת ישראל, הוא חשוד. התהליך החל במלחמת לבנון בשנות השמונים, והגיע לשיאו באינתיפאדה השנייה בשנות האלפיים הראשונות.

היבט נוסף של האנטישמיות החדשה והשלכותיה קשור באינטגרציה של היהודים בחייה של אירופה החדשה. אחרי מלחמת העולם התחדש תהליך זה, ואירופה קיבלה את היהודים מחדש, אחרי השואה, והם השתלבו והתבססו. השלכות הסכסוך הערבי-ישראלי מגיעות לצרפת, לבלגיה ולמדינות נוספות באירופה. שידורי הטלוויזיה, ובמיוחד אל ג'זירה, משפיעים על בני המהגרים מצפון אפריקה. בצירוף של רגשות אנטישמיים של נוער מנוכר ורדיקלי מתפתחת תסיסה אנטישמית, הגולשת לעתים לאלומות פיזית. ההסכמה בשתיקה של בעלי השפעה בקרב אנשי התקשורת נותנת לגיטימציה לשנאה ולאלומות נגד יהודים. 'ההסבר הבסיסי', אמר ויסטריך, 'הוא שהמוסלמים, הערבים, הפלסטינים, נחשבים בחוגים האלה לקורבן המוחלט, הקורבן שלא יכול לטעות. הוא יכול לעשות מעשים רעים מאוד, אבל הוא חף מפשע, ולכן אינם רוצים להתמודד עם הבעיה'. הממשלה החלה להתמודד עם הבעיה, ודווקא בקרב החוגים שנהגו לתמוך בתביעות היהודים שוררת אדישות המזינה את האנטישמיות במסווה של ביקורת על ישראל.

ויסטריך ניסה להעמיד את מותחי הביקורת באמצעי התקשורת על הסיוע שהם נותנים, מדעת או שלא מדעת, לאנטישמיות, והוא נתקל בתגובת זעם: 'אם אתה מעלה את הנושא של אנטישמיות, כנראה יש לכם סדר יום מוסווה, או שזה ניסיון להשתיק ביקורת לגיטימית שאנחנו מתכוונים להמשיך בה, וזכותנו לעשות זאת'.

עוד עלינו לציין את העובדה שמדינת ישראל מצויה מאז הקמתה תחת מתקפה שנועדה להכפיש את דמותה, להטיל בה דופי ולשלול את הלגיטימיות של עצם קיומה. שורה של מדינות מנהלות מערכה פעילה, ממומנת, מסודרת, בסיוע מומחים ממדרגה ראשונה, לניגוח ישראל. שגרירויות מדינות ערב בבירות העולם עוסקות בכך, כעניין שבשגרה. תעמולה אנטי-ישראלית מופעלת באסטרטגיה של גישה ישירה ובאסטרטגיה של גישה עקיפה, באמצעות דיפלומטיה ציבורית ובדרכי מניפולציה וקניית עמדה 'מוסרית' כביכול בפטרו-דולרים. כך פועלים בשדולות פרלמנטריות, במערכות עיתונים ואמצעי תקשורת אלקטרוניים, במסדרונות השלטון ובקרב מנהיגי דעה באקדמיה, בכנסייה, בספרות ובאמנות. יסודות אנטישמיים משולבים בתעמולת מדינות ערב נגד ישראל, והם נקלטים פה ושם ומשפיעים על גיבוש עמדות בעניינים קונקרטיים. יש זרועות רבות העוסקות בליבוי רגשות אנטי-ישראלים, ואחד האמצעים המסייעים להן הוא רגשות אנטישמיים לטנטיים ופרסומים אנטישמיים גלויים, כגון 'הפרוטוקולים' שכבר נזכרו לעיל.

מעבר לכך יש גלים היסטוריים, כגון האסלאם הפונדמנטליסטי הפועל בכלים שונים, מהם אמצעי תעמולה ישירה ועקיפה ומהם אמצעים אלימים וטרוריסטיים. האסלאם הרדיקלי פועל נגד הנצרות ונגד היהדות, נגד המערב ובעיקר נגד ארצות-הברית, והוא מסית ומלבה יצרים. הגירת המוסלמים לאירופה יוצרת שכבה אנושית הפתוחה למסר הדתי הקיצוני הבוקע מהמסגדים ומאשים את ישראל והיהודים, את המערב ואת ארצות הברית שהיהודים שולטים בה ובאמצעי התקשורת שלה. ההגירה גם יוצרת אלקטורט ערבי שמשקלו נמצא בקו עלייה ובלא ספק הוא משפיע על האוריינטציה של פוליטיקאים ושל גופים ציבוריים. תהליך היסטורי זה התפתח על רקע שאין בינו ובין הסכסוך הערבי-ישראלי ולא כלום, אולם תוצאותיו הפוליטיות מעצימות את הביקורת על ישראל ואת התופעות האנטישמיות. עובדה היא שתקריות אנטישמיות רבות התרחשו בשנים האחרונות בקרבת ריכוזי מהגרים מארצות ערב.

מדיניות אנטי-ישראלית בעלת רקע ומשקע אנטישמיים הייתה לברית המועצות, מאז שנות החמישים. אף על פי שלא חזרה בה מההכרה בזכות קיומה של ישראל, הצרה המעצמה הסובייטית את צעדיה של ישראל, חימשה את אויביה, הסיתה נגד ישראל לפני מלחמת ששת הימים ולמעשה גרמה לפרוץ המלחמה, ואחריה המשיכה להסית בכל מקום שהייתה לה השפעה על המדיניות ועל דעת הקהל, ומנעה עלייה לישראל (כשם שמנעה כל הגירה ממנה למערב). מדיניות זו נמשכה עד הגלאסנוסט של גורבצ'וב, אך הפגיעה בישראל ובתדמיתה במדינות העולם השלישי נמשכת גם אחרי נפילת הקומוניזם והתפרקות ברית המועצות. חוגי השמאל הרדיקלי באירופה ובעולם השלישי עודם מושפעים מספיחי המדיניות הסובייטית.

ועידת האו"ם נגד גזענות

בספטמבר 2001 התכנסה בעיר דרבן שבדרום אפריקה ועידה של ארגון האו"ם נגד גזענות, שנאת זרים וחוסר סובלנות. הוועידה נועדה לדיון במקורותיה של האפליה הגזעית ולבחון שיטות למיגור התופעה. השתתפו בה נציגים רשמיים של מדינות, ולצידם ארגונים בלתי ממשלתיים (NGOs), שמתוקף החלטה של האו"ם משנת 1996 קיבלו מעמד של משקיפים. ארגונים אלו הצליחו להשתלט על סדר היום של הוועידה והובילו קו אנטי-ישראלי בעל מאפיינים אנטישמיים, והם הפכו את הוועידה נגד הגזענות ל"פסטיבל שנאה" נגד ישראל, כביטוי של פרופ' ארווין קוטלר, לשעבר שר המשפטים של קנדה. מאז החלטת האו"ם שהשוותה את הציונות לגזענות לא הוכפשה מדינת ישראל על-ידי שלוחה של האו"ם בעוצמה כה רבה. ואכן, הטענות שהועלו בוועידה נגד ישראל נוסחו בקיצוניות ובשנאה:

- ישראל היא מדינת אפרטהייד, ולפיכך יש לבודד אותה, להפסיק את כל הקשרים החברתיים, הכלכליים והצבאיים אתה ולגנות כל מדינה שתתמוך בה.
- ציונות היא גזענות; ויותר מזה, ציונות היא סוג של אנטישמיות; חוק השבות וזהותה היהודית של המדינה הם גזענות;
- ישראל היא מדינה כובשת, הכיבוש הוא פשע נגד האנושות וסכנה לשלום העולם;

- אין שואה אחת; אין ייחוד בשואת היהודים, אלא היא אחת מכמה שואות שעברו על עמים בעולם;
- ישראל נולדה בחטא מכיוון שנוסדה באמצעות טיהור אתני.

מאמץ דיפלומטי של נציגי ישראל, ארה"ב וכמה מדינות אירופיות מנעו אמנם קבלת הצהרת סיכום ברוח הטענות הללו, אולם הן היו לנושא המרכזי של הוועידה, שהייתה למופע של תופעת הדה-לגיטימציה של ישראל. מקופלים בהם מוטיבים אנטי-ישראליים ואנטישמיים, ומשמעותם שלילת עצם זכות קיומה של מדינת לאום יהודית. אופייני הטיעון נגד הכיבוש, שלא הוגדר במונחים גיאוגרפיים כל עיקר, וכך עצם קיומה של המדינה הוא, כביכול, 'כיבוש' ותופעה זו היא 'פשע נגד האנושות', כלומר פשע מהסוג שעליו נענשו הפושעים הנאצים במשפטי נירנברג. המסר שהדברים הללו מעבירים הוא שישראל היא מדינה נאצית.

האו"ם החליט כי הכינוס הבא של הוועידה, שנועד לאפריל 2009, לא יהיה בדרום אפריקה אלא במטה האו"ם בג'נבה, אולם השתתפותן של איראן ולוב בוועדה המכינה כבר הביאה את ארצות הברית וקנדה להכריז שלא ישתתפו בוועידה, הולנד ובריטניה הודיעו שהן שוקלות לנטוש אותה וארגונים בלתי ממשלתיים יהודיים מחפשים דרך לערוך כנס חלופי. אולם יש להניח ששוב תעמוד ישראל לנוכח התקפה בלתי מרוסנת ובעלת מאפיינים אנטישמיים, ואם לא תשתתף בוועידה יוטחו בה הדברים שלא בנוכחותה.

האם ישראל היא נטל או נכס לארה"ב?

בספרם הביקורתי על פעולות השדולה למען ישראל, טוענים הפרופסורים למדע המדינה ג'והן מירשהיימר מאוניברסיטת שיקגו וולט מהארורד שפעולות השדולה מכשילות את ארצות הברית וגורמות לה לנהל מדיניות חוץ הפוגעת באינטרס הלאומי האמריקני (J. J. Mearshheimer and S. M. Walt, The Israel Lobby and US Foreign Policy, New York 2007). קודם לכתובת הספר פרסמו השניים מאמר שהיה בבחינת 'נייר עבודה' באתר האינטרנט של בית הספר קנדי לממשל בהארורד, ותמציתו הופיעה כמאמר בירחון New York Review of Books. שני המחברים הם מראשי המדברים באסכולה הריאליסטית ביחסים בינלאומיים, השוללת התחשבות יתר בקבוצות אינטרסים, במחויבויות היסטוריות או בערכים מופשטים, ותחת זאת תובעת לגבש מדיניות על יסוד האינטרס הלאומי בלבד. הם שוללים מעורבות צבאית אמריקנית בסכסוכים מעבר לים ותובעים 'איזון מרחוק' על ידי הגישה הקלאסית של 'הפרד ומשול'. האינטרס הלאומי של ארצות הברית במזרח התיכון הוא, לשיטתם, טיפוח שיתוף הפעולה עם מדינות ערב ועם העולם האסלאמי. שיקולי מדיניות אנרגיה ומדיניות ביטחון לנטרול הטרור מוליכים אותם למסקנה שישראל היא נטל ולא נכס, מפריעה למציאת שותפים שיחזקו את ארצות הברית, והתמיכה בה מגבירה את התסיסה ומולידה שנאה לאמריקה וטרור נגדה.

את ההסבר להמשך התמיכה בישראל הם מוצאים בעוצמתה של השדולה למען ישראל, דהיינו עוצמת השדולה היא שהביאה לידי קביעת מדיניות שאינה עולה בקנה אחד עם האינטרס הלאומי, ומאליו ברור הצורך ברפורמה רדיקלית.

ניתוחם של שני המלומדים הללו פורסם בערך בזמן שיצא לאור ספרו של הנשיא קרט, המציג את ישראל כמדינת אפרטהייד, ואף על פי שלא אמר זאת במפורש, נובע מספרו שהמשך התמיכה בישראל מנוגד לאתוס הלאומי האמריקני. גם ספרו מוליך את הקורא לעבר מסקנה בדבר שינוי מהותי של המדיניות, וכך חברו להם ביקורות בשם האינטרס הריאלי ובשם ערכי היסוד לערער את בסיס התמיכה בישראל. אין תימה שהופיעו פרסומים מנוגדים. אברהם פוקסמן, מנכ"ל הליגה למניעת השמחה, הוציא לאור ספר, 'שקרים מסוכנים', המגדיר את הטענות על עוצמה מוגזמת של השדולה למען ישראל (A. H. Foxman, *The Deadliest Lies: The Israel Lobby and the Myth of Jewish Control*, New York 2007).

מזכיר המדינה בממשל הנשיא רייגן, ג'ורג' שולץ, כתב מבוא לספר ובו הוא מגן על הזכות להפעיל שדולות להגנת אינטרסים של קבוצות שונות, ותוקף את ההשוואה שעשה הנשיא קרט בין מדיניות ישראל ובין משטר האפרטהייד. הוא מדגיש את משמעות ההשוואה השגויה: דרך קצרה עוברת מהשוואות שגויות מסוג זה ועד לקריטרות בעיתונות הערבית, המציגות את הישראלים כפלוגות סער נאציות, ומשם עד לחרם על ישראל המוצע על-ידי איגודים מקצועיים מסוימים בבריטניה (עמ' 13-14).

מיטשל בארד, מנכ"ל 'היוזמה הקואופרטיבית האמריקנית-ישראלית' (AICE), פרסם אף הוא ספר, המנתח את הסכסוך הערבי-ישראלי ובא לכלל מסקנה שעתידה של ישראל מובטח, על אף הקשיים בדרך (M. G. Bard, *Will Israel Survive?* New York 2007). עוד לפני כן יצא לאור ספרו המאלף של המשפטן פרופ' אלן דרשוביץ, הערוך בצורה של הצגת ההאשמות המוטחות בישראל והפרכתן, והכל בעקבות האינתיפאדה השנייה (A. Dershowitz, *The Case for Israel*, Hoboken NJ 2003). הוא מגן על הציונות ועל מדיניותה של ישראל ומסביר את האילוצים הביטחוניים העומדים בפניה ואת דבקוהה, על אף הקשיים, בשלטון החוק. לא כן הטרוריסטים הערבים. מסקנתו היא שלא הכיבוש הוא מקור הקשיים במזרח התיכון ולא הוא שורש הטרור, אלא הסרבנות הערבית.

אין לנתק את הפולמוס בשאלה אם ישראל היא נכס אסטרטגי או נטל אסטרטגי ומוסרי לארה"ב, מן הפולמוס הפוליטי, הפנים-אמריקני, שבין שמרנים חדשים לבין ליברלים ותיקים, או בין הנוצרים האוונגליסטים הציונים, הנוטים לימין הישראלי והאמריקני גם יחד, לבין הליברלים באקדמיה ובתקשורת, המושפעים מתורת זכויות האדם המשמשת להם כעין דת אזרחית חדשה.

אין להסתפק בחיזוק התמיכה של חוגי הימין, בעיקר הימין הדתי. משקלו הציבורי עשוי להשתנות, ויתר על כן עצם הזיהוי של ישראל עם חוגים אלו עלול להביא לידי הסתייגות ממנה בחוגים השוללים את דרכם על רקע הפולמוס האידיאולוגי בחברה האמריקנית. התמיכה בישראל אמנם רחבה ואיתנה, אולם שינוי עלול לחול בהדרגה על-ידי שינוי אפשרי בצורת ההסתכלות הגלובאלית ובמערכות הערכים. אין לשכוח שיש גם בארצות הברית גורמים הפועלים במגמה לחולל שינוי מסוג זה, והדיפלומטיה הציבורית הישראלית נדרשת לפעול לביסוס ולהעמקה של תודעת שותפות האינטרסים ושותפות הערכים הדמוקרטיים, שלטון החוק וחירות אזרחית. לא מתוך פולמוס, לא כאפולוגטיקה, אלא ביוזמה חיובית יש להציג את ישראל הדמוקרטית, שוחרת החירות, שכלכלתה חופשית ואזרחיה בני חורין תחת כנפי החוק, והיא כבר הוכיחה שבהימצא לה שותף של אמת להשכנת שלום היא מוכנה ליטול סיכונים ולוותר על נכסי מגן אסטרטגיים לשם כך. ביקורת שצמחה במחוזות האקדמיה מבשילה כעבור שנים, בהגיע תור הסטודנטים של היום למלא תפקידי מפתח במערכות השלטון, וכל מי שהטווח הבינוני והארוך יחסית מעסיק אותו, או אותה, חייבים לראות בכך מוקד חיוני של פעילות.

היבטים של הדיפלומטיה הציבורית באירופה

מובן מאליו שגם בתחום הדיפלומטיה הציבורית אין 'להניח את כל הביצים בסל אחד'. חיזוק בסיס התמיכה בישראל באירופה – וגם שם, לא רק בחוגי הימין, אלא גם בחוגי השמאל המתון, באוניברסיטאות ובקרב 'מנהיגי דעה' הוא אינטרס חיוני לעתידה של המדינה. אין לשכוח שגם באירופה, ושם אולי אף יותר מאשר בארה"ב, מורגשת השפעת מערכות התעמולה הממומנות בכספי גורמים עוינים לישראל.

תעמולה זו עוררה את האנטישמיות הנושנה, ובאמצעות מערכת של דיאלוגים אירופיים-ערביים קנתה לה לגיטימציה אף מעבר למעגל שונאי היהודים. משתתפי הדיאלוגים מדברים על צדק, מוסר ומצפון יותר מענייני האנרגיה ומהשאיפה האירופית להתחרות בארצות-הברית ולכונן אלטרנטיבה למדיניותה ולמעמדה. גל ההגירה ממדינות ערב ומשאר ארצות האסלאם לאירופה יוצר גם אינטרס פוליטי-אלקטוראלי לתמיכה בעמדות הערבים, ומניה וביה מגביר את ההסתייגות מישראל ומחזק את מגמת הטרנספורמציה של האנטישמיות לאנטי-ישראליות. התוצאה, מבחינתה של ישראל, היא הרסנית. כדברי בת יאור, 'האיחוד האירופי אימץ את נקודת ההשקפה הערבית הרואה בישראל את אם כל הרעות, המאפילה על כל הסכסוכים והטרגדיות האחרים בעולם' (אירוערביה, 127). ניסוח בוטה זה מוגזם – די אם נזכיר שמותיהם של מנהיגים אירופיים כאנגלה מרקל, טוני בלייר, גורדון בראון וניקולא סרקוזי, כדי להראות שיש למטבע הזה שני צדדים (לפחות); אולם המחברת הפנתה את הזרקור לעבר אחת הנקודות הקריטיות מבחינתה של ישראל: מגמת הדה-לגיטימציה של מדינת הלאום היהודי מתחזקת, על רקע שותפות אינטרסים בין מדינות אירופה ובין מדינות ערב מצד אחד ועל רקע האנטישמיות מצד אחר.

אף על פי כן, גם באירופה יש בסיס לשותפות אינטרסים עם ישראל, לא רק על רקע הטרור הערבי-מוסלמי, ולשותפות ערכים. מכל מדינות המזרח התיכון, רק בישראל יש משקל לזכויות האדם, רק בה יש גופים ציבוריים הפועלים להגנה עליהן ורק בה הרשות השופטת היא בלתי תלויה בממשלה, והביקורת השיפוטית, במיוחד של בית המשפט העליון, מבטיחה ריסון ואיזון בפעולות שתי רשויות השלטון האחרות גם בהקשר זה. אסטרטגיה אופנסיבית בנושא זכויות האדם תהיה בעלת סיכויי התקבלות גבוהים יותר מאסטרטגיה דפנסיבית. לאופנסיבה זו יהיו שני ראשים, אחד יתקוף את הפרת זכויות האדם במדינות ערב וברשות הפלסטינית, הפועלות כמאמרו של רבין 'בלי בג"ץ ובלו בצלם', והאחר יציג את הקשיים הנגרמים לממשלת ישראל על-ידי התערבות בג"ץ בניהול המדיניות למען שמירה על זכויות האדם ולמצער תיקון עיוותים ועוולות שהממשלה גורמת. ישראל היא המדינה היחידה בעולם שבה בית המשפט העליון מתערב, כעניין שבשגרה, בפעולות הצבא ומגן על אינטרסים של אזרחי אויב מול האינטרסים של המדינה. כל ממשלות ישראל מאז מלחמת ששת הימים קיבלו עליהן את מרות הבג"ץ בעניינים אלו. גם גדר הביטחון ('החומה') הוזזה בעלות של כמה מיליארדי דולרים (משרד החוץ יכול לברר את הסכום המדויק), ונבחרה חלופה שיש בה נטילת סיכון בטחוני סביר ומזעור הפגיעה בזכות הקניין והתנועה של הפלסטינים. וביסודו של דבר אין לשכוח שהזכות לחיים היא זכות האדם הראשונה והחשובה ביותר. סיכון חיי אדם מעבר לסף סביר הוא פגיעה בלתי סבירה ובלתי נסבלת בזכויות האדם.

לא זו אף זו: כדברי השופט אהרן ברק (פרשנות במשפט א, 306), 'הקשר בין הארץ לעם היהודי, הזכות של העם על הארץ, החייאת השפה העברית והשאיפה לשלום – כל אלה מהווים עקרונות אשר לרוחם יש לכבד את זכויות האדם'. הווי אומר, גם זכויותיו של העם היהודי ובכללן זיקתו לארץ אבותיו הן מזכויות האדם. הסתירה בין זכויות העם היהודי ובין זכויות הפלסטינים היא הצידוק המוסרי להחלטת החלוקה שקיבל האו"ם. ישראל הסכימה לעקרון החלוקה, וכיום רוב גדול בציבור מוכן לחלוקה בפרמטרים שיוסכמו במשא-ומתן על שלום.

עם זה אין לשכוח שבמוקד הביקורת האירופית על ישראל עומדת שליטת ישראל בשטחי הפלסטינים. כל זמן שרצועת עזה הייתה נתונה לכיבוש מצרי (1967-1948) והגדה המערבית הייתה מסופחת לממלכת ירדן, לא נשמעה תביעה להקמת מדינה עצמאית לפלסטינים. הם נאבקו בישראל באמצעים שונים, גם טרוריסטיים, ושללו את זכות קיומה, אולם לא היה לכך הד חיובי באירופה. רק אחרי מלחמת ששת הימים, וליתר דיוק מראשית שנות השבעים, החל גל האהדה לפלסטינים לגאות והתמיכה בישראל ירדה. אלו הן השנים של התחזקות השמאל הדמוקרטי, מרד הסטודנטים, מיסוד זכויות האדם והתגברות האמונה בהן עד כדי כינון דת אזרחית במדינות חילוניות. ככל שהתחזקו מגמות אלו התגברה גם הביקורת על מעשי ישראל בשטחים. הדיפת הביקורת בלא שינוי מהותי במדיניות היא משימה קשה ביותר. שינויים במדיניות (כגון חתימת הסכם אוסלו, 1993) העלו את מפלס האהדה לישראל. גלי טרור פלסטיני ואסלאמי עוררו דווקא ביקורת על ישראל, מתוך ניסיון באמצעי התקשורת ובפוליטיקה להבין את מקורות הצמיחה של הטרור וייחוסם לעוולות הכיבוש.

נקודה ייחודית בדיפלומטיה הציבורית מול אירופה היא הצורך להדוף קריאות לחרם על ישראל, בעיקר חרם אקדמי, אך גם החרמת מוצרים. איגודים מקצועיים, שלאויבי ישראל יש נגישות אליהם ומעורבות בהם, הם המוקד לפעילות זו, וניתן להציגם כממשיכי המורשת הסובייטית, הנוהגים במוסר כפול ויחסם לישראל שונה מיחסם לכל מדינה אחרת. את עצם הקריאה לחרם ניתן למנף לצרכי דיפלומטיה ציבורית: ראו כיצד אויבינו פועלים, במקום לדבר הם מחרימים, מתוך יחס של איפה ואיפה כלפי מדינת היהודים, ובכך משקפים משקע אנטישמי המנוגד גם לאמונות ולתחיקה האירופית בנושאי זכויות האדם.

סיכום

'לא ייאמן', כתב ראש ממשלת בריטניה לשעבר, טוני בלייר, 'שחלק גדול מדעת הציבור במערב מאמין שבדרך כלשהי אשם המערב, או אשמה ישראל, או אשם הרעב, בהופעת הטרור העולמי' (Tony Blair 'A Battle for Global Values', *Foreign Affairs*, January-February 2007). לא ייאמן – אך זאת עובדה. בהשפעת התעמולה הערבית יש מאמינים שאם רק תסתלק ישראל מהשטחים, תסולק ישראל כגורם פעיל בזירה, ייעלם הטרור.

אחרים מאמינים שאין די בכך, אלא יש להפוך את מדינת הלאום היהודי (ככל שיש לאום כזה, לדבריהם) ל'מדינת כל אזרחיה', כלומר למדינה דו-לאומית בשלב הראשון ומדינה ערבית נוספת בשלב השני. אולם לא בגלל הטרור נשללת זכותה של ישראל להתקיים כמדינת העם היהודי. כפי שראינו, הסיבות לכך מורכבות ועמוקות הרבה יותר, והדיפלומטיה הציבורית הישראלית חייבת לחשוף אותן ולהציב מראה מול המכחישים והמתכחשים. האם המגמות היסודיות שסקירה זו מפנה אליהן את תשומת הלב עתידות להשתנות, אם תשנה ישראל את מדיניותה כלפי הפלסטינים? הנתונים שהבאנו אינם מוליכים למסקנה חד-משמעית.

מן העובדה שהביקורת על ישראל קשורה בעיקרה בבעיות הנוגעות לשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים, אין להסיק שהסתלקות מהם תספק את מבקריה. העובדה שמעמדה הציבורי של ישראל לפני מלחמת ששת הימים היה טוב יחסית אינה מלמדת מאומה על מעמדה הצפוי כעבור יותר מארבעים שנה, בהנחה שהיא תשוב לקווים שהיו לפני מלחמת ששת הימים, כלומר לפני ארבעים שנה ויותר (והנחה זו מפוקפקת כשלעצמה). מצד אחד יש מקום להניח שפינוי הגדה והסרת המצור מעל הרצועה יזכה את ישראל בנקודות במאבק על דעת הקהל. מצד אחר אין בכך כדי לסלק את הגורמים היסודיים מעוררי הקונפליקט, ועל אחת כמה וכמה את האנטישמיות וזיקתה למגמות אנטי-ישראליות. אם יסוד

הסכסוך הוא אי-ההשלמה עם נוכחות יהודית בחלק זה של העולם המכונה בערבית 'דאר אל-אסלאם', לא תועיל השיבה לקווי 4 ביוני 1967. תגובות האינטליגנציה במצרים ובירדן לחתימת חווי השלום עם ישראל אינן יכולות לעורר תקווה רבה. גם 'זכות השיבה' אינה קשורה לשליטת ישראל בשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים, אלא לתוצאות מלחמת העצמאות. העלאתה כתביעה אולטימטיבית מישראל מעוררת רושם שהכוונה האמיתית המסתתרת מאחוריה היא ביטול קיומה של מדינת הלאום היהודי.

האם ילכו החוגים הליברליים במערב בעקבות האינטליגנציה המצרית והירדנית? אין תשובה אפריורית לשאלה זו. ועם זה ברור שדווקא מתוך שאיפה להגן על ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ברור הצורך בשינוי מגמה בנושא המדיניות כלפי הפלסטינים. המשך המדיניות הנוכחית עלול להביא לתביעה בינלאומית להשוואת המעמד האזרחי של כל תושבי הארץ – זאת משמעותה של 'מדינת כל אזרחיה' – וסקירתנו מעלה שסכנה זו אינה תיאורטית בלבד.

מעבר לשינוי המדיניות, עניין שבלא ספק חורג ממסגרת מחקרנו, המסקנה המתבקשת היא שיש צורך, כמאמר התלמוד (כריתות ח ע"א) 'לחזור על הראשונות': לטפח את תודעת 'זכותנו הטבעית וההיסטורית' לקיומה של המדינה היהודית והדמוקרטית בארץ-ישראל, את הקשר שבין העם לארץ, את 'זכותו של העם היהודי להיות ככל עם ועם העומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית', ככתוב בהכרזה על הקמת מדינת ישראל. הזכות הטבעית של כל עם ועם לעמוד ברשות עצמו אינה צריכה למנגנון משפטי פוזיטיבי כדי לזכות בהכרה. הקיום הוא מקור הזכות, ודחיית הזכות הטבעית, כדברי ליאו שטראוס, מוליכה לניהיליזם ואפילו זהה לניהיליזם (הזכות הטבעית וההיסטוריה, 9). אכן, אל מול דה-לגיטימציה יש להעלות את הזכות, את הזיקה, את הקשר הגשמי והרוחני של העם היהודי עם הארץ גם בימי הגלות והפזורה. הרי אלה עמדו ביסוד ההחלטות הבינלאומיות אחרי מלחמת העולם הראשונה, בדבר כינון הבית הלאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ומהן השתלשלה ההכרה הבינלאומית בזכויות העם היהודי בארץ. גם היגיון החלוקה, שמאז 1937 מקובל על רוב מנהיגי מדינת ישראל ובשנים האחרונות כמעט על כולם (המחלוקת הפנימית בישראל היא יותר על תנאי הביטחון ועל גבולות החלוקה ופחות על עצם העיקרון), עשוי לשמש פיגום לדיפלומטיה ציבורית בעלת סיכויים. היגיון החלוקה הוא שיש זכויות וזיקה לשני הצדדים, ומכאן הצורך בחלוקת הארץ ביניהם.

פסיקות בית המשפט העליון בעניינים הנוגעים לזכויות האדם של הפלסטינים הן חסרות תקדים בהשוואה למקובל בעולם בתנאי לחימה בכלל ולחימה בטרור בפרט. סביב פסיקות בית המשפט העליון והשפעתן על המדיניות אפשר לפתח מערכה ציבורית שלמה, בסיועם של מומחים בעלי שם בינלאומי, המזדהים עם מדינת ישראל. הביקורת הפנימית על בית המשפט ומעורבותו בפסיקות בעלות השלכות מדיניות יכולה לחזק מערכה זו.

מקורות

מסמכים

דוח ועדת החקירה המלכותית (1937)
כתב המנדט על פלשתינה (א"י) (1922)
Statement of Policy (The White Book) (1939)
דוח ועדת אונסקו"פ (1947)
מאחורי הפרגוד – ועדה פרלמנטארית עיראקית על המלחמה בישראל (עברית: ש' שגב), תל אביב:
1954.
החלטות האו"ם 181 (1947), 194 (1948)

דברי מנהיגים

דוד בן-גוריון (1937), מנחם בגין (1977), אבא אבן (1981), מחמוד אחמדינג'אד (2005); הלמוט שמידט (1981).

ספרות מחקר

בן-עתו, ה', "הפרוטוקולים של זקני ציון – אנטישמיות פוליטית", הרצאה באוניברסיטת חיפה 'בין
אנטישמיות לאנטי-ישראליות', 2004
ברק, א', פרשנות במשפט, א ירושלים
ברק, א', שופט בחברה דמוקרטית ירושלים וחיפה 2004
בת יאור, אירוערביה, ירושלים ותל אביב 2008
ויסטרין, ר', הרצאה בכנס 'בין אנטישמיות לאנטי-ישראליות', חיפה 2004
זנד, ש', מתי ואיך הומצא העם היהודי? תל אביב 2008
יעקבסון, א' וא' רובינשטיין, ישראל ומשפחת העמים – מדינת לאום וזכויות האדם, תל אביב תשס"ג
יקירה, א', פוסט ציונות, פוסט שואה שלוש פרקים על הכחשה, השכחה ושליטת ישראל תל אביב 2006
סמוכה, ס', "דמוקרטיה אתנית: ישראל כאב-טיפוס", השסע היהודי-ערבי בישראל: מקראה, ירושלים
2000
רובינשטיין, א' וב' מדינה, המשפט החוקתי של מדינת ישראל, כרך א: עקרונות יסוד, ירושלים ותל אביב
2005

Bard, M.G., *Will Israel Survive?* New York 2007

Blair, T., "A Battle for Global Values", *Foreign Affairs* 86(2007)1

Carter, J., *Palestine: Peace not Apartheid*, New York: 2006

Cotler, I., "Human Rights and the New Anti-Jewishness" *The Jerusalem Post*
5.2.2004

Dershovitz, A., *The Case for Israel* Hoboken NJ 2003

Foxman, A.H., *The Deadliest Lies: The Israel Lobby and the Myth of Jewish Control*,
New York 2007

Gaarder, J., "God's Chosen People", *Aftenposten*, 5.8.2006

Jodt, T., "Israel: The Alternative" *New York Review of Books*, 23.10.2003

Kaplan, E.H. and Ch.A. Small, "Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in
Europe", *Journal of Conflict Resolution* 50 (2006)4, 548-561

Mearshheimer, J.J., and S.M. Walt, *The Israel Lobby and US Foreign Policy*, New
York 2007

Strauss, L., *Natural Right and History*, Chicago: 1950

פרק 3

החיים בישראל: מעבר לקונפליקט – ד"ר דליה לירן-אלפר

הנחות יסוד

הנחת יסוד ראשונה: ישראל היא מדינה קטנה, שבניגוד למודל המקובל ביחסים בינלאומיים (Batora, 2005), זוכה לנראות יתרה ואינה סובלת מהעדר תשומת לב בזירה הבינלאומית. למרות זאת, השיפתה מרוכזת, רובה ככולה, "בתחומי נישא" בעיתיים, כגון כיבוש, זכויות אדם וכדומה. דיפלומטיה תרבותית, חברתית ומדיניות תיירותית מהוות נדבך מרכזי בדיפלומטיה הציבורית (ד"צ) כיום. מדינת ישראל, הזקוקה באופן מיוחד לשינוי והרחבת הדימוי, מן הראוי כי תשלב מרכיבים מגוונים, חברתיים-תרבותיים במטרה להרחיב את עולם הדימויים לכיוונים נוספים על קונפליקט הישראלי-פלסטיני.

הנחת יסוד שנייה: בדימוי "חיים בישראל", זו שמעבר לקונפליקט, ראוי להדגיש מימדים של חברה "נורמאלית" ולהבליט את ההיבטים הבאים:

* **תרבות וטכנולוגיה,** כלומר תוצרים תרבותיים והישגים הטכנולוגיים ידועים בעולם, שיהוו כלים להמחשה ולמסגור דימוייה של מדינת ישראל כחברה נורמאלית ומצליחה, התורמת בזירה הגלובלית, למרות ועם מצב הקונפליקט.

* **מציאות מורכבת** של החיים בישראל, במונחי גיוון תרבותי (מזרח ומערב), חברתי (עדות, דתות ומיעוטים), גיאוגרפי, שיכולים להוות בסיס טוב ליצירה ולשימור של אהדה.

* **ערכים משותפים-דמוקרטיים** עם מדינות העולם – למרות האתגרים והקשיים ביישום ערכי ה"דמוקרטיה" בחברה הישראלית, ראוי להבליט ערכים כאלה וגזרות התנהלות המציגות פעולות בעלות נופך דמוקרטי מוחשי כדוגמת המוסד המשפטי, אישים וסיפורים המייצגים ומאירים זוויות של דמוקרטיה ופלורליזם בחיים בישראל (כמו אלה המופיעים באתר Israel21c).

"עוצמה רכה" (soft power) בעולם ובישראל

השאלה המרכזית בפרק זה היא מהי העוצמה הרכה של ישראל ואיך רצוי להשתמש בה? (ראה בסיכום המנהלים הצגת המושג). סיפורו של מי ינצח - מי ייטיב לספר, לרגש ולשכנע?

דוגמאות של יישום עוצמה רכה במדינות אחרות

בשנים האחרונות הצטברו ממצאי מחקר רבים ומשמעותיים בתחום ה"ד"צ. חלק מהמחקר מתמקד בהיבטים היסטוריים ותיאורטיים של ד"צ, רבים בניתוח הפוליטיקה והדיפלומטיה האמריקנית, וחלקם מוקדש לסיקור וניתוח של שימושים בעוצמה רכה מדווחים, תוך שימוש בכלים שונים כגון בתקשורת בינאישית, מדיה מסורתיים כטלביזיה ורדיו ולמדיה חדשים כאינטרנט.

בארה"ב, Schneider (2006) מדגישה את הצורך בדיפלומטיה תרבותית ואילו Clark & Christie (2005) מתארים את השימוש ברדיו Sawa, בשידורים למזרח התיכון, כיעיל במיוחד לקהל יעד של צעירים. Smith (2001) רואה באינטרנט מדיום מוביל בד"צ של המאה ה-21. לטענתו, זהו כלי תקשורת מצוין בשל אופיו האינטראקטיבי ושיתוף שחקנים לא ממשלתיים בעיצוב הנורמות והערכים. Snow מנתחת חילופי משלחות, שידורים בינלאומיים, עידוד לימודי אנגלית ובריתות של ערים-תאומות (2004). היא מנסה להסביר את הצלחתה המוגבלת של ארה"ב בחוסר התאמה בין מה שארה"ב אומרת למה שהיא עושה. עוד על פעילויות של ד"צ של ארה"ב ניתן לראות במקורות הבאים: Kendrick & Plaisance, 2005, Scott-Smith, 2006, Whitney, 2004; Fullerton, 2004.

קנדה היא דוגמה מוצלחת לשימוש אפקטיבי בד"צ. Vickers (2004) משווה את פעילות הד"צ של בריטניה לזאת של קנדה ומסיק שחוסר ההצלחה של בריטניה נובע מכך שרק "ארזו מחדש" את הדיפלומטיה המסורתית המופעלת ע"י מומחים וארגונים ממוסדים, בעוד שקנדה הצליחה בבניית גישות ייחודיות ויצירתיות לדיפלומטיה, תוך מתן אפשרות לקבוצות של אזרחים ו-NGOs לשחק תפקיד משמעותי ביחסים הבינ"ל. בנושא זה מן הראוי להוסיף את ממצאי סקר ה- בי.בי.סי מ-6.3.2008 שבו קנדה זכתה לציון של המדינה החיובית ביותר בין 12 מדינות והאיחוד האירופי (בקרב אזרחי 27 מדינות מאירופה ואמריקה).

פעולות ד"צ המבליטות את "החיים בישראל" בד"צ הישראלית בשנים האחרונות (2008-2007)

אף כי לצורכי הדוח הנוכחי אין טעם ואין צורך לפרט את כל הפעולות היכולות להימנות עם ה-soft power הישראלי, הדוגמאות הבאות יכולות לשמש כגירוי למחשבה יצירתית ובונה בהקשר הנדון. **טכנולוגיה ומדע:** מדינת ישראל זוכה להישגים משמעותיים בתחום הטכנולוגיה והמדע. חברות היי-טק ואנשי מדע ישראלים זכו להכרה בינלאומית גוברת (שאחד משיאייה מתבטא במספר הגדל של חתני פרסי נובל ישראלים) ולהצלחות מדעיות ועסקיות מרשימות. ארגונים ממשלתיים ו-NGOs מדגישים את תרומת היצירה והפעילות הטכנולוגית הישראלית לרווחת החברה הגלובלית - כמו גם להשפעות החיוביות הנגזרות מהמצאות והפיתוח הטכנולוגי ברמת הפרט. כך, סרט שהופק ע"י המרכז לעידוד השקעות בישראל, הפועל במסגרת משרד התמ"ס, מציג סיפורי הצלחה של ישראל כמרכז היי-טק בינלאומי, עם מספר המהנדסים הגבוה לנפש בעולם ומספר חברות סטארט-אפ הגבוה ביותר מחוץ לעמק הסיליקון, בארה"ב; ישראל מוצגת גם כמקור הפיתוח וההמצאה של מוצרים רבים, כגון התא הקולי הראשון (קומברס), תוכנת ה-icq (מיראביליס) וה-"דיסק-און-קי"; איכות ההשכלה הגבוהה והשילוב בין אקדמיה לתעשייה מוצגים ע"י מנהיגי היי-טק בעולם, כגון מנכ"ל HP העולמית, המביע הערכה לחברות אינדיגו וסייטקס הישראליות, שאפשרו פריצות דרך טכנולוגיות. הסרט ניתן לצפייה חופשית ברשת באתר אומדיה מאז אפריל 2007).

דוגמאות אחרות הן פרסום המצאה ישראלית חדישה. מהנדסים פיתחו מקלט אטומי נייד (יוני 2007) וחשיפת פרויקט ישראלי-אמריקני שגילה דרך לבניית אילן שורשים משפחתי גנטי לאיתור בעיות גנטיות לפני הלידה (יוני 2007).

בריאות ורפואה: הישגים ישראליים בתחומי הבריאות והרפואה בולטים אף הם. יישומי המחקר הרפואי הענף בישראל תורמים לתוחלת ולאיכות החיים של בני אדם בחברות שונות. העלאת הידע בנושא זה בקרב קהלי יעד שונים מלווה בדוגמאות וסיפורים אישיים, שמטבע הנושא דרמטיים ומרגשים. בתחום זה באופן ספציפי קל וברור להבהיר ולשכנע מה תרומתה של ישראל לחברה הגלובלית. פעילות זו כוללת ומאפשרת לפרסם, למשל, השתלמויות והכשרת רופאים מאפריקה ומאזורים אחרים, המתנהלות מטעם המחלקה לשיתוף פעולה בינלאומי במשרד החוץ, משרד הבריאות, בתי חולים ואנשי אקדמיה. בית החולים רמב"ם, למשל, מקיים פעולות הסברה בנושאי תפקוד בתי חולים במצבי חירום, שבו התמחה; הישגים בחקר הסרטן; פיתוח ישראלי חדש שמאפשר העברת נתונים על פעילות לבם של חולים ישירות למחשבים של הרופאים בבית החולים; תיירות מרפא: חוברת מידע והסבר המרכזת את כל האתרים המתאימים לתיירות מרפא, מופצת לסוכני נסיעות ובכנסים רפואיים מטעם משרד התיירות ומשרד הבריאות.

כלכלה, חקלאות ואיכות הסביבה: להלן כמה דוגמאות עדכניות מביין הפעילויות הרבות שנערכו ב-2008, לציון יובל להקמת המחלקה לשיתוף פעולה בינלאומי במשרד החוץ וזכו לחשיפה תקשורתית: כנס בינלאומי על ישראל והמהפכה הירוקה באפריקה, בהשתתפות סוכנויות האו"ם; כנס נשים- מנהיגות, בשיתוף אונסק"ו וארגוני נשים בינלאומיים וישראליים; הפעילות ארוכת השנים של מש"ב בסין, בעיקר בתחום החקלאות, צוינה בביקור שרת החוץ בסין ובסדרת טקסים שלוו בחשיפה תקשורתית. "איכות הסביבה" הוא תחום המתהווה לאחרונה, שגלום בו פוטנציאל נרחב לד"צ. ישראל זכתה בדצמבר 2007 למעמד של משקיפה ומועמדת להצטרפות ל-OECD, ארגון בינלאומי המאגד 30 מדינות דמוקרטיות אשר מנהלות כלכלת שוק חופשי, בעלות ערכים משותפים וחשיבה משותפת (like mindedness) לצורך שיתוף פעולה מול האתגרים הכלכליים, החברתיים והסביבתיים המאפיינים את עידן הגלובליזציה של כלכלת העולם. במסגרת פעילויותיו בארגון, אירח המשרד לאיכות הסביבה סדנה מקצועית לנציגי הארגון, במטרה להציג את הפעילות הסביבתית בישראל. בין היתר, הוצג הניסיון המצטבר לעיבוד פסולת ומחזוריה, בחברות ישראליות כדוגמת "תנובה" ו"נשר".

תרבות: התרבות הישראלית נחשבת ל"תותח תדמיתי", המציג הווייה רבת פנים, פתוחה ודמוקרטית. הספרות, המחול, הקולנוע, התיאטרון העיצובי, המוסיקה והאמנויות הפלסטיות, משקפים יצירתיות, חדשנות, תעוזה ואינטנסיביות.

בין הדוגמאות לפעילות הישראלית בתחום בולטות פעילויות סביב אירועי 60 שנות מדינה, כגון תערוכה גדולה שנערכה במרכז האיחוד האירופי בבריסל, בה הודגשו היבטים מדעיים, תרומת ישראל לעולם ויצירה תרבותית של חברה דמוקרטית פתוחה (הקרנת הסרט "ביקור התזמורת").

חברה, סגנון חיים ואנשים: החברה הישראלית מצטיירת בקרב קהלי יעד שונים בדימויים של חברה בסכסוך ומשבר, צבאית, שמרנית ואף דתית ופונדמנטליסטית (ראה מחקרי השדה). לכן חשוב להציג במקרים המתאימים גם את פניה האחרות של ישראל, בנושאים כגון סגנון חיים, קולינריה, בידור ומוסיקה, פלורליזם ובין תרבותיות אתניים, גילאיים ועדתיים. משרד התיירות בולט בהצגת פן ישראלי אחר. עוסקים בכך גם גורמים לא ממשלתיים. דוגמאות כוללות:

- משלחות של תושבי שדרות שיצאו לספר את סיפורם האישי במדינות דוברות אנגלית (אנגליה, אירלנד, דנמרק, קנדה) וצרפתית (שווייץ, צרפת, בלגיה); ומפגשים של אנשי שדרות עם נציגי העיתונות הזרה בישראל;
- קמפיין פרסומי של משרד התיירות לצפון אמריקה ב-2008, שבמרכזו שילוב בין נופים ודמויות והתמקדות במילה "שלום";
- פרויקט נוער ואינטרנט משותף למשרד החוץ ורשת אורט, אוניברסיטת ת"א ו-netvision, העוסק בהדרכת בני נוער בנושאי מדיניות, שיהוו תכנים באתר אינטרנט המופעל על ידם;
- פרסום הקמת אתר אינטרנט המאפשר שיח של הומוסקסואלים ערבים-ישראלים;
- פרסום מסען של הזמרת נורית גלרון והשחקנית ההוליוודית מיה פארו באפריקה, להגברת המודעות למצבם של הילדים ביבשת; בתוכנית "סלבריטאים למען העולם" חבר משה"ח ליוניצ"ף, לוועד היהודי האמריקאי ול"ישראייד" (NGO), במטרה להציג את ישראל כמדינה המסייעת לעולם.

תמהיל פעילויות בנציגות אחת: סקירה חלקית של פעילויות מסוג זה בדנמרק במהלך 2007, כפי שהוגשה לצוות המחקר ע"י איש השגרירות בקופנהגן, דן אוריין, מדגימה את היישום בשטח. הפעילויות כללו:

- ביקור התזמורת הפילהרמונית בניצוח זובין מהטה ובהשתתפות סולן ערבי-ישראלי;
- הופעת להקת המחול הקיבוצית;
- הופעת להקת בת שבע בשת"פ עם האופרה המקומית;
- הקרנת סרטים ישראליים בפסטיבל הבינלאומי של קופנהגן, כולל הקרנת הסרט "ביקור התזמורת", שזכה בפרסים, השתתפות של השחקן הישראלי מכרם חורי כשופט; הקרנת סרטים ישראליים בפסטיבל סרטי ילדים ובפסטיבל קולנוע הומו-לסבי;
- אירוח שתי אוצרות ישראליות במוזיאון הנשים בקופנהגן;
- ביקור ראש החוג לאנימציה בבצלאל, רוני אורן, לרגל הופעת ספרו "סודות של פלסטלינה". הביקור כלל מפגש מרגש בבית חולים עם ילדים חולי סרטן;

- ייסוד אגודת ידידים של אוניברסיטת חיפה;
- יום העצמאות: מערך שידורים מיוחד בטלביזיה הדנית, שכלל את הקרנת הסדרה "עמוד האש"; הקרנת סדרת סרטים תיעודיים על ישראל כולל ראיונות עם אנשי רוח וציבור בישראל, שהופקה ע"י איש תקשורת דני ידוע (אדם הולם); כתבות וראיונות מיוחדים בעיתונות; הפקת דיסק הכולל קטעי ספרות ישראלית נבחרת, המוקראים בדנית, בדומה לפרויקט דומה קודם בלונדון;
- תכנון פרויקט של איתור מתנדבים דניים בקיבוצים בישראל בעבר (כ-40 אלף) לשם קיום אירוע תרבותי גדול.

ניתוח פעילויות ד"צ

מוסדות וארגונים ישראלים רבים עוסקים בפעילויות ד"צ, המציגות את החיים בישראל, זו שמעבר לסכסוך. בולטים בפעילות זו משרד החוץ על אגפיו, משרד ראש הממשלה, משרדי התמ"ת, התיירות, הטכנולוגיה והמדע, החינוך והתרבות וכן הסוכנות היהודית. יש להדגיש גם את הפעילות הענפה של NGOs בישראל ומחוצה לה, המערבת תכופות גורמים יהודים (ארגונים פרו-ישראלים בארה"ב ובאירופה) ואחרים.

גם גורמים עסקיים וכלכליים עוסקים בד"צ וכן ארגונים ואישים מתחום האקדמיה. דוגמאות כוללות את הפעילות המתגברת של צעירים במסגרת ארגונים בינלאומיים ורשתות חברתיות שונות כדוגמת קהילת ההומוסקסואלים. במסגרות אלה מתקיימת הסברה הישראלית לא פורמאלית, המתהווה תכופות במפגשים אישיים ומתחזקת בהמשך בביקורים בישראל וביחסים מתמשכים באמצעות האינטרנט.

אתר האינטרנט Israel21c גם הוא דוגמה טובה לפעילות ד"צ. הוא מופעל ע"י עמותה יהודית אמריקנית, בשיתוף ארגון הלל ואיפאק, באמצעות איסוף מידע בישראל, עריכתו והצגתו לפי קטגוריות של תרבות, טכנולוגיה, דמוקרטיה גלובלית ובריאות וכן "פרופילים אישיים" (www.israel21c.net). אירוח של משלחת "בלוגרים" מארה"ב בישראל הוא דוגמה לשיתוף פעולה בין ארגון ממשלתי פורמאלי, משרד החוץ, עם NGO. כשלושים בלוגרים גדולים מארה"ב הוזמנו לישראל במטרה להפגישם עם החברה הישראלית על גווניה, בפרויקט שכונה "הייטק וכיף", בתקווה להשפיע על המסרים בבלוגים שלהם. נערכו ביקורים ומפגשים אישיים בארגוני טכנולוגיה, בריאות ומדע, באתרים היסטוריים, חיי לילה ועוד.

סיכום

עקרונות פעולה

האמור מאפשר להמליץ על עקרונות לפעילות בתחום "חיים בישראל".

תכנים: הדוגמאות שהובאו מצביעות על מאגר גדול מאוד של תחומי פעילות, היכולים לסייע ביצירה, חיזוק ותחזוקה של אהדה לישראל. מעבר להצבעה על עצם האפשרות לפעול בתחומים אלה, הדוגמאות מורות שקיימים תחומים רבים אחרים, שמידת היצירתיות הבונה של העוסקים בתחום יכולה לחשוף. מחקר השדה (פרקים 3 ו-4) מסייע גם הוא בחשיפת תכנים ומצביע על דרכים לחשפם גם בלי להשקיע במחקר מקיף.

קהלי יעד: מחקר השדה והדיון במסגרות ושיטות (פרקים 4, 5 ו-6) מצביעים על תכונות אופי מסוימות (חוסר ידע, הצורך לחזק עמדות קיימות וכד') בקרב קבוצות אוכלוסיה ועל דרכים לקבוע עדיפויות.

דרכי פעולה: פרקים אלה חשובים גם לקביעה מפורטת של דרכי פעולה. לצרכיו הייחודיים של הפרק הנוכחי ראוי לציין את הצורך בשילוב של "לחיות", כגון השתלמויות לסטודנטים מחו"ל בישראל, פעולות מש"ב בחקלאות ומדע או ייזום ואירוח משלחת הבלוגרים המוזכרת לעיל); **להראות**, כגון הקרנת סרטים, מופעי תיאטרון, מחול, מוזיקה ואמנות פלסטית; וגם "להסביר" באופן ישיר או עקיף.

תנאים ליעילות:

תיאום: ישראל מצטיינת בריבוי תחומי פעילות של עוצמה רכה, בכושר יצירתיות בחידוש תחומים ובגיוון הגופים העוסקים והיכולים לעסוק בד"צ. עם זאת, חשוב לשפר את זרימת המידע בין גופים מיזמים בתחום זה, הן בתוך משרד החוץ והן בין המסגרות הממשלתיות והאחרות העוסקות בד"צ. **מעקב והערכה של פעולות עוצמה רכה:** מן הראוי למסד פעולות אלה לשם הפקת לקחים ויישומם. **איתור וניתוח שוטף לאבחון מגמות של התפתחות ושינוי בחברה הישראלית.** **היכרות טובה של קהלי יעד:** חשובה לאיתור צרכים ולהפעלת כוחות משיכה רלבנטיים.

מקורות

Batora, J. *Public diplomacy in small and medium-sized states: Norway and Canada*, The Hague: Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', March 2005.

Clark, A. and T.B. Christie, *Winning Hearts: A Framework for Understanding the Use of Facilitative Communication in U.S. International Radio Broadcasting in the Middle East*, *Journal of Radio Studies*. Nov 2005, 12(2), 270-285.

Kendrick, A. and J. A. Fullerton, "Advertising as Public Diplomacy: Attitude Change among International Audiences" *Journal of Advertising Research*, 44(3), Sep/Oct 2004, 297-311.

Nye, J. S. Jr. "A Smarter Superpower", *Foreign Policy* 160, May/June 2007, 46-47.

Nye, J. S. Jr., "Think Again: Soft Power", *Foreign Policy*, March 1, 2006
<http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=7059>

Nye, J. S. Jr., "On the Rise and Fall of American Soft Power" *New Perspectives Quarterly*, 22(3), Jun. 2005, 75-77.

Plaisance, P. L., "The Propaganda War on Terrorism: An Analysis of the United States' 'Shared Values' Public-Diplomacy Campaign After September 11, 2001", *Journal of Mass Media Ethics* 20(4), 2005, 250-268.

Ronfeldt, D. and J. Arquilla "The promise of noöpolitik", *First Monday* 12 (8), August 2007. http://firstmonday.org/issues/issue12_8/ronfeldt/index.html

Schneider, C., Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It" *Brown Journal of World Affairs*, 13(1), Fall/Winter 2006, 191-203.

Scott-Smith, G., "Mending the 'Unhinged Alliance' in the 1970s: Transatlantic Relations, Public Diplomacy, and the Origins of the European Union Visitors Program" *Diplomacy & Statecraft*, 16(4), Dec. 2005, 749-778.

Smyth, R., "Mapping US Public Diplomacy in the 21st Century", *Australian Journal of International Affairs*, 55(3), Nov. 2001, 421-444.

Snow, N. "How To Build An Effective U.S. Public Diplomacy", *New York: Vital Speeches of the Day*, 70 (12), April 1st, 2004. 369-375

Whitney, W. H., "Digital Politics", *Columbia Journalism Review*, 42(6); Mar/Apr 2004, 9.

פרק 4

מחקר שדה אמפירי בדנמרק והודו: "חיפוש תובנות" - פרופ' דב שנער

מחקר החלוצי (pilot study) האמפירי כלל שני מחקרי שדה, בדנמרק ובהודו. שתי המדינות הוגדרו כמקרים בלתי מייצגים, שלא ניתן להכליל את הממצאים בהן למדינות אחרות. אולם המחקר תוכנן כך שאפשר לצוות לפתח לרמת הכללה את השאלות שניתן לשאול בכל מדינה שהיא להנחיית התכנון, הביצוע וההערכה של פעולות דיפלומטיה ציבורית (ד"צ). מכאן, שיחד עם שאיבת ידע מהספרות, מטרת המחקר האמפירי הייתה לשפר את יכולת המשתמשים לשאול את השאלות הרלבנטיות ברמת המדיניות והביצוע של ד"צ על סמך התנסות שיטתית בשדה. לכן יש להבין את המחקר האמפירי ככלי לבניית פרמטרים רלבנטיים לכל מסגרת של ד"צ, ולא כאספקת מתכון אחיד לכל המדינות או המסגרות. בנוסף, שני תוצרים נלווים הופקו מהמחקר: ראשית, הופק מידע ספציפי לשתי המדינות, לטובת משרד החוץ והנציגויות בקופנהגן ודלהי; שנית, הופק מידע מחקרי חשוב לטובת תגבור הידע האמפירי והמתודולוגי והמשך יישומו בנושאי ד"צ, מעבר להגות הרבה בנושא, שלא נשענת על מחקר שיטתי.

המחקרים כללו שני שלבים/ביקורים בכל מדינה. הביקור הראשון כונה "חיפוש תובנות" והוגדר כביקור התרשמותי לקבלת נתוני-יסוד ותובנות. הביקור השני כונה "בקרת תובנות" והוגדר כמחקר שדה אמפירי למיקוד, אישוש או סתירת התובנות שהופקו בביקור הראשון. "חיפוש התובנות" הנסקר בפרק זה נערך באמצעות ראיונות עומק עם אנשים בעלי "חיישנים" (עיתונאים, חוקרים, פוליטיקאים, מנהיגי דת) לשם אבחון מגמות בדעת הקהל בשאלה אחת: מקומה של ישראל בדעת הקהל במדינה. הוא כלל כ-30 מרואיינים בכל מדינה. שלב "בקרת התובנות", המסוקר בפרק 5, נערך באמצעות כלי מחקר שיטתיים (סקר כלל ארצי ו-2 קבוצות מיקוד בדנמרק; 12 קבוצות מיקוד בהודו), בביצוע חברות מקומיות שנבחרו בקפידה ובהשתתפות צוות הפרויקט בכל השלבים (הגדרת נושאים, הדרכה, נוכחות פיזית בעת איסוף הנתונים, תרגום סימולטני ושכתוב הקלטות אודיו ווידאו בקבוצות המיקוד, ניתוח נתונים כפול ובלתי תלוי על ידי המבצעים המקומיים וצוות המחקר. שלב "בקרת התובנות" פעל בריכוזו של ד"ר רועי דוידזון, וחבריו היו פרופ' דב שנער, ד"ר לאה מנדלזיס ומר מאיר שלמה.

"חיפוש תובנות" בהודו

הביקור הראשון בהודו נערך בין התאריכים 4.11.07–11.11.07, לאחר הכנות שכללו פגישות עם אנשים המצויים בקשרים עסקיים עם הודו ואנשים המפתחים אותם, לקבלת מידע ראשוני; ותדריך עם מר גיורא בכר, ראש מחלקת מזרח אסיה במשרד החוץ, ומר נפתלי מוזר, המשמש יועץ למוסד נאמן

בנושאי הודו . שניהם הגישו סקירות מקיפות ומאירות עיניים, ששימשו לאוריינטציה ראשונית. מר מוזר העביר לידי הצוות דוח על סקר עמדות שנערך בהודו.

חברי המשלחת היו אנשי הצוות המקצועי וכן נציג מוסד נאמן, מר משה אלעד, ונציג משרד החוץ, מר מאיר שלמה. באופן כללי, הביקור כלל:

- דיונים על הפרויקט ועל מרכיביו עם השגריר מרק סופר, הציר אלי בלוצרקובסקי והדובר ליאור ווינטרוב, שהיה גם מתאם הביקור. הדיונים התמקדו בתיאורים והערכות של **תשומות הסברה** מצד השגרירות (פעילויות, קהלים, תכנים); **תהליכי הסברה**, כגון הרצאות, סמינרים, קונצרטים, פסטיבלים ועוד; ו"**תפוקות" הסברה**, כגון הערכות של הצלחות וכישלונות; תגובות, פעילות המשך ועוד; וכן הישגי הסברה ובעיותיה בהודו.

- ראיונות עומק עם עיתונאים, אנשי אקדמיה ומחקר, פוליטיקאים, אנשי דת, פעילי ציבור ופקידי ממשל. במהלך הביקור קוימו 19 פגישות עם 30 משתתפים. פירוט הראיונות מופיע בסוף הפרק.

- המרואיינים נענו ברצון והעירו והאירו נקודות רבות ומגוונות לגבי הגישות השונות של דעת הקהל ההודית על מדינת ישראל.

- המרואיינים לא מהווים מדגם מייצג אלא קבוצה של אנשים שבתוקף עיסוקם ותחומי התעניינותם הם בעלי "חיישנים" רגישים יותר מהמוצע לגבי דעת הקהל. בתור שכאלה, הם נבחרו כדי לספק למחקר תובנות לאישוש במחקר שיטתי יותר.

- כל פגישה כללה דברי פתיחה של ראש הצוות המקצועי, בה הציג את המשתתפים, את מטרות הפרויקט והציג שאלה ראשית אחת: מה מקומה של ישראל בדעת הקהל ההודית?

שאלה זו אפשרה להתקדם לנושאים מפורטים ולגיבוש התובנות המבוקשות. לדוגמה, הודגש שהמחקר ושלב הפיילוט אינם מיועדים לספק תשובות לכל שאלה בנושאי הסברה ודיפלומטיה ציבורית בכל מקום, אלא לייצר פרופיל של השאלות המהותיות והמשותפות במידה רבה לכל מקום, שהמבקשים לעסוק בהסברה צריכים לשאול ולהגיע לתשובות בהתאם לתנאים מקומיים. מבחינה זו, הודו כדנמרק אינן מדגם מייצג אלא משמשות מעבדה לאימות תובנות, למיקודן ולהצגת שאלות מפתח.

- בכל פגישה צוינו חלקו של מוסד נאמן כיוזם הפרויקט ומממן את עיקרו; היוזמה והסיוע של משרד החוץ לפיילוט; והעובדה כי הצוות המקצועי אינו מורכב מעובדי המשרד אלא מחוקרים עצמאיים ממספר מוסדות אקדמיים.

- כל המשתתפים בביקור סיכמו בכתב את הדברים שנאמרו בכל פגישה וסיכומיהם הם הבסיס לדוח.

סיכום הביקור: הנקודות העיקריות העולות מסדרת הראיונות

א. אף כי מרואיינים רבים, כולל השגריר מרק סופר, ציינו את החשיבות והנחיצות של ביקור באזורים נוספים של הודו (במיוחד מומבאי ובנגלור), עצם טיבה של הבירה כמרכז פוליטי רב תרבותי תרם לכך שהפגישות בדלהי נערכו עם אנשים שבאו ממקומות שונים ברחבי הודו, שיכלו במידה לא מועטה לספק מידע על תפיסת דעת הקהל את דימויה של ישראל גם באזורים אחרים.

ב. למונח "דעת קהל" פירוש אופייני במדינה-יבשת זו. הודו היא המדינה השנייה במספר תושביה בעולם. הם נאמדים בכ-1.1 עד 1.25 מיליארד נפש. כ-83% מהתושבים הם הינדים, 12% מוסלמים, 2% נוצרים, 2% סיקים והשאר בודהיסטים. החברה ההינדית נחלקת לאלפי קסטות, וההשתייכות לקסטה קובעת את אורח חייו, עתידו וסיכוייו של כל אדם. לפחות שני שלישים מהאוכלוסייה, יותר מ-700 מיליון תושבים, חיים בתנאים דלים ועלובים ביותר, במצב מתמיד של בורות, רעב וחולי. מאבק ההישרדות היומיומי של אנשים אלה להשגת הארוחה הבאה או לעמידה בתנאי מזג אוויר, זיהום ועוני מחפירים, והיותם מחוץ למעגל החיים הכלכליים הפעילים, מוציאים אותם מכל מעורבות שאינה רלוונטית ומיידית להישרדות בסיסית. לכן אוכלוסייה זו אינה רלוונטית למושג דעת קהל, כלומר יש להתייחס לציבור של כ-200-300 מיליון איש, המוגדרים כמעמד בינוני ומעלה (הגדרה שאינה פטורה מבעייתיות גם היא) בשלושה-ארבעה אזורים ברחבי היבשת.

ג. מצד שני, הודו נחשבת כיום למדינת מפתח, המסמנת דרכים לשינוי העולם השלישי. מנהיגי הודו רואים אותה כמעצמה מובילה בעולם השלישי. ראייה זו נובעת במידה רבה מהמורשת האידיאולוגית הבלמ"זית של שנים עברו, אבל במידה לא פחותה משיעורי צמיחת כלכלתה (9% לשנה בשנים האחרונות) והתפתחותה הכלכלית בסביבה הגלובלית המתהווה.

ד. האמור מבחיר את היותו של המונח "שונות" (DIVERSITY) יסוד לחיים בהודו. הוא מאפיין את החברה כהטרוגנית, פלורליסטית, מולטי-אתנית, בעלת שלל ניגודים, מרחקים פיזיים ומנטאליים עצומים בין המרכז לפריפריה וגיוון רב כמעט בכל חתך חברתי וכלכלי. לדוגמה:

- אף כי השפה ההינדית משמשת שפה רשמית, גם האורדו והאנגלית נפוצות ביותר וכן 17 שפות אזוריות המוכרות בחוקה, בתוספת מאות דיאלקטים מקומיים;
- אין דת אחידה בהודו.
- התרבות ההודית, אחת העתיקות והעשירות בעולם, כוללת ספרות ושירה, אמנות פלסטית, מוסיקה פולחנית ותעשיית קולנוע גדולה מאוד.

ה. מרואיינים אחדים הסבירו לנו שבנוסף לפסיביות ולפטליזם הנובעים משיטת הקאסטות, השונות הרבה תורמת לפיתוח מנגנונים המסייעים להכיל מתחים ושסעים מבלי להגיע למשברים חסרי תקנה. עם מנגנונים אלה נמנים נטייה לאיפוק ונוהג לדבר על בעיות, גם אם השיח לא מוביל בהכרח לפתרון.

ו. היחס לישראל נעדר ממדים היסטוריים ארוכי טווח ואינו מתחבר לעבר תנכ"י או לשואה, כמו במערב. אנטישמיות לא קיימת בהודו כלל ועיקר. גם הכיבוש, ההתנחלויות והפלישתנים בכללותם מעניינים בעיקר את הציבור השמאלני בלבד, המבקר את ישראל בחריפות. בפרלמנט שותפות 4 מפלגות מן השמאל בתוך מערך של 55 מפלגות. הידע על ישראל מועט ואין בו עומק. ההערכה והתמיכה בישראל, בעיקר מצד ההינדים, מתמקדים בפיתוח ובקידום המדינה. בחוגים לאומנים התמיכה בישראל רבה מאוד, בעיקר מתוך התנגדות לקהילה המוסלמית ולפקיסטאן ומתוך חשש מהטרור הגלובאלי, במיוחד בגרסתו הבלתי קונוונציונאלית.

תובנות שעלו מהמפגשים

התובנות העיקריות שעלו מהראיונות מוצגות להלן:

א. כאמור, בצד מורשת המדינות הבלתי מזדהות, הביקורתית כלפי ישראל, מצבה של ישראל בדעת הקהל ההודית השתפר ב-15 השנים האחרונות. כינון יחסים דיפלומטיים רשמיים ומלאים ב-1992 הקנה ותרם לביסוס מידה של לגיטימיות לישראל בקרב האליטות המושפעות מאוד מעמדות הממשל ההודי, בעיקר בנושאי חוץ. עד היום קיימת תפיסה, בעיקר בחלק מהאליטה הפוליטית והביורוקרטית, שרוסיה וחבר העמים, כלומר ברית המועצות לשעבר, הם ידידיה האמיתיים של הודו ואילו ארה"ב ואנגליה (כמו גם ישראל, המזוהה אתם) מופיעים כפוסט-קולוניאליסטים ואימפריאליסטים. למרות שיתוף הפעולה הקיים בהודו עם ארה"ב בתחום הגרעין, ולמרות ההערכה לישראל על תמיכתה באספקת ציוד צבאי להודו, ניכר חשש מפגיעה במדינות ידידות משכבר הימים.

ב. מרואיינים אחדים הדגישו קווי דמיון בין הודו וישראל, כגון העובדה שמדובר בשתי תרבויות עתיקות, בשתי מדינות פלורליסטיות ומולטי אתניות, בשתי הדמוקרטיות היחידות במרחב שבין צפון אפריקה וסין ובשתי מדינות שקיבלו את עצמאותן בערך באותה תקופה. תחושת דמיון קיימת גם לגבי החלוקה של שתי המדינות והיחסים עם מיעוט מוסלמי, היוצרת סכסוך אלים מתמשך. איבת ההודים לפקיסטן צוינה כגרועה מן האיבה שבין ישראל לחמאס. באזורים בעלי תודעה לאומית חזקה, תחושות הזדהות אלה חזקות יותר. שם עולה מכנה משותף נוסף לשתי המדינות: המלחמה בטרור.

ג. מצד שני, קיים פער בין דעת הקהל החיובית בהודו כלפי ישראל ובין היחס הפומבי של הממשלה. מסך טשטוש ואיפול מוטל על היחסים עם ישראל על ידי הממשלה, השואפת להצניע את הממד הפומבי של הקשרים. אחת התוצאות היא איפול של קווים חיוביים של ישראל, אשר באופן רגיל היו תורמים לא מעט לשיפור דימויה.

- ד. הסברים להתנהגות רשמית זו הם:
- ה. התלות של מפלגת הקונגרס שבמרכזו הקואליציה ההודית בקול המוסלמי, המהווה לשון מאזניים ב-18 אחוז ממחוזות הבחירה בהודו. מצד שני, עלו בשיחותינו גם כמה ספקות לגבי תפיסה זו. מרואיינים מוסלמים הדגישו את ההבדל בין האיסאלם ההודי "המתון", הנובע מהאופי התרבותי ההודי (בו דובר לעיל) לבין האיסלאם הרדיקאלי. עלה גם ספק בדבר האמיתות שבאנטגוניזם המוסלמי כלפי ישראל או בדבר היותו אמונה מוטעית שהתקבעה אצל הפוליטיקאי הממוצע.
- ו. בחוגים ליברליים, הכיבוש מכתים את תדמיתה של ישראל. בהקשר זה, אנשי השמאל ביקורתיים יותר, בדרך כלל, מאשר מוסלמים;
- ז. הודים רבים עובדים במדינות המפרץ והדבר משפיע על עמדת ממשלתם בסכסוך;
- ח. קיים חשש שקרבה פומבית יתרה לישראל תגרום לתמיכת העולם הערבי בפקיסטאן;
- ט. קיימת גם הסתייגות מסוימת מ"הישירות" האופיינית לישראל ולישראלים, הסותרת את הנטייה ההודית לדיאלוג ופסיביות יחסית. סתירה זו מסבירה את הרתיעה הכמעט אינסטינקטיבית של הודים רבים מהאקטיביזם הישראלי, בעיקר בהקשר הצבאי וממה שנתפס בעיניהם כקיצור דרך של אומה הממהרת להשתמש בכוח במקום לנסות את דרך ההידברות. עם זאת, נשמעו גם דעות בזכות הפעלתנות והיוזמה של ישראל שלא בהקשר של הסכסוך. אלה נתפסים כפן חיובי המעורר הערכה רבה;
- י. קיימת בורות בנושאים ישראליים בכלל ובקשר לעיקרון חלוקת הארץ בפרט. טיעון רווח בחוגים רחבים הוא שהואיל והארץ בשלמותה נקראה "פלשתינה", החלטת החלוקה של עצרת האו"ם, הביאה להקמת מדינת ישראל כתוצר של התערבות בינלאומית שגולה מהפלסטינים את זכותם על הארץ. השוואת היחס הודו-פקיסטאן לפלשתינה-ישראל עלולה להיות מסוכנת בעתיד והיא מזכירה הערה דומה שנתקלנו בה בדנמרק.
- יא. חשוב להדגיש את האיזון בין זכויות האדם של הפלסטינים ובין צורכי הביטחון של ישראל. החוגים הביקורתיים כלפי ישראל מחריפים את ביקורתם ככל שעולה מידת מחויבותם לזכויות האדם וככל שגדולה הסתייגותם מארה"ב ומהמערב. מכאן התובנה כי יש להציג את מחויבות ישראל לזכויות האדם, המתבטאת, למשל, בחוקי יסוד כגון כבוד האדם וחירותו וחופש העיסוק; ובפסיקות בג"ץ הן בהקשר של הסכסוך והן בהקשר של מדיניות הפנים. גם אם הן לא תמיד מיושמות כלשונן ובמלואן, יש ערך לעצם קיומן כאיתות לצורך בצמצום הפגיעה בזכויות הפלסטינים עד למינימום ההכרחי, שימנע פגיעה ביטחונית. מבחינה זו, חשוב לספק מידע בסיסי בנושא השפעת הבג"ץ על מדיניות הביטחון (עינויים, נוהל שכן, שרירות, פגיעות בזכויות קניין, מיקום גדר הביטחון וכדומה) בצד הביקורת המוצדקת במקרים רבים. הצבעה על האיזון בין זכויות האדם וצורכי ביטחון עשויה להיות יעילה אם לא תוצג כאפולוגטיקה אלא כחתימה למימוש זכויות האדם של שני הצדדים עד להשגת הסדר מדיני קבוע ביניהם וקביעת הגבול במשא-ומתן ובהסכמה הדדית (גם הזכות לביטחון אישי היא מזכויות האדם).

יב. סיכום קצר של ציפיות למידע וטיפול מצדם של מרואיינים הודיים בהקשר של SOFT POWER וד"צ ישראלית, מעלה נושאים כגון: בניית אומה, פיתוח טכנולוגי, תעשייה וחקלאות, ביטחון ומודיעין, תרבות, אמנות וקולנוע.

יג. זאת, במקביל למנוף והעצמה של ההצלחות העסקיות ושיתופי הפעולה של הודו-ישראל. אחרים, בעיקר אנשי תקשורת, העלו את חשיבות הקשר עם שגרירות ישראל במיוחד בנושאים רגישים; ואת הצורך להעביר יותר מידע לתקשורת וליזום הזמנות לביקורים וסיורים בישראל. אנשי תקשורת בין המרואיינים ציינו את החשיבות והמשמעות של הופעת אישים ישראלים במדיה בהודו ובהרצאות ודיונים עם אנשי אקדמיה, תכניות תרבות וחילופי תרבות וחדשות עסקיות שעוקפות את הפוליטיקה. ביתר פירוט צוינו: מידע על המשק ותעשיית החלב בישראל; טיהור מים; אנרגיה סולרית; השקיה; הצלחות טכנולוגיות; סרטים ישראלים בדיבוב להינדית ועוד. גם מסיבות עיתונאים הוצגו כאופציה חשובה למסירת מידע שוטף על ישראל. כמו כן, הודגש הקשר שבין אנשים לאנשים (PTP) ובין ארגונים לארגונים שלא באמצעות השלטון; פיתוח תיירות, כלכלה ועסקים.

יד. התפיסה הכללית וההדגשים של הצוות המקצועי נראים נכונים מבחינת התכנים המרכזיים שהציע לדיפלומטיה ציבורית ישראלית:

טו. **מידע בסיסי:** הלגיטימיות של הקמתה וקיומה של ישראל וכושר הישרדותה, כולל מידע לצמצום ולהפרכת טעויות והטעויות עובדתיות והיסטוריות. נראה כי הצורך בתכנים אלה בולט בהודו בכל המגזרים;

טז. **חיזוק ו"תחזוקת אהדה":** הן מבחינת קווי הדמיון בין הודו וישראל והן מבחינת אספקת מידע וחוויה בתחומי זהות לאומית, חברה, תרבות, עסקים, חקלאות, מדע וטכנולוגיה;

יז. **הבהרת המשוואה "זכויות אדם - צורכי הביטחון":** היותה של ישראל דמוקרטיה משוכללת מאלו של שכנותיה והדרכים בהן מתמודד משטרה הדמוקרטית בפער בין שמירה על זכויות אדם וצורכי ביטחון.

יח. **יישוב מקרי אי הלימה תרבותית:** יש להתחשב ברצינות הראויה במאפיינים תרבותיים הודיים, המצויים באי הלימה מסוימת עם מאפיינים ישראלים תרבותיים ואחרים. בהקשר זה, טוב יהיה אם הד"צ הישראלית תדגיש את החתירה לדיאלוג מתמשך, גם אם ללא תוצאות מיידיות, את נכונותה של ישראל להידבר, גם ארוכות, בטרם תנקוט בפעילות צבאית, יכולתה של ישראל לנהוג באיפוק (מלחמת המפרץ הראשונה, הפגזות שדרות והסביבה).

פעולות שהומלץ לבצע בשלב השני

הומלץ לבצע את השלב הבא בהודו, במחקר שיטתי לבדיקה מעמיקה של התובנות ודרכי הפעולה העולות מהשלב הראשון, שהוא התרשמותי באופיו. נושאים עיקריים לבדיקה מעמיקה הם:

א. אישוש ומיקוד התובנה כי שילובם של סוגי תכנים, מרכיביהם וסגנון הגשתם מהווה יסוד לניסוח תכניה של מדיניות דיפלומטיה ציבורית ישראלית. נמנים עימם: מידע בסיסי, "חיזוק ותחזוקת אהדה", הבהרת המשוואה זכויות אדם-צורכי ביטחון ויישוב מקרי אי הלימה תרבותית.

ב. מיקוד הטיפול בדעת הקהל ההודית במגזרים בעלי השפעה, בעיקר בקרב שלישי האוכלוסייה המוגדר כמעמד בינוני והמורכב מאליטות, מקבלי החלטות (כגון הבריורקטיה) ומגזר הפעילים כלכלית הקשורים לגלובליזציה ולהיי-טק. יש לבדוק אם ראוי להתייחס למימדים הרחבים של מגזרים אלה או למקד את הגדרתם (למשל לבעלי דעות שהשפעתם על מקבלי החלטות פוליטיות היא רבה. באפשרות זו נכללים הרבעון העליון של המעמד הבינוני וחלקים מהמגזרים הפוליטי והתרבותי.

ג. חלק מהמגזרים הללו אוהדים את ישראל בגלוי. במחקר השדה ראוי לעמוד על ערכו היחסי של כל מגזר ועל תפיסתו את האינטרס ההודי ביחסים עם ישראל:

• **המגזר הצבאי:** כוחו מועט יחסית, להבדיל מפקיסטן, שבה הצבא הוא המוסד החזק ביותר. אהדת מגזר זה לישראל נובעת מהיחסים הביטחוניים המתהדקים בין שתי המדינות, שבמסגרתם ישראל היא ספק הציווד הצבאי השני בגודלו עבור הודו, אחרי רוסיה. קיימת גם הערכה להישגים המקצועיים של צה"ל ולעובדה כי ישראל סייעה לצבא ההודי בתקופות קריטיות. נושא זה בולט במחקרי המכון הביטחון הלאומי ההודי IDSA, המתפרסמים בכתב העת שלו.

• **המגזר הכלכלי** רואה בישראל שותף שניתן להפיק איתו וממנו שותפויות עסקיות ורווחים כלכליים ותרבותיים. מגזר זה רוחש כבוד לפיתוחים מדעיים וטכנולוגיים ישראלים, שמגיעים להודו ללא התניות פוליטיות, בשונה ממדינות אחרות. בהקשר זה, מוצע לבדוק את הנהוג של מדינות שונות לשתף את המגזר העסקי (הפרטי וממשלתי) בפעילות ובמימון של דיפלומטיה ציבורית במבנה יחסים כמו זה של ישראל-הודו. כיום גם הספרות בנושא מכירה בחברות ממשלתיות ו-NGOs כחלק ממערכת הדיפלומטיה הציבורית. לביסוס המשמעות של בדיקה מעין זו, די לציין שהמאזן המסחרי הישראלי עם הודו מסתכם כיום בכ-7-8 מיליארד דולר לשנה, שכ-973 חברות ישראליות פעילות כיום בהודו, וששליש מהיצוא הביטחוני של ישראל מיוצא להודו.

• **ה-"New Generation":** מרואיינים רבים ציינו בהקשר של המגזר הכלכלי, את הופעתו של דור חדש, השואף לנצל הזדמנויות להתחבר לגלובליזציה ולצמוח כאליטה מערבית לכל דבר. לדעת רבים, התקשורת מסייעת לפתח ציפיות בכיוון זה, בעיקר בקרב הגילים 25-40, המשנים את סגנון חייהם. קבוצה זו, הנאמדת בכ-100 מיליון איש ואשה, גורסת שיפור יחסים עם ארה"ב, המערב וישראל.

• **המגזר החקלאי** גדל על ברכי מותג ישראלי מיתולוגי: השקיה בטפטוף וטכנולוגיות חקלאיות אחרות. אף שהשפעתו הפוליטית של מגזר זה בדרך כלל מועטה, הוא מספק לישראל הזדמנות להפגין את טיבה כמקור סיוע למגזר החקלאי, המהווה חוליה חשובה בחברה ההודית. מרכיב זה

בדימוי של ישראל יכול לספק כר נרחב להעמקת היבטים אחרים בדיפלומטיה הציבורית הישראלית.

• **הביורוקרטיה הממשלתית** היא רבת עוצמה, בהיותה מכשיר שליטה עיקרי של הממשלה המרכזית ושל הממשלות המחוזיות. הביורוקרטיה המסועפת היא מורשת השלטון הבריטי והיא משמרת בתוכה איים רבי חשיבות של אידיאולוגיה בלמ"זית שכבר אינה נחלת המדינאים. אף על פי כן, מאז כינון היחסים הדיפלומטיים המלאים, נוצרה הזדמנות לשיפור תדמיתה של ישראל ולקירוב הביורוקרטים לדיפלומטיה הציבורית הישראלית, במיוחד על רקע המסגרת הדמוקרטית ושותפות האינטרסים.

• **השמאל** ממשיך לשמור יותר מכל המגזרים האחרים במסורת הבלמ"זית. קרבתה של ישראל לארה"ב לא מסייעת לה ברכישת ליבו של מגזר זה, המהווה קבוצת מפתח בקואליציה הנוכחית. תהליך של מעין רהביליטציה של ישראל במחנה זה החל עם ביקורו בארץ של (רוה"מ מדינת מערב בנגל) ג'וטי באסו, הנערץ בחוגי השמאל. תהליך התקרבות זה נבלם כחודש לאחר הביקור, עם פרוץ האינתיפאדה השנייה. סיבות אלה מביאות את הממשל לגלות אהדה לפלשתינים ולבטא עמדות ביקורתיות כלפי ישראל, למרות שיתוף הפעולה בתחומי המדע, הטכנולוגיה, הביטחון והחקלאות.

• **המגזר המוסלמי**: הודו היא המדינה בעלת האוכלוסייה המוסלמית השנייה בגודלה בעולם. ה"מיעוט" המוסלמי מונה בין 12 ל-14 אחוז מאוכלוסייתה: בין 120 ל-150 מיליון איש. כאמור, קשה לקבוע אם קיים יחס ביקורתי בלתי הפיך מצד הקהילה המוסלמית כלפי ישראל. עם זאת, יש חשיבות לשאלה עד כמה מדובר כאן במשחק סכום אפס שבו צידו השני של מטבע האהדה לפלסטינים הוא בהכרח עוינות לישראל.

• **האקדמיה**: חלק ניכר ממנה מגלה תמיכה בעמדות ערביות, בין היתר בשל זיקתה לשמאל ולמורשת הבלמ"זית. בקרב מרצים וסטודנטים כאחד אין די מידע על ישראל, בעיקר על ההיסטוריה, על הסכסוך ועל תהליכים עכשוויים. גם נושא הזהות הלאומית וההתייחסות לפלשתינים מעורר עניין ואינו מקבל מענה ראוי. הודגש עם זאת שפרקים היסטוריים מהעבר הרחוק או השואה אינם בעלי משקל כלשהוא בהודו. הנטייה היא לקבל את ישראל ולבקר את מדיניותה בשטחים. אנשי אקדמיה עמם נפגשנו ציינו את חשיבות הדיאלוג וטענו שהנושא המזרח תיכוני הוא גם כלכלי וגם תעסוקתי, באשר הוא כולל הזדמנויות עבודה. מסקנת הצוות היא שיש להתרכז בהווה ולהדגיש היבטים "חיוביים". קיימת הערכה רבה בין אקדמאים הודים לאקדמיה הישראלית והם מגדירים את יחסי הודו ישראל כרב-ממדיים.

• **התקשורת**: התקשורת ההודית מצויה בפריחה. קיימים עיתונים יומיים באנגלית, ובטלביזיה יש שפע של סדרות אמריקאיות. יש שוני באוריינטציה הפוליטית בין העיתונים בשפות השונות. באנגלית האוריינטציה היא מהמרכז ימינה, הכוללת נטייה ל"דילול" הביקורת כלפי ישראל.

לעיתונות בשפת אורדו אוריינטציה דתית יותר. בדרך כלל, אין בתקשורת ההודית עמדה עוינת אחידה כלפי ישראל. מצד שני, אין בה אהבה רבה, בעיקר בשל הטענה שישראל אינה נותנת הזדמנות הוגנת לפלשתינים.

השיח השולט בעיתונים בשפה האנגלית, ההינדית והאורדו דורש פלטפורמה ציבורית להשמעת שני הצדדים. למרות זאת, יש פערים שמקבלים ביטוי ספציפי בהתאם לאירועים כמו למשל משלחת מוסלמית שביקרה בישראל וקיבלה חשיפה אוהדת בתקשורת באנגלית. בתקשורת ההינדית התעלמו לחלוטין מאירוע זה ואילו בתקשורת באורדו ביקרו אותם בחריפות מטעמים דתיים.

"חיפוש תובנות" בדנמרק

הביקור הראשון בדנמרק נערך בין התאריכים 7.10.07–12.10.07, לאחר הכנות שכללו העברת סקירות כתובות על דנמרק לצוות המקצועי, שנכתבו על ידי המתאם מטעם משרד החוץ, מר מאיר שלמה (ששירת בדנמרק בעבר), ואחרים; שיחות רקע בארץ עם מר אופיר קריב, שסיים תקופת כהונה של שלוש שנים בשגרירות ישראל בקופנהגן; ועם מר נחום פונדק, לשעבר עורך העיתון הדני "פוליטיקן" ומי שנחשב למקור הישראלי הטוב ביותר על דנמרק; התכתבות בין הצוות המקצועי ואנשי אקדמיה מתחומים שונים בדנמרק, שנתבקשו (וחלקם הסכימו) לקיים פגישות עם הצוות. חברי המשלחת היו אנשי הצוות המקצועי (פרופ' דב שנער, פרופ' אריה נאור, ד"ר לאה מנדלזיס) וכן נציג מוסד נאמן, מר משה אלעד, והמלווה מטעם משרד החוץ מר מאיר שלמה.

באופן כללי, הביקור כלל:

- דיונים על הפרויקט ועל מרכיביו עם שגריר ישראל דוד ולצר וסגנו מר דן אוריין. עיקר הדיונים הללו התמקד בתיאורים והערכות של **תשומות ההסברה** מצד השגרירות (פעילויות, קהלים, תכנים); **תהליכי הסברה**, כגון הרצאות, סמינרים, קונצרטים, פסטיבלים ועוד; ו"**תפוקות" הסברה**, כגון הערכות של הצלחות וכישלונות; תגובות, פעילות המשך ועוד; וכן הישגי הסברה ובעיותיה בדנמרק.

- ראיונות-עומק עם עיתונאים, אנשי אקדמיה ומחקר, פוליטיקאים, אנשי דת, פעילי ציבור ופקידי ממשל. קוימו 23 פגישות עם יותר מ-30 משתתפים. יותר ממרואיין אחד השתתפו בפגישות אחדות. רשימת הפגישות מפורטת בסוף הפרק. המרואיינים לא מהווים מדגם מייצג אלא קבוצה של בעלי "חיישנים" רגישים יותר מהמוצע לגבי דעת הקהל. בתור שכאלה, הם נבחרו כדי לספק למחקר הפיילוט תובנות לבדיקה במחקר שדה.

- כל פגישה כללה דברי פתיחה של ראש הצוות המקצועי, בה הציג את המשתתפים, את מטרות הפרויקט (קבלת תובנות-יסוד שיסייעו לבניית השלב הבא של הפיילוט) והציג שאלה ראשית אחת: מה מקומה של ישראל בדעת הקהל הדנית? מכאן התקדם כל ראיון לנושאים מפורטים ולגיבוש תובנות. לדוגמה, הודגש שהמחקר ושלב הפיילוט אינם מיועדים לספק תשובות לכל שאלה בנושאי

הסברה ודיפלומטיה ציבורית בכל מקום, אלא לייצר פרופיל של השאלות המהותיות והמשותפות במידה רבה, לכל מקום, שהמבקשים לעסוק בד"צ צריכים לשאול ולהגיע לתשובות בהתאם לתנאים מקומיים. מבחינה זו, דנמרק והודו אינן מדגם מייצג אלא משמשות מעבדה לאימות תובנות, למיקודן ולהצגת שאלות מפתח.

• בכל פגישה צוינו חלקו של מוסד נאמן כיוזם הפרויקט ומממן את עיקרו; היוזמה והסיוע של משרד החוץ; והעובדה כי הצוות המקצועי אינו מורכב מעובדי המשרד אלא מחוקרים עצמאיים ממספר מוסדות אקדמיים.

• כל המשתתפים בביקור סיכמו בכתב את הדברים שנאמרו בכל פגישה וסיכומיהם היוו בסיס לסיכום.

סיכום הביקור בדנמרק

כאמור, מטרת הפרויקט אינה מציאת "מתכוני ד"צ" אחידים ומתאימים לכל המדינות, אלא לנסח מודל של שאלות ייצוגיות שעליהן יש לקבל תשובות בעת התכנון, הביצוע וההערכה של פעולות ד"צ. האנשים שעזימום נפגשו הצוות הצביעו על המגמות השונות שהם רואים בדעת הקהל הדנית ביחס למדינת ישראל. מגמות אלה כוללות אהדה ותמיכה בסיסיות, הנובעות ממניעים שונים, החל בימין הנוצרי שתומך מסיבות פוליטיות ועד לשמאל, המגלה הבנה בסיסית כלפי ישראל, אף כי מבקר אותה מסיבות אידיאולוגיות, מדיניות וסיבות הקשורות בכיבוש ובזכויות אדם. בכל השיחות שררה אווירה חיובית וניכר במשתתפים הרצון להזין אותנו במידע רלבנטי, לפי תפיסתם. הנקודות העיקריות העולות מסדרת הראיונות הן:

א. כל הדוברים ובכללם הביקורתיים כלפי ישראל הביעו מחויבות לזכות קיומה. רובם כרכו זאת ב"אירועים מכוננים" כגון הצלת יהודי דנמרק ב-1943, ומתוך כך בתמיכה בזכותה של ישראל להתגונן מפני טרור; מלחמת ששת הימים; הזדהות ערכית שאחדים מביטוייה הם הקשר שנוצר בין כ-50,000 דניות ודנים עם ישראל, שהיו כמתנדבים בקיבוצים בשנות ה-60 וה-70; והזיקה בין התנועות, המפלגות והממשלות הסוציאליסטיות שכיהנו בעבר בשתי המדינות. אלה נושאים "מיתולוגיים" שיש להם אחיזה בדעת הקהל הדנית, בעיקר בקרב האליטה ומעצבי דעת קהל.

ב. מרואיינים רבים הביעו חשש מפני טרור אסלאמי, שלדברי עורך 'פוליטיקן' למשל, משמש רקע למעבר התמיכה בישראל, מתמיכה חיובית לתמיכה שלילית ומשיתוף ערכים לעמידה מול אויב משותף, העלולה להיות קצרת טווח. הדבר קשור גם בתחושה שבאה לידי ביטוי בדברי רוב הדוברים, כי הקונפליקט הישראלי-פלסטיני נמאס על חלקים ניכרים בציבור. אירועי מגדלי התאומים ומלחמת עיראק קירבו את הדנים לעין הסערה והביאו לתחושת מיאוס הולך וגובר מקונפליקטים בכלל ומקונפליקטים במזרח התיכון בפרט. התחושה של אי פתירות הסכסוך הישראלי-ערבי רק העצימה את העייפות ממנו.

- ג. ממשלת דנמרק הליברלית-קונסרבטיבית הנוכחית, שמכהנת מאז 2001, מגלה יחס נוח לשראל. יחסית לקודמותיה, מדיניות החוץ של ממשלת דנמרק הנוכחית היא פרו-אמריקאית ופרו-ישראלית. יחידות צבא דניות נמצאות בחברון, בעיראק, אפגניסטן ועוד. מכאן, מביעים מרבית המרואיינים את החשש כי קופנהגן מהווה יעד אפשרי לפיגועי טרור.
- ד. מצטרפת לכך החרדה מן המהגרים המוסלמים, הכרוכה בסירוב לשנות את אורח חייהם, שנתפס כחוסר רצון באינטגרציה, מול דרישת השלטון ורוב האוכלוסייה בדנמרק לאסימילציה מלאה. תחושות אלו מגבירות את ההבנה של דעת הקהל את המניעים והאילוצים שאיתם מתמודדת ישראל.
- ה. קיימת שחיקה במעמדה של ישראל בדעת הקהל בדנמרק שהחלה, לפי גרסה אחת למחרת מלחמת ששת הימים ולפי גרסאות אחרות התגבשה עם התרחשותם של אירועים כגון פרוץ האינתיפאדה הראשונה ב-1987.
- ו. קיים קונצנזוס כמעט מלא שהשחיקה נובעת ממה שנתפס כפגיעה מתמשכת בזכויות האדם על-ידי מדיניות ממשלות ישראל כלפי הפלסטינים. בהקשר זה הזכירו כמעט כל הדוברים את הקמת גדר הביטחון, הקרויה בפי רבים מהם "החומה".
- ז. עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה ועוד יותר מכך האינתיפאדה השנייה, חל שינוי משמעותי בדעת הקהל הדנית ותדמית ישראל נפגעה, בעיקר בעקבות הביקורת כלפי הכיבוש והטיפול בסכסוך הישראלי-פלסטיני;
- ח. הנטייה הדנית החזקה של חיפוש פשרה מעבר למקובל גם בחברות מערביות, צובעת בצבע שלילי כל מי שנתפס ככוחני ובצבע חיובי כל מי שנתפס כמוכן למו"מ ופשרה. ישראל מצטיירת ככוחנית ומתרחקת מדימוי ה-underdog, תואר שמשמש כיום לראיית הפלסטינים. העובדה שישראל נתפסת כצד החזק בסכסוך מעצימה בקרב הדנים את תחושת אי הגינותה וגורמת להתנכרות כלפיה.
- ט. ייתכן כי פרשת הקריקטורות (של מוחמד) היוותה שינוי נוסף בדעת הקהל הדנית כלפי ישראל, המהווה אבן דרך גם במדיניות החוץ וההגירה הדנית. נושא זה העלה על פני השטח זרם תת-קרקעי באישיות הקולקטיבית הדנית, החרדה בקנאות לשימור ההומוגניות האתנית שלה. ראוי לציין כי במפתיע ובסתירה לדימוי הסובלני והשוויוני של דנמרק, ציינו מרואיינים רבים שרוב מכריע בקרב הדנים תומך במדיניות ההגירה הנוכחית, המופנית בקשיחות ובסלקטיביות נגד ההגירה המוסלמית. מכאן שבטווח הקצר נראה כי חלק מהאדהדה הדנית לישראל, שנבעה בעבר ממניעים חיוביים, מקורה עתה במניעים שליליים של חזית מול אויב משותף. עם זאת, לא מן הנמנע, כי כפי שהדבר מוכר ממדינות אחרות, ממשלה עתידית בדנמרק תעשה ניסיון להתנער מקרבה מופגנת לישראל כפיצוי למיעוט מוסלמי.

י. כמו במדינות אחרות, ביקורת כלפי ישראל צומחת בקרב האוכלוסייה הצעירה שלא חוותה את מלחמת העולם השנייה, את השנים בהן הייתה ישראל בבחינת underdog, ואת חוויית ההתנדבות לקיבוצים. בקרב אוכלוסייה זו קיים חוסר ידע בסיסי על המדינה, הרקע להקמתה ומאבקה. דוגמה לכך הביאה מרצה ישראלית באוניברסיטת קופנהגן.

יא. לפני פגישתה עם המשלחת, היא ערכה משאל בין תלמידיה ומצאה תשובה שכיחה לפיה עד 1948 הייתה קיימת מדינה פלסטינית שבוטלה ע"י ישראל ותושביה גורשו והפכו לפליטים... תפיסה זו קיצונית יותר בבורותה מהתפיסה הגורסת כי ישראל הוקמה בגלל השואה, שאינה מודעת ו/או מתעלמת מתהליכים היסטוריים שקדמו לשואה, כמו צמיחת הציונות המדינית ותנועות אידיאולוגיות בסוף המאה ה-19.

יב. קונצנזוס כמעט מלא הובע ע"י רוב המרואיינים על כך שאל לה לד"צ הישראלית להתמקד בקונפליקט בלבד ושכבד דיפלומטיה ציבורית ותיירותית יש להרבות בדיפלומטיה תרבותית, מדעית וטכנולוגית.

תובנות שעלו מהמפגשים

כאמור, התובנות העולות מהמפגשים הן התרשמותיות ואף כי המרואיינים נבחרו בשל היותם מצוידים ב"חיישנים" רגישים יותר מאחרים לגבי דעת הקהל הדנית, יש לערוך בדיקה שיטתית בשלב הפיילוט השני. התובנות העיקריות מוצגות להלן:

א. דנמרק היא דוגמה של סוג מדינות (שמרואיינים אחדים כינו "מורליסטיות פרגמטיות")

האזהדות את ישראל ככלל וביקורתיות כלפי תופעות מסוימות.

ב. אפיון זה מאפשר לחשוב על סיווג מדינות-יעד לדיפלומטיה ציבורית לפי קריטריונים של

מידות וסוגים של ידע על ישראל, מידות וסוגים של אהדה וביקורת, רקע היסטורי של יחסים עם ישראל, קבוצות אוכלוסייה אוהדות וביקורתיות (למשל, חלקו של הדור הצעיר), תחומי אהדה וביקורת וכדומה. זוהי תחילת הבניית סיווג (טיפולוגיה), שיש לה מקום במסקנות הפרויקט.

ג. בקבוצות מסוימות קיים מחסור בידע בסיסי על ישראל ועל הסכסוך. מחסור זה קיים

בעיקר בקרב הדור הצעיר שגדל לאחר ההתרחקות הדנית מישראל. נראה כי הוא קיים גם בקרב מבוגרים שאינם נמנים עם האליטה ועל מעצבי דעת הקהל. מבחינה זו, תפיסת הצוות מדגישה את הצרכים הבאים:

● **מידע בסיסי:** הלגיטימיות של הקמתה וקיומה של ישראל וכושר הישרדותה, כולל מידע לצמצום והפרכת טעויות והטעויות עובדתיות והיסטוריות. הצורך בתכנים אלה בולט בקרב הדור הצעיר והחסר מידע בסיסי;

● **חיזוק ו"תחזוקת אהדה":** במסגרת הד"צ, יש חשיבות רבה לדיפלומטיה תרבותית, אקדמית ומדעית-טכנולוגית; ובחילופי מוצרים, פעילויות ואנשים מתחומי התרבות והאקדמיה, כולל סטודנטים. תחום התיירות מודגש אף הוא, הן בנושא להסברה והן בתחומי הפעילות העסקית: המחסור בטיסות ישירות בין דנמרק וישראל צוין ע"י רבים כאבן נגף בקשר ובהבנה בין המדינות, שכן לדעתם הנוסעים לביקור בישראל חוזרים הרבה יותר אוהדים, מבינים ותומכים. מידע וחוויה בתחומי חברה, תרבות, מדע וטכנולוגיה נראים כחשובים במיוחד בדנמרק, בעיקר בקרב האליטות ולגילים מבוגרים יחסית, בעלי ידע-רקע על ישראל;

● **הבהרת המשוואה זכויות אדם - צורכי הביטחון":** היותה של ישראל דמוקרטיה משוכללת מאלו של שכנותיה והדרכים בהן מתמודד משטרה הדמוקרטית בפער בין שמירה על זכויות אדם וצורכי ביטחון. הראיונות הצביעו על כך שלמרות הירידה בפופולאריות של הדיון בקונפליקט, חשוב להדגיש את הצורך באיזון בין זכויות האדם של הפלסטינים ובין צורכי ביטחון של ישראל. נראה כי הביקורת על ישראל גוברת ככל שגדולה מחויבותם של המבקרים לזכויות האדם וככל שגדולה הסתייגותם מארה"ב או ביקורתם עליה. התוצאה הפוליטית היא ביקורת משמאל ואהדה יחסית מימין.

מכאן התובנה כי יש להציג את מחויבות ישראל לזכויות האדם, המתבטאת, למשל, בחוקי יסוד כגון כבוד האדם וחירותו וחופש העיסוק; ובפסיקות בג"ץ הן בהקשר של הסכסוך והן בהקשר של מדיניות הפנים. גם אם הן לא תמיד מיושמות כלשונן ובמלואן, יש ערך לעצם קיומן כאיתות לצורך בצמצום הפגיעה בזכויות הפלסטינים עד למינימום ההכרחי שימנע פגיעה ביטחונית.

פעולות שהומלץ לבצע בשלב השני

כפי שיתברר להלן, מחקר השדה לאישוש, מיקוד או סתירת התובנות העולות נשען על הנושאים העיקריים הבאים הנגזרים מהן:

- אישוש ומיקוד התובנה כי שילובם של שלושה סוגי תכנים ומרכיביהם – מידע בסיסי, "חיזוק ותחזוקת אהדה" והבהרת המשוואה זכויות אדם/צורכי הביטחון, הם מרכיבי-יסוד בד"צ ישראלית;
- בדיקת הצורך הייחודי של מידע בקרב צעירים (סטודנטים, מורים צעירים, אחרים) מול הדורות המבוגרים;
- בדיקת דרכי קשר עם צעירים (בבתי ספר, אוניברסיטאות, מכללות, כנסיות וארגונים). דוגמה מתודולוגית טובה היא פרויקטים הנערכים מטעם מכון המחקר של משרד החוץ הדני באופן שיטתי עם קבוצות תלמידי תיכון ובמרכזי נוער בנושאי השוואה והאנטישמיות;
- אימות הבדלים בין דעות של אנשי אליטות ומעצבי דעת קהל לבין דעת הקהל בכללותה;
- בדיקת השינוי במניעי האהדה לישראל מחיוביים לשליליים;

- בדיקת הצורך בהרחבת מאמצי ההסברה אצל השמאל הדני;
- אישור הצורך ליצור בציבור הדני היכרות עם צדדיה האחרים של ישראל ולהציג היבטים מעבר לסכסוך, כולל הצורך בדיפלומטיה תרבותית לצד דיפלומטיה ציבורית ותיירותית. דוגמאות: ניסיונה החיובי והשלילי של ישראל באינטגרציה של מהגרים (שהיא בעיה דנית אמיתית); ישראל כדמוקרטיה במזרח התיכון, ועוד.
- אישור מידת החשיבות של ביקורים בישראל, בעיקר של מעצבי דעת קהל.

רשימת הפגישות שנערכו בדלהי - 4.11.07 – 11.11.07

1. שגריר ישראל – מארק סופר, יועץ – סגן ראש המשלחת – אלי בלוצרקובסקי, דובר – ליאור וינטראוב.
עיתונאים:
2. Sandeep Diksheet, כתב מיוחד, עיתון The Hindu India's National Newspaper
3. Pranay Sharma, עורך בפועל, HARDNEWS Magazine
4. Navin Suri, עורך, Daily Milap (עיתון באורדו)
5. Kanchan Gupta, עורך זוטר, The Pioneer
6. Arjun Hardas, עורך בכיר, NDTV New Delhi Television

אקדמאים וחוקרים

7. Cherian Samuel (חוקר עמית), Sujit Dutta (עמית בכיר) + 2. המכון ללימוד וניתוח ביטחון (IDSA)
8. Prof. Anwar Alam + Ms. Sujata Aishwarya, Jamia Millia Islamia University
9. Professor K.M. Shrivatsava, המכון ההודי לתקשורת המונים
10. Dr. Ginu Zacharia Oommen, מנהל מחקר, המכון למדעי החברה
11. Rajiv Kumar, דירקטור ומנהל בכיר, Amnitudu Palit, חוקר מבקר + 2, ICRIER, המועצה ההודית לחקר יחסים בינלאומיים כלכליים

פוליטיקאים:

12. Subramanian Swamy – מפלגת Janta – פוליטיקאי ומרצה אקדמי
13. Dr. Abishek Manu Singh – חבר הפרלמנט ודובר, מפלגת הקונגרס
14. Surender Kumar Arora (בדימוס); שגריר (בדימוס) Girish Dhume + 1, מפלגת BJP

15. Dr. Chandan Mitra, חבר פרלמנט ועורך זוטר, The Pioneer

פקידי ממשל:

16. Amit Dasgupta, מזכירות משותפת, דיפלומטיה ציבורית – משרד החוץ

ארגונים ופעילים

17. Arun Kapur, בית הספר Vasant Valley + תלמידים
18. חברת ייעוץ מחקרית - Juxt - Sanjay Tiwari + Mrutyunjary Mishra – יועצי מחקר קוונים
19. Doel M Ganguly + Sudeshna Choudhury – מנהלי מחקר ב-PQR, יחידה מיוחדת (מכון מחקר) IMRB International

רשימת הפגישות שנערכו בקופנהגן וסביבותיה - 8.10.2007-11.10.2007

השגריר דוד וולצר ומר דן אוריין, השגרירות בקופנהגן

עיתונאים:

1. Pia Fris, כתבת בנושאי המזרח התיכון, Information
2. Andres Jerichow, עורך החוץ, Politiken

3. Jyllands-Posten - עורכת חדשות החוץ, Maresa Jette Elbaek
4. Jens Nauntofte – איש טלוויזיה וחוקר המזרח התיכון והאיסלאם
5. Toger Seidenfaden – עורך ראשי של Politiken
6. Dr. Adam Holm מפיק ומנחה טלוויזיה בכיר, Danish Broadcasting Corporation
7. Michael Ehrenreich עיתונאי ועורך-שותף, Kristeligt Dagblad
8. יגאל רום – עיתונאי
- אקדמאים וחוקרים**
9. Lars-Terje Lysemose – אקדמאי, מלמד עיתונות, ועיתונאי, Roskilde University
10. Dr. Carmit Romano - University of Cross Cultural and Regional Studies - Copenhagen
11. ארבע חוקרות ממרכז המחקר של משרד החוץ Diis
- פוליטיקאים**
12. Gita Siberg – סגנית מנהיג מפלגת ה"ניו אליאנס" (נאסר האדר)
13. Seren Espersen – ראש מפלגת העם Folketinget
14. Villy Sundale - ראש המפלגה הסוציאליסטית
- אנשי דת**
15. Kathrina Lileoer – כומר וראש קהילה לוטרנית (גם עיתונאית)
16. הרב בנט מלכיאור
- ארגונים ופעילים**
17. Danchurchaid - קריסטיאן פריסבק, ממונה על הפרויקטים הבינלאומיים ועל המזרח התיכון.
18. Casper Ottar Jensen - מנכ"ל חברת הסקרים "מגפון" ו-2 אנאליסטים
19. Janne Giese - Director, Copenhagen International Film Festival
20. Tomas Anker Christensen - סמנכ"ל משרד החוץ ומנהל מחלקת ענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה
21. מרטין הירש – חבר מועצת עיריית קופנהגן
22. עו"ד פר מגיד ו-2 עמיתים

פרק 5

מחקר שדה אמפירי בדנמרק והודו: "בקרת תובנות" – ד"ר רועי דוידזון

פרק זה מדווח על שני מחקרי דעת קהל שנערכו בהודו ובדנמרק, במסגרת הביקור השני בכל אחת מהארצות, שמטרתו הוגדרה כ"בקרת תובנות". שלב זה נערך באמצעות כלי מחקר שיטתיים (סקר כלל ארצי ושתי קבוצות מיקוד בדנמרק; 12 קבוצות מיקוד בהודו), בביצוע חברות מקומיות שנבחרו בקפידה, ובהשתתפות צוות הפרויקט בהגדרת נושאים, הדרכה, נוכחות פיסית בעת איסוף הנתונים, תרגום סימולטאני ושכתוב הקלטות אודיו ווידאו בקבוצות המיקוד. ניתוח נתונים כפול ובלתי תלוי בוצע על ידי המבצעים המקומיים וצוות המחקר. שלב "בקרת התובנות" פעל בריכוזו של ד"ר רועי דוידזון וחבריו היו פרופ' דב שנער, ד"ר לאה מנדלזיס ומר מאיר שלמה. למרות שמתודולוגיות שונות שימשו בשני המחקרים – בהודו ננקטה גישה איכותנית ובדנמרק הועדפה גישה כמותית – שניהם ניסו שיטות לזיהוי זרמי דעת קהל ביחס לישראל בחברות זרות. הדוח ידון תחילה בממצאים בהודו (בהתבסס על סדרת קבוצות מיקוד וראיונות עומק בניו דלהי ובמומביי) ואחר כך יעבור לניתוח הסקר הלאומי שנערך בדנמרק.

ניתוח הנתונים בהודו

מבוא

דוח זה כולל חמישה חלקים. אפתח בהצגת המתודולוגיה של השלב השני של איסוף הנתונים שעליו מבוסס דוח זה. אחר כך אעבור להדגשה של הטענה העיקרית בדוח זה, דהיינו כי **ישראל בולטת באופן יחסי, בקרב הנשאלים, אולם יש להם מעט מידע קונקרטי המגבה זאת**. במילים אחרות, **יש לישראל "צל", ולא דמות**. בחלק הבא יודגשו החוזקות והחולשות, ההזדמנויות והאיומים שעל ישראל להתמודד עימם לאור הטענה המרכזית. לאחר מכן אשטח את ההוכחות האמפיריות מקבוצות המיקוד התומכות בטענת ה-"צל", ואסיים במספר המלצות כלליות, הן מתודולוגיות והן תוכניות.

מתודולוגיה

הנתונים בהודו נאספו מסדרה של 12 קבוצות מיקוד ו-4 ראיונות עומק בניו דלהי ובמומבאי בתחילת פברואר 2008. קבוצות המיקוד כללו משתתפים המייצגים מבחר מגוון של תושבים עירוניים מהמעמד הבינוני והבינוני-גבוה. למרות שקבוצות מיקוד אלה אינן מאפשרות להכליל לגבי החברה ההודית בכללותה, שיטה זו והמדגם התכליתי שמתמקד רק בקהל המעניין את מאמצי הדיפלומטיה הציבורית של ישראל, מאפשרים לזהות דפוסים חוזרים שנמצאים, אולי, גם בקהלי היעד ההודיים הרלוונטיים. מפגשי קבוצות המיקוד צולמו ותומללו במלואם (ותורגמו על פי הצורך).

בשבע מתוך 12 קבוצות המיקוד צוות המחקר היה נוכח מאחורי חלון חד-כיווני. בקבוצה נוספת צפה הצוות בקבוצה בטלוויזיה במעגל סגור בחדר סמוך.

דוח זה מבוסס על קריאה ופענוח מעמיקים של כל הנתונים שנאספו בהודו תוך שימוש בתוכנת ניתוח נתונים איכותנית, המאפשרת למפענחים אנושיים לפענח באופן שיטתי דפוסים חוזרים בנתונים איכותיים. פרוטוקול קבוצת המיקוד התבסס על גישה אמית (פנימית) (שקדי, 2003), המכוונת לחשוף את ההבנות של המשתתפים כלפי ישראל מבלי לכפות עליהם את הדעות הקדומות של החוקרים. תחילה יצרה מנחת הקבוצה שפה משותפת עם משתתפי הקבוצה, על ידי דיון בתפיסתם הכללית את החיים בהודו ועל ידי דיון בהרגלי צריכת המדיה שלהם. לאחר מכן, הם התבקשו לציין מדינות שהם אוהבים או לא אוהבים, ומנחת הדיון שאלה אותם שאלות לגבי בחירות אלה. המנחה שאלה שאלות לגבי תפישתם הכללית את ישראל ולאחר מכן, באמצעות שאלות ספציפיות יותר, לגבי היבטים שונים של ישראל. לבסוף, נעשה שימוש גם במספר טכניקות השלכה (projection). המנחה ביקשה מהמשתתפים לתאר כיצד לדעתם תיראה דובאי (מדינה בעלת בולטות בתפיסתם) מן האוויר ולאחר מכן כיצד לדעתם תיראה ישראל מאותה נקודת מבט.

הטענה המרכזית

לפני יותר מ-2000 שנה, הדגיש אפלטון בחיבורו *The Republic*, את הגבולות בהם נתקלים רוב האנשים כשהם מנסים להבין את העולם סביבם. על פי משל המערה המפורסם שלו, רוב האנשים יכולים לתפוס רק היבט מוגבל (צל) של המציאות כיוון שהם לכודים בנסיבות מסוימות (המערה) המגבילות את ראייתם. בנוסף, אין הם ערים למצב זה (*The Republic*, 514a-521b).¹ ספרו פורץ הדרך של Walter Lippmann (1997[1922]), 'Public Opinion', מיישם נקודת מבט אפיסטמולוגית זו על יכולתם של אזרחים רגילים ליצור דעות מושכלות בנוגע לנושאים ואירועים פוליטיים. הוא הסיק שלרוב האזרחים אין נטייה או יכולת להבין את העולם הפוליטי שסביבם, במיוחד בתחום ענייני חוץ, הכוללים אובייקטים מרוחקים מחיי היומיום שלהם. במקום זאת, הם מסתמכים על "התמונות בראשם" שלעיתים קרובות מבוססות על סטריאוטיפים פשוטים. מחקרים מאוחרים יותר בנושא דעת קהל מדגישים את רמת הידע הנמוכה שלרוב האזרחים יש בפוליטיקה ואת ההפכפכות של עמדות אינדיווידואליות ומידת היותן מושפעות מהאליטות (לדוגמה, Zaller, 1992).

אם ניקח את ההנחה האפלטונית של Lippmann כנקודת מוצא, ברצוני לטעון שישראל היא מדינה עם **צל ולא עם דמות**. דמות קיימת כאשר לקהלים זרים יש ראייה מושכלת כלשהי על המדינה, שנצברת ממקורות עובדתיים. למדינה יש צל כאשר קהלים מודעים לקיומה של המדינה אך חסרים מידע קונקרטי אודותיה או מגע ישיר עם אנשיה או מוסדותיה.

במקרים אלה, הם משלימים את מודעותם לקיומה של המדינה על ידי תפיסות בלתי מדויקות לחלוטין, שמבוססות לעיתים קרובות על סטריאוטיפים, וכך נוצר הצל. מדינות קטנות דוגמת ישראל, בעלות נראות גבוהה אך יכולת מוגבלת להפיץ מידע או ליצור את הפוטנציאל למגע ישיר עם פרטים בחברה, חשופות במיוחד לבעיה זו. נדגים זאת בעזרת הנתונים להלן.

¹ דב שנער ציין בפני כיצד מטפורת הצל מופיעה תחילה ובאופן המשפיע ביותר במשל המערה של אפלטון.

חוזקות, חולשות, הזדמנויות, איומים (מודל SWOT)

חוזקות

1. מיעוט גדול של המשתתפים זיהה את ישראל כחברה מתקדמת מבחינה טכנולוגית למרות שגם רבים טענו שרוב הטכנולוגיות הללו מכוונות למטרות צבאיות.
2. כאמור לעיל, האחדות של החברה הישראלית נתפשת כמאפיין חיובי, אולי בניגוד לתפישתם של הודים את החברה שלהם כמקוטעת יתר על המידה.

חולשות

1. רבים טענו כי **ישראלים הם מופנמים** וכי אינם מעוניינים במגע עם זרים. ייתכן שזוהי תוצאה של הנראות הגבוהה של ישראל בקרב הנשאלים בצירוף חוסר המגע המוחלט שלהם עם אנשים או מסרים ישראלים.
2. המשתתפים **לא יכלו להבחין בין יהודים לישראלים** – ישראל, אם כן, נתפשה כחברה מונוליתית ולא באופן חיובי כחברה הרב תרבותית בהודו. כך, היה קל יחסית להחיל סטריאוטיפים פסבדו אנטישמיים על ישראל.
3. העניין האמיתי בלימוד על ישראל הינו מוגבל כיוון שלא היה ברור לרבים מהנשאלים מדוע לימודים נוספים על מדינה חסרת חשיבות כמו ישראל יועילו לחייהם.
4. ישראל נתפסת כשסועת קרבות. כתוצאה מכך, הישראלים נתפסו כבלתי סובלניים והמדינה עצמה כבלתי בטוחה לתיירים או כמוקד להשכלה גבוהה.
5. רק למיעוט קטן ביותר מהמשתתפים היה אי פעם מגע ישיר עם ישראלים או עם אירועים הקשורים בישראל.

הזדמנויות

1. **הידע המוגבל** בנוגע לישראל משמעו גם שרק מעט עמדות פותחו בנוגע למדינה ולכן **בניית תדמית חיובית למדינה אינה בגדר משימה בלתי אפשרית** – פעולות ליצירת תמיכה לא תיאמצנה להיאבק ברגשות אנטי-ישראליים מושרשים. בנוסף, בשל הידע המועט הזמין בנוגע להיסטוריה של ישראל, השאלה בנוגע לזכותה להתקיים עלתה אך לעיתים רחוקות, שלא כמו במערב (ראה פרק 2).
2. בהתחשב בכמות המעטה של מידע על ישראל, ערוץ פעולה נוסף הוא להפחית את הצל של ישראל, במיוחד בתחום הפוליטיקה הבינלאומית, כך שיתאים, אם אפשר, לגודלה האמיתי הקטן כאובייקט פוליטי, ולהקדיש דימוי בנושאי נישא ביחס לקהלים נבחרים.
3. מיעוט גדול של הנשאלים, ברובם אלה שהיה בידם מידע עובדתי כלשהו על ישראל, העריכו את האחדות והרוח הקולקטיבית של החברה הישראלית. **בחברה קולקטיבית כמו הודו, הדבר יכול להיות בגדר יתרון שאותו יוכלו שחקני דיפלומטיה ציבורית להדגיש על מנת ליצור תחושת אחווה בין שתי החברות.**

איומים

1. רוב הנשאלים (למעט המשתייכים לאליטה) היו בעלי ידע מוגבל ביותר על ישראל. אף על פי כן, רובם לא היו מודעים למיעוט הידע שלהם ופיתחו דימוי של ישראל המבוסס על סטריאוטיפים ביחס למזרח התיכון המוסלמי, שנתפס כבלתי מפותח מבחינה כלכלית וכקנאי מבחינה דתית. הם יצרו צל ביחס לישראל. **בהתחשב במידת הידע המועטת ביחס לישראל ולנכונותם של הנשאלים למלא את החוסר הזה, קיימת אפשרות שיריבים יוכלו לשלוט בתפישות המעמד הבינוני בהודו אודות ישראל.**
2. כמות הידע המעטה הזו הורחבה לעיתים קרובות על ידי פסבדו סטריאוטיפים יהודיים אנטישמיים. זהו בכירור איום ליכולתה של ישראל להציג את עצמה כחברה פתוחה.

ממצאים אמפיריים

ישראל אינה מוכרת, היא מבודדת ולמודת קונפליקטים

ישראל הינה בגדר נעלם בקרב רוב המעמד הבינוני בהודו. אף על פי כן, היא בעלת נראות מספקת במרחב של המשתתפים, כך שמיעוט גדול הזכיר אותה באופן ספונטני כאשר נשאל באילו מדינות לא היה רוצה לבקר. התפיסות אודות ישראל מتركזות סביב קונפליקטים וסביב המזרח התיכון האיסלאמי. כתוצאה מכך, לרבים מהנשאלים הייתה תחושה חזקה שישראל היא מקום מפגר, שסוע ומבודד המצוי בקונפליקט תמידי. תשובה ספונטנית של יועץ IT ממומבאי (DI2) הייתה אופיינית:

באיזה מקום לא היית רוצה לבקר לעולם?

יש הרבה מקומות, ישראל זה מקום אחד, יש כל כך הרבה מקומות

למה ישראל?

אתה בטח נתקל באקטואליה, אתה בטח רואה כל כך הרבה דברים בלתי צפויים קורים שם, אירן, עיראק, ונגד סעודים החוקים הם רעים מאוד. אתה יוצא לטיול ושם אנשים מנועים מלעשות כל כך הרבה דברים, כך שכל זה מרחיק אותך משם.

יש לשים לב כיצד ישראל נטמעה במזרח התיכון האמורפי (או מערב אסיה, בלשון הנהוגה בהודו לגבי האזור). עבור רבים מהמשתתפים מהמעמד הבינוני, ישראל הייתה מקום שבו לא ירצו לבקר ושיש לו להציע מעט מאוד להודו. לכולם, פרט לאליטה, ישראל היא בגדר מקום מסתורי הממוקם אי שם באזור המזרח התיכון, אולי ליד המפרץ הפרסי. בנוסף, משתתפים רבים הניחו כי הם יודעים רק מעט על ישראלים משום שישראל היא חברה סגורה שאינה רוצה מגע עם אחרים, בניגוד בולט לתפיסת המשתתפים את החברה היהודית כרב תרבותית ופתוחה. הציטוט הבא מקבוצת מיקוד ממומבאי (עצמאים, גילאים בין 30-45 – FGD 1, 090208) מדגים את הידע המועט שהיה למשתתפים מהמעמד הבינוני ביחס לישראל, את הקישור האוטומטי של המדינה לקונפליקטים ואת התפישה של החברה הישראלית כחברה סגורה:

כמו כן, האם יש רגשות שליליים כלשהם [ביחס לישראל]?

1R: כלום, ראיתי אותם במשך הרבה שנים, 10-15 שנים, בעצם. (לא ברור).

4R: הם לא יוצאים בגלוי.

1R: הם כמו הפרסים (Parsis).

6R: הם לא יוצאים מהעולם שלהם. לכל מדינה יש את החגים שלה.

1R: אין להם טינה לאף אחד.

6R: כשאנחנו שומעים את השם שלהם, אנו מיד חושבים על מלחמה כי אין שם שום דבר אחר

לשמוע עליו.

מנהל טלקום שנחשף רבות, על פי דיווחו הוא, לחדשות במדיה, היה פתוח מאוד בנוגע לידע המוגבל שיש לו אודות ישראל. הוא ייחס את המודעות המוגבלת שלו לחשיפה המועטה שישראל מקבלת במדיה המקומית ולקישור התכוף שלה לקונפליקטים: "לא יוצא לך לקרוא הרבה על ישראל או על העם שלה. מה שאנחנו קוראים בעיתון זה על המלחמה ולפעמים על פוליטיקה, כמה מלחמות בין מפלגות פוליטיות" (D11). תושב מומבאי אחר מהמעמד הבינוני (D14) הפגין חוסר ידיעה דומה כאשר נשאל על מיקומה של ישראל: "אין לי מושג אבל אני חושב שזה קשור לאידי אמין. זה יהיה ליד דובאי, מוסקאט." תוצאה נוספת של הקישור בין ישראל לעולם המוסלמי היא שההנחה היא שהמערכת הפוליטית בישראל היא רודנית, כפי שניתן להדגים בחילופי הדברים הבאים בקבוצת מיקוד במומבאי שכללה אנשי מקצוע עירוניים צעירים:

בסדר. איזה סוג ממשלה יש להם [בישראל]?

J: שיטה של מלך, מונרכיה, אני חושב.

האם יש להם ...?

V: בטוח שזו לא דמוקרטיה.

H: זו לא מדינה דמוקרטית, זה בטוח.

H: אין דמוקרטיה כמו בהודו.

דוגמה אחרת (עצמאים, גילאים 30-45, FGD 1, 090208) מנגידה בין תפיסת המשתתפים

לגבי דובאי וישראל ומדגישה שוב את התפישה כי ישראל היא חברה סגורה:

M: אז זו דובאי, מודרנית, היי טק, עם מתקנים טובים, אולי שמרנית. זו התפישה של דובאי

בעינינו. נניח שנבקר במקום שנקרא ישראל, איך יראה המקום הזה בהשוואה?

4R: בלי הרבה חיי לילה.

6R: ייקח יותר זמן לקבל (לא ברור). הם לא ידברו איתך.

5R: הם לא ייצרו איתך קשר.

6R: מאוד קשה לגור שם.

אשוב לחשיבות של תפישה זו של ישראל כמנותקת מאוחר יותר בדיווח זה. אפילו בקרב אנשים שהיו מודעים באופן זה או אחר לכך שישראל מתקדמת מבחינה כלכלית וטכנולוגית, הנראות של הקונפליקט גרמה להם להניח שחידושים אלה משרתים ברובם מטרות צבאיות. דיונים בקדמה הטכנולוגית של ישראל ובכוחה הצבאי היו צמודים לעיתים קרובות כאשר מחשבות על נושא אחד גררו מחשבות על האחר.

יש לשים לב לכך שלמרות שנשאלים רבים ראו במזרח התיכון (מערב אסיה) כמפגר, היה יוצא אחד מן הכלל. כפי שעולה מן הציטוט לעיל ומאמירות ספונטניות רבות שעלו בקבוצות מיקוד רבות, היה קל לרוב המעמד הבינוני לתאר את דובאי כנווה מדבר של ארגון וקדמה טכנולוגית בהתחשב בקהילה היהודית הגדולה שיושבת שם ובחלק שהיא לוקחת בתרבות היהודית הפופולארית (סרטים, מפיה וכו'). הדבר מצביע על כך שהידע על אזורים זרים מורכב טלאים טלאים עד כדי כך שיהיה אפשרי "לחלץ" מדינה כמו ישראל (באופן המזכיר את דובאי) מתוך האזור הזה ולהציגה כ-"יוצא מן הכלל נוסף במזרח התיכון".

ישראל היא מסורתית

המשתתפים מן המעמד הבינוני-גבוה היו מודעים לכך שישראל היא חברה מערבית מודרנית מבחינה כלכלית וחברתית (לדוגמה, זכויות נשים). יתר הנשאלים זיהו את ישראל עם העולם המוסלמי ולכן הניחו שלנשים הישראליות זכויות מעטות בלבד. רבות מן הקבוצות ציינו שהחופש המוגבל הניתן לנשים במזרח התיכון (או מערב אסיה כפי שהאזור מכונה בהודו) הוא בעיה והנגידו זאת עם תפישתם את החברה היהודית שהנה שוויונית יותר מבחינה מגדרית. ציטוט מאחד הדיונים שנערך בקבוצה של בעלי מקצוע בשנות העשרים שלהם החיים בדלהי (FG 030208) הוא אופייני:

אתם חושבים שמעמד הנשים הוא לא טוב במיוחד?

6R: כן. באמריקה, אנגליה, הודו, הנשים יותר עצמאיות בימינו אבל אני לא חושב שבישראל, או

פקיסטן, שם יש חוקים מאוד נוקשים לנשים

כן

3R: לפחות בהודו הנשים מאוד בטוחות

1R: כן

בסדר

6R: כאן האישה לא רוצה שאני ארצה להישאר בדירת חדר כל החיים, אני חייב להביע את

עמדת

1R: אפילו בראג'וודה, למרות שנשים מעולם לא יכלו לצאת לעבודה, לא מדובר בדת מסוימת,

מדובר במנטאליות של האנשים.

הנשאלים מזהים את ישראל עם העולם המוסלמי (שימו לב כיצד פקיסטן וישראל נזכרות באותה נשימה) ומניחים שהנשים שם בעמדת נחיתות ברורה. נושא זה חזר והופיע בדיונים רבים וברור שהטריד קבוצות רבות.

ישראל ופסבדו-אנטישמיות

בניגוד לראיונות המוקדמים עם מומחים הודיים שסברו כי תפישות אנטישמיות לא קיימות בהודו בשל גודלה הזעיר של הקהילה היהודית בהודו לאורך ההיסטוריה ההודית, קבוצות המיקוד מראות שעמדות פסודו-אנטישמיות מסוימות כן קיימות. אם כי, למעט מקרה אחד, תפישות פסודו-אנטישמיות אלה לא שאלו מהנצרות (צליבת ישו וכד'). במקום זאת, הן נשלטות על ידי התפיסה שיהודים/ישראלים הם מופנמים וסגורים להשפעות חיצוניות (ייתכן שהדבר קשור גם לעובדה שהדימויים המועטים של ישראל שמופיעים במדיה ההודית מתמקדים ביהודים האורתודוכסיים – FGD 1 090208, פסקה 455). הדבר ניכר היטב בדעותיו של מהנדס בן 45 ממומבאי:

1R: הדבר הכי טוב הוא שהם שולטים בתחום הסוציו-אקונומי בארה"ב. הם מאוד חזקים בארה"ב... יש רק 2 קהילות בעולם שהגרמנים לא מבינים. אחת היא המארווארים והשנייה היא היהודים בישראל.

אז מה המכנה המשותף ביניהן?

1R: המשותף הוא שהם כל כך גמישים שהם יכולים להשתנות לפני שתספיק למצמץ [צחוק]

...

1R: הם לא בוטחים בכך. שתי הקהילות האלה לא בוטחות באף אחד בעולם. הם לא בוטחים אפילו באח שלהם.

בקרב המעמד הבינוני שאינו אליטה, הדבר התבטא בתחושה שברמה הבינאישית היהודים צריכים לעשות מאמץ כדי להתקרב לישראלים (נראה כי תחושה זו בולטת יותר בקרב המשתתפים ממומבאי שהבחינו בנוכחות של הקהילה היהודית המקומית בעיר מבלי לבוא במגע ישיר עמם). הדבר הצטרף במקרים אחדים לתחושה שלמרות שהם מופנמים, ליהודים הייתה יכולת השפעה על העולם הרחב באמצעות קשריהם ושליטתם בפוליטיקה ובכלכלה של ארה"ב.

ישראל והצל שלה

בקרב המשתתפים נראה כי קיימת סתירה בין מודעות מעורפלת לגבי ישראל, שנבנית על ידי תיווך, לבין העדר מגע ישיר. רוב הנשאלים דיווחו כי יש להם מגע ישיר מועט ביותר עם יהודים או ישראלים. לעומת זאת, כפי שצוין קודם לכן, הייתה תחושה כי היהודים/ישראלים נוכחים בדרך כלשהי ובעלי השפעה בעולם בתחומי הפוליטיקה והכלכלה, תחומים שבדרך כלל לא תופסים חלק גדול בחיי היומיום של המעמד הבינוני (המשתתפים לא היססו להדגיש את חוסר העניין המוחלט שלהם בתחומים אלה). למעשה, במצב עצמו של קבוצות המיקוד היה כדי לגרום לניפוח הצל, מפני שכחלק מהמחקר קבוצות אנשים נשאלו שאלות על מדינה בלתי ידועה, כפי הנראה מטעמה-היא. המשתתפים יניחו באופן טבעי כי מדינה זו היא בעלת השפעה ויכולות אם היא יכולה לממן איסוף נתונים במדינה רחוקה כמו הודו.

ייתכן שהפרדה בין ההשפעה הברורה שיש ליהודים/ישראלים לבין העדרם המוחלט של יהודים/ישראלים מחיי היומיום בהודו הובילה את המשתתפים להניח שהעדר הקשר הוא תוצאה של הסתגרות

היהודים/ישראלים מפני העולם (ולא, כפי שניתן להניח, התוצאה של הגודל הזעיר של הקהילה היהודית והישראלית והגודל העצום של החברה היהודית). (ראה תמונה 1 לייצוג סכמטי של רעיון זה). פתרון אפשרי לבעיה זו הוא להדגיש את האלמנטים הרב-תרבותיים בחברה הישראלית (ככל שאלמנטים רב-תרבותיים כאלה קיימים). הנשאלים היהודים היו גאים מאוד באופן כללי בהצלחת החברה שלהם מבחינה זו. בניגוד לכך, למרות שידעו מעט מאוד על ישראל, הם ראו ביהודים/ישראלים כמופנמים ביותר (הד לרגשות אנטישמיים) ולכן הדגשה של המגוון בישראל יערער תפישות אלה. הדגשת התיירות הישראלית המוצלחת בהודו עשויה להיות יעילה גם היא. לבסוף, מציאת דרכים להפחית את נראותה התקשורתית של ישראל (כלומר, הקטנת הצל) עשויה אף היא להיות יעילה בהקטנת ה-"כלי" שלתוכו "נשפכות" התפישות השליליות.

לסיכום, איסוף נתונים קודם הראה שבתוך קהלים זרים ניתן להבחין בין קהלים ש-"זקוקים" לתחזוקת התמיכה שלהם לבין קהלים שזקוקים ליצירת תמיכה כזו. טנטטיבית, ברצוני לטעון כי בהתחשב ברמת הידע הנמוכה אודות ישראל – העדרה המוחלט לעיתים של ישראל מ"תמונת" המשתתפים את העולם החיצוני בכל הרבדים, למעט ברובד הפסבדו-אנטישמי המעורפל ביותר – בקרב המעמד הבינוני הרחב לישראל יש צל ולא דמות.

ניתוח הנתונים בדנמרק

מבוא

דוח זה מציג ממצאים מסקר שבדק את עמדות האוכלוסייה הדנית הבוגרת ביחס לישראל ואת המנבאים הקשורים לדמוגרפיה ולמצב של עמדות אלה. מנבאים אלה יוכלו לאפשר לשחקני דיפלומטיה ציבורית ישראליים להעריך אילו חלקים בחברה הדנית זקוקים ליצירת תמיכה ואילו זקוקים לתחזוקת תמיכה. דוח זה יתמקד בזיהוי מנבאי העמדות כלפי ישראל (לפירוט של ההתפלגות בנוגע לכל שאלה בנפרד ראה נספח א'). לאחר סבב ראשון של ראיונות עם פוליטיקאים ועיתונאים וכן עם אישים אחרים בעלי ידע על דעת הקהל הדנית, נערך סקר על מנת לאשר השערות שונות לגבי דעת הקהל הדנית.

שיטה

הסקר שילב שאלות בטלפון ובאינטרנט ובוצע על ידי חברת המחקר הדנית Megafon. 20% ממדגם של 933 נשאלים רואיין באמצעות הטלפון, והיתר – באינטרנט. המשתתפים באינטרנט היו חלק מפנל מייצג שגויס קודם לכן באמצעות דגימה טלפונית. הסקר נערך בין 25 באפריל ל-2 במאי 2008. שיעור ההיענות היה מעט מעל 50%. שבוע לפני שהסקר נערך התקיימו שתי קבוצות מיקוד על מנת לבדוק את השאלון ולספק כמה תובנות איכותיות לשם השלמת נתוני הסקר.

ממצאים

מאפיינים דמוגראפיים ותמיכה בישראל

החלק הראשון של דוח זה יבחן אילו מאפיינים דמוגראפיים של דנים קשורים לעמדות אוהדות או עוינות כלפי ישראל. חלק זה ממפה מי מהציבור הדני תומך בישראל, ולכן זקוק לתחזוקת תמיכה ומי ממנו בעל עמדות עוינות כלפי ישראל ולכן זקוק ליצירת תמיכה, החזרתה או התמודדות עם עוינות. נתחיל חלק זה בסקירה נפרדת של כל מאפיין ושל הקשר שלו לעמדות כלפי ישראל. לאחר מכן נבחן את כל המשתנים הללו יחד.

באופן כללי, התפיסות לגבי ישראל היו מעט יותר עוינות מאשר אוהדות (ראה תרשים 2). בדקנו את המתאמים הדמוגראפיים של תפישה אוהדת או עוינת כלפי ישראל בקרב מדגם מייצג של בגירים דנים. הממצאים מראים שיש קשר חיובי ברור בין גיל ותמיכה בישראל, למרות שקשר זה אינו חזק באופן בולט². ככל שהדני היה מבוגר יותר, כך סביר יותר שיתמוך בישראל. הדבר אינו מפתיע בהתחשב בקשרים הקרובים בין דנים ליהודים במהלך מלחמת העולם השנייה ובין דנים וישראלים במיוחד עד שנות השבעים, ואף עלה בראיונות עם המומחים.

השכלה והכנסה אינן מקושרות עם עמדות כלפי ישראל. בנוגע למגדר, סביר שהגברים הדנים יתמכו מעט יותר בישראל מאשר הנשים. ברור, אם כן, שמאפיינים דמוגרפיים בלבד אינם מסבירים את העמדות כלפי ישראל.

עמדות פוליטיות ותמיכה בישראל

נפנה כעת לדפוס הצבעה ועמדות כלפי ישראל. לאחר סידור של המפלגות הדניות השונות ברצף של שמאל-ימין, עולה קשר ברור בין אופן ההצבעה לעמדות כלפי ישראל. כפי שטענו המומחים שראיינו, ככל שהמפלגה שעבורה הצביע המשתתף ימנית, כך סביר יותר שיתמוך בישראל, אפילו לאחר פיקוח על כל המשתנים הדמוגראפיים.

ממצא אחר הקשור הדוקות לכך הוא שככל שהדני הוא רלטיביסט יותר ביחסו לזכויות האדם, כך תגבר נטייתו לתמוך בישראל³ (ראה תרשים 3). 52% מהתומכים הנלהבים בשמירת זכויות אדם היו בעלי תפיסה עוינת כלפי ישראל בניגוד ל-18% בלבד מאלה שהסכימו להתפשר על שמירת זכויות אדם כאשר נדרש איזון עם שיקולי ביטחון. קשר זה קיים גם כאשר מפקחים על המשתנים הדמוגראפיים. ברור שהתנהגות הקשורה להצבעה ועמדות בנושא זכויות אדם תואמות זו לזו. ממצא זה תומך בדעת המומחים הדנים בנושא, שנאספה בשלב המקדמי של הפרויקט. אף על פי כן, בניגוד לתפיסת המומחים, פחד ממתקפת טרור ביתית לא היה קשור לתמיכה בישראל, לא באופן ישיר ולא עקיף. פחד מהגירה אף הוא לא תורגם לדעות עוינות או אוהדות כלפי ישראל כפי שחשדו המומחים הדנים.

$$r=.224, p<.01^2$$

³ ניסוח הפריט היה: "לעיתים על מדינה להתעלם מזכויות האזרח על מנת להעניק ביטחון לאזרחיה" (מסכים לחלוטין – מתנגד לחלוטין). יש לשים לב לכך שפריט זה בא לאחר שכבר נשאלו שאלות בנוגע לישראל וכך ייתכן שהקשר שבין משתנה זה ועמדות כלליות כלפי ישראל נופח באופן מלאכותי.

ידע, השכלה ותמיכה בישראל

בנוסף, בדקנו את השפעת הידע הפוליטי על תמיכה או התנגדות לישראל. מחקר דעת קהל אחר (Price & Zaller, 1993) הראה שאלו שהיו מסוגלים לענות על שאלות פשוטות של ידע פוליטי הם גם אלה הנחשפים לעיתים קרובות יותר למדיה הפוליטית (טלוויזיה, עיתונים, רדיו, אינטרנט וכו') בהתחשב בכך שתקשורת המונים היא הערוץ העיקרי למידע פוליטי בכל החברות המודרניות. בשלב הראשון בדקנו את אלה שיכלו להעריך באופן מדויק יחסית את גודלה של האוכלוסייה בישראל. רק 10% מהנשאלים הצליחו להעריך במהירות (תוך 30 שניות) את גודל האוכלוסייה של ישראל בדייקנות כלשהי, ו-20% הצליחו להעריך זאת באופן כללי. נתונים אלה מראים כי אפילו במדינה עם כלכלה מפותחת כמו דנמרק, שיש לה קשרים חזקים מסורתיים עם ישראל, רק מעטים הצליחו להעריך באופן מדויק עובדה בסיסית על ישראל, כמו האוכלוסייה שלה.

בעוד שבעלי ידע כללי רחב אינם בהכרח גם בעלי דעה טובה יותר על ישראל מאשר אלה שאין להם ידע כזה, הרי שהנשאלים שיכלו להעריך את גודל האוכלוסייה של ישראל בהפרש של 3 מיליון מהמספר המדויק היו באופן כללי יותר אוהדים מאחרים.

כך, בעלי ידע רב יותר אודות ישראל נטו להיות בעלי דעה מעט טובה יותר על ישראל. כאשר מפקחים על משתנים דמוגרפיים ופוליטיים אחרים, ההשפעה החיובית של ידע מדויק אודות ישראל התקרבה למובהקות. לאחר פיקוח על כל יתר המשתנים, הדנים שיכלו להעריך את אוכלוסיית ישראל במדויק, נטו לתמוך בישראל מעט יותר. במילים אחרות, יש אינדיקציה לכך שדנים רבים חסרים מידע לגבי ישראל, כמו בהודו, וחוסר מידע אינו תואם לעמדה חיובית כלפי ישראל. בהתחשב בעובדה שרק פריט אחד בדק ידע עובדתי על ישראל, ממצא זה הוא טנטטיבי בלבד ויש לבדוק לעומק.

הקונפליקט ותמיכה בישראל

ממצאינו מאשרים את התחושה שתפיסות לגבי הקונפליקט קשורות באופן הדוק לתפיסות אודות ישראל. ככל שהאדם האשים יותר את הפלשתינים בקונפליקט, כך סביר שיגלה עמדה אוהדת כלפי ישראל. זה היה מנבא חזק מאוד של עמדות כלפי ישראל. יש לשים לב לכך שהנשאלים הדנים לא ערכו אבחנה חזקה בין תפיסתם את הקונפליקט הישראלי-ערבי לבין הקונפליקט הישראלי-פלשתיני (יש אינדיקציות לכך ששני הקונפליקטים זוהו כאחד גם בהודו). התפיסות של שני הקונפליקטים קשורות באופן הדוק. אלה שמגלים אהדה לישראל בעניין הפלשתינים גילו גם אהדה אליה ביחס לעולם הערבי, ולהפך. יש לציין גם שאנטישמיות זוהתה בספרות כמנבא חזק לעמדות כלפי ישראל, לא רק בדנמרק, אלא גם ברחבי מערב אירופה. בעשר מדינות אירופיות, ככל שהאדם היה אנטישמי יותר, כך סביר היה שימתח בקורת על ישראל (Kaplan & Small, 2006).

עניין בישראל

המחקר מדד עניין במידע נוסף לגבי חמישה תחומים הקשורים לישראל – קשרי כלכלה בין ישראל ודנמרק, קשרים פוליטיים בין ישראל ודנמרק, תרבות עכשווית, היסטוריה וטכנולוגיה – כמנבא

לפוטנציאל של יוזמות שונות של דיפלומטיה ציבורית. באופן כללי, אלה שגילו עניין בתחום אחד גילו עניין גם ביתר התחומים. למרות זאת, היו הבדלים כלליים ברורים בעניין שהתגלה בתחומים השונים. **נושאים היסטוריים הם התחום המעניין יותר את הנשאלים, והתרבות העכשווית היא התחום שמעניין פחות נשאלים** (ראה תרשים 4). המומחים הדנים שרואינו בשלב הראשון של הפרויקט סברו שכדאי שדיפלומטיה ציבורית ישראלית תרחיק את עצמה מהקונפליקט ותתמקד בתיירות ובתרבות עכשווית. הממצאים מחזקים הצעה זו באופן חלקי בלבד. הם מראים שפתיחות לידע אודות ישראל קיימת סביב היסטוריה עתיקה, בעוד שהעניין בתרבות העכשווית נמוך הרבה יותר. את הסתירה בין התלהבות המומחים בנוגע לחילופי תרבות עכשווית לבין העדר עניין הציבור בנושא ניתן להסביר בסביבה החברתית הייחודית שבו חיים מומחים אלה – עיתונאים, פרופסורים, פקידי ממשל – סביבה שבה יש סבירות גבוהה רבה יותר לחשיפה לתרבות מיובאת.

הלגיטימיות של ישראל

במונחים מוחלטים, לישראל יש **בעיית לגיטימיות בעיני הציבור הדני**, כפי שהעלו מומחים רבים. מעט למטה מ-50% מהנשאלים הדנים מסכימים עם הדעה שהקמת ישראל "היה הדבר הנכון לעשות". קרוב ל-20% היו ניטראליים בעוד שמעט למעלה מ-20% פקפקו בלגיטימיות של ישראל. 11% נוספים לא ידעו כיצד לענות לשאלה וניתן לטעון שגם נשאלים אלה פקפקו בלגיטימיות של ישראל. התפיסות לגבי הלגיטימיות של ישראל נובעות מאותם גורמים שמייצרים תמיכה כללית בישראל, עם שני הבדלים בולטים.

גיל הוא מנבא חזק ללגיטימיות. כלומר, **דנים מבוגרים יותר מאמינים הרבה יותר בלגיטימיות של ישראל מאשר דנים צעירים יותר**. בנושא הלגיטימיות, ההשפעה של ידע על ישראל אינה מתקרבת למובהקות.

היבטים התנהגותיים

הסקר בדק גם התנהגויות וכוונות התנהגותיות ביחס לישראל. **רוב המדגם ציין שמעולם לא ביקר בישראל ושלא ירצה לבקר שם בעתיד**. קרוב ל-40% הביעו עניין בביקור בישראל בעתיד. בדקנו גם את דיווחם של האנשים לגבי החרמת סחורות ישראליות. מעט למעלה מ-16% טענו כי החרמו סחורות ישראליות בזמן זה או אחר. באופן טבעי, אלה שדיווחו על החרמת סחורות ישראליות ביטאו יותר עמדות עוינות כלפי ישראל מאשר אלה שנמנעו מהתנהגות זו.

מסקנות כלליות

- נראה כי ייתכן להכליל את ממצאי חוסר הידיעה על ישראל בהודו גם למעמד הבינוני בחברות גדולות ומתפתחות אחרות, במיוחד אלה ללא אוכלוסייה מוסלמית גדולה. במקרים כאלה, ישראל ורוב החברות הזרות האחרות הפכו למעין מסך שעליו יחידים וקבוצות משליכים את פחדיהם ומשאלותיהם. לעיתים

קרובות אסוציאציות אלה מאירות את ישראל באור שלילי. בדומה לכך, בדנמרק חלק מהממצאים תומכים סטטיסטית במסקנה שאי ידיעה אודות ישראל מובילה להערכות שליליות שלה. יש לחקור נושא זה לעומק.

- כתוצאה מדינאמיקה זו, כדאי ששחקני הדיפלומטיה הציבורית ינסו להקרין דימוי לקהלים נבחרים בזירות קונקרטיות לא פוליטיות (לדוגמה, טכנולוגיה חקלאית) ויימנעו מזירות פוליטיות במידת האפשר⁴ על מנת להימנע מהקרנת צל המשדר תחושה של כוח אמורפי עם מעט מאוד תוכן.
- במקרה ההודי, יש צורך לבדל את ישראל מהעולם המוסלמי בכללותו ואולי אף לשקול לזהות אותה עם גורמים ספציפיים יותר, כגון מדינות המפרץ, מבחינת טכנולוגיה ותשתיות.
- נראה כי יש צורך להתמודד עם פסבדו-אנטישמיות מבלי להנציח תפישה זו. בספרות הפסיכולוגיה החברתית יש אינדיקציות לכך שמוטב להימנע מחזרה על שקרים, מכיוון שחזרה על טיעון, אפילו הוא שקרי, עלולה ליצור "אשליה של אמת" (לדוגמה, Zaragoza & Mitchell, 1996).
- לכן, כאשר נלחמים בקונספירציית האשמות פסודו-אנטישמיות המבוססת בבירור על שקרים, עדיף ששחקני הדיפלומטיה הציבורית יימנעו מתקיפה ישירה וגלויה של תפישות אלה לבל ינציחו האשמות אלה. במקום זאת, ייטיבו לעשות אם ידגישו מאפיינים של החברה היהודית והישראלית שסותרים עמדות אנטישמיות מבלי להדגיש עמדות אלה במפורש. לדוגמה, ניתן לעשות זאת על ידי הדגשה של האופי הפתוח ומסביר הפנים של החברה הישראלית, ובכך להחליף את הפתיחות הזו במאפיינים המופנמים והאגואיסטיים שמזוהים עם יהודים ועם ישראל על ידי מי שמאמץ עמדות פסבדו-אנטישמיות (ראה פרק 2).

• נהלי מתודולוגיה מומלצים

- א. כל אימת שמתעורר צורך לערוך מחקרים, רצוי לערוך מחקרי-קדם (pre-tests) עם קבוצות מיקוד או שיטות אחרות פחות פורמאליות;
- ב. בשיטות כמותיות, עדיף לא לבזבז משאבים מדגמים בלתי מייצגים, במיוחד במדינות גדולות מתפתחות, ובמקום זה עדיף לבחור במחקר איכותני שעשוי להניב תובנות שימושיות עם מדגמים בלתי מייצגים;

⁴ למשל, ראוי לשאול מהי התועלת במונחי דיפלומטיה ציבורית מאירוע נוצץ כגון כנס "לקראת המחר" שהתקיים לרגל חגיגות הששים של ישראל. אירוע כזה יוצר נראות (אנשי דרג רבים ביקרו מדינה בשם ישראל) עם תוכן מוגבל (מי ירצה לקרוא או להקשיב לנאום של הנשיא בוש על הלגיטימיות של ישראל?) ולכן מקרין צל במקום דמות. ראה לדוגמה מובאה מתוך דיווח של ה-Washington Post על האירוע: "ביום רביעי אחר הצהריים, מרכז העולם היהודי היה לבטח מרכז הכנסים המודרני למראה. המרצה למשפטים מ-Harvard, Alan Dershowitz הסתודד עם יועץ הבית הלבן לשעבר למדיניות פנימית, Jay Lefkowitz. Ron Lauder, השגריר לשעבר שעומד כעת בראש הקונגרס היהודי העולמי קיבץ סביבו קהל על ספה בקרבת מקום, ו-Leslie Wexner, מייסד רשת ה-Limited Clothing ואחד האנשים העשירים בארה"ב נראה כשהוא חוצה את החדר. בינתיים התאסף קהל על מנת לשמוע את Dershowitz דן במימדים המוסריים של מדיניות חוץ עם Vaclav Havel, Mort Zuckerman ו-Efraim Halevy, ראש המוסד הישראלי לשעבר" (Abramowitz, 2008). כתבה זו מעבירה את התחושה של ההשפעה הישראלית מבלי להעביר מידע קונקרטי. ייתכן, כמובן, שלאירוע הייתה השפעה חיובית על השחקנים הספציפיים שהשתתפו בו ובכך הפכו אותו למאמץ דיפלומטי ולא למאמץ של דיפלומטיה ציבורית.

ג. עשה זאת בעצמך: נסה להבטיח שמספר גדול יותר של אנשים העובדים בארגונים הקשורים לדיפלומטיה ציבורית יהיה בעל ידע ישיר לגבי שיטות של דעת קהל. הדבר יהיה יעיל במיוחד אם הידע המתודי הזה יופץ בין אנשים בעלי ידע מגוון אודות מדינות ואזורים ספציפיים;

ד. כאשר ניתן, כלול בקבוצות המיקוד אלמנטים הבדוקים מסרים ספציפיים של דיפלומטיה ציבורית. נסה למקם אותם בסוף קבוצת המיקוד;

ה. השוואה בין דעת המומחים לבין נתוני דעת הקהל מעלה שתובנותיהם של המומחים קולעות באופן מדויק למדי לדינאמיקה של דעת הקהל, במיוחד כאשר מדובר במגמות ישנות. אף על פי כן, היו מספר השערות שהועלו על ידי המומחים ולא נתמכו על ידי הנתונים; במיוחד אלה שצוינו על ידי המומחים כהתפתחויות חדשות.

ו. נראה כי בעיקר במקרים בהם נושא מסוים קשור להתנסויותו האישיות הייחודיות של המומחה, עלולה לצוץ דעה משוחדת. כך, למשל, הביעו המומחים הדנים התלהבות רבה מתרבות ישראלית עכשווית, תחום שהציבור הכללי הביע מעט מאוד עניין ללמוד אודותיו;

ז. המחקרים שהובאו לעיל השתמשו באסטרטגיות מחקר שיטתיות על מנת לסייע בפיתוח תבנית קוהרנטית ועקבית לדיפלומטיה הציבורית הישראלית. בבריטניה, נעשה שימוש במתודות דומות על מנת לנטר את ההשפעה שיש לאסטרטגיות של דיפלומטיה ציבורית על קהלים זרים. בין היתר, משרד החוץ הבריטי והמועצה הבריטית חוקרים את השימוש הסיסטמטי בניתוח תכני מדיה וראיונות עומק עם בעלי השפעה על מנת למדוד את ההצלחה של מאמצי הדיפלומטיה הציבורית (Vinter & Knox, 2007). אם ניתן, יש לעקוב אחר מאמץ זה ולהפיק ממנו לקחים;

ח. בכנס הדיפלומטיה הציבורית הדגיש תמיר שפר (האוניברסיטה העברית) את התועלת הרבה שתהיה בפיתוח מערך ניתוח תוכן שיטתי של ערוצי מדיה מרכזיים. פיתוח מערך מעין זה ישלים (אך לא ייתר) ניתוח דעת קהל באופן ישיר.

• לבסוף, בהתבסס על שני המחקרים שהובאו לעיל, עולה שאלה מרכזיות שכדאי שכל שחקן בדיפלומטיה ציבורית ייתן עליה את הדעת לפני תכנון מסע דיפלומטיה ציבורית – אופייה של החברה המיועדת בהשוואה לחברה שמשווקת (במקרה שלנו – ישראל). טיפולוגיה אחת מבחינה בין חברות מטריאליסטיות וחברות פוסט-מטריאליסטיות (Inglehart & Welzel, 2005; Inglehart & Baker, 2000). בחברות פוסט-מטריאליסטיות (כמו דנמרק), רוב האנשים לא צריכים עוד לדאוג להישרדותם

הפיזית.⁵ כתוצאה מכך, הם מתמקדים יותר במימוש עצמי, בניסיונות להשיג מטרות אישיות. לעומת זאת, בחברות מטריאליסטיות (כגון הודו), רוב האנשים עדיין טרודים במלחמת הקיום היומיומית, לעיתים קרובות באמצעים קולקטיביסטיים. המחקרים לעיל מציעים כי האוריינטציות השונות הללו כלפי החיים עשויות להשפיע על דעת הקהל כלפי ישראל. במקרה הדני, החשיבות הניתנת לאוטונומיה של הפרט והקשר החזק שלה לעמדות כלפי ישראל באה לביטוי בקשר החזק בין עמדות כלפי זכויות האזרח ועמדות כלפי ישראל: אלו שאימצו תפישה מוחלטת בנוגע לזכויות האזרח הביעו תמיכה חלשה יותר בישראל.

במקרה ההודי, בקרב אלה שהיו בעלי ידע בסיסי על ישראל, רבים הביעו הערכה כלפי רוח האחדות הישראלית ויכולתה של ישראל לשרוד בסביבה עוינת כחברה מלוכדת. אנו טוענים כי ממצא זה מראה כיצד אוריינטציה מטריאליסטית באה לידי ביטוי בהזדהות חיובית עם מאפיינים דומים בחברות זרות. לכן אנו מציעים ששחקנים בדיפלומטיה הציבורית יקדישו את מירב תשומת הלב לאוריינטציה הערכית של החברה המיועדת ולנתונים הזמינים אודות חברות מיועדות (לדוגמה, www.worldvaluessurvey.org) על מנת לתפור מסרים למערכות הערכים הדומיננטיות באותה חברה.

---

⁵ ניתן גם להשתמש בהבחנה הרווחת בפסיכולוגיה תרבותית בין חברות קולקטיביסטיות (מזרחיות) ואינדיבידואליסטיות (Nisbett, 2003) תוך כדי שמכירים בכך שהגישה לוקה בפשטנות יתר (Oyserman et al., 2002). מאמצי דיפלומטיה ציבורית ישראליים יכולים להדגיש אלמנטים אינדיבידואליסטיים או קולקטיביסטיים בחברה הישראלית בהתאם לאוריינטציה של חברת היעד.

מקורות

שקדי, א. (2003), מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום. תל אביב, רמות-אוניברסיטת תל אביב.

Abramowitz, M. (2008, May 15). For Israel, 60 Candles And Many Luminaries; Bush Among Those Celebrating in Jerusalem. *The Washington Post*, p. C1.

Inglehart, R., & Baker, W. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65, 19-51.

Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

aplan, E. H., & Small, C. A. (2006). Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in Europe. *Journal of Conflict Resolution*, 50(4), 548.

Lippmann, W. (1922/1997). *Public Opinion*. New York: Free Press.

Nisbett, R. E. (2003). *The geography of thought: How Asians and westerners think differently - and why*. New York: Free Press.

Oyserman, D., Coon, H. M., & Kemmelmeier, M. (2002). Rethinking Individualism and Collectivism: Evaluation of Theoretical Assumptions and Meta-Analyses. *Psychological Bulletin*, 128(1), 3-72.

Price, V., & Zaller, J. (1993). Who Gets the News? Alternative Measures of News reception and Their Implications for Research. *Public Opinion Quarterly*, 57(2), 133-164.

Vinter, L., & Knox, D. (2007). Measuring the impact of public diplomacy: can it be done? Accessed, 2008, August 10, from <http://www.fco.gov.uk/en/about-the-fco/publications/publications/pd-publication/impact>

Zaller, J. (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zaragoza, M. S., & Mitchell, K. J. (1996). Repeated exposure to suggestion and the creation of false memories. *Psychological Science*, 7(5), 294-300.

תרשימים ולוחות

Figures and Tables

Figure 5.1 The existence of shadow in public opinion formation regarding Israel

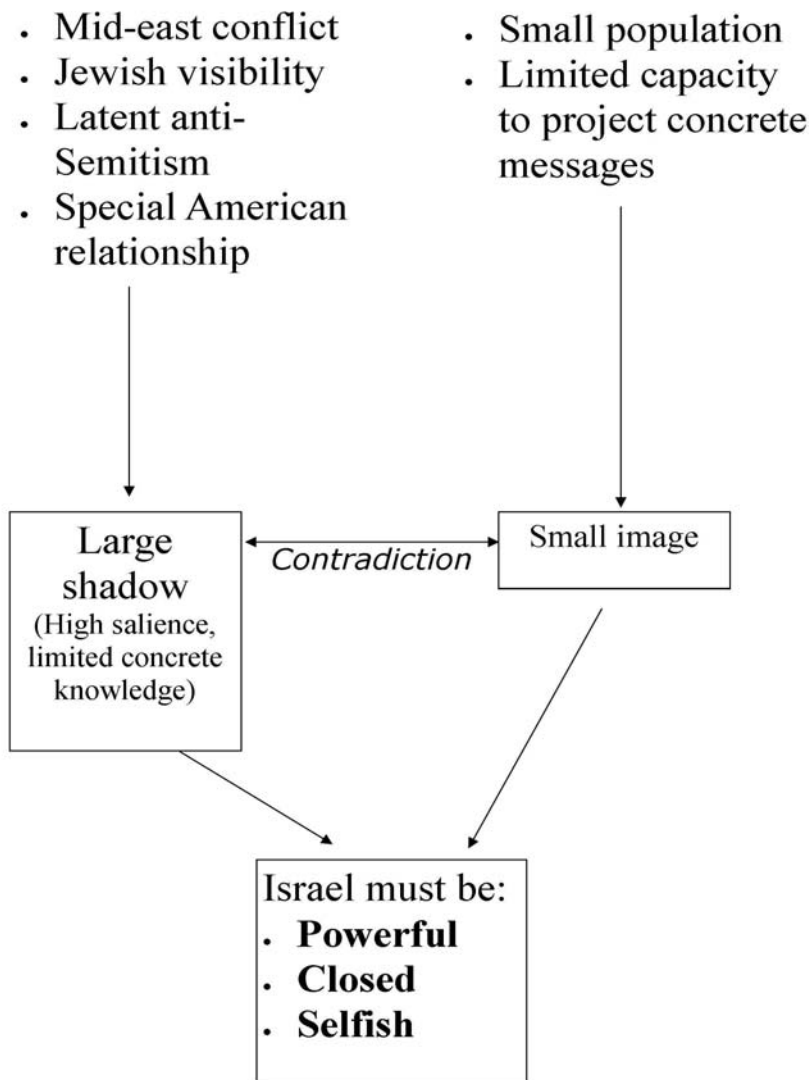
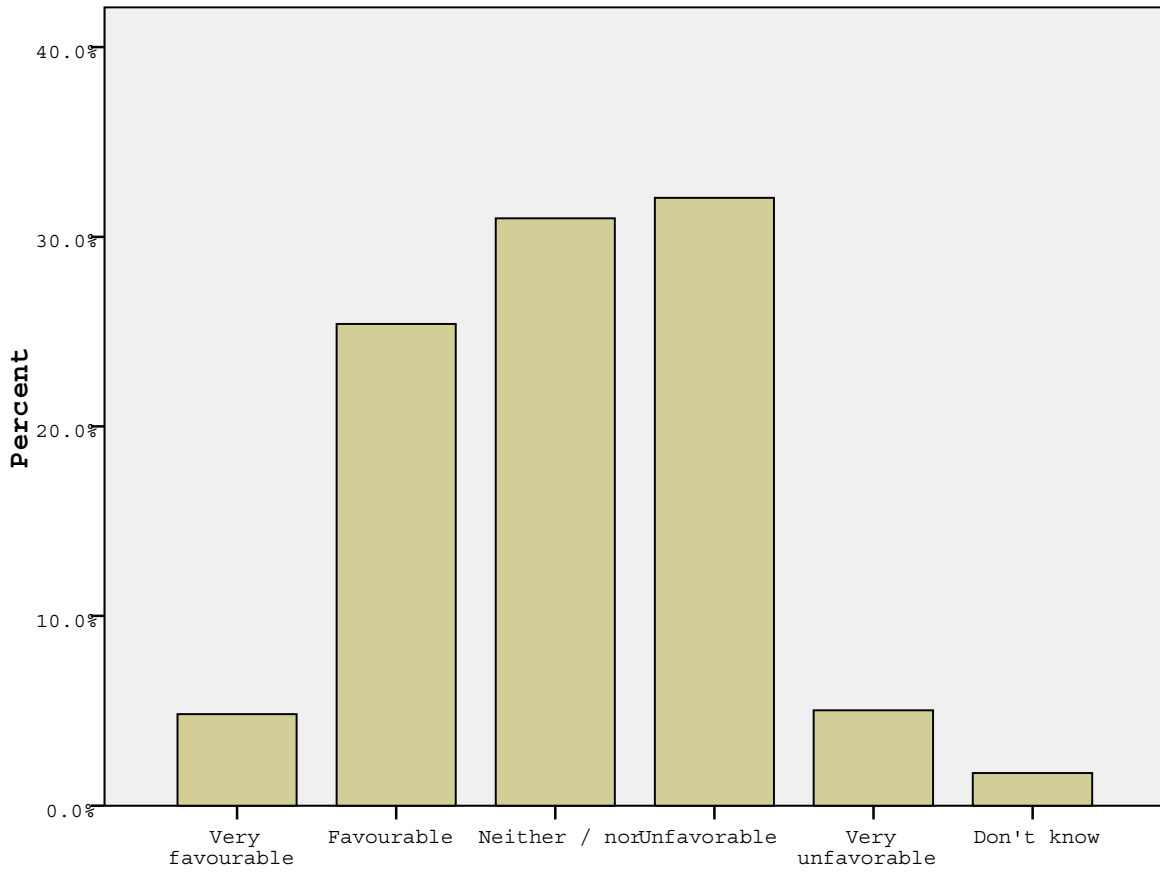

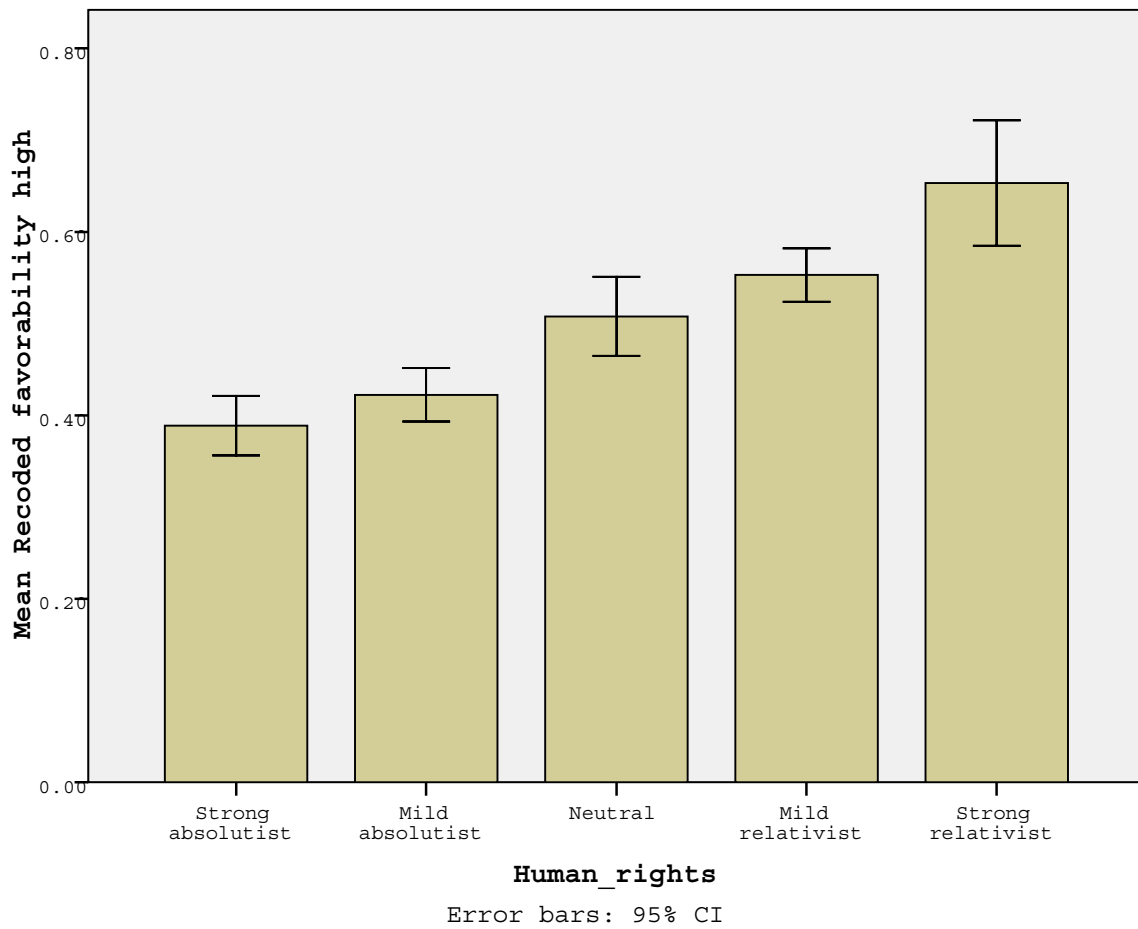

Figure 5.2 Distribution of overall attitude towards Israel

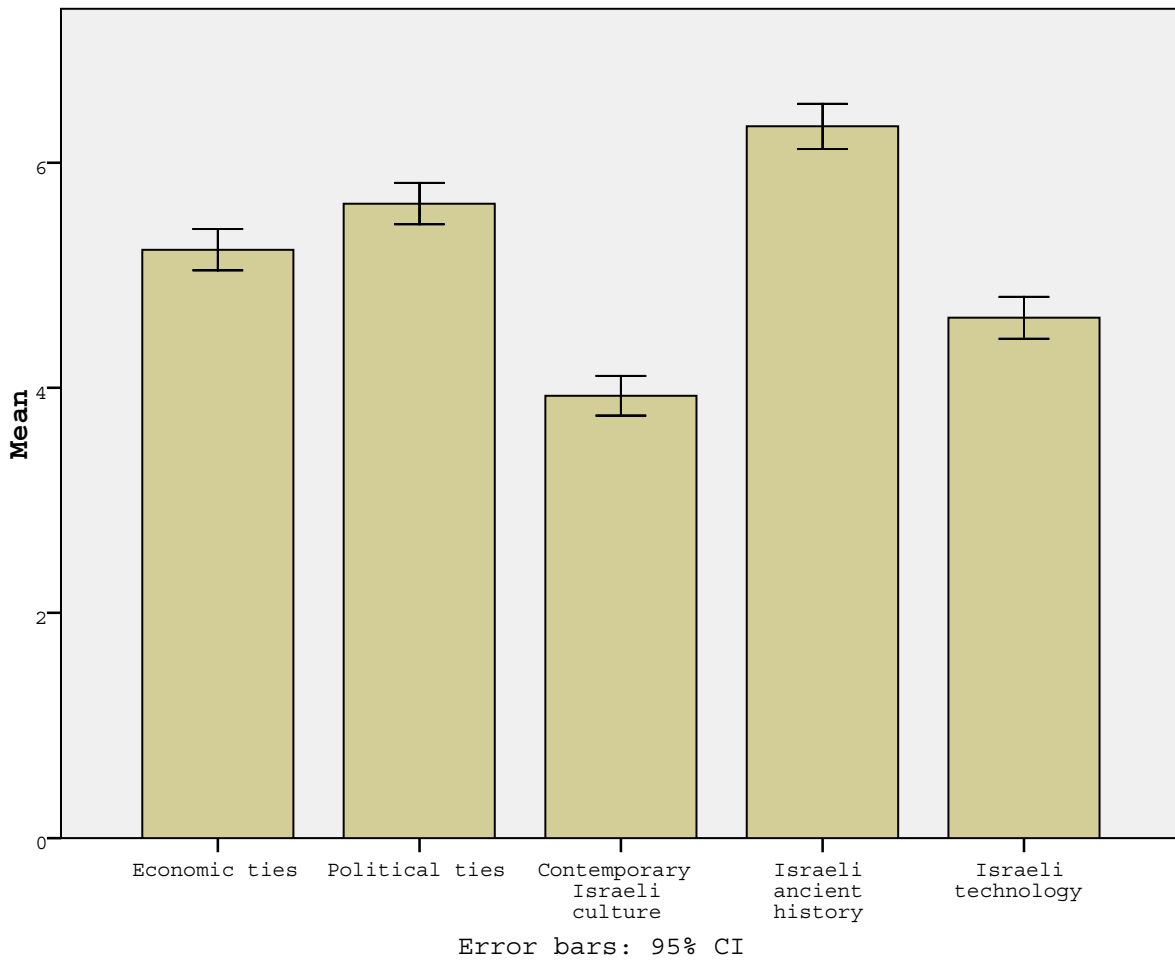

02. Is your over all attitude towards Israel favorable or unfavorable?

Figure 5.3 Mean level of Israeli favorability rating by position regarding human rights with a 95% confidence interval

Figure 5.4 Mean level of interest in five areas related to Israel with a 95% confidence interval

Distributions for selected variables in the survey

Table 5.2 Is your over all attitude towards Israel favorable or unfavorable?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Very favourable	47	5.0	5.0	5.0
	Favourable	239	25.6	25.6	30.6
	Neither / nor	289	30.9	30.9	61.5
	Unfavorable	298	31.9	31.9	93.4
	Very unfavorable	44	4.7	4.7	98.1
	Don't know	18	1.9	1.9	100.0
Total		933	100.0	100.0	

Table 5.3A. How interested would you be to learn more about the following: Economic ties between Denmark and Israel (such as joint-ventures)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	126	13.5	13.5	13.5
	1	63	6.8	6.8	20.3
	2	111	11.9	11.9	32.1
	3	92	9.9	9.9	42.0
	4	78	8.4	8.4	50.4
	5	174	18.6	18.6	69.1
	6	65	7.0	7.0	76.1
	7	75	8.1	8.1	84.2
	8	83	8.9	8.9	93.0
	9	21	2.2	2.2	95.3
	10	44	4.7	4.7	100.0
Total	933	100.0	100.0		

Table 5.3B How interested would you be to learn more about the following: Political ties between Denmark and Israel (such as meetings between politicians or cooperation in the United Nations)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	104	11.2	11.2	11.2
	1	53	5.7	5.7	16.9
	2	91	9.7	9.7	26.6
	3	97	10.4	10.4	37.0
	4	72	7.7	7.7	44.7
	5	182	19.5	19.5	64.2
	6	71	7.6	7.6	71.8
	7	97	10.4	10.4	82.2
	8	89	9.6	9.6	91.7
	9	28	3.0	3.0	94.7
	10	49	5.3	5.3	100.0
Total	933	100.0	100.0		

Table 5.3C How interested would you be to learn more about the following: Contemporary culture and sports in Israel (such as Israeli films, concerts, dance shows, competitive sports)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	250	26.8	26.8	26.8
	1	112	12.0	12.0	38.8
	2	140	15.0	15.0	53.8
	3	103	11.0	11.0	64.8
	4	51	5.5	5.5	70.3
	5	121	12.9	12.9	83.2
	6	38	4.1	4.1	87.4
	7	42	4.5	4.5	91.9
	8	44	4.7	4.7	96.5
	9	12	1.3	1.3	97.9
	10	20	2.1	2.1	100.0
Total	933	100.0	100.0		

Table 5.3D How interested would you be to learn more about the following: History (such as biblical history, archaeology and ancient civilization)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	97	10.4	10.4	10.4
	1	49	5.2	5.2	15.6
	2	74	7.9	7.9	23.5
	3	78	8.4	8.4	31.9
	4	58	6.2	6.2	38.1
	5	142	15.2	15.2	53.3
	6	75	8.0	8.0	61.3
	7	81	8.7	8.7	70.0
	8	121	13.0	13.0	83.0
	9	55	5.9	5.9	88.9
	10	103	11.1	11.1	100.0
Total	933	100.0	100.0		

Table 5.3E How interested would you be to learn more about the following: Technology (such as modern high tech Israeli industry)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	182	19.5	19.5	19.5
	1	84	9.0	9.0	28.6
	2	141	15.1	15.1	43.7
	3	93	9.9	9.9	53.6
	4	66	7.1	7.1	60.7
	5	148	15.8	15.8	76.5
	6	47	5.0	5.0	81.5
	7	51	5.4	5.4	86.9
	8	68	7.2	7.2	94.2
	9	24	2.6	2.6	96.8
	10	30	3.2	3.2	100.0
Total	933	100.0	100.0		

Table 5.4 Do you agree or disagree with the following statement: Establishing the modern state of Israel was the right thing to do

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	I agree completely	178	19.1	19.1	19.1
	I somewhat agree	283	30.3	30.3	49.4
	Neither / nor	173	18.5	18.5	67.9
	I somewhat disagree	123	13.2	13.2	81.1
	I disagree completely	72	7.8	7.8	88.9
	Don't know	104	11.1	11.1	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.5 Do you agree or disagree with the following statement: Israel is a democracy built on the same basic principles of government as in Western European countries today

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	I agree completely	113	12.1	12.1	12.1
	I somewhat agree	300	32.1	32.1	44.2
	Neither / nor	153	16.4	16.4	60.6
	I somewhat disagree	204	21.9	21.9	82.5
	I disagree completely	62	6.7	6.7	89.1
	Don't know	101	10.9	10.9	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.6 Do you agree or disagree with the following statements: Religion and politics are separated in Israel as in most Western European countries today

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid I agree completely	67	7.1	7.1	7.1
I somewhat agree	173	18.5	18.5	25.6
Neither / nor	149	16.0	16.0	41.6
I somewhat disagree	254	27.2	27.2	68.8
I disagree completely	187	20.0	20.0	88.9
Don't know	104	11.1	11.1	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.7 With which of the following statements do you agree most?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Israel should leave the occupied territories unconditionally	232	24.9	24.9	24.9
Israel should leave the occupied territories in return for a	527	56.5	56.5	81.4
Israel should remain in the occupied territories	52	5.6	5.6	86.9
None of the above	29	3.1	3.1	90.0
Don't know	93	10.0	10.0	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.8 Do you agree or disagree with the following statement: Sometimes it is necessary for a country to set aside civil rights to provide security for its citizens

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid I agree completely	66	7.1	7.1	7.1
I somewhat agree	267	28.7	28.7	35.8
Neither / nor	131	14.0	14.0	49.8
I somewhat disagree	221	23.7	23.7	73.5
I disagree completely	195	20.9	20.9	94.4
Don't know	52	5.6	5.6	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.9 For which side in the ongoing Israeli/Palestinian conflict do you have more sympathy?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Israel has all of my sympathy	43	4.6	4.6	4.6
Israel has more of my sympathy	243	26.1	26.1	30.7
Neither side has more of my sympathy	377	40.4	40.4	71.1
Palestine has more of my sympathy	195	20.9	20.9	91.9
Palestine has all of my sympathy	15	1.7	1.7	93.6
Don't know	60	6.4	6.4	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.10 For which side in the ongoing conflict between Israel and the Arab countries do you have more sympathy?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Israel has all of my sympathy	73	7.8	7.8	7.8
Israelis has more of my sympathy	279	29.9	29.9	37.7
Neither side has more of my sympathy	419	44.9	44.9	82.6
Arab countries have more of my sympathy	76	8.1	8.1	90.7
Arab countries have all of my sympathy	10	1.0	1.0	91.8
Don't know	77	8.2	8.2	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.11 Do you think that Denmark is too supportive, appropriate or too unsupportive towards Israel today?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Much too supportive	52	5.6	5.6	5.6
Too supportive	193	20.7	20.7	26.3
Appropriate	399	42.8	42.8	69.1
Too unsupportive	70	7.5	7.5	76.6
Much too unsupportive	18	2.0	2.0	78.5
Don't know	200	21.5	21.5	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.12 Which of the two sides in the Israeli/Palestinian conflict do you think bears the responsibility to put an end to the conflict?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Only the Israelis	23	2.5	2.5	2.5
	Mainly the Israelis	199	21.3	21.3	23.8
	Equal responsibility	479	51.4	51.4	75.2
	Mainly the Palestinians	129	13.8	13.8	89.0
	Only the Palestinians	18	1.9	1.9	90.9
	Don't know	85	9.1	9.1	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.13 I boycott Israeli goods when I shop

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Frequently	45	4.8	4.8	4.8
	Sometimes	37	3.9	3.9	8.8
	Occasionally	73	7.8	7.8	16.6
	Never	666	71.3	71.3	87.9
	Don't know	113	12.1	12.1	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14A Did you ever visit Israel or would you like to?-Yes, I have visited Israel as a tourist

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	871	93.4	93.4	93.4
	Yes	62	6.6	6.6	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14B Did you ever visit Israel or would you like to?-Yes, I have visited Israel for short business trip(s)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	915	98.1	98.1	98.1
	Yes	18	1.9	1.9	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14C Did you ever visit Israel or would you like to?-Yes, I have visited Israel to work or study for a longer period of time

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	913	97.8	97.8	97.8
	Yes	20	2.2	2.2	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14D Did you ever visit Israel or would you like to?-Yes, I have had other kinds of visits to Israel

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	925	99.1	99.1	99.1
	Yes	8	.9	.9	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14E Did you ever visit Israel or would you like to?-No, I haven't visited Israel but I would like to

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	561	60.2	60.2	60.2
	Yes	372	39.8	39.8	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14F Did you ever visit Israel or would you like to?-No, I haven't visited Israel and I wouldn't want to

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	500	53.5	53.5	53.5
	Yes	433	46.5	46.5	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.14G Did you ever visit Israel or would you like to?-Don't know / will not answer

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	899	96.4	96.4	96.4
	Yes	34	3.6	3.6	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.15 Some people think that the Palestinians and Israelis are like neighbours living in the same building, who constantly fight with one another and still will not have solved their differences 30 years from now. Do you agree or disagree with this point of view?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	I agree completely	179	19.2	19.2	19.2
	I somewhat agree	440	47.1	47.1	66.3
	Neither / nor	124	13.3	13.3	79.6
	I somewhat disagree	95	10.2	10.2	89.8
	I disagree completely	27	2.9	2.9	92.7
	Don't know	68	7.3	7.3	100.0
	Total	933	100.0	100.0	

Table 5.16. Do you agree or disagree with the following statement: Denmark should be more actively involved in solving the Israeli/Palestinian conflict than the case is today

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid I agree completely	68	7.3	7.3	7.3
I somewhat agree	189	20.2	20.2	27.6
Neither / nor	231	24.7	24.7	52.3
I somewhat disagree	183	19.6	19.6	71.9
I disagree completely	198	21.2	21.2	93.1
Don't know	64	6.9	6.9	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.17. Do you agree or disagree with the following statement regarding immigration in Denmark: Many of my personal acquaintances think that immigration constitutes a threat to Danish society

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid I agree completely	134	14.4	14.4	14.4
I somewhat agree	301	32.2	32.2	46.6
Neither / nor	145	15.5	15.5	62.1
I somewhat disagree	193	20.7	20.7	82.9
I disagree completely	135	14.4	14.4	97.3
Don't know	25	2.7	2.7	100.0
Total	933	100.0	100.0	

Table 5.18. Do you think that Denmark is likely or unlikely to suffer from a similar terrorist attack within the next five years?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Very likely	115	12.3	12.3	12.3
Likely	518	55.6	55.6	67.8
Neither / nor	107	11.5	11.5	79.3
Unlikely	134	14.4	14.4	93.7
Very unlikely	41	4.4	4.4	98.1
Don't know	18	1.9	1.9	100.0
Total	933	100.0	100.0	

פרק 6

מסגרות, אסטרטגיות ושיטות - ד"ר לאה מנדלזיס

הצורך בדיפלומטיה ציבורית (ד"צ) כמענה לבעיה מוגדרת של ישראל

ישראל היא אחת המדינות הבולטות בעולם בצורך בדיפלומטיה ציבורית, בעיקר משום שתדמיתה כמדינה קשורה למהלכיה המדיניים יותר, אולי, מאשר מדינות אחרות. מעמדה האזורי, כקורבן להתקפות מצד מדינות ערב השכנות, תרם עד 1967 לדימויה החיובי כמדינה שנלחמה על קיומה. מאז, הולך וגובר הצורך בניהול וחיזוק תדמיתה בעולם, במיוחד מאז פרוץ אינתיפאדת אל-אקצה בחודש ספטמבר 2000. הימשכותו ללא פיתרון נראה לעין של הקונפליקט הישראלי-פלסטיני קשור בראיית ישראל בחוגים רבים בעולם כמדינה קולוניאליסטית, המפרה זכויות אדם ומנהלת מדיניות "אפרטהייד". דימויים אלה יצרו וממשיכים ליצור נזק מצטבר לתדמיתה של ישראל בדעת הקהל העולמית לצד חיזוק העמדות השליליות כלפיה עד כדי דמוניזציה, דה-הומניזציה ודה-לגיטימציה. בניגוד למדינות קטנות אחרות, ישראל הינה בעלת נראות גבוהה אך תמיד בנסיבות קשות.

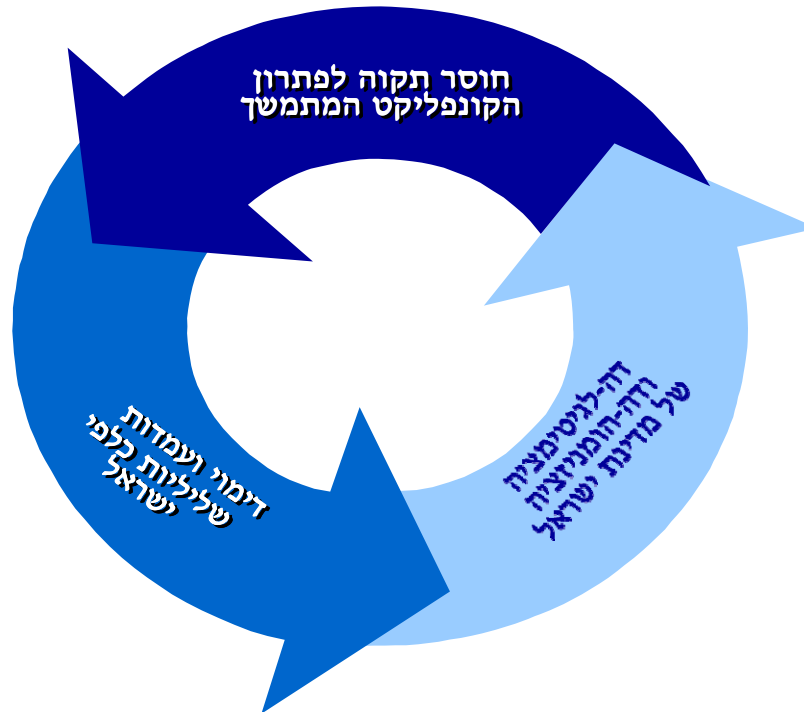
מדינות רבות, האו"ם וסוכנויותיו, ארגוני זכויות אדם וארגונים בינלאומיים אחרים מבקרים את ישראל לעיתים תכופות ומגנים אותה אף יותר ממדינות כמו סוריה, לוב, איראן וסודאן. חרמות על מוצרים מתוצרת ישראל ויחסי אקדמיה מעודדים קמפיינים השוללים את המדיניות של ממשלות ישראל מימין ומשמאל. מכאן נראה כי קיים מעגל תדמיתי מחליש המזין את עצמו ומלווה בקשיים לנהל דיפלומטיה מסורתית וציבורית כאחת, הבולטים במיוחד על רקע התחדשותם בעולם של סימני שאלה על זכותה של ישראל להתקיים כמדינה וכושר הישרדותה באזור עיין.

כך, למשל, תדמיתה של מדינת ישראל נפגעה בעקבות מלחמת הלבנון השנייה. סקרים שערך מכון PEW בארה"ב הראו ש-52% מהציבור במדינה זו, שהביעו אהדה לישראל אחרי נלחמת לבנון השנייה, עולים בשיעורם על אלה שאמרו זאת לפני המלחמה (44%). עם זאת, מצא המכון שהאהדה לישראל נמוכה יותר בקרב משכילים, חילונים ותומכי המפלגה הדמוקרטית. לעומת זאת, סקר שנערך באירופה על ידי מכון YouGov עבור הדיילי טלגרף מצא כי 63% מהציבור הנבדק הסכימו עם האמירה שתגובת ישראל לחיילים החטופים לא הייתה פרופורציונית.

כך גם בקנדה, בסקר שערכה המועצה האסטרטגית עבור ה"גלוב אנד מייל" נמצא ש-77% מהקנדים סברו כי על ממשלתם לנקוט עמדה נייטרלית כלפי הסכסוך הישראלי-פלסטיני (הסמן, 2008:12).

מעגל מחליש המזין את עצמו

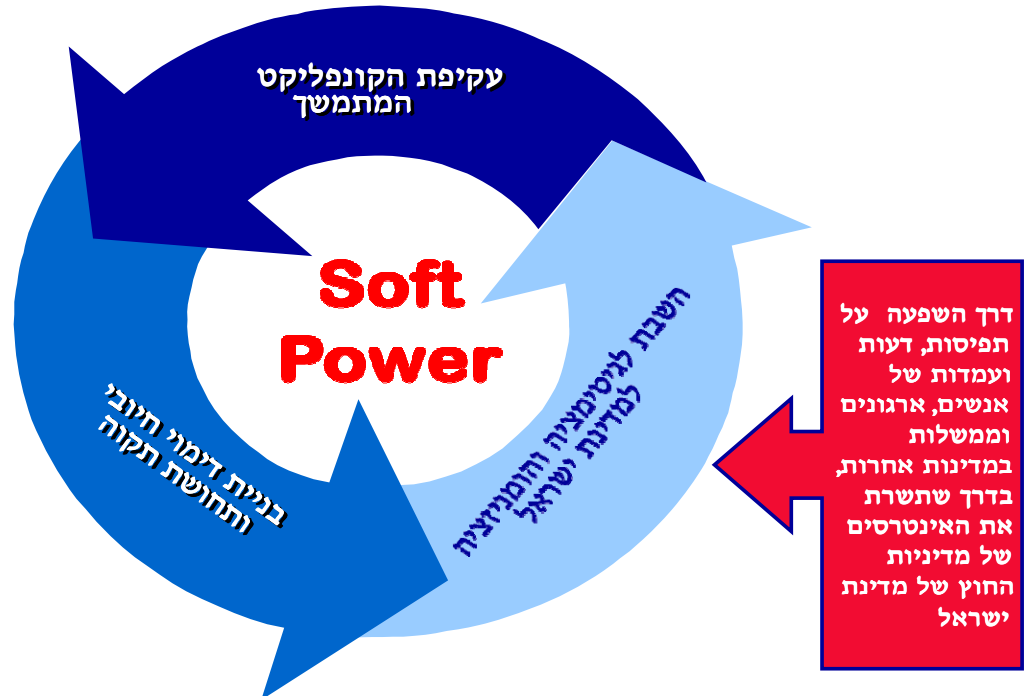

מאידך גיסא, אין להתעלם מן ההישגים הרבים שאפיינו את מדינת ישראל ב-60 שנותיה הראשונות ומיצובה במרחבים הגיאופוליטיים האזורי והגלובלי. הצורך ביצירת אהדה ותמיכה מעשית בעמדותיה של ישראל ושאיפתה לשלום מחייבים התייחסות רצינית לבנייה ועיצוב של מסגרות מסרים ובניית דימויים, וכן כלים שונים לשיפור, חיזוק ותחזוקת תדמיתה של ישראל כמדינה דמוקרטית, מודרנית ונאורה בעולם משתנה במהירות, בו מתקיימת חשיפה תקשורתית גוברת בזמן אמיתי. מכאן, נמצאה חשיבות מיוחדת במעבר ממדיניות הסברה ושימוש באמצעי דיפלומטיה מסורתית מתגוננת של ממשלה, כמקובל בזמני מלחמה ואירועים אלימים, אל מדיניות של דיפלומטיה ציבורית החותרת לבניית דימוי חיובי יותר. העשייה המתבקשת במצב זה מתבטאת בהשפעה על תפיסות, דעות ועמדות של אנשים, ארגונים וממשלות, בהתאמה למסגרות מותאמות למצב ולתקופה. פריצת מעגל ההחלשה באופן אפקטיבי יכולה להתבצע בשיטות רבות ומגוונות של פנייה ושכנוע הנגזרות משימוש ב-Soft Power ו-Smart Power לשם יצירת דיאלוג עם בנות ברית ואויבים כאחד.

תרשים 6.2: ניסיון לפרוץ את מעגל ההחלשה באמצעות פעולה

ניסיון לפרוץ את מעגל ההחלשה באמצעות: עשייה

מתודולוגיה: מודל SWOT – שיטת ניתוח לתכנון אסטרטגי

ניתוח הממצאים שעלו במחקר החלוץ בהודו ודנמרק מצביע על אפשרות ליישום מודל SWOT להסקת מסקנות אופרטיביות בנושא מסגרות ושיטת ד"צ. מודל זה מהווה כלי אבחון ומסגרת לריכוז תובנות על תפיסות, ידע ודעות של אנשים וארגונים באמצעות כלי אסטרטגי, המאפשר הערכת מרכיבים פנימיים של חולשות וחוזקות מחד, וזיהוי מרכיבים חיצוניים של איומים והזדמנויות. הפרמטרים לזיהוי הם כלהלן:

Strenghts	חוזקות - תכונות המוצר שעוזרות להשיג יעדים
Weaknesses	חולשות - תכונות המוצר שמזיקות להשגת היעדים
Opportunities	הזדמנויות - התנאים החיצוניים שעוזרים להשגת יעדים
Treaths	איומים - התנאים החיצוניים שעלולים להזיק להשגת היעדים

SWOT הוא מודל שבעזרתו יכול ארגון לבחון את חזקותיו וחולשותיו מול מתחרים ובתוך כך גם להעריך הזדמנויות מול איומים. השיטה מאפשרת התבוננות מושכלת של הארגון על הגורמים הפנימיים והחיצוניים המשפיעים על תפקודו (Zack, 1999). כך ניתן לזהות מה הידע הנדרש אצל ציבורי המטרה לעומת הידע הקיים, לגשר על פערים ולקבוע יעדים הניתנים להשגה.

יתרונותיו הבולטים של המודל - פשטות, מיידיות, מודולריות וגמישות - מאפשרים לארגונים לאבחן ולאמוד את הסביבות שבהן הם פועלים וכן לפתח אסטרטגיה ומטרות ייחודיות לתקופות תכנון אסטרטגי (הורניק וקוטלר, 2002; Baker 1998).

מחקרים בתחומי ניהול, שיווק ומדע המדינה השתמשו בניתוח SWOT על מנת לקבל תמונת מצב ברורה של ארגונים, חברות ומדינות (הורניק וקוטלר, 2002). מספר מחקרים על תדמיתן של מדינות מצביעים על השימוש התקף בכלי זה לצורך זיהוי וגיבוש אסטרטגיה נדרשת להשגת מטרות רצויות (Ledderhos, 2002, Pervan, and Shanks, 2005, Johnson & Bengt-Ake, 2000). לפיכך, המודל מאפשר למפות ולגבש אסטרטגיות גם בתחום הדיפלומטיה.

יישומו של מודל SWOT לזיהוי וניתוח החולשות והחוזקות, האיומים וההזדמנויות של מדינת ישראל בשתי המדינות שנחקרו במחקר החלוץ מאפשר התבוננות ברמת המאקרו והמיקרו על הדימוי הציבורי של ישראל. יישום זה מהווה דוגמה של האפשרות להשתמש במודל גם במדינות אחרות, לפי הפרמטרים המוצגים בניתוח שנערך לגבי דנמרק והודו. מכאן שהפרק הנוכחי מדגים את מטרת מחקר החלוץ להצביע על השאלות הרלבנטיות לתכנון ד"צ בכל מדינה וארגון. שיטה זו יכולה לשרת את עיצובה של מסגרת כוללת לגיבוש אסטרטגיה וניסוח יעדי דיפלומטיה ציבורית. זאת, באמצעות הצגת 4 שאלות:

1. כיצד להפיק תועלת מרבית מן החזקות שנמצאו
2. איך למנוע או לצמצם כל אחת מן החולשות שנתגלו
3. כיצד להשתמש ולנצל כל אחת מן ההזדמנויות שנמצאו
4. איך להתגונן מפני האיומים שנתגלו

ניתוח מרכיבי SWOT מלמד על נקודות חולשה וחוזק מרכזיות של מדינת ישראל, הבאות לביטוי בדעת הקהל בהודו ובדנמרק:

- קשר ישיר בין הקונפליקט הישראלי-פלסטיני והדימוי השלילי על ישראל;
- בהודו נתפסת המדינה כשסועת מלחמות ומקום מסוכן, כחברה סגורה, בלתי סובלנית ומתבדלת;
- לעומת זאת ניכרות חזקות של ישראל כמדינה חדשנית ומתקדמת טכנולוגית בשתי המדינות, בחוסר הערעור בשתייהן על זכותה של ישראל להתקיים; בעניין הרב שמעוררים בדנמרק ההיסטוריה, התרבות ואתרי התיירות בישראל; ובהודו ההערכה לאחדות החברתית הישראלית מצד אחד וליכולות הצבאיות מצד שני.
- איומים שנמצאו כוללים: קשר בין חוסר ידע ועמדה שלילית על ישראל (בדנמרק); חוסר עניין אמיתי בישראל והישענות על סטריאוטיפים בהודו;

• יתר על כן, הממונים על הדיפלומטיה הציבורית בהודו גורסים כי שיתוף פעולה עם ישראל וארה"ב בנושאים בעלי ערכים משותפים כמו המלחמה בטרור, כלכלה ודיאלוג עם החברה האזרחית, מאיימים על הקשרים של הודו עם ארצות ערב. מכאן החשש מחשיפה פומבית של הקשרים עם ארה"ב וישראל (Dasgupta, 2007).

זיהוי מרכיבים אלו בניתוח SWOT מאפשר להגדיר גם חזקות והזדמנויות. כך למשל, ההזדמנויות לשימוש במדיה מגוונת ויצירת אהדה בקרב קהל יעד בעל ידע מוגבל, ניתנות לתרגום לחזקות באמצעות הפעלת soft power, ומכאן גם להתמודדות ראויה עם אימים וחולשות. חשוב להדגיש כי הפשטות והגמישות של SWOT מאפשרות לכל נציגות לבצע ניתוחים תקופתיים פשוטים של יישומי האסטרטגיה הדיפלומטית ולעקוב אחר שינויים. כמו כן, המסגרת המודולאריות של SWOT נמצאת בהלימה עם השיטות שהופעלו בשני שלבי מחקר החלוץ. תרשימים 4 ו-5 מציגים סיכום הניתוח של הראיונות עם אנשי אליטות, קבוצות מיקוד והסקר שנערכו בהודו ובדנמרק (ראה פרקים 3 ו-4), תוך שימוש ב-SWOT.

תובנות על דעת הקהל של דנמרק אודות מדינת ישראל – מודל SWOT

<p>W חולשות:</p> <ul style="list-style-type: none"> • קשר ישיר בין הקונפליקט לדימוי על ישראל • הטלת ספק בלגיטימציה של ישראל בקרב ציבור מסוים 	<p>S חזקות:</p> <ul style="list-style-type: none"> • התעניינות רבה בהיסטוריה של ישראל • אתרי תירות בישראל בעלי חשיבות היסטורית • התרבות העכשווית מעוררת עניין באליטה • טכנולוגיה חדשנית ומתקדמת • מסורת של תמיכה בהקמת המדינה ובזכות קיומה
<p>T אימים:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ידע מוגבל אודות ישראל וישראלים • קשר ברור בין חוסר ידע ועמדות שליליות 	<p>O הזדמנויות:</p> <ul style="list-style-type: none"> • תחזוקת אהדה בקרב קהל בעל ידע • פנייה לקהל יעד בעל אוריינטציה פוליטית דרך מגוון אמצעי המדיה • ידע מוגבל כהזדמנות ליצירת אהדה • השבת אהדה בקרב ציבור מאוכזב

מסגרת יעדים בדיפלומטיה הציבורית

במסגרת התובנות שעלו בשלבים השונים של מחקר החלוץ, נקבעו הנושאים העיקריים הדורשים התייחסות כיעדי דיפלומטיה הציבורית:

- ידע, דעות ועמדות של צעירים מול מבוגרים על ישראל

- בדיקת פערים בין דעות ודימויים של דעתן של האליטות לבין דעת הקהל
- ניתוח השינוי במניעי אהדה לישראל מחיוביים לשליליים
- ניתוח יכולת השינוי במניעי אהדה לישראל משליליים לחיוביים
- יצירת הכרות עם ישראל והישראלים דרך הצגת היבטים שמעבר לקונפליקט המתמשך
- יצירת מודעות לצדדיה האחרים של ישראל באמצעות מסרים של Soft Power

על מנת להתמודד עם האתגרים הללו חשוב לקבוע את יעדי התקשורת שבאמצעותם ניתן יהיה להעביר את המסרים והדימויים המתאימים לציבורי המטרה אל שלב של מוכנות לקליטת ידע, מודעות ומידע. ממצאי ניתוח SWOT שנערך בנתוני מחקר החלוץ בהודו ודנמרק מובילים לסיווג מסגרות ושיטת פעולה לפי ארבעה יעדים: "יצירת אהדה", "תחזוקת אהדה", "השבת אהדה", ו"התמודדות עם עוינות" באמצעות הפעלת soft power כפי שמוצג בתרשים 6. ארבעת היעדים הללו מהווים דוגמה המתייחסת לנושאי אמפתיה ו"אהדה", אך ניתנות ליישום גם בנושאים האחרים המפורטים בדגם מסמך נאמן לדיפלומטיה ציבורית ישראלית (ראה סיכום מנהלים ופרק 8). נושאים אלה כוללים הגברה ויצירה של תדמויות חיוביות ו/או תמיכה פוליטית של גורמים בינלאומיים, ממשלות, גופים לא ממשלתיים, NGOs, דעת קהל ותקשורת.

תרשים 6.3: הגדרת מסגרת הפעולה

הגדרת מטרות וקהלי יעד עם דגש על תמהיל ותאום

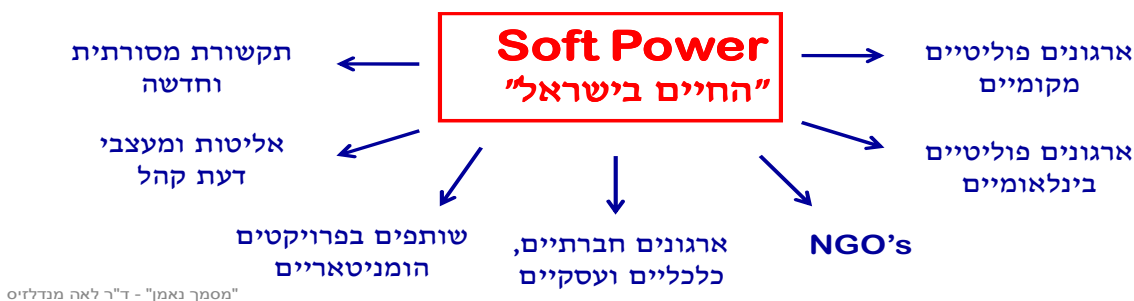
הגדרת מסגרות לשיטות פעולה על פי קטגוריות מאובחנות של קהל מטרה לשם:

א- "יצירת אהדה" – בקרב צעירים ומבוגרים חסרי ידע על ישראל

ב- "תחזוקת אהדה" – בקרב ציבור בעלי ידע ועמדה יהודים ושאינם יהודים

ג- "השבת אהדה" – ציבור שאהד את ישראל ומאס בקונפליקט ותוצאותיו

ד- "התמודדות עם עוינות" – ערבים, פלשתינאים, גורמים שמטילים חרמות כמו: אקדמיה, רכישת מוצרי צריכה ישראליים, אתרי שיטנה למיניהם וכדומה

יעדים אלה ניתנים להשגה מלאה או חלקית ע"י שימוש מושכל ב-Soft Power, תוך פעילות מתואמת ושילוב בין ארגונים פוליטיים, כלכליים ועסקיים, אליטות ומעצבי דעת קהל, ארגונים חברתיים ו-NGO's.

זאת, תוך כדי פיתוח מוקדי משיכה מודרניים, רלבנטיים ומגוונים עבור קבוצות וסקטורים מוגדרים. היעדים ניתנים ליישום באמצעי דיפלומטיה ציבורית ובשימת דגש על הצגת "החיים בישראל". מתוך ראיית הדיפלומטיה הציבורית כחלק מהותי של בניית דעת קהל בעולם, עולה חשיבותה של החברה האזרחית שעימה נמנים סך כל הארגונים האזרחיים והחברתיים, או המוסדות המעצבים דמוקרטיה מתפקדת.

החברה האזרחית היא מושג שעניינו בקידום חברה, דמוקרטיה, פלורליזם ושלוש. זהו גם מושג המתאר קשרים חברתיים פורמליים וא-פורמליים בלתי תלויים בממשל, המתקיימים במרחב ציבורי בו יכולים אנשים וארגונים ללא קשר לזהותם הדתית, חברתית, המין או הגזע לפעול, להיפגש, להתחבר, להחליף דעות, לקרוא, להציג, להקים קהילות, להתארגן סביב רעיון או לקדם שירות חדש. ארגונים חברתיים הם חלק חשוב ממציאות החברה האזרחית, התופסת כיום חלק מהותי בשיח הציבורי במערב (ישי, 2003). בחברה האזרחית פועלות קבוצות רבות, התומכות בפיתוח חברתי ובאינטרס הציבורי (גדרון, בר וכץ, 2007). בהקשר זה, "כתובות" לקשרי דיפלומטיה ציבורית הם ארגוני "אנשים לאנשים" (people to people – PTP), ארגוני חינוך, תרבות ופעילות הומאניטרית, ארגוני מגזר שלישי, NGO's וארגונים התנדבותיים בנושאים כגון זכויות אדם, נשים ודומיהם, גורמים מקצועיים בנושאי טכנולוגיה, תעשייה, חקלאות, רפואה, אמנות ועוד, וכן קבוצות חוץ פרלמנטאריות, ארגוני התנדבות פרטיים, תנועות חברתיות, איגודים מקצועיים, ארגוני צדקה, ארגונים לשינוי חברתי, ארגונים קהילתיים, ארגונים או קבוצות דת, מגדר ותרבות, מועדוני ספורט וערוצי תקשורת המונים.

שיטה מוצעת לאבחון קהלי יעד והגדרות פעילות Soft Power

תרגום אופרטיבי של האמור מוביל לניסוח והצעת שיטה יישומית לאבחון וסיווג קהלי יעד ולשימוש ב- soft power בפעילות דיפלומטיה ציבורית. תרשים 7 מציג דוגמה של טופס תכנון פעילות דיפלומטיה ציבורית באמצעות Soft Power. הטופס מצליב קהלי יעד עם משימות מתוכננות להשגת מטרות כמו "יצירת אהדה", "תחזוקת אהדה", "השבת אהדה" או "התמודדות עם עוינות", אך ניתן להתאמה לכל המשימות המפורטות בדגם מסמך נאמן לדיפלומטיה ציבורית ישראלית.

דוגמא: שיטה מודולרית לאבחון קהלי יעד והגדרת פעילות לצורך השגת יעדים*

העע	הא	תא	יא	נושא - משימות	קהל יעד
			X	מידע בסיסי, בניית אומה היסטוריה, גיאוגרפיה, פוליטיקה ודמוקרטיה	צעירים
	X	X	X	כנ"ל + משוואות כגון: זכויות אדם – צרכי בטחון	מבוגרים
		X	X	כדוגמת טכנולוגיה, מדע, רפואה, תעשייה, חקלאות ועוד	סקטורים
		X	X	תירות, תרבות, אמנות, מחול, ספרות, קולנוע וספורט	
	X	X	X	העצמת הצלחות עסקיות, טכנולוגיות ושת"פ גלובליים	
X	X	X	X	העברת מידע, פגישות לעדכון שוטף והזמנות לביקורים	עיתונאים
X	X	X	X	הזרמת חומרים רבים ופיתוח קשרים באמצעות מדיה מקוונת: בלוגים, פורומים, צ'אטים ומדיה סלולרית	משתמשי מדיה חדשה
X			X	נושאים חברתיים ו/או פעילות הומניטארית רלוונטית לארגון	ארגונים

יא: "יצירת אהדה"; תא: "תחזוקת אהדה"; הא: "השבת אהדה"; העע: "התמודדות עם עוינות * בחקשר לאמפתיה ואהדה

* השיטה המוצגת דורשת ניסוי בשטח ופיתוח נוסף
* השיטה ניתנת לביצוע עצמי בכל נציגות בחו"ל

פילווח של קהלי מטרה מוגדרים אלו מאפשר הצלבה עם נושאי המשימות הנדרשות לביצוע לשם השגת המטרות הספציפיות של "יצירת אהדה" (יא), "תחזוקת אהדה" (תא), "השבת אהדה" (הא), ו"התמודדות עם עוינות" (העע). השיטה המודולרית המוצעת בתרשים 7 מאפשרת קבלת תוצאות רצויות לתכנון שוטף ויעיל, הניתן לביצוע עצמי בכל נציגות, בזמן קצר ובעלות נמוכה.

- חשוב לציין שדוגמה זו מתיחסת במיוחד לנושא ה"אמפתיה" וה"אהדה", אך ניתנת ליישום גם במסגרות אחרות, כפי שהוצעו בדגם הכללי – מסמך נאמן (עמ' 115)

תרשים 8 שלהלן מציג מטריצה מודולרית נוספת, המאפשרת הצלבה בין פעולות מוגדרות ומתוכננות, לקהלי יעד מוגדרים וסוגי מדיה רצויים. זוהי שיטה מודולארית לתכנון השמת פעולות דיפלומטיה ציבורית באמצעות שלושה סוגי תקשורת: מסורתית, חדשה ו/או בינאישית, בהתאם לפעילות המתוכננת, המופנית אל ציבור אוהד, ניטראלי ו/או עוין על פי ההגדרות שלהלן:

1. "קהל אוהד" מהווה ציבור שדעתו נבנתה על סמך ידע והינו בעל תפיסה חיובית על מדינת ישראל.
2. "קהל ניטראלי" מהווה ציבור פאסיבי שאיננו מעורב בכל הקשור במדינת ישראל, איננו מתעניין וגם אינו מעוניין בנושא זה כלל.
3. "קהל עוין" מהווה ציבור אנשים שאותר כבעל מכלול דעות ורגשות שליליים על מדינת ישראל, הנובעים מדעת קהל ביקורתית.

דוגמא: שיטה מודולרית לפילוח קהלי יעד והשמת מדיה בהתאם לפעילות מתוכננת

תקשורת בינאישית			תקשורת חדשה			תקשורת מסורתית			קהל יעד: קהל אוהד קהל ניטרלי קהל עויץ	משתני יעד לביצוע
3	2	1	3	2	1	3	2	1		
		X		X	X				מידע בסיסי על ישראל, בניית אומה היסטוריה, גיאוגרפיה, פוליטיקה ודמוקרטיה	
	X	X		X	X		X	X	כנ"ל + משוואות כגון: זכויות אדם – צרכי בטחון	
			X		X	X		X	טכנולוגיה, מדע, רפואה, תעשייה, חקלאות ועוד	
X	X	X	X	X	X	X	X	X	תיירות, תרבות, אמנות, מחול, ספרות וקולנוע	
					X			X	העצמת הצלחות עסקיות, טכנולוגיות ושת"פ גלובליים	
			X	X	X				פיתוח קשרים באמצעות מדיה מקוונת: בלוגים, פורומים, צ'אטים ומדיה סולרית	
	X	X							הרצאות, דיונים וחילופי משלחות	
X	X	X	X	X	X				נושאים חברתיים ו/או פעילות הומניטארית רלוונטית	

מסמך נאמן" - ד"ר לאה מנדלזיס

דוגמה זו מציגה אפשרות ליצירת הצלבה קלה ופשוטה בין 3 הקבוצות של ציבורי היעד, כפי שהוגדרו לעיל, ובין הגדרת משתני היעד לביצוע, וכל זאת בהחלטה מוקדמת לאיזה ערוצי תקשורת רצוי לכוון את המאמצים על מנת לזכות בחשיפה אופטימלית של סיקור וסיפור, זרימת דעות ופרסום בנושאים הקשורים בהצגת "החיים בישראל" דרך אמצעי התקשורת ההמוניים והמדיה המסורתית, המדיה החדשה או התקשורת הבינאישית.

פיתוח נוסף ללוח המוצע שלהלן מאפשר גם יצירת פילוחים נוספים, יותר ממוקדים ומוגדרים בקרב משתני היעד לביצוע ובקרב ציבורי המטרה כגון:

1. צעירים: תלמידי/ות בי"ס בחתך גילאים שונה, סטודנטים/יות, או אחרים
2. מבוגרים: גילאי 40-60 על פי פילוח מעמד סוציו-דמוגרפי וסוציו-אקונומי
3. נשים
4. פעילים חברתיים
5. מיעוטים

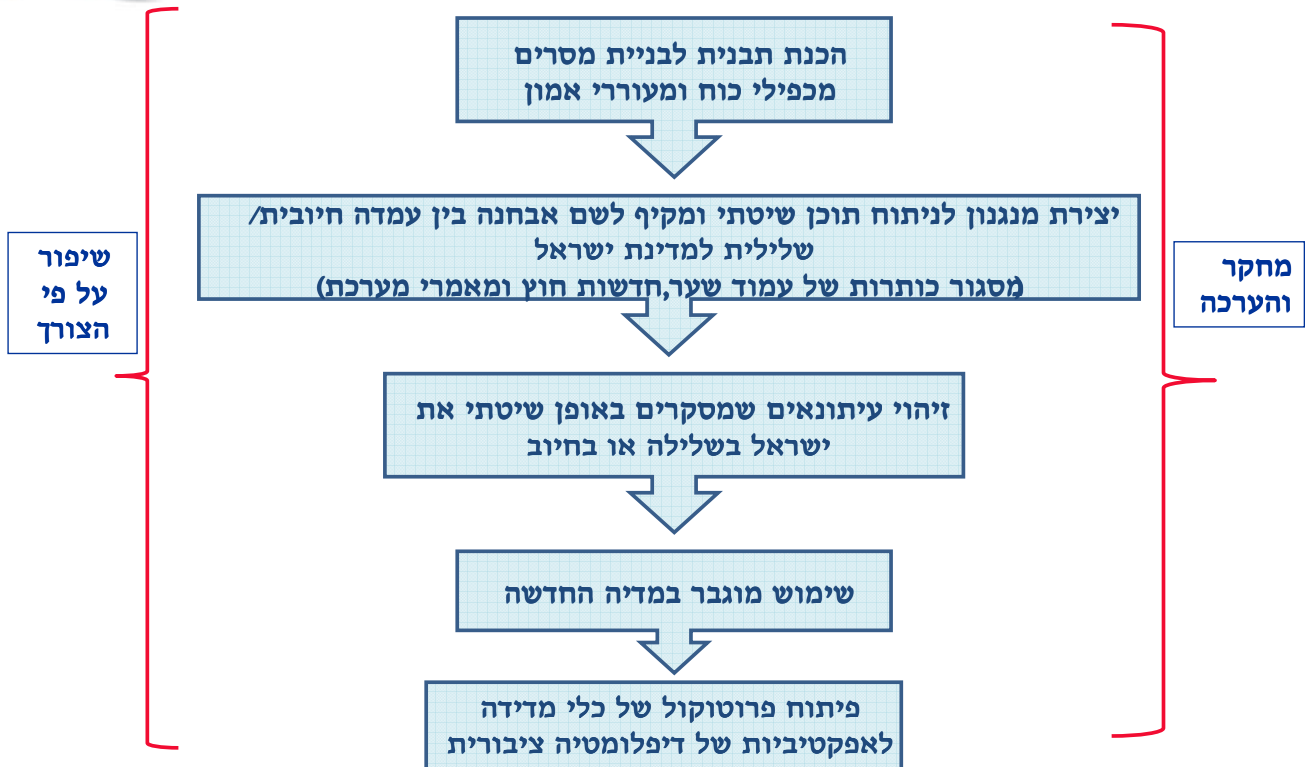
סיכום והמלצות

תכנית העבודה של משרד החוץ לשנת 2009 מבקשת, בין היתר, לשדרג את מעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית, לשפר את תדמיתה בעולם ולהשתלב בהתמודדות הבינלאומית עם אתגרים גלובליים. ממצאי מחקר החלוץ בהודו ודנמרק והשיטות שנוסחו לעיל בעקבותיהם, מאפשרים להמליץ על מספר פעולות לסיוע בהשגת יעדים אלו באמצעות דיפלומטיה ציבורית. עם פעולות אלה נמנות:

1. הכנת תבנית מסרים "מכפילי כוח" ומעוררי אמון באמצעות מאפיינים ישראליים אפקטיביים הפונים אל ציבורי מטרה רלבנטיים;
  2. שימת דגש על היבטים עיקריים בכל מדינה:
    - א. תהליכים מרכזיים בחברה המקומית, כולל שינויים בעמדות כלפי ישראל;
    - ב. אמצעי התקשורת והרגלי צריכת תרבות עילית ופופולרית בחברה המקומית;
    - ג. דעת קהל מקומית לגבי מדיניות חוץ ושאלות גלובליות;
    - ד. דעת קהל מקומית ספציפית לגבי ישראל והמזה"ת;
    - ה. זיהוי ערוצים אפקטיביים להעברת מסרים באמצעי תקשורת מסורתית וחדשה; 3. יצירת מנגנון מעקב עצמי מטעם המשרד בכל מדינה בה יש נציגות ישראלית, שיכלול כללים לניתוח תוכן פשוט ומינימליסטי, אך שיטתי של אמצעי תקשורת מובילים (לדוגמה, ניתוח כותרות של עמוד השער, חדשות חוץ ומאמרי מערכת, באמצעות קטגוריות הקובעות מגמות חיוביות או שליליות כלפי מדינת ישראל לאורך זמן). יש להניח שמנגנון כזה קיים בצורות שונות במקומות מסוימים ויש לברך על כך, כמובן. אולם הכוונה כאן היא למנגנון דומה בנציגויות מבחינת היקפו (הפעלתו שכולן או ברובן הגדול) ומבחינת מבנה הנתונים. כך יתאפשר מעקב מקומי בנציגות ומעקב השוואתי בירושלים, לצורך עמידה שוטפת על המרחש ותכנון פעולות מתואם. במסגרת זו מומלץ ליצור נוהל השוואה שוטפת של עמדות כלפי ישראל בערוצי תקשורת מובילים ודיווח תקופתי על מנת לזהות תופעות מצטברות הדורשות התייחסות;
  4. שימוש שוטף באמצעי תקשורת מסורתיים: רדיו, עיתונות וטלביזיה;
  5. שימוש מוגבר באמצעי התקשורת החדשה;
  6. עידוד תקשורת בינאישית בפגישות, ראיונות, שיחות ודיונים או ימי עיון עם גורמים בכירים בתרבות, תעשייה, תיירות, אקדמיה ומדיה;
  7. זיהוי הערוצים הפוטנציאליים לשימוש בטכניקות של דיפלומטיה ציבורית באמצעות אנשים וארגונים;
  8. עיצוב ערוצי הדיפת מסרים של דיסאינפורמציה מצד גורמים עוינים והתמודדות עם מצבי משבר;
  9. עריכת טבלות מיקוד תקופתיות לחוזקות וחולשות של לעומת האיומים וההזדמנויות למדינת ישראל על מנת לתכנן פעולות יזומות וסדרי עדיפויות;
  10. פיתוח פרוטוקול של כלי מדידה והערכה לאפקטיביות של דיפלומטיה ציבורית.
- ובסיכום:

סיכום ומסקנות

מקורות

גדרון, ב., בר, מ. וכץ, ח. (2007). המגזר השלישי בישראל, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
 הורניק, י., וקוטלר, פ. (2002). גיהול השיווק, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, כרך א'.
 הסמן, ר. (2008a). "מיתוג ישראל - שיווק מדיני במצב קונפליקט מתמשך" בתוך: קפלן, א. (עורך) שיווק עכשיו כתב-עת לחדשנות שיווקית, 4, ראשון לציון: ביה"ס למינהל עסקים, המסלול האקדמי המכללה למינהל. אוגוסט 2008
 הסמן, ר. (2008b). נייר עמדה בנושא "מיתוג ישראל - שיווק מדיני במצב קונפליקט מתמשך". אוניברסיטת תל אביב: ביה"ס לממשל ומדיניות ע"ש הרולד הרטוך
 ישי, י. (2003), בין גיוס לפיוס. ירושלים: כרמל.

www.nfc.co.il/Archive/0020-D-39636-00.html

Baker, M. (1998), *Mcmillan Dictionary of Marketing and Advertising*, England: Basigstoke.

Building People to People Ties - www.globalexchange.org

Batora, J. (2005). *Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared*. University of Oslo.

Dejerejian, E.P. (2007). *Changing Minds, Winning Peace: A New Strategic Direction For U.S. Public Diplomacy in the Arab and Muslim World*. Crossbow Books.

Dasgupta, A. (2007). Joint Secretary, Public Diplomacy Affairs, India. Interview, Ministry of External Affairs, New Delhi.

GAO (2006). "U.S. Public Diplomacy – State Department Efforts to Engage Muslim Audiences Lack Certain Communication Elements and Face Significant Challenges" *United States Government Accountability Office.*, May
www.gao.gov/new.utems/d06535

Gregory, B. *Public Diplomacy and Strategic Communication: Cultures, Firewalls and Imported Norms*. Paper Prepared for Presentation at the American Political Science Association Conference on International Communication and Conflict.

Henrikson, A.K (2006). *What Can Public Diplomacy Achieve?*, Discussion Papers in Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations. Clingendael.
www.clingendael.nl/qpublications/2006.

Holm, K. A. (2008) Under Secretary for Public Diplomacy, Interview at the Danish Foreign Affairs Ministry in Denmark. 24 April

Johnson, B. and Bengt-Ake, I. (2000). *Policies to Promote national Systems of Innovation in the Knowledge Economy*. www.druid.dk

Ledderhos, M. (2002). *SWOT Analysis of Transition Countries in the Baltic Sea Region*", Kiel University.

People to people International – www.ptpi.org

Pervan, G. and Shanks, G. (2005). *The 2005 Survey of Information Systems Research in Australia*. www.dl.acs.org.au

Ross, C. (2002). "Public Diplomacy Comes to Age". *The Washington Quarterly*, 25 (2), Spring, 75-83.

Zack, M. H. (1999) "Developing a Knowledge Strategy", *California Management Review*, 41(3), 125-145.

פרק 7

מאגר מידע – פרופ' ענת פירסט עם נעמה מעוז

מבוא

הרציונל

ההבנה, כי בעידן המידע יש לקחת בחשבון ידע, שחקנים ומדיה שונים, מהווה את הרציונל לבניית מאגר מידע במסגרת פרויקט הדיפלומטיה הציבורית בישראל. הדבר דרש, לטעמנו, מענה לשאלות תיאורטיות ויישומיות. הנחת היסוד היא כי מאגר מידע הכולל ביבליוגרפיה מוארת (annotated bibliography) הוא כלי עזר בעל ערך למי שעוסקים בדיפלומטיה ציבורית.

מאגר כזה חשוב ביותר גם לחוקרים וסטודנטים. מלכתחילה נראה היה שהשילוב האסטרטגי של מוסדות אקדמיים מחקריים, במיפוי של פעילות דיפלומטית בנושא רב פנים זה של דיפלומטיה ציבורית, יצטרך להיות מלווה בחיפוש ואיתור תיאוריות, מחקרים ותיאורי מקרה, ולו רק כעזרה לחוקרים עצמם. שילוב זה אגב, אינו זר לתחום התוכן, ומופיע כהמלצה במאמרים אקדמיים רבים העוסקים בתיאוריות או תיאורי מקרה, הנמצאים בביבליוגרפיה מוארת זו.

מתוך החומר הרב שקיים באינטרנט באופן חופשי ובמאגרי המידע בתשלום, נבחרו ככלל (ברוב המקרים), מאמרים שעברו שיפוט אקדמי, והניתנים לאחזור בטקסט מלא. ברצוננו לציין כי מתוך שמירה נאמנה על זכויות יוצרים, יש לאפשר שימוש במאגר מידע זה רק לבעלי זכות כניסה למאגרים. המאגר מיועד לאנשי משרד החוץ, לצורכי מחקר, עדכון ומעקב אחר התחום ובכל מקרה אינו מיועד להפצה. בהכנת המאגר לא הסתפקנו רק בחומרי קריאה אקדמיים באנגלית ובעברית, ואנו מציעות גם נספח המפרט ארגונים שעוסקים או שהינם רלבנטיים למי שעוסקים בדיפלומטיה ציבורית, היכולים לעזור במיפוי המצוי ושניתן להיעזר בהם מבחינה מעשית. הנספח נכתב ע"י פרופסור יורם פרי.

מאגר המידע כולל חמישה קבצים (כ-500 פריטים). כל פריט מסומן בסמלים (אייקונים), המצביעים על התכנים המרכזיים של כל מאמר. הסמלים מופיעים בשתי טבלאות, הבנויות בהתאם לשילוב של השחקנים העיקריים, שמשותפים או זקוקים למידע בעת תכנון, יצירה וביצוע של דיפלומטיה ציבורית לבין תכנים (ראה בהמשך).

השחקנים שנבחרו בהתאם לסוגי המחקר השונים הם: מדיה ישנים וחדשים, המדינה וארגונים מדינתיים, NGO, ויחידים. במימד התוכן בחרנו היבטים פוליטיים, כלכליים ותרבותיים. כך נוצרת טבלה עם שנים

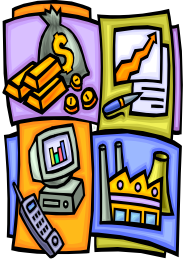

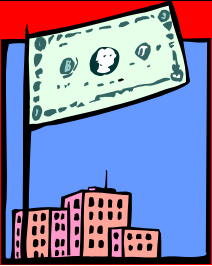

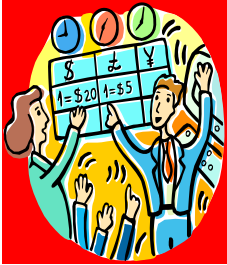

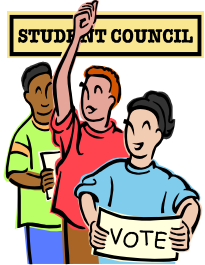
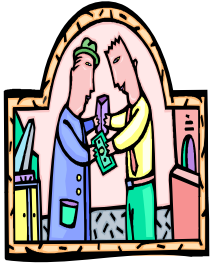

עשר תאים שמאפשרים מיפוי תוכן באופן גרפי. טבלה אחת עוסקת במיפוי תיאורטי, השנייה במיפוי של מקרי מבחן (case studies) והשלישית במודלים ליישום.

כך, המאגר כולל שלושה חלקים מרכזיים ושתי תוספות. שני החלקים הראשונים מתייחסים לחומר באנגלית:

- החלק הראשון כולל מאמרים אקדמיים שמהווים תשתית תיאורטית וכוללים מושגים וטענות כלליות על החברה, המסייעות להסביר תהליכים ועובדות חברתיים במקומות שונים ובזמנים שונים. זאת, כדי להבין את התפתחות מערכת יחסי הכוח בין שחקנים שונים בזירה הציבורית, שינויים לאורך זמן ושדה המחקר וכן להציג רציונל לבחינת החומר התיאורטי המצטבר מדי יום (Nye, 2007 ; Drezner and Farrell, 2004 ; Botan and Soto, 1998 ; Arndt, 2006)
- החלק השני כולל מאמרים שעוסקים באירועים (case studies). ד"צ היא כלי חשוב במדינות רבות, ארגונים ממוסדים ושאינם ממוסדים, במדינות דמוקרטיות ושאין דמוקרטיה. המחקר בתחום רב בכל העולם, וניתן לאתרו בעיקר לאחר 11 בספטמבר 2001 בארה"ב, אוסטרליה, קנדה, בריטניה, פקיסטן ועוד (Andoni, 2002, Thussu, 2002; Vickers, 2004). דוגמה טובה היא מאמרו של Batora (2006) שבוחן את הדיפלומטיה הציבורית בקנדה ובנורווגיה, כמייצגות מדינות קטנות ובינוניות. חלק זה כולל כ-200 פריטים.

להלן המפתח לסימון כל פריט:

היבט כלכלי	היבט תרבותי	היבט פוליטי	כלי הסברה היבט
			<p>מדיה כולל new media</p>
			<p>ארגונים ממוסדים</p>
			<p>NGO'S</p>
			<p>יחידים וקבוצות ספונטניות</p>

- החלק השלישי כולל חומר שמופיע בעברית וכולל כ-150 פריטים. שני החלקים הנוספים הם:
- חומר על מחקרים שעוסקים במיתוג של מדינות. אף כי הפרויקט לא עסק בנושא זה - ההשקה בין מיתוג ודיפלומטיה ציבורית - נוספו גם כ-50 פריטים בנושא זה.
- החלק האחרון הוא, כאמור, רשימת מוסדות וארגונים ממוסדים ווולונטריים, שהזירה המרכזית שלהם היא הזירה התקשורתית בדיפלומטיה הציבורית. בסיסו של חלק זה נכתב על ידי פרופ' יורם פרי והורחב על ידינו.

רציונל החיפוש

כאמור, הרציונל שבבסיס החיפושים בא לשרת חוקרים מצד אחד ואנשי שטח מצד שני. החיפוש במאגרים מקוונים הוא דינמי ומשתנה מדי יום. ככזה הוא תהליך דינאמי, צומח ולא מסתיים לעולם. אסטרטגיית החיפוש אף היא משתנה, לובשת ופושטת צורה ונמצאת בהתהוות מתמדת. החיפוש שולח זרועות, מתרחב ומתכנס, בהתאם להתפתחות המחקר. חשוב לציין כי כדי לאפשר חיפוש במכלול רחב, נבחרו אסטרטגיות חיפוש מרחיבות ולא מצמצמות.

מילות ושדות החיפוש

החיפוש נבנה עפ"י קטגוריות ראשוניות בשרשרות חיפוש פשוטות כגון: *public diplomacy, soft power*, ועוד. שדות החיפוש היו: התקציר, מילות המפתח וכותר המאמר, כאשר המטרה היא להגיע למרב המאמרים האקדמיים שיצאו לאור העוסקים בנושא, והרלוונטיים היום. מכיוון שיש ערך גם להתפתחות הנושא, לא ניתנה הגבלת זמן בחיפוש. יחד עם זאת, ובשל ההתמקדות במאגרי מידע אקדמיים מקוונים, רוב החומר המאוחר הוא משנות ה-2000. חיפוש נפרד נערך אחר מאמרים בעברית.

עדכון שוטף

הנחת היסוד היא כי מאגר מידע שכולל ביבליוגרפיה מוארת הוא כלי עזר חשוב ביותר. כמו כן מאגר כזה מהווה בסיס לבניית מחקרים שישמשו את עושי המדיניות. לאור חשיבותו של כלי עזר זה אנו ממליצות על עדכון שוטף של מאגר המידע. כלי כזה דורש עדכון שוטף משני טעמים עיקריים:

1. שינויים החלים במיקוד הנושאי מתרחשים כל הזמן. לדוגמה השינוי שבמיקוד בין המונח "דיפלומטיה ציבורית" לבין מונחים כמו "דיפלומטיה ציבורית חדשה", או "SOFT DIPLOMACY", לשם כך יש לשנות את אסטרטגיות החיפוש חדשות לבקרים.
2. יש צורך בחיפושים תקופתיים במאגרים המתעדכנים ללא הרף, כמו גם בשל הצטרפותם של גופים חדשים העוסקים בנושא.

המלצות:

1. עדכון שסורק את כל המאגרים בהם נעשה שימוש, לצד שתילתם בביבליוגרפיה המוארת. כאמור העדכון חיוני הן מהיבט תיאורטי - שינוי בתיאוריות, במודלים ויישומם הן מהיבט טכנולוגי - מהתפתחות ושינוי מאגרי המידע. כמו גם מהשתנות הפעילות של גופים בשטח - צמיחתם של גופים חדשים.
2. הוספת מאמרי עיתונות עולמית ועברית למאגר המידע.

ארגונים ושחקנים בדיפלומטיה הציבורית - פרופ' יורם פרי

- כחלק מגיבוש מדיניות כוללת של דיפלומטיה ציבורית, יש לעשות מספר הבחנות.
1. **מיהם הנמענים:** יש לעשות הבחנה בין ארבעה נמענים שונים או זירות פעולה:
    - א. גופים ממשלתיים - בדרך הטבע רב ביותר חלקה של הממשלה - ובראש וראשונה משרד החוץ.
    - ב. ארגונים בינלאומיים - כמו למשל, ארגוני עובדים בינלאומיים או ארגונים פרופסיונאליים.
    - ג. ארגונים לאומיים - ארגונים פרופסיונאליים ברמת המדינה, כמו למשל ארגוני הסגל האקדמי בבריטניה (שניסו לארגן חרם על האקדמיה הישראלית).
    - ד. התקשורת⁶ הבינלאומית - בחברה שהתקשורת במרכזה, מהווים אמצעי התקשורת את הגורם הראשון והחשוב ביותר לעיצוב תפישות, אמונות, השקפות, דימויים, גם לגבי מדינות ומדיניות. לכן, ובצדק, רואה הדיפלומטיה הציבורית החדשה בתקשורת את זירת הפעולה העיקרית שלה. הדבר נכון גם לגבי המקרה של ישראל. הפעילות כדי ליצור דימוי חיובי (בשנים האחרונות מושג המפתח בתחום זה הוא ה-branding), יש לפעול בראש וראשונה בקרב התקשורת הזו. לשם כך יש לעשות הבחנת-משנה בין הפעילות בחו"ל, במקומות בהם נמצאות מערכות ומנהלות ארגוני החדשות, לבין הפעילות בארץ. אלה הן שתי זירות פעולה שונות ולכן יש להשתמש בשיטות ובאמצעים שונים ולגבש עקרונות שונות לפעולה.
- לדוגמה, בחו"ל יש לשגרירות משקל רב בעבודה השוטפת עם מערכות ארגוני החדשות. גם לארגוני סינגור ו- media watch יכולה להיות תרומה משמעותית. בארה"ב מתנהלת פעילות ענפה כזו על ידי פדרציות היהודיות, ארגונים יהודיים, או ארגונים מיוחדים שקמו לצורך כך (למשל Camera).
- בשנים האחרונות קמו ארגונים משוכללים (כמו The Israel Project) הפועלים לפי מיטב שיטות ההסברה המתקדמות המוכרות כיום בעולם.

---

⁶ Kalb, Marvin (February 2007) *The Israeli-Hezbollah War of 2006: The Media as a Weapon in Asymmetrical Conflict*, Research paper #R-29 Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy. Harvard University.

בנוסף יש לפעול בקרב התקשורת הזרה בישראל. בעוד שהפעילות בחו"ל נועדה להשפיע על דרג העורכים והמו"לים, הקובעים את מדיניות העיתון, כותבי מאמרי המערכת וכותבי מאמרים, הרושם הראשוני של ישראל מעוצב על ידי העיתונאים הנמצאים באזור עצמו, בישראל ובמזרח התיכון, המכסים אותה בשטח. הפעולה בקרב אלה מהווה אחת מנקודות התורפה העיקריות של ההסברה הישראלית. העדר ארגון, פיזור סמכויות הפעולה בין מספר משרדי ממשלה – משרד ראש הממשלה, לשכת העיתונות הממשלתית, משרד החוץ, צה"ל וגופים אחרים; חילוקי דעות, ניגודי אינטרסים, מאבקים וחוסר תיאום – על אף אין-ספור המלצות ורה-ארגונים בתחום זה – גורמים לבוקה ומבולקה, כפי שמעידים עיתונאים זרים.

בנוסף לפעילות רשמית או סמי-רשמית זו פועלים בקרב העיתונאים הזרים גם ארגונים ציבוריים. מספרם עולה על תריסר ואולי מגיע לשני תריסרים. גם כאן קיימים כפילויות, תחרות, מאבקים ובמקרים רבים גם חוסר מקצועיות. בעיה אחרת היא שלגבי חלק מארגונים אלה עצם האפקטיביות הפוטנציאליות שלהם זעומה, הכוונה במיוחד לאלה הפועלים מתוך קנאות אידיאולוגית. ניתן להגיע לליבם של כתבים זרים ולשכנע אותם בעיקר אם נוקטים לשון וגישה מקצועית ולא אידיאולוגית או פוליטית.

בנוסף יש לעשות עוד מספר אבחנות:

א. חיוני לעשות הבחנה עקרונית בין התקשורת האירופית לבין התקשורת האמריקאית. (ובנפרד, התקשורת הבינלאומית האחרת, למשל של המזרח-הרחוק, לגביה הפעילות מועטה יותר). זה זמן רב, וביתר שאת מאז מתקפת הטרור של 9/11, סיקור המזרח-התיכון בארה"ב נעשה מתוך פרדיגמה של המלחמה נגד הטרור העולמי. לעומת זאת, הפרדיגמה השלטת בתקשורת האירופית היא של החברה הפוסט-מלחמתית, וליתר דיוק – של העידן הפוסט-קולוניאלי. אין סיכוי לשכנע אנשי תקשורת המקובעים במסגרת-מדיה אחת על ידי שימוש במושגים ומונחים הלקוחים מעולם התוכן השני. לכן נעשית אינטרפרטציה שגויה לגבי התקשורת האירופית ("כולם אנטישמים"), מה שמקטין את סיכויי ההשפעה עליהם עוד יותר. יש להתאים את עקרונות הדיפלומטיה הציבורית לכל אחת משתי זירות אלה.

ב. יש להבחין הבחנה עקרונית בין שיטות העבודה עם הטלוויזיה, לבין העיתונות הכתובה (והרדיו), וכן העיתונות המקוונת. רק הבנה של אופני הייצור השונים והלוגיקה המקצועית השונה של כל אחד משדות אלה יאפשר ניהול מושכל של דיפלומטיה ציבורית. הטלוויזיה למשל שבויה בהעדפת הוויז'ואל וסובלת מ"זיכרון קצר". מסיבה זו למשל "טבעי" שבמלחמת לבנון היא הראתה יותר תיאורי הרס שישראל גרמה בלבנון מאשר תיאור הנזקים שגרם החיזבאללה לישראל. הרס שכונה שלמה בביירות מצטלם טוב יותר מפגיעה בבניין בודד פה ושם בישראל. לא שאין פתרונות לבעיות אלה, אך בראש וראשונה צריך להבין את הלוגיקה של אמצעי התקשורת השונים ולא להסיק מיד מסקנות פוליטיות או אידיאולוגיות.

במקביל חשוב לחשוף ליקויים, חולשות, מחדלים ותרמיות שנעשים על ידי התקשורת. במלחמה בלבנון היו לישראל כמה הצלחות בתחום זה, ובמיוחד של חשיפת עיבודי צילומים ופברוק צילומים שנעשו על ידי יריבים (כמו החיזבאללה) או על ידי ארגוני תקשורת (כמו צלמי עיתונות וצלמי טלוויזיה).

תחום ה-blogosphere התפתח מאוד בשנים האחרונות. עלה מספר הבלוגים, רבתה הפעילות בו ומספר האנשים המשוטטים במרחב גדל מאוד. העיתונות המסורתית נשענת יותר ויותר על חומרים הנמצאים בו, והשפעת בלוגרים פרטיים גדלה והולכת על הדיפלומטיה הציבורית. בעקבות מלחמת ישראל נגד החיזבאללה בלבנון נעשו כבר כמה עבודות מחקר חשובות שמהן ניתן ללמוד רבות על תחום מתפתח וחשוב זה, הראוי לתשומת לב בתכנון המאבק ההסברתי של ישראל.

רשימה נבחרת של ארגונים פרו-ישראליים

עם פרוץ מלחמת המדיה בספטמבר 2000, ארגונים ומיזמים רבים הוקמו, בארה"ב, באירופה ובישראל, לשם הגנה וקידום ישראל במדיה, בקמפוסים ובמקומות אחרים. חלק מן הארגונים והמיזמים המתוארים להלן היו קיימים לפני פרוץ מלחמת המדיה הנוכחית וקשורים למלאכת ההסברה הפרו-ישראלית. הארגונים, הפרויקטים והיוזמות הפרו-ישראליים העיקריים כוללים:

ארה"ב

The Israel Project, ארגון שהוקם במרץ 2002 על מנת לשפר את תדמיתה של ישראל בארה"ב. היוזמים היו Stan Greenberg, Frank Luntz, Neil Newhouse ו-Jeniffer Laszlo Mizrahi. הארגון ערך את המחקר הגדול ביותר שנערך מעולם בדעת קהל על מנת למצוא כיצד נתפשת ישראל בארה"ב ובאירופה, ובאילו אסטרטגיות וטיעונים יש להשתמש על מנת לשפר את תדמיתה. הארגון משדר פרסומות טלוויזיה פרו-ישראליות ב-CNN, MSNBC, FOX ו-NBC, מכשיר דוברים פרו-ישראליים ושולח באופן שוטף דברי דואר לכתבים בכירים, עורכים, פוליטיקאים, חברי סגל בכירים בממשלה ומעצבי דעת קהל אחרים. החל מיוני 2004 הוא מארגן מדי שנה סמינר הסברה פרו-ישראלי בינלאומי בווינגטון DC, תוך קיבוץ של ארגוני ויוזמות ההסברה הפרו-ישראליים החשובים ביותר בעולם (www.theisraelproject.org).

Israel 21c, ארגון ללא כוונת רווח המבוסס בקליפורניה, היוצר, אוסף ומפיץ בהרחבה מידע איכותי לציבור האמריקאי על ישראל שמעבר לתדמית הקונפליקט, המאפיינת רבים מדיווחי המדיה המערבית. המטרה של Israel 21c היא לחזק את השותפות החזקה והמתמדת בין ארה"ב וישראל ובין אמריקאים וישראלים. (www.israel21c.com).

Justice for Jews from Arab Countries (JJAC), ארגון שנוצר בספטמבר 2002 על מנת להבטיח שמצוקתם של יהודים פליטי מדינות ערביות תתפוס את מקומה בסדר היום הבינלאומי ושזכויותיהם יובטחו על פי החוק והצדק (www.jewishrefugees.org/JusticeForJews.htm).

העורך בקרה על המדיה ומקדיש את פעולתו לקידום כיסוי מדויק ומאוזן על ישראל והמזרח התיכון (www.camera.org).

Honest Reporting, רשת מקוונת שמתריעה, מיידעת ומדרכנת את חבריה באמצעות דוא"ל להגיב לדיווחים בלתי מאוזנים על ידי יצירת מגע ישיר עם המדיה (www.honestreporting.com).

MEMRI (The Middle East Media Research Institute), ארגון החוקר את המזרח התיכון דרך המדיה של האזור. MEMRI מגשר על פני פערי השפה הקיימים בין המערב והמזרח התיכון בספקו תרגומים בזמן של מדיה ערבית, פרסית ועברית כמו גם ניתוחים מקוריים של מגמות פוליטיות, אידיאולוגיות, אינטלקטואליות, חברתיות, תרבותיות ודתיות במזרח התיכון. המטה של MEMRI ממוקם בווישינגטון DC ויש לו סניפים בברלין, לונדון וירושלים, שבה מפעילה MEMRI גם מרכז מדיה. המחקרים של MEMRI מתורגמים לאנגלית, גרמנית, עברית, איטלקית, צרפתית, ספרדית, טורקית ורוסית (www.memri.org).

Hasbara Fellowships, תוכנית המחנכת ומכשירה סטודנטים להיות פעילים פרו-ישראליים יעילים בקמפוסים שלהם. הארגון, שנוסד ב-2001 ביחד עם משרד החוץ הישראלי, מביא מאות סטודנטים לישראל בכל קיץ וחורף, ומספק להם מידע וכלים כך שישובו לקמפוסים שלהם כמנהיגים בקרב על תדמיתה של ישראל (www.israelactivism.com).

The David Project, יוזמה עממית המקדמת הבנה הוגנת וכנה של הקונפליקט במזרח התיכון. הארגון הוקם באוגוסט 2002 בבוסטון, מסצ'וסטס, כתשובה למתקפות האידיאולוגיות ההולכות וגוברות על ישראל. הארגון מכשיר אנשים להיות פרו-אקטיביים בפעילותם בהגנה על ישראל ולסתור את השיח הבלתי הוגן ובלתי ישר המתנהל באוניברסיטאות, במדיה ובקהילות האמריקאיות (www.davidproject.org).

Israel on Campus, ארגון נוסף המסייע לסטודנטים לטעון לטובת ישראל בקמפוסים מערביים (www.israeloncampus.org).

The Israel on Campus Coalition (ICC), קואליציה לאומית של קרוב ל-30 סוכנויות המחויבות לקידום הסברה פרו-ישראלית בקמפוסים (www.israeloncampuscoalition.org).

Fuel for Truth, ארגון המגייס יהודים שהתבוללו או שאינם משויכים לאף דת בקמפוסים בארה"ב לשם תעמולה פרו-ישראלית (www.fuelfortruth.org).

אירופה

The Europe Near East Forum (ENF), ארגון ללא מטרת רווח הממוקם בבריסל אשר שם לו למטרה למשוך את תשומת הלב של קובעי מדיניות ומקבלי החלטות באיחוד האירופי לבעיות של יהדות אירופה.

האסטרטגיה של הארגון מורכבת מגיוס תמיכה לישראל בקרב מקבלי החלטות ומעצבי מדיניות אירופיים חשובים, מחיזוק הקשר בין האיחוד האירופי לישראל ומיציאה כנגד דעות קדומות אנטי-ישראליות באיחוד האירופי. הארגון נוסד ב-2002. הוא עובד בהתמדה בקרב האיחוד האירופי ומדינות החברות בו על מנת לנטר את כל החקיקה המשפיעה על ישראל ומעניק את תמיכתו לחוקים ויוזמות חדשים שיסייעו לישראל להתקיים בתוך גבולות בטוחים. ENF עוסק בשתדלנות עבור ישראל בקרב מקבלי החלטות פוליטיים ומעצבי דעת קהל. הוא גם מארגן טיולים לישראל על מנת לבנות קשרים עם פוליטיקאים ישראלים.

European Coalition for Israel (ECI), יוזמה נוצרית המקדמת שיתוף פעולה אירופי-ישראלי. החברים המייסדים של הקואליציה הם: *Bridges for Peace* (ישראל), *Christians voor Israel*, *International Christian Embassy* (הולנד), *Christian Friends of Israel* וה- *Middle East Information Service*, ירחון המביא חדשות, מידע ופרשנות בנוגע לישראל, אירופה והמזרח התיכון. הוא נשלח מדי חודש לכל חברי הפרלמנט האירופי ולפקידי מפתח באיחוד האירופי.

UN Watch, ארגון לא ממשלתי הממוקם בג'נבה אשר מטרתו היא לפקח על פעולות האו"ם על פי קנה המידה של כתב הזכויות שלו. הארגון הוקם ב-1993 תחת נשיאותו של השגריר *Morris B. Abram*, הנציג הקבוע לשעבר של ארה"ב באו"ם בג'נבה. *UN Watch* נוטל חלק פעיל כארגון לא ממשלתי מוסמך בסטאטוס ייעוצי מיוחד למועצה הכלכלית והסוציאלית של האו"ם (www.unwatch.org).

BICOM, ארגון בריטי המנסה להשפיע על דעת קהל בריטית על ידי אספקה של דיווחים בזמן אמת ומחקר איכותי ומעמיק, פרסום דיווחים יומיים ושבועיים עם ניתוחים על כיסוי תקשורת של ישראל וארגון וקיום תוכניות אירוח למדינאים בכירים, אנשי אקדמיה ועיתונאים (www.bicom.org.uk).

Action Against Bias, ארגון לא ממשלתי המקדיש עצמו למלחמה בסילוף דמותה של ישראל ושל שכנותיה. הארגון ממוקם בלונדון, מארגן מערכות פרו-אקטיביות לסתור דעות קדומות של הממסד ושל המדיה ומנסה לתקן את הגורמים המונחים בבסיס המידע המסולף הפושט בממשלה האנגלית ובממשלות אירופיות, במדיה ובחברה בכלל (www.actionagainstbias.com).

Union des Patrons juifs de France (UPJF), שדולה פרו-ישראלית של אנשי עסקים יהודים צרפתיים (www.upjf.org).

ישראל

The Business Network for International Cooperation (BNIC), ארגון ללא מטרת רווח המחויב לחיזוק כלכלת ישראל על ידי שיפור תדמיתה הבינלאומית, במיוחד במדינות האיחוד האירופי. BNIC ממנף נסיעות עסקיות שגרתיות של ישראלים על ידי: (1) אספקת מידע והכשרה מקצועית המסייעים להם להגן ביעילות על ישראל בעת שהותם בחו"ל, ו- (2) ארגון פגישות עם אנשי עסקים אירופיים מובילים שדרכם ניתן להשפיע על דעת הקהל/מדיניות.

בנוסף, לחברי הארגון יש גישה לבסיס נתונים מקוון המספק מידע רלוונטי לתפקידם כשגרירי אד-הוק. הארגון תורם לעתיד הכלכלי של ישראל וחבריו נהנים גם מהיתרון של רשת הולכת ומתרחבת של אנשי קשר אירופיים.

בכל פגישה, הופעה במדיה וראיון, חברי BNIC מגדילים את הקהילה העסקית הישראלית-אירופית על ידי כינון דיאלוג עם שותפים פוטנציאליים חדשים, לקוחות וספקים (www.bnica.org).

NGO Monitor, ארגון אשר מטרתו היא לקדם אחריות של ארגונים שאינם ממשלה ולקדם דיון ער על הפעולות והדיווחים של ארגונים הומניטאריים שאינם ממשלה במסגרת הקונפליקט הערבי-ישראלי. הארגון גילה שבמקרים רבים הארגונים ההומניטאריים שאינם ממשלה מפיקים דוחות ומשיקים מסעות העומדים בסתירה חריפה להצהרות המשימה הנעלות שלהם, המתיימרות לתמוך בזכויות אדם אוניברסאליות. מוסריות סלקטיבית, העולה מערפול או הסרה של ההקשר, לצד דיווח מטעה במיוחד, בדרך כלל בלויית דימויים לא שלמים, תרמו להיווצרות עיוות גדול בממד ההומניטארי של הקונפליקט הערבי-ישראלי. MGO Monitor מספק מידע וניתוחים על מנת לקרוא תיגר על פרשנויות כאלה ועל התפישות שניבנו על ידי עידוד דיון מקיף ומעמיק בנושאים חשובים אלה (www.ngomonitor.org).

Palestinian Media Watch (PMW), ארגון שהוקם ב-1996 לשם השגת הבנה של החברה הפלשתינית באמצעות מעקב אחר המדיה וספרי הלימוד הפלשתיניים בערבית. PMW מנתח את הרשות הפלשתינית וכן את התרבות והחברה הפלשתיניות ממספר פרספקטיבות, לרבות לימודים במחנות קיץ, שירה, ספרי לימוד, אידיאולוגיה דתית, תשבצים ועוד. PMW מילא תפקיד חשוב בתיעוד הסתירות בין הדימוי שהפלשתינים מציגים לעולם באנגלית לבין המסרים לעמם בערבית. דעת העולם על הרשות הפלשתינית, במידה רבה, היא תוצאה של המחקרים של PMW (www.pmw.org.il).

The Center for Monitoring the Impact of Peace (CMIP), ארגון הסוקר ומתרגם את תוכניות הלימודים, ספרי הלימודי לסטודנטים וספרי השימוש למורים, במטרה להבין ולגלות את הדעות והערכים שהחברות במזרח התיכון רוצות להחדיר בנוער שלהן (www.edume.org).

The Israel Citizens' Information Council (ICIC), ארגון המסייע למאמצים להסביר את החיים בישראל מנקודת המבט של אזרחי ישראל ממוצע. ICIC מקדם "דיפלומטיית אזרחים" המאפשרת להציג את הזרם המרכזי של החשיבה הישראלית כפי שהיא מיוצגת על ידי פשוטי העם (hasbara.com).

The Israel Hasbara Committee, ארגון הקורא תיגר על מידע מטעה ודעות קדומות על ישראל ויהדות, והשוואף ליידיע ולהכשיר את אלה הרוצים ללחום בדעות קדומות (www.infoisrael.net).

The Israel Action Center (IAC), עמותה ישראלית של מתנדבים המפתחת ומשמרת קשרים עם נציגי מפתח של ארגונים בינלאומיים, עסקים, ממשלות, מדיה ודיפלומטים על מנת להבטיח שאלה מקבלים מידע מהימן ואירוח בעת שהותם בישראל (www.iacnet.org/gateway.html).

The Prism Group, עמותת מתנדבים המפיצה מידע על הקונפליקט הערבי-ישראלי והמנסה להגביר מודעות ציבורית לשטיפת מוח, הסתה והפרה של זכויות האדם במזרח התיכון (www.theprismgroup.org וגם www.eufunding.org).

Independent Media Review and Analysis (IMRA), ארגון שמפרסם סקרי דעת קהל ישראליים הנערכים על ידי Gallup, סקרי דעת קהל פלשתיניים הנערכים על ידי מרכזי מחקר פלשתיניים, סיכומים של דיווחי חדשות מהעיתונות הישראלית והערבית וממדיית השידורים הערבית, הצהרות רשמיות של ישראל ושל הרשות הפלשתינית, תרגומים לאנגלית של דוחות ותזכירים ממשלתיים ותרגומים של מסמכים בלתי רשמיים חשובים (www.imra.org.il).

The Council of Hasbara Volunteers (CoHav) הנו ארגון גג בינלאומי לקבוצות תעמולה ישראליות בהתנדבות ברחבי העולם. CoHav מקדם שיתוף פעולה ורישות בין חברי הקבוצות שלו וכן תיאום של פרויקטים ומסעות הסברה מקומיים ובינלאומיים (www.cohav.org).

BIG (the British Israel Group), ארגון בן 500 חברים, כולם בריטים לשעבר החיים בישראל, המנסים לקדם ולשפר את תדמיתה של ישראל באנגליה. חברי BIG נפגשים עם קבוצות ויחידים המבקרים בישראל, הן יהודים והן נוצרים, ולעתים קרובות מארחים אותם בבתיהם, על מנת לספר להם על המציאות בישראל. אלה כוללים קבוצות נוער, משלחות הזדהות, חברי פרלמנט בביקור בארץ וכן אנשי כמורה נוצריים. אנשי BIG גם מקיימים פגישות ומתיידדים עם עיתונאים בריטיים, המתגוררים בישראל, במאמץ להילחם בדעות קדומות ובדיווחים סלקטיביים. BIG כותב מכתבים ומאמרים פרו-אקטיביים וריאקטיביים על ישראל לעיתונים בריטיים, למגזינים ולעלונים מקוונים של בתי כנסת ושל קהילות שונות.

בנוסף, קיימים אתרי אינטרנט רבים המפיצים מידע פרו-ישראלי ברשת, פועלים ככלבי שמירה של המדיה, או פשוט אתרים של שדולות פרו-ישראליות או מכוני חשיבה כגון:

Ediblog.com	www.ediblog.com
Eye on the Washington Post	www.eyeonthepost.org
Boycott the New York Times	www.mytimesprotest.org
Facts and Logic About the Middle East	www.factandlogic.org
Middle East Reporting in Truth	www.ocmerit.org
Minnesotans Against Terrorism	www.minnesotansagainstterrorism.org
BBC Watch	www.bbcwatch.com
Information Regarding Israel's Security	www.iris.org.il
Middle East Info	www.middle-east-info.com
Jerusalem Center for Public Affairs	www.jcpa.prg/index.htm
Helping Israel	www.helpingisrael.com
Access Middle East	www.accessmiddleeast.org
AIPAC	www.aipac.org

The American Jewish Committee	www.ajc.org
Anti-Defamation League	www.adl.org/israel
Debka	www.debka.com
Freeman Center for Strategic Studies	www.freeman.org
Hadassah	www.hadassah.org
Hasbara	www.hasbara.us
Israel Bonds	www.israelbonds.com
Israel Links	www.israelinks.org
Israel 101: A Survival Kit Dommmies	www.masada2000.org
Jerusalem Archives	www.jerusalem-archives.org
Jewish Council for Public Affairs	www.jewishpublicaffairs.org
Jewish Institute for National Security Affairs	www.jinsa.org/home/home.html
Jewish National Fund	www.jnf.org
The Jewish Internet Portal	www.hareshima.com/israel/government.asp
The Jewish Task Force	www.jtf.org
Jewish Virtual Library	www.us-israel.org
MidEast Truth	www.mideastruth.com
Myths and Facts	www.us-israel.org/jsource/myths/mftoc.html
Simon Wisenthal Center	www.wisenthal.com
Stand With Us	www.standwithus.com
Virtual Israel Political Action Committee	www.vipac.org
Zionist Organization of America	www.zoa.org
Canadian Institute for Jewish Research	www.isranet.org
Australian/Israel and Jewish Affairs Council	www.aijac.org.au
Bridges for Peace	www.bridgesforpeace.com
Christian Action for Israel	www.cdn-friends-icej.ca
Christian Friends of Israel-USA	www.cfi-usa.org
International Christian Embassy Jerusalem	www.icej.org
International Fellowship of Christians and Jews	www.ifcj.org

Unity Coalition for Israel	www.israelunitycoalition.org
Stand for Israel	www.standforisrael.org
USA 4 Israel	www.usa4israel.com
Battalions of Deborah	www.battalionofdeborah.org
AGS Consulting	www.agsconsulting.com
The Arab-Israeli Conflict in Maps	www.jafi.org.il/education/100/mpas/index.html
The Real Story of the Palestinians in Israel	www.rotter.net/israel
Daily Alert	www.dailyalert.org

מקורות

- Andoni, L. "Deeds speak louder than words", *Washington Quarterly*, 25(2), Spring 2002, pp. 85-100.
- Arndt, R.T. "Rebuilding America's Cultural Diplomacy", *Foreign Service Journal*, October 2006, Vol. 83(10)
- Batora, J., "Public Diplomacy Between Home and Abroad: Norway and Canada", *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 1(1), March 2006, pp. 53-80
- Botan, C.H. and Soto, F., "A semiotic approach to the internal functioning of publics : implications for strategic communication and public relations", *Public Relations Review*, Vol.24(1), 1998, pp. 21-44
- Drezner, D. W. and Farrell, H., "Web of Influence", *Foreign Policy*, Nov/Dec 2004, Issue 145, pp. 32-40.
- Nye, J. S. "A Smarter Superpower", *Foreign Policy* Issue 160, May/June 2007, pp.46-47.
- Thussu, D. K. "Managing the Media in an Era of Round-the-Clock News: notes from India's first tele-war", *Journalism Studies*, April 2002, Vol. 3(2); pp. 203-212.
- Vickers, R. "The New **Public Diplomacy**: Britain and Canada Compared", *British Journal of Politics & International Relations*, May 2004, Vol. 6(2), pp. 182-194,

פרק 8

לקחים ומסקנות - פרופ' דב שנער

פרק אחרון זה כולל סיכום של מסקנות המחקר ושל דברים שנכתבו על ידי מומחי דיפלומטיה ציבורית (ד"צ) לגבי היבטים רלוונטיים לישראל שניתן להשתמש בהם לפיתוח ד"צ ישראלית. בכל מקום שבו לא מופיע שם המומחה, מחבר הפרק נוטל אחריות לתוכן. ההשלכות של דברים אלה מוצעות לקובעי מדיניות של ד"צ, למתכנניה, מפעיליה וחוקריה - בישראל ובמדינות אחרות - ככלי נוסף בעבודתם.

ייחודה של ישראל

בכל הנוגע לד"צ, בעיקר בנושאי תדמית, ישראל היא מקרה מיוחד מול מדינות אחרות, באשר היא אינה "מתנהגת" כמצופה ממדינה קטנה בשטח ובאוכלוסיה. לדוגמה, בניתוח ההבדלים בין תדמיותיהן של מעצמות ומדינות קטנות יותר, שנערך על סמך מחקר השוואתי בקנדה ונורווגיה, טוען Batora (2005) כי מעצמות תמיד בולטות ומהוות נושא למחלוקת ללא קשר למעשיהן, בעוד שמדינות קטנות יותר זוכות בכרטיס כניסה למרחב הציבורי הגלובלי רק בעת משבר וזקוקות לד"צ כדי למשוך תשומת לב ולהסביר את עצמן בזמנים לא משבריים. נראה כי ישראל חורגת מהקשר זה, באשר היא משלבת בין הבעיות של שני סוגי המדינות: אף כי אינה מעצמה, היא נושא למחלוקת מאז כינונה, היא תמיד מושכת תשומת לב (לעתים קרובות בגלל סיבות לא נכונות) וחווה משברים תכופים, שכמעט לא מותירים מקום לזמנים לא משבריים.

מעצמות זקוקות לעתים קרובות לשינויי דימוי ו"מיתוג מחודש" ("re-branding") בעוד שמדינות קטנות יותר זקוקות ל"נראות" (visibility). גם בעניין זה, ישראל דומה יותר למעצמות מאשר למדינות בגודלה או אף גדולות יותר. ישראל זקוקה תכופות לשינויי דימוי והיא תמיד ב"נראות" גבוהה, שוב לא תמיד בנסיבות מחמיאות. מעצמות זקוקות להסביר ולהיאבק על עמדות (explanation, advocacy), בעוד שמדינות קטנות יותר זקוקות לכבוש תשומת לב. ישראל תמיד זקוקה להסביר ולהיאבק על עמדות ותמיד כובשת תשומת לב, לא תמיד מהסיבות הנכונות. מעצמות הן בעלות מאגרים גדולים של מסרים ודימויים ואילו מדינות קטנות יותר, כשזוכות בחשיפה בינלאומית, בדרך כלל מרכזות מאמציהן ב"תחומי-נישה" מעטים.

לישראל מאגר גדול של מסרים, מעט מדי דימויים (לרוב בלתי מחמיאים) וכמו מדינות קטנות אחרות, מתרכזת בתחומי נישא בעייתיים, כגון בנושאים הקשורים לכיבוש, לזכויות אדם וכדומה.

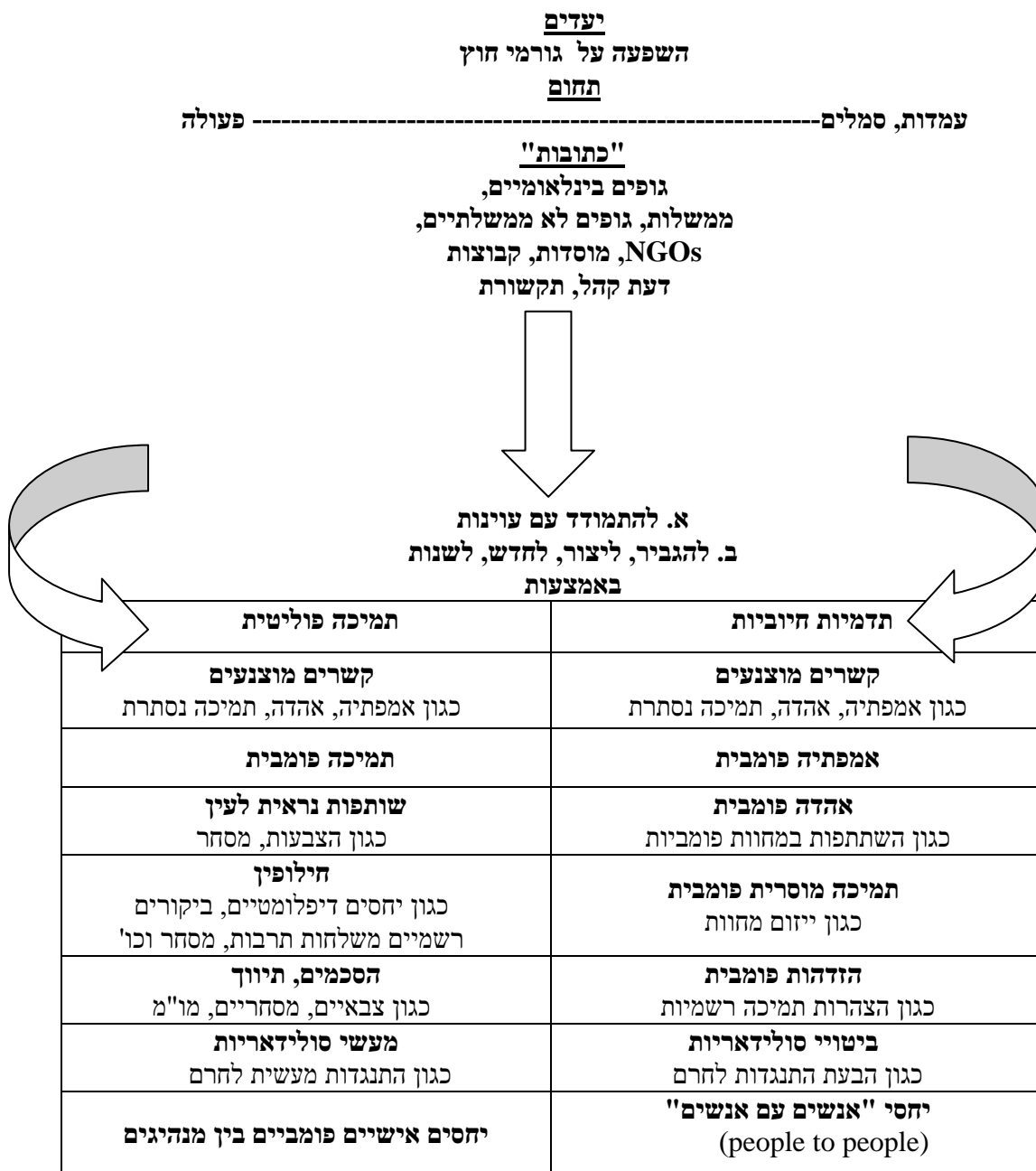
לבסוף, אין עוררין על הלגיטימיות של מעצמות גם כשהן לא פופולאריות ולו בגלל יכולתן להשתמש ב-hard power, בעוד שמדינות קטנות יותר, מסוימות, מצליחות לפתח תכונות אטרקטיביות של "עושות שלום", תורמות לפיתוח.

כמו בתדמית של מעצמות, הקווים הבולטים בתדמיתה של ישראל הם השימוש ב-hard power, הקושי לפתח תרומות אטרקטיביות והצורך התמידי בלגיטימציה. כך, בצד הסטייה שמפגינה ישראל מממצאיו של Batora (2005) על דפוסי ההתנהגות והתדמיות של מדינות קטנות (ראה פרק 1), אחת הדמויות המרכזיות בחקר הד"צ, Nancy Snow (2008), גורסת כי התדמיות הגלובליות של ישראל נתפסות במידה רבה במונחי "עוצמה נוקשה" (hard power), בעיקר צבאית. ישראל נתפסת גם כמדינה הנסמכת על העוצמה הנוקשה של מעצמה בלתי פופולארית (ארה"ב בתקופת בוש הבן וצ'יני). תמונה זו היא לא שלמה, סובלת מעיוותים שליליים והינה אסימטרית בתכניה ודורשת תיקון במובן של הגברת האיזון בין עוצמה נוקשה ורכה. מכאן שליעדים ולצרכים של הדיפלומטיה הציבורית הישראלית מאפיינים ייחודיים.

יעדים וצרכים

ממצאי המחקר מצביעים על מספר היבטים היכולים לשמש יעדים למדיניות של "עוצמה חכמה". כלומר, היכולת לשלב "עוצמה קשה" ו"עוצמה רכה" במסגרת אסטרטגיה מוצלחת, המוגדרת כ"עוצמה חכמה" (Nye, 2008), בתמהיל המדגיש את העוצמה הרכה. היבטים אלה כוללים הגברה, יצירה, חידוש ושינוי של תמיכה מוסרית ומעשית החל בבני שיח חסרי עמדה וכלה בבעלי עמדות עוינות. התרשים הבא מפרט היבטים אלה.

תרשים 8.1: דגם "מסמך נאמן" לדיפלומטיה ציבורית ישראלית

- הממצאים מצביעים על הצורך בשילוב של סוגי תכנים ומרכיביהם – מידע בסיסי, התמודדות עם עוינות והגברת אמפתיה, אהדה, תמיכה, שותפות, הזדהות וסולידיות לשם השגת יעדים בתחומי הסמלים, הרגשות והפעולה הפוליטית הבינלאומית. אלה מרכיבי-יסוד בד"צ ובעיקר בעוצמה הרכה - soft power - הישראלית. החתירה להשגתם מתייחסת הן לתכנים הקשורים בקונפליקט והן ל"חיים בישראל", כמפורט בפרק 3. התרשים הבא מדגים גישה זו.

תרשים 8.2: קידום תדמיות חיוביות ותמיכה

עמדות מונחות-רגש-----פעולה מונחית אינטרסים
 תדמיות חיוביות-----תמיכה פוליטית

באמצעות:

"עוצמה חכמה" (SMART POWER) (קשה + רכה)	"עוצמה רכה" (SOFT POWER) "החיים בישראל"
הדגשת אידיאולוגיה (כגון דמוקרטיה)	הדגשת מסורת, היסטוריה, דת
פעילות ביטחונית (כגון שת"פ צבאי)	הדגשת ערכי יסוד (כגון צדק, לגיטימיות)
פעילות פוליטית פעילות פוליטית (כגון הצבעות, וטו)	פעילות אזרחית-מוסדית (כגון מגזר שלישי, סיוע הומניטארי)
פעילות כלכלית (כגון פיתוח, מים, שת"פ)	פעילות "יתרון יחסי" כגון טכנולוגיה עילית, חקלאות, חברה, תרבות-אמנות
יחסים אישיים בין מנהיגים	יחסים בין אנשים (people to people כגון)

כאמור, אנו ממליצים על הפעלת תמהילי פעולה שונים, המותאמים למאפייני המדינה או הקבוצות החברתיות שאליהן מתייחסים. אולם בטרם עוסקים במקרים ספציפיים, אין להתעלם מדרישות כלליות, החלות על כל המקרים.

- ממצאי המחקר מצביעים על הצורך בשילוב של סוגי תכנים ומרכיביהם – מידע בסיסי, התמודדות עם עוינות והגברת אמפתיה, אהדה, תמיכה, שותפות, הזדהות וסולידיות לשם השגת יעדים בתחומי הסמלים, הרגשות והפעולה הפוליטית הבינלאומית. אלה מרכיבי-יסוד בד"צ ובעיקר בעוצמה הרכה - soft power - הישראלית. החתירה להשגתם מתייחסת הן לתכנים הקשורים בקונפליקט והן ל"חיים בישראל", כמפורט בפרק 3. הלוח הבא מדגים גישה זו.
- ראוי שכל נוסח של ד"צ ישראלית יתייחס לקווי יסוד רעיוניים, המהווים מקורות לידע בסיסי ועוגנים בסיסיים להתמודדות מושכלת עם עמדות ביקורתיות. נמנים עימם אלה הנוגעים ללגיטימיות של ישראל, לכושר שרידותה, לחלקה של השואה בצד תנועת השחרור והתחייה הלאומית – הציונות - בהקמת המדינה ועוד. פרק 2 מפרט היבטים אלה.

- מצד שני, ראוי ש"צ ישראלית תכיל מרכיב חזק של "החיים בישראל", אלה שמעבר לסכסוך, כמפורט בפרק 3. הדוגמאות המובאות בפרקי המסמך מצביעות על מאגר גדול מאוד של תחומי פעילות קיימים ותחומים רבים אחרים, שניתן לחשפם לפי מידת היצירתיות הבונה של העוסקים בתחום הלכה למעשה. ריבוי וגיוון תחומי הפעילות חושפים צורך עליון בזרימת מידע ותיאום בין הגופים העוסקים בד"צ ישראלית בתוך משרד החוץ ובינו לבין גופים אחרים.
- במסגרת זו קיימים צרכים שנבדקו במחקר האמפירי, כגון דרכי העברת מידע לקבוצות ומגזרים ייחודיים (כגון צעירים - סטודנטים, מורים צעירים, אחרים, הדורות המבוגרים, מגזרים), קביעת דרכי גישה וקשר עם קבוצות ומגזרים אלה.
- ראוי להבחין באופן שיטתי בפערים בין אמפתיה, אהדה ותמיכה לסוגיהן מצד ממשלות ועמדות ביקורתיות בדעת הקהל; בפערים בין דעות של אנשי אליטות ומעצבי דעת קהל לבין דעת הקהל הכללית, על קבוצותיה; ובפערים בין התנהגות אוהדת בנסיבות "פרטיות" מצד ממשלות וגורמים אזרחיים, לבין התנהגות פומבית מתנכרת ("קשרים מוצנעים").
- ראוי להבחין בין ביטויי אהדה לישראל "חיוביים" (הקשורים בישראל עצמה) ו"שליליים" (למשל, אהדה המבוססת על מאבק באסלם);
- מעבר להיבטים אלה, ראוי שקביעת תמהילים תימסר לידי אנשי השטח, בהתאם לעקרונות יסוד שיכולים להיקבע במטה או בשיתוף פעולה בין גורמים במטה וגורמים בשטח. פירוט קהלי היעד וארגונים רלבנטיים בפרק 6 מבהיר את האמור. עם קהלי היעד נמנים צעירים ומבוגרים חסרי ידע על ישראל; בעלי ידע ועמדה יהודיים ולא יהודיים; ציבורים שאהדו את ישראל ומאסו בקונפליקט ותוצאותיו עד כה; וכן ערבים ובכללם פלסטינים מצד אחד וגורמים המטילים או שואפים להטיל חרמות כגון באקדמיה וכן אתרי שטנה באינטרנט. עם הארגונים הרלבנטיים נמנים ארגונים פוליטיים בינלאומיים ולאומיים, כולל ממשלות; ארגונים לא ממשלתיים (NGOs); ארגונים כלכליים, עסקיים וחברתיים; שותפים בפרויקטים הומניטאריים; טיפוח אליטות ודעת קהל; טיפוח תקשורת "מסורתית" וחדשה.

מה אפשר ללמוד מהמומחים? הערות לגבי מדיניות של דיפלומטיה

ציבורית

דיפלומטיה ציבורית איננה רק טכניקה. היא חלק מהמערכת החברתית

על פי Jan Melissen, מנהל המכון ההולנדי ליהסטים בינלאומיים, ד"צ עשויה להיות שם המשחק, אולם מה יש בו בשם?

אחדים הציעו שכדאי יותר לדבר על תקשורת פוליטית או על תקשורת אסטרטגית במקום על ד"צ. אף על פי כן יש ערך רב לשימוש במושג זה, באשר הוא מחזק את הדעה שד"צ מהווה חלק מתהליך רחב יותר שבו מדינות ואחרים מציגים את עצמם ואת האינטרסים שלהם זה לזה במילים אחרות, ד"צ איננה תופעה עצמאית, ובשום פנים ואופן אינה מהווה אך ורק יישום של טכניקות חדשות של שיווק, פרסום, ניהול מדיה או ספין להתנהלות של יחסים בינלאומיים, אלא היא ביטוי לתבניות גדולות יותר של שינוי בדיפלומטיה. המהות היא בהכרה שהעיסוק בדיפלומטיה עובר לפאזה אחרת, הרחק מעולם ה-CD וקרוב יותר לרחוב הראשי. ייתכן שמודל חדש שיתופי לגבי דיפלומטיה יצמח מתוך התפישה של ד"צ. גישה זו לדיפלומטיה הנעה בהדרגה מחוץ לגבולותיה הקלאסיים, משתפת פעולה יותר ויותר עם סוכנויות וארגונים אחרים ומתפקדת במגוון של רשתות – מסייעת ליצור סביבה שבה ד"צ יכולה לפרוח. כך, נראה שכאשר פקידי ממשל פועלים כדיפלומטים ציבוריים בעשור הראשון של המאה ה-21, הם חייבים לקבל את העובדה שתפקידם בעניינים הבינלאומיים אינו כשהיה בעבר. בנוף הגלובאלי של קשרים רב-שכבתיים בין מדינות, דיפלומטים חייבים להכיר בכך שהם כבר לא במרכז היחסים הבינלאומיים (Melissen, 2006).

דיפלומטיה ציבורית ותקשורת

למותר לציין כי הודות לטכנולוגיה, הדיפלומטיה הציבורית מגיעה לקהלים שמעולם לא הגיעו אליהם בעבר. המדיה המסורתית – רדיו, טלוויזיה ועיתונות – ומקורות המידע החדשים יותר, לרבות שידורי לוויין, אינטרנט, מדיה סלולארית ושילובים שונים, משמשים להצגת מדיניות באופן ברור וישיר ולמיקוד מאמצים לגייס תמיכה במדיניות זו. אף על פי כן, המטרות של דיווח זה דורשות מספר הערות על השלכות הפריחה חסרת התקדים של התקשורת על הדיפלומטיה הציבורית.

חשיפה וידע רקע: על אף העובדה שהמרחב הווירטואלי עשיר במידע על נושאים בינלאומיים, ושלציבור יש גישה פוטנציאלית לכמות עצומה של מידע, הרוב המכריע מגלה עניין מועט לבדוק בעצמו נושאים בינלאומיים. הדימויים שיש לציבור על שחקנים בינלאומיים מתבססים על שני גורמים עיקריים: חשיפתם למסרים, דימויים וטקסטים מתווכים ע"י גורמים שונים וכן ידע רקע שמאפשר רמות שונות של הבנה. דעות בציבור נובעות מקריאה של דיווחי מדיה וממידת ההבנה לגבי דעות המופצות ברשתות עשירות במידע הכוללות דעות של מעצבי דעת קהל, כגון פוליטיקאים ומומחים מתחום האקדמיה, המדיה, הממשלה, עולם המסחר; וכן מקורות פילנתרופיים, של חברות אזוריות ושל ארגונים ללא מטרות רווח. ההשלכות לגבי ד"צ הן שלמרות שהופעה בערוצי המדיה היא תנאי הכרחי לד"צ יעילה, הרי שנודעת חשיבות זהה גם להגעה לרמות ההבנה, שבלעדיהן למסרי הדיפלומטיה הציבורית תהיה השפעה מזערית או אף אפסית.

מהירות התגובה: מהירות התקשורת במאה ה-21 הינה גורם נוסף חשוב במלאכת הדיפלומטיה הציבורית. במובן זה, ניתן להסכים עם Chitty (2007) כי אין דבר שמדגים את ההכרה בהאצת קצב הדיפלומטיה באופן מוחשי, יותר מאשר הקונספציה וההקמה בפועל של יחידת תגובה מיידית של Karen Hughes, תת מזכירת המדינה לד"צ ויחסי ציבור במשרד החוץ של ארה"ב בין 2005 ל-2007. יחידת התגובה המיידית מנטרת אתרי אינטרנט ומדיה מרחבי העולם ומסבה את תשומת הלב של צוותה של תת המזכירה למסרים שיש צורך להגיב עליהם. Chitty מציין כי כמות החדשות היא כרגע כה עצומה, חסרת גבולות ובעלת פוטנציאל נפיץ, עד שניטור שוטף ותגובה מיידית הפכו לצורך חיוני.

קץ לאימפריאליזם המדינה? הנוף המתפתח של מדיה גלובאלית מהווה אתגר נוסף לדיפלומטיה הציבורית. בשנות השבעים המאוחרות ובשנות השמונים המוקדמות חוקרי תקשורת עסקו בדיון אודות סדר עולמי חדש בענייני מידע, שבו הצפון העשיר לא ישלוט עוד בדרום העני במדיה ובתקשורת. Gouveia (2006) מציין כי הדבר קורה כעת. יזמים ברחבי העולם משיקים ערוצי טלוויזיה מקומיים איכותיים בתקציבים זעומים. ערים בעולם השלישי יכולות לממן ערוצי חדשות המוקדשים לענייניהן. ומעל לכל, להופעת רשתות לוויין לא מערביות נודעת השפעה עצומה על יחסים בינלאומיים. המסר של אל-ג'זירה ודומיו הוא שהפקה והעברה של מסרים במדיה אינן נשלטות יותר על ידי המערב, כפי שהיה לפני 10 או 15 שנים. אין זה כך רק בעולם הערבי: ב-2006, המרכז למדיניות חוץ פרסם דוח המצדד בהקמת ערוץ טלוויזיה פאן-אפריקאי, מעין 'אל-ג'זירה אפריקאית', כצעד נוסף לקראת דמוקרטיזציה ופיתוח כלכלי של היבשת. יש גם דיבורים על יוזמות להקים ערוצי טלוויזיה אפריקאיים אזוריים באנגלית ובצרפתית, שירות עצמאי בסוויילית, שירות בסומלית ושירות צפון אפריקאי. De Gouveia טוען שמגמה זו תמשיך להשפיע ולעצב מחדש את הנוף שבו מתנהלת הדיפלומטיה הציבורית. למרות זאת, אין זה תהליך חד-צדדי. ההכרה בתפקיד שמשחק BBC העולמי, כמו גם העמידות של הרשתות המערביות, כגון Fox, CNN ו-Sky מגלות שניתן לצפות לדיווחים מגוונים יותר.

דיפלומטיה ציבורית ויחסי ציבור: מחלוקות בנושא המיתוג

העמדות הבאות מדגימות חלק מן הדעות לגבי עיסוק "תעשייתי" שהדיפלומטיה הציבורית, ההולכת וצומחת, עושה במיתוג. למרות שעיסוק זה לא נכלל במטרות של פרויקט מחקרי זה, דעות אלה עשויות להיות רלוונטיות לבחינת האנשים והארגונים העוסקים בד"צ.

Melissen (2006) מציין שקל לבקר דיפלומטיה ציבורית על ידי הפניית אצבע לנהלים העכשוויים שכמעט לא עושים דבר, למעט להטיל ספק ברעיונות כמו 'דיאלוג' ו-'הדדיות' בתחום של תקשורת רשמית עם קהלים זרים. בכל מקרה, יש הגיון בנקיטת גישה נורמטיבית ובאבחנה בין ד"צ לבין נהלים דוגמת תעמולה בינלאומית, שלהם דפוסי תקשורת שונים לחלוטין. גם אין זה יעיל לאחד ביחד או לערפל הבדלים משמעותיים בין תפישות כמו ד"צ ומיתוג מדינה, או אפילו למזג בסתר תפישה אחת לתוך האחרת. מה שיהיה יעיל לדיפלומטים הוא לנסח באופן ברור מספר הבדלים בסיסיים.

כמו דיפלומטיה באופן כללי, ד"צ נוגעת בבניית קשרים ולא בביטוי זהות, הנמצא – כך נראה – בלב ליבו של המיתוג. מספר תיאוריות סוברות כי מוטב שהעוסקים בד"צ לא יגבילו עצמם לגישה שיווקית במגעם עם קהלים זרים. הוא ממשיך וטוען שמיתוג היה ברובו תהליך ספונטאני במקרה של מדינות, שבדרך כלל נזכרות כסיפורי הצלחה של מיתוג ביחסים בינלאומיים עכשוויים, כגון ספרד ואירלנד. לא ניתן להאשים יועצים בכך שהם מדברים על מיתוג באופן מעשי, כדבר שניתן להשיג (ובסופו של דבר לרכוש), אך האמת היא שיש הרבה משרדי חוץ וממשלות שהתפכחו, מאשר סיפורי הצלחה של מיתוג. לא זאת בלבד שמספר מדינות בבלקן ובמרכז אירופה איבדו את התלהבותן הראשונית כאשר ההבטחה שהייתה גלומה במיתוג לא הצליחה לקצור פירות, מספר משרדי חוץ באירופה המערבית הגיעו למסקנה שבמקרה הטוב מיתוג לא יכול למלא את הצרכים (הפוליטיים לעתים קרובות) של ד"צ של משרדי חוץ, ובמקרה הרע – אינו יכול להתעלות מעל לגישה נוקשה למדי ולעתים אף שטחית של קידום מדינה. ייתכן שקיים מתח תמידי בין הנוקשות של גישת המיתוג לבין המגוון והפלורליזם של חברות מודרניות. העברת הצלחת המיתוג מהסקטור התאגידי ליחסים הבינלאומיים בין מדינות עשוי להיות קיצוני מדי.

יחסי ציבור בדיפלומטיה ציבורית: מהטמעה (embedding) למיקור (outsourcing): מאידך גיסא, הקטע הבא מתוך עבודה של Deos, Pigman ו-Shandwick (2006) נוקט בגישה ביקורתית פחות, בטענתו כי אין מודל דומיננטי לאינטראקציה בין ממשלה לבין המגזר הפרטי בעניין הדיפלומטיה הציבורית, וכי מה שנוטה לעלות הוא מעין סיווג של הדרכים בהן צוותים דיפלומטיים רשמיים של ממשלות מקיימים מגע עם אנשי יחסי ציבור במגזר הפרטי על מנת להשיג מטרות של ד"צ ומיתוג המדינה. סיווג זה מוצג כרצף של מבני יחסים עסקיים הנע ממודל 'מוטמע' יותר לגישה 'ממוקרת' יותר. בקצה המוטמע משרדי חוץ שוכרים צוות מיומן ביחסי ציבור, שלא במגזר הפרטי, או מעסיקים אנשי יחסי ציבור לסייע בהכשרת אנשי ד"צ. בערך במרכז הרצף נמצא שימוש ממשלתי במפגשים ממומנים באופן פרטי, כגון הפורום הכלכלי העולמי (WEF) על מנת לממש מטרות של ד"צ תוך שימוש בדיפלומטים של ממשלות.

לקראת הקצה הממוקר של הרצף נמצא הנוהג החדש יותר של ממשלות, השוכרות חברות פרטיות לביצוע פעילויות ד"צ מסוימות. הקצה הממוקר לחלוטין של הרצף כולל את הדיפלומטיה הציבורית שנעשית על ידי גורמים פרטיים בשם הממשלה. הסיווג מדגיש את המידה שבה ניטשטשו הגבולות המסורתיים בין גורמים ציבוריים ופרטיים בדיפלומטיה. טשטוש הגבולות הזה בדיפלומטיה מעלה באופן בלתי נמנע נושאים כגון ניגוד אינטרסים, תחרות נאמנויות פוטנציאלית בתוך הצוות וכוחו של הגורם הכספי ככוח מניע. על מנת להתמודד עם סוגיות אלה, האבחנה הברורה ביותר היא שיש לנהוג בשקיפות מלאה בשאלות כגון מי מבצע איזה שירות עבור מי וכן כיצד ועל ידי מי הם מקבלים תגמול. קשרים בין משרדי חוץ של ממשלות לבין עסקים פרטיים אינם מבטיחים כל ערובה לשקיפות, אך הם טובים בדיוק באותה מידה במצבים בהם דיפלומטיה ממשלתית נעשית באופן פנימי לחלוטין.

ייתכן שדיפלומטים פרטיים ממוצבים טוב יותר לצורך גישור על פני פערים וזרויות בין לקוחותיהם ואחרים – קהלים גלובליים, ממשלות אחרות – בדיוק מכיוון שסביר ביותר שמה שמניע אותם הוא הרצון להשיג תוצאות טובות עבור הלקוח שלהם, כפי שאלה נתפשות על ידי הלקוח, ולכן ימצבו את עצמם טוב יותר על מנת להבטיח את המשך העסקים.

בנימה פילוסופית יותר, Melissa Aronczik (2008) שואלת: אם מטרות הדמוקרטיה הן בהגדרה טובת הציבור ועידוד של השתתפות קולקטיבית של האזרחים והשגת תגמולים צודקים ושוויוניים לטובת הכלל, מה קורה כשטובת הכלל הזו נופלת לידיים של מיתוג פרטי וסוכני פרסום? מתוך סדרת ראיונות עומק עם יועצים וחוקרים מחברות פרסום ומיתוג, טענתה מתמקדת בהנחות הפזיזות ובהשלכות המעשיות של מלאכת המיתוג של המדינה. באמצעות ניתוח זה, מאמרה מקדם הצעה כפולה: ראשית, על ידי שימוש במשאבים הסימבוליים ובתהודה של שיח לאומני המנציחים את מצב המדינה כמסגרת המעניקה זהות, נאמנות ושייכות, מיתוג מדינה משמר ומרחיב את המדינה כזהות לגיטימית בהקשר של מודרניות גלובאלית. אף על פי כן, אין הדבר נעשה ללא גרימת שינוי ניכר. זהו הבסיס להצעתה השנייה: **שהאידיאולוגיה והנהלים לפיהם מתבצע מיתוג מדינה משנים את ההקשר התרבותי שבו זהות המדינה באה לידי ביטוי והבנה.** על ידי העברת הסמכות מפקידי הממשלה הנבחרת לאנשי פרסום ומיתוג, על ידי החלפה של אחריות בסיוע ועל ידי התאמת הדיון במצב האומה לקטגוריות שמעדיפות סוג מסוים של ייצוג קולקטיבי על פני ביטוי מגוון, מיתוג המדינה משפיע על הבסיס המוסרי של אזרחות לאומית.

"מימד הפזורה": מרכיב חדש בדיפלומטיה הציבורית

בשנים האחרונות התפתחה הדיפלומטיה הציבורית תחת השפעה של גבולות קלים לחצייה, שהולכים ונעלמים במהירות כתוצאה של הגירה חוקית ובלתי חוקית והשגת אזרחות על ידי מהגרים. היא התפתחה גם תחת ההשפעה של רשתות תקשורת לשם שימור הקשרים והנאמנויות ל"מולדת הישנה". כך, ניתן לראות ברשתות של הפזורה משאב ואתגר לד"צ.

באירופה, המקרה של בריטניה מודגם בצורה הטובה ביותר על ידי המשלחות הקבועות של מוסלמים בריטיים המסיירים בעולם האיסלמי. מרצים דנים ומקיימים קשרים עם המדיה, במטרה לחנך את האנשים לגבי הגיוון של החברה הבריטית, ובמיוחד, החופש הדתי בה. גרמניה היא מדינה אירופית חשובה נוספת, שבה נושאים הקשורים לפזורה מהווים חלק מקונצנזוס בסיסי לגבי מספר נושאים מרכזיים של ד"צ בשנים הקרובות. כך, Rainer Schlageter, מנהל תקשורת, דיפלומטיה ציבורית ומדיה במשרד החוץ של גרמניה מציין כי (Schlageter, 2006):

- לגרמניה תפקיד חשוב בפיתוח העתידי של האיחוד האירופי;
- גרמניה צריכה לתרום למניעת משברים פוליטיים, כלכליים ואקולוגיים ברמה הגלובלית;

- גרמניה מחויבת למלחמה בגזענות ואנטישמיות;
- גרמניה צריכה לצמוח ככוח כלכלי ומרכז עסקי;
- גרמניה צריכה למלא תפקיד חלוצי במחקר, בחדשנות בתחום החברתי, הטכנולוגי והכלכלי;
- גרמניה צריכה לשמש בית למוסיקה, אמנות, עיצוב ואופנה מודרניים ופופולאריים.

הקשרים עם קהילות פזורה מגלים מימד נוסף של דיפלומטיה ציבורית: לפי Gouveia (2006), אין עוד להגביל מדיניות חוץ וד"צ אך ורק למדינות זרות. בדיוק כפי שממשלות מתחילות למנף קהילות "פזורה" בשירות אסטרטגיות של ד"צ, כך הן מנהלות יותר ד"צ מבית. כתוצאה מהפיגועים של יולי 2005 בלונדון והרצח של Pym Fortuyn ו-Theo Van Gogh באמסטרדם, הממשלות הבריטית וההולנדית כבר התאימו עצמן לכך. בעקבות הפיגועים בלונדון התאספו קבוצות עבודה של מומחים למניעת קיצוניות לשם מתן מענה לאיום הפנימי החדש. עבודתן, ודאי שלא הייתה מושלמת או נטולת מחלוקות, אולם היא מסמלת מגמה בלתי נמנעת בדיפלומטיה הציבורית. משרד החוץ הבריטי בוחן כעת, לדוגמה, אמצעים ספציפיים לקיום קשרים טובים יותר עם קהילות אפריקאיות קטנות היושבות בבריטניה. בעולם גלובלי שבו יותר ויותר אנשים מהגרים למדינות אחרות, אך הגיוני הוא שהדיפלומטיה הציבורית תעסוק לא רק בקהלים זרים בחו"ל, אלא גם בקהלים זרים בבית.

"מימד הפזורה" של דיפלומטיה ציבורית הוא רלוונטי במיוחד לישראל, בהתחשב בקשרים המיוחדים של הפזורה היהודית עם ישראל (ובצורך של הדיפלומטיה הציבורית בקשרים בין-עדתיים בישראל) במונחים אתניים, דתיים, משפחתיים, אידיאולוגיים וחומריים. כך, מוטב שמדיניות הדיפלומטיה הציבורית בישראל תקדיש תשומת לב מיוחדת לאספקטים הקשורים בפזורה כגון שדולות (ראה Mearsheimer & Walt) והיבטים אחרים של ד"צ.

דיפלומטיה ציבורית: לקחים מן העבר

ששה מתוך שבעת הלקחים מההיסטוריה של ד"צ, כפי ששורטטו במאמר מאת Nicholas Cull, מאוניברסיטת דרום קליפורניה (2007), רלוונטיים ביותר לישראל. הטענה הכללית של Cull היא שעולם הדיפלומטיה הציבורית החדש פתח הזדמנויות חדשות, אך לא מחק את הרלוונטיות של ההיסטוריה של הדיפלומטיה הציבורית. לקחי העבר נראים אף יותר רלוונטיים בעידן שבו ממלאת התקשורת תפקיד שאין לו תקדים. בין אם התקשורות עוברות בצורה דיגיטאלית או בכתב, הבסיס של הדיפלומטיה הציבורית והלקח שהוא מלמד נשארים תקפים כיום, כפי שהיו בזמן שהמונח 'דיפלומטיה ציבורית' נטבע בשנות השישים – או כפי שהיו במאות הקודמות, כאשר דורות של אנשים עסקו במלאכה מבלי להיות ערים לשמה. הקטעים הבאים מסכמים לקחים אלה.

דיפלומטיה ציבורית מתחילה בהקשבה: רוב הממשלות סבורות כי הדבר העיקרי בד"צ הוא דיבור. זוהי טעות. הדיפלומטיה הציבורית במיטבה מתחילה בהקשבה: איסוף וניתוח עקביים של דעות של קהלים זרים. יש צורך שההקשבה תיראה כאילו היא נעשית בכנות. המלכודת הראשית בהקשבה היא שהיא נעשית פולחן בלבד. הטכנולוגיה החדשה הפכה את ההקשבה לקלה יותר עבור דיפלומטים ציבוריים. כיום קיימת תוכנה שמאפשרת לנטר בלוגים בזמן אמת ולאחר את הטיפול בנושא מסוים ברחבי העולם על בסיס יומי. הצורך להיות נראה על מנת להקשיב לא קטן; אדרבא, הוא גדל בשל הסיכון החדש שטכנולוגיה עלולה להרחיק באופן כלשהו בין הדיפלומטים הציבוריים והקהל שלהם. בדיפלומטיה ציבורית, קשרים אנושיים נותרו חשובים ביותר.

יש לקשור דיפלומטיה ציבורית למדיניות: חוק הזהב של ד"צ הוא שהחשוב הוא לא מה שאתה אומר אלא מה שאתה עושה. אין תחליף למדיניות יציבה, כפי שנאמר על ידי קונפוציוס לפני 2,500 שנה בדברו על שליטים חכמים ש"היו מושכים בזכות". זוהי התובנה שעומדת במרכז תפישת 'העוצמה הרכה' של Joseph Nye. כיום חשוב יותר מאשר אי פעם שד"צ תמלא תפקיד בעיצוב המדיניות. בעולם של חדשות גלובליות בזמן אמת, שבו קרסו הגבולות בין זירות שונות של חדשות ברחבי העולם, טעות במדיניות אינה מוגבלת לאזור מסוים, שהרי ניתן לראותה בכל העולם, באופן מיידי.

דיפלומטיה ציבורית איננה הופעה לצריכה ביתית: אחת הבעיות הגדולות העומדות בפני ד"צ כיום היא הנטייה של מספר ממשלות לתפוש את מלאכתן לא כאמצעי למשוך קהלים בינלאומיים, אלא כמנגנון להרשים קהלים מקומיים. ממשלות אלה מנהלות ד"צ מעבר לים למטרות תעמולה בבית. נראה שזהו המניע הדומיננטי שמאחורי הדיפלומטיה הציבורית הסינית העכשווית. כיום, ההקשר הפוליטי של ד"צ דורש כי היא תניב תוצאות שניתן לכמת, אשר בתורן תאיימנה ליצור דעה קדומה כלפי אותם אלמנטים בדיפלומטיה הציבורית שיכולים להראות בקלות יעילות לטווח קצר.

דיפלומטיה ציבורית יעילה דורשת אמינות אולם לכך יש השלכות: חוסר ההתאמה בין הרכיבים השונים של ד"צ מוביל לקשיים אינטנסיביים בניהולה. ההיסטוריה של סוכנויות ד"צ ברחבי העולם נראית לעתים כמריבה נצחית בין דחף צנטריפוגלי כלפי עצמאות הפעולה לבין דחיפה צנטריפטאלית (כלפי המרכז) של תיאום מדיניות. המבנה של ד"צ שאומץ בבריטניה, שכולל חלוקה ברורה של העבודה על פי פונקציות – משרד החוץ עוסק בהקשבה והסברה, המועצה הבריטית – בתרבות וחילופים, ה-BBC – בשידורים בינלאומיים – נראה כמודל מצוין שאחרים ייטיבו לעשות אם יאמצו אותו. אמינות נשארה הבסיס של הדיפלומטיה הציבורית היעילה, והעולם של הדיפלומטיה הציבורית החדשה מעניק מרחב הזהוד גדול אף יותר לאמינות זו.

לפעמים הקול האמין ביותר הוא לא שלך: הרצון המובן להיראות יעיל דחף ממשלות בעבר למקם את עצמן במרכז הדיפלומטיה הציבורית – ללא קשר לעובדה האם קולן מתאים לקידום המטרה אותה הציבו לעצמן. חלק מן המקרים היעילים ביותר של ד"צ התרחשו כאשר המדינה לקחה צעד אחורה או העניקה לאחרים את הרשות לספר את הסיפור.

בעידן של טכנולוגיית 'עמית לעמית', נראה שהאמינות האולטימטיבית היא בידיהם של 'אנשים מן היישוב'. משמעו של דבר הוא שד"צ יעילה תהא זו שתגייס אנשים מן היישוב ותספק להם מידע שיוכלו להעביר לעמיתיהם. ההמשגה המתאימה לד"צ היא לא של מנגנון תקשורות יחידות לקהל המטרה, אלא שילוב רעיון שניתן לייצרו מחדש לתוך מטריצה, כך שניתן יהיה להעבירו בקרב קבוצת המטרה.

דיפלומטיה ציבורית היא עניין של כולם: מאוד מפתה למדר ד"צ כבלעדית לאלה שמקבלים משכורות על עבודתם בתחום; אבל יש בכך משום התעלמות מתרומתה של ד"צ שנעשית בידי 'אזרחים דיפלומטים' ו-'אנשים לאנשים'. האזרחים ממלאים תפקיד בקידום המסר או הדימוי שהדיפלומט הציבורי רוצה להקרין לעולם. בדיוק כפי שד"צ רגישה למדיניות גרועה, היא רגישה גם לאנשים בלתי מוצלחים. לעתים הקרב העיקרי בד"צ אינו בהקרנת דימוי מעבר לים, אלא בשכנוע האוכלוסייה המקומית להתעלות ולעמוד במוניטין שכבר יש לה. מסרים הממומנים על ידי הממשלה הם רק מנגנון אחד שבאמצעותו ניתן כיום ליצור תקשורת המגשרת על פני גבולות. דעות נוצרות כיום גם על ידי התנסויותיהם הישירות של אנשים הנפגשים במרחב הווירטואלי או בעולם האמיתי. דימויה של מדינה יכול להיות מעוצב על ידי ההתנסויות של תושב חוזר או של מחפש מקלט מדיני באותה מידה שהוא יכול להיווצר על ידי התבטאויות של פקידי הממשל הגבוהים ביותר.

מה יכולים משרדי חוץ ללמוד מהמומחים?

Melissen (2006) שואל: מדוע מדינות מסוימות מעניקות לד"צ חשיבות גבוהה מאשר מדינות אחרות? במספר מדינות, המאמצים עשויים לתמוך במטרות מדיניות חוץ ארוכות טווח, כמו במספר מדינות במרכז אירופה, השואפות להתקבל לאיחוד האירופי. בנוסף, ד"צ עשויה לכוון להגברת יצוא והשקעות זרות במדינה, המהווים בדרך כלל מניע מרכזי בפיתוח מדינות. הדבר גם יכול לסייע לכוחות קטנים לקבל מקום מרכזי יותר על במת העולם (נורווגיה), ואף לעזור להם בביטוי זהותם (קנדה), או לשמש כלי בביטוי המחויבות שלהם לחברה בינלאומית יציבה ולסדר רב-צדדי שליו (גם קנדה וגם נורווגיה). אחרים סבורים כי ד"צ עשויה לעזור בתיקון דימויים סטריאוטיפיים מזיקים בקרב קהלים זרים (ישראל, מדינות הבלקן) או לסתור תפישות שליליות בחו"ל כתוצאה מתקריות ו/או משברים בחברה המקומית (ישראל). ד"צ איננה תפישה המתאימה לכל באותו אופן, אולם מהם מעט מן המאפיינים הבולטים של הדיפלומטיה הציבורית החדשה שעל דיפלומטים מתחילים בתחום זה להיות ערים להם?

דיפלומטיה ציבורית של שגרירויות מותאמת תמיד לנסיבות ולעניינים המקומיים: עבור אלה העוסקים בחברות זרות ברור, כמובן, שבמדינות מסוימות ניתן לטפל במספר נושאים שנויים במחלוקת בעוד שבמדינות אחרות לא ניתן לעשות כן. נושאים איתיים' בהולנד, כגון סמים והמתת חסד, אינם חומר של ד"צ בטורקיה או בארה"ב, למשל, בעוד שגרמניה וספרד שכנותיה פתוחות הרבה יותר לחברה ההולנדית ורואות בה מעין מעבדה חברתית.

דיפלומטיה ציבורית עשויה להיות כלי יעיל ביותר בגישור על פני פערים בין תרבויות השונות באופן קיצוני, אולם לרוב עוסקים בה בין מדינות ואזורים שבהם יש עצמאות כלכלית גדולה (האיחוד האירופי, ארה"ב וקנדה) או בין חברות הקשורות זו בזו ברמות רבות ושונות (האיחוד האירופי). ההדגשה המוגזמת לעתים שנותנים לארה"ב בדיפלומטיה הציבורית הישראלית הינה מקרה מבחן.

כמו כן, קל יותר לפעול ברשתות סגורות: הספרות על ד"צ מדגישה את הנקודה הנראית ברורה לכאורה כי עיסוק בקבוצות מטרה זרות צריך להיות רחוב דו צדדי, שד"צ היא למעשה דיאלוג ולא תהליך חד כיווני של העברת מסרים. במילים אחרות: ד"צ עוסקת גם בהקשבה וקבלה ולא רק בדיבור והעברה. אולם כרגיל, קל יותר להבין תיאוריה מאשר לשנות פעולות. למשרדי חוץ יש בדרך כלל ניסיון רב בהפצת סוגים שונים של מידע אודות המדינה שלהם. אולם יש להם ניסיון מועט יותר באמנות הדיאלוג עם ארגונים לא רשמיים ויחידים בחו"ל. ייתכן שמדינות מתפתות לראות בד"צ כלי להעברת מסרים, מבלי לראות בתקשורת עם קהלים זרים כדרך דו כיוונית כנה. יש צורך, אם כן, בשינוי רדיקלי בהרגלי העבודה ובתרבות הדיפלומטיה.

דיפלומטיה ציבורית היא עדיין עניין משני למדי עבור רוב העוסקים במלאכה. נראה שדרגי ניהול בכיר במשרדי חוץ של מספר הולך וגדל של מדינות משוכנעים בחשיבותה של הדיפלומטיה הציבורית, ומספר מחלקות מידע אף קיבלו את השם החדש של מחלקות ד"צ – אולם שינוי שם המשחק אינו כשינוי המשחק עצמו. לרבים מאנשי המקצוע הזוטרים ובדרגות הביניים יש ודאי סיבות טובות להאמין שהקריירות שלהם יצליחו יותר בסקטורים אחרים של המשרד. שילובם בעבודה היומיומית של משרד החוץ ותגמול של עבודת ד"צ במונחים של קידום היא, אם כן, אתגר חשוב ביותר. רוב משרדי החוץ לא התחילו אפילו להעניק חשיבות מרכזית לד"צ, ומדינות חלוצות המצויות בתהליך זה, לרבות בריטניה, קנדה וארה"ב, יודעות ששילוב ד"צ במנגנון קביעת מדיניות החוץ דורש סבלנות ותמיכה משמעותית של הדרגים הגבוהים ביותר.

משרדי חוץ הסבורים כי שינוי מרחיק לכת של הרגליהם הוא טרם זמנו אולם מתמודדים עם הצורך הבווער לטפל במוניטין שלהם מעבר לים – עלולים להתפתות ולמקור את הטיפול בדימוי שלהם ליועצים פרטיים. שכירת מומחי תקשורת חיצוניים אכן עשויה לעזור לעבודת הדיפלומטיה הציבורית בצורה משמעותית, אולם לא ייתכן שיועצים פרטיים יהיו תחליף לעבודה של העוסקים הרגילים בתחום. השורה התחתונה היא שד"צ היא עסק של 'עשה זאת בעצמך'. כלל ברזל הוא שלא אמור להיות מתח בין ד"צ של מדינה לבין מדיניות החוץ הממשית שלה, בדיוק כפי שמיתוג מדינה צריך להיות מבוסס על המציאות ולא לסתור אותה בשום אופן. כמו שהמקרה של ארה"ב מראה באופן ברור, ד"צ לא יכולה להסתיר ולפצות על מדיניות כושלת. במקום שבו תמונות ומעשים מדברים חזק יותר ממילים, ד"צ היא בפירוש הדבר הקשה ביותר.

אבחנה זו אינה רלוונטית רק לארה"ב, אלא מהווה אבחנה שמדינות רבות צריכות לשנן שוב ושוב, אף כי בקנה מידה קטן יותר ועם פחות נושאים דרמטיים על כף המאזניים. מדינות אחרות חשופות באותה מידה במקרה שמה שהן מספרות והדימויים שהן מקרינות אינם תואמים לתפישות הקיימות מעבר לים.

מה עומד בפנינו?

לבסוף, על פי Gouveia (2006), ציפיותינו לטווח הקצר יכולות להיות שיותר ויותר מדינות תעסוקנה בד"צ, כאשר הד"צ תהיה יותר אגרסיבית ותחרותית וכאשר, בו בזמן, היא תהיה יותר קואופרטיבית. נראה נוף מדיה גלובלי שהופך להיות מורכב ותזזיתי יותר, ושלא יישלט יותר על ידי המערב, שבו ד"צ תנוהל גם מבית וגם מחוץ, שבו ד"צ תיעשה לעתים קרובות על ידי תאגידים ויועצים פרטיים בשם הממשלה, שבו טכנולוגיה תשפיע יותר ויותר על ההתנהלות ובמיוחד על המדידה וההערכה של ד"צ, ושבו תקשורות אסטרטגיות תשמשנה באופן קואופרטיבי בניהול האתגרים הגלובליים של זמננו. הסתגלות לנוף המתפתח הזה של ד"צ לא תהיה קלה לקובעי המדיניות, אולם זהו נוף שעליהם ללמוד להעריך ולהבין, במיוחד אם ממשלות תרצנה להתמודד בהצלחה עם האתגרים הגיאופוליטיים המשתנים של זמננו.

מקורות

- Aronczik, M., "Living the Brand": Nationality, Globality and the Identity Strategies of Nation Branding Consultants, *International Journal of Communication* 2, 2008, 41-65
- Chitty, N., *Public Diplomacy: Developing Road Rules*, Submission to the Senate Foreign Affairs, Defence and Trade Committee, Inquiry into the nature and conduct of Australia's public diplomacy, February 7, 2007.
- Cull, N.J., "Public diplomacy: Seven lessons for its future from its past", www.fco.gov.uk, 2007
- De Gouveia, P. F., "The Future of Public Diplomacy", presented at the Madrid Conference on Public Diplomacy – *The Present and the Future of Public Diplomacy: A European Perspective*, 2006. <http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/276.asp>
- Mearshheimer, J.J., and S.M. Walt, *The Israel Lobby and US Foreign Policy*, New York 2007
- Melissen, J., "Public Diplomacy between Theory and Practice", presented at the Madrid Conference on Public Diplomacy – *The Present and the Future of Public Diplomacy: a European Perspective*, 2006. <http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/276.asp>
- Nye Jr., J., "Public Diplomacy and Soft Power", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 2008, 94-109.
- Pigman, G. A. Deos, A., and Shandwick, W., *The Privatization of Political Communication: Public Relations and Public Diplomacy*, Paper presented to the British International Studies Association 2006 Annual Conference, Cork, Ireland, 18-20 December 2006
- Schlageter, R., "German Public Diplomacy", presented at the Madrid Conference on Public Diplomacy – *The Present and the Future of Public Diplomacy: a European Perspective*, 2006. <http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/276.asp>

נספח 1 - מצגת שליוותה את הרצאתה של ד"ר ננסי סנואו
בכנס הבינלאומי שנערך לדיון במסקנות המחקר
(Public Diplomacy As if Publics Mattered)

Dr. Nancy Snow
Syracuse University

Public Diplomacy As if Publics Mattered

We hold these truths...

When it comes to public diplomacy, there is no one definition today. You must consider other perspectives and test your own assumptions. A broad mind and intercultural orientation is helpful in order to transcend the dominance of UK/US schools of thought.

Global Publics Concept

- It is a function and concern of all nations and their citizens, including multinational organizations such as the European Union and United Nations.
- Traditional actors include public affairs and public information officers of the government, government broadcasters, and cultural mediators like sponsored exchange students and field workers
- New public diplomacy actors include those who challenge dominant assumptions in international relations and foreign policies of government (international terrorists, sports stars, celebrities, NGOs)

Elevator ride definition

Public Diplomacy is...

“an international actor’s attempt to advance the ends of policy by engaging with foreign publics.”

- Hey, does that include actors Brad Pitt and Angelina Jolie? Sure, ever heard of the [Cannes Film Festival](#) and [Global Green](#)?
- PD Under Secretary James K. Glassman is an international actor too. He's in Washington, D.C. and links public diplomacy to fighting violent extremism.

Official US Public Diplomacy is A War of Ideas

“Our mission today in the war of ideas is highly focused. It is to use the tools of ideological engagement – words, deeds, and images – to create an environment hostile to violent extremism. We want to break the linkages between groups like Al Qaeda and their target audiences.

Indeed, in the war of ideas, our core task is not how to fix foreigners’ perceptions of the United States but how to isolate and reduce the threat of violent extremism. Our task is not to build our brand but to help destroy theirs.”

-- Under Secretary of State James K. Glassman, 2008

PD Actors of Influence

Who is more influential?

- (1) A professional athlete, international film star, famous musician or author
- (1) The Under Secretary of State for Public Diplomacy and Public Affairs

Build Solidarity with Israeli Global Public Diplomats

- Identify who they are
- Ask them to work toward building the foundation for a new and modern Israel
- Cast a wide net and search for more than “the usual suspects” like governmental officials, academicians and journalists
- Focus on those who travel widely, are multicultural, and cosmopolitan

Traditional USPD (20th century)

- the influence of public attitudes on the formation and execution of foreign policies. It encompasses dimensions of international relations beyond traditional diplomacy;
- the cultivation by governments of public opinion in other countries;
- the interaction of private groups and interests in one country with another;
- the reporting of foreign affairs and its impact on policy;
- communication between those whose job is communication, as diplomats and foreign correspondents;
- and the process of intercultural communications.”

Traditional PD

- Official in nature
- Necessary evil as technology and new media democratized international relations
- Linked to foreign policy/national security outcomes
- One-way informational and two-way asymmetric
- Give us your best and brightest
- Passive public
- Crisis-driven and reactive (Let's put out fires, come in on crash landings)

New PD [Http://www](http://www)

- Publics to Publics
- Unofficial (NGOs, private citizens, practitioners)
- Everyone's doing it so in the Bill Clinton School of Rhetoric, it depends on what the definition of "it" is
- Active and participatory public
- Dialogic and exchange oriented, two-way symmetric
- Generally more long-term in reference to behavior

New PD: Collaboration Model

...there is a third form of engagement that scholars and practitioners of public diplomacy have generally overlooked. Collaboration—defined here as initiatives in which people work together on a joint venture or project—provides an equally critical and, in certain cases, more effective approach to engaging with foreign publics.

It moves our thinking from monologue and dialogue to collaborative models that engage publics.

Germany's Public Diplomacy

- Nation branding: Presenting Germany as a modern European nation of culture and a “Land of Ideas.”

The wording expresses a wealth of positive arguments and associations with Germany both within Germany and abroad: nation of science and culture—the land of poets and thinkers, innovative products that are “Made in Germany.”
- Engaging foreign target groups in dialogues is the fashionable current *leitmotif* of German PD.

New Israel (NI) = NPD

- Israel's global image is dominated by hard power images, in large part due to the Arab online activism. It is an incomplete picture, negatively distorted and asymmetrical in message content.
- Israel is also seen as a superpower client state to the United States; such an image reinforces the hard power emphasis of the Bush-Cheney administration post-9/11 years.
- NI NPD must challenge this prevailing picture. Accept that opposition will always exist. As I often say, “No one is neutral about the United States.” The same will always hold for Israel.

This *is* Israel (Not "the other")

- Partners in humanitarian projects
- Social and economic organizations and business
- Excellence in science and technology, health and medicine
- NGOs (both domestic and international)

Do not seek Sympathy

- Connotes weakness or victimhood
- New Israel is modern, open, democratic
- Allows publics to want to engage and learn more about the new modern Israel
- Connotes an active and forward-looking society over passive actor approach

Solidarity over Sympathy

- A. Creation of Solidarity: Among younger/older who lack knowledge about Israel
- B. Solidarity Maintenance: Among the knowledgeable and opinionated portion of the public
- C. Solidarity Revival: Those who once sympathized with Israel but are disturbed by our policies, conflicts or their results
- D. Coping with Hostility/Opposition: Academia, global activists, those who boycott national products, produce provocative Web sites

PD Challenges

"Today, American public diplomacy, its international communications with the world, wears combat boots. The Secretaries of Defense have used their podium to communicate . . . to the world far more effectively than the Secretaries of State since 9/11. . . . [I]t is increasingly the U.S. military that is in the critical 'last three feet' of engagement with foreign publics." -- Matt Armstrong

"American traditions and the American ethic require us to be truthful, but the most important reason is that truth is the best propaganda and lies are the worst. To be persuasive we must be believable; to be believable we must be credible; to be credible we must be truthful. It is as simple as that." --Edward R. Murrow, Director, USIA, May 1963

PD Recommendations for Israel

- Emphasize PTP personal contact and interpersonal communication
- Go viral and virtual; confront stereotypes online through public information campaigns
- Emphasize public information campaigns over heavy-handed influence or propaganda

Enormous advantage Israel has

- Unlike the United States of America, which dominates global media coverage, overseas knowledge about Israel is limited.
- The world is curious about Israel. It seeks to learn more, even if initial impressions may be negative.
- Very important image to promote is an Israeli society that is multicultural, modern, and innovative.

Israel: messages and images

The Neaman Document states this: Israel... "has a large amount of messages with too few images (mostly not flattering), and like other small countries concentrates mainly on problematic areas such as the occupation and human rights."

- The U.S. media promote a large amount of negative images and far fewer negative messages about Israel.
- Negative visual pictures dominate U.S. knowledge about Israel.
- Recommend that Israel combat dominance of negative visuals with "shared value" visuals. Show Israeli families, kids going to school, everyday normal living in modern Israel.

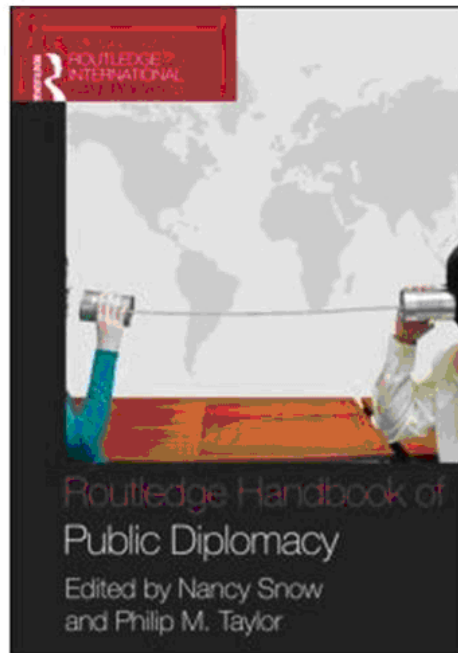
Israel and the U.S. "Shared Value"

Neaman Document: Israel has a palpable need for public diplomacy, mainly because its image as a state is, perhaps, associated with its policies more than other countries in the world.

With the exception of the United States, there is no doubt about that statement.

It is possible, however, for the world to like the people more than the government policies. Just look at the candidacy of Barack Obama.

Shameless PD Plug

Comments and Questions

Nancy Snow, Ph.D.
Associate Professor of Public Diplomacy
Newhouse School of Public
Communications
Syracuse University, New York 13244 USA

nsnow@syr.edu
www.NancySnow.com

נספח 2 - מצגת שליוותה את הרצאתו של ד"ר ג'וזף באטורה
בכנס הבינלאומי שנערך לדיון במסקנות המחקר
(Public Diplomacy of Small and Medium Sized Countries: Thoughts About Israel)

Why a focus on public diplomacy now?

- Diplomacy has always had a public face
- A traditional distinction between **public diplomacy** and **public affairs**

BUT

- In an information intensive global environment perceptions of a state abroad are created in a complex web of informational interactions – by and large by non-state actors
- Through such interactions *soft power* of a state is created

Soft power

“arises from the attractiveness of a country’s culture, political ideals, and policies. [...] When you can get others to admire your ideals and to want what you want, you do not have to spend so much on sticks and carrots to move them in your direction. **Seduction is always more effective than coercion**, and many values like democracy, human rights, and individual opportunities are deeply seductive.” (Nye 2004)

Public diplomacy: broadening the definition

- PD "basically compris[es] all a nation does to explain itself to the world" (Schneider 2004:1)
- PD "involves a much broader group of people on both sides, and a broader set of interests that go beyond those of the government of the day."
(Leonard 2003:16)

BUT how do we determine what is and what is not public diplomacy? (e.g. activities of football hooligans versus activities of pop-music artists)

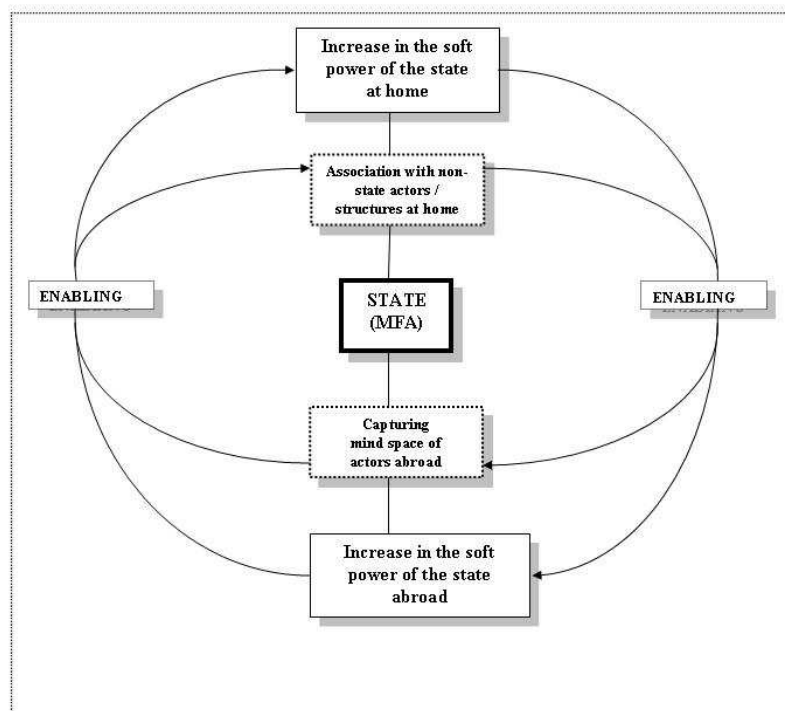
Public diplomacy as a multistakeholder enterprise

- Conduciveness or compatibility of non-state actors' actions and foreign policy values and priorities of the state
- ***PD comprises all activities by state and non-state actors that contribute to the maintenance and promotion of a country's soft power.***

PD-coordination through domestic network-building

- Direct steering of societal actors impossible
- Coordination through identification of shared image- and value-platforms
- Network relationships around mutual benefits from image- and value assets of societal actors and the state (e.g. IKEA and Sweden)
- PD therefore has both *a foreign dimension* and a *domestic dimension*

The domestic dimension of PD in Israel

- Bonds between societal groups and the state have been weakening (NI work on social resilience, IL 2028)
- Need for the creation and renewal of shared image and value platforms between the state and the societal groups
- Diversity of the IL society as a challenge: what are “the effective Israeli characteristics“? (Neaman Document)

Challenges in the domestic dimension

- How should one go about defining shared value and image platforms? (closed expert meetings or broad public discussions?)
- Different governmental actors have different priorities regarding the image of the country (PM’s office, MFA, IDF, line ministries) – a need for a coordinating body?

PD of small and medium-sized states versus major powers' PD

- Small states face the challenge of invisibility (or at best stereotypes)

Major powers are:

- Visible
- Represented by a broad array of messages and images
- Suspect of cultural imperialism

PD of small and medium-sized states versus major powers' PD

<i>Size of state</i>	Major powers	Small and medium-sized states
<i>PD characteristics</i>		
Mission	Advocacy	Capture attention
Volume and breadth of images and messages	High (a broad array of messages and images)	Low (a few niche messages and images)
Outset legitimacy	Low	High

Israel: a small state with PD-challenges of a great power

- highly visible (not always in a positive light)
- high volume of messages, but only few images
- its legitimacy constantly challenged

=> the mission of Israeli PD: advocacy + continuous explaining of the existence of Israel

Israeli PD as a dual Self-defense mechanism

- 1) generating and maintaining sympathy for and attractiveness of Israel, its society, values and policies and thereby defending it
- 2) arguing the right to exist as a state, to have a particular identity, to be as a collective Self (to have a right to be “self-described“)

Dealing with a challenged identity

- Identity is reflexive and others' recognition of our Self is crucial (Ringmar)

But what if others do not recognize our Self and imprint a different identity on us instead?

3 possibilities:

- Accept others' description (narrative) of our Self
- Try and change the notion of our Self
- *Act* and *be* in a particular way and thereby express the Self

'The Other Israel' as a key challenge

- Promoting Israel as a "normal" society related to the notion of 'the Other Israel' - innovation, culture, high-tech, multiculturalism, democracy (Neaman Document)

OK, BUT

- This would mean being subject to the same criteria of good governance and expectations of conduct on par with other 'normal' societies of the West.
- Success in re-branding towards Western-style normalcy and at the same time difficulties in living up to the conduct (for obvious security reasons in the region) would risk further undermining the levels of sympathy that Israel enjoys in the West

'Israel is real'

- Passing by the Middle East conflict in PD will not do it – this is what most people associate with Israel anyway
  - Focus instead on how culture, innovation, arts, democracy and fun in life can exist and thrive *despite* the conflict – this will be more credible and generate more attractiveness and sympathy
- = Promoting not “the Other Israel“ but the “real Israel“

Some practical steps

- Develop country-specific PD strategies based on the Neaman Document methodology focusing on segments of foreign publics
- Engage new electronic carriers of messages about Israel (PC games, Facebook, Second Life)

Sweden: Capturing attention through a virtual embassy

Sweden: Capturing attention through a virtual embassy

- The fact of opening a virtual embassy reported by most serious newspapers and TV-stations including BBC and CNN
- “Carl Bildt was the first foreign minister in the world to send an e-mail to Bill Clinton”
- The act of opening a virtual embassy used to tell the story about Sweden as a technology-savvy and innovative nation
- Carl Bildt’s blog

Norwegian PD: Janus-faced image-and value platforms

- Peace
- Nature
- Equality

= ambiguous value platforms that most societies and political regimes in the world can positively identify with

Israel: A 'multivocal' PD entity?

- The Neaman Document proposes a PD methodology enabling the development of country-specific strategies for the promotion of Israel.
- The methodology is, however, different from most PD strategies – it takes foreign perspectives of Israel as the point of departure

Cosimo
de' Medici,
the Elder
(1389 – 1464)

Israel: A 'multivocal' PD entity?

- Multiple local context bound PD strategies
- A level of ambiguity and heterogeneity at the core
- Single actions of Israel can be interpreted coherently from multiple perspectives simultaneously
- Israel hence having a 'multivocal identity' (Padgett and Ansell 1993) with all alters constructing their own distinctive attribution of the identity of ego

The Neaman Document could contribute to making Israel the Cosimo de' Medici of the public diplomacy world

Thank you.

מוסד שמואל נאמן למחקר מתקדם במדע וטכנולוגיה

1 מבוא

מוסד נאמן הוקם בשנת 1978 ביוזמת מר שמואל נאמן. מטרת המוסד ודרך פעולתו פורטו במסמכי ההקמה: "מוסד נאמן מוקם לסייע בחיפוש פתרונות לבעיות הלאומיות בתחום הפיתוח הכלכלי, המדעי והחברתי במדינת ישראל"; "בחירת נושאי הפעילות תותנה על ידי השאיפה לעידוד בפתרון בעיות המדינה לטווח בינוני וארוך, תוך ניצול מאגר כוח האדם המדעי והטכנולוגי הנמצא בטכניון וגיוס צוותות המורכבים מאנשי הטכניון ומחוצה לו לתקופות מוגבלות אשר ירכזו מאמציהם בנושאים שנקבעו".

להשגת יעדים אלה מקדם מוסד נאמן מחקרי מדיניות ומדיניות מו"פ מתוך כוונה לגבש על בסיסם ניירות עמדה ומסמכי מדיניות, אשר יובאו לפני הציבור המקצועי והציבור של קובעי המדיניות, ויצילו לפניהם חלופות שונות לקבלת החלטות.

2 ייעוד והיקף פעולה

הדגש העיקרי בפעילות המקצועית במוסד נאמן היא באותם תחומים שהם בפן הביניים, שבין מדע וטכנולוגיה ובין כלכלה וחברה. הפעילות בתחומי ביניים אלה הינה חשובה כיום יותר מאשר אי פעם בעבר, וזאת משום שבתקופתנו המדע והטכנולוגיה הם הכוח המניע לקידום ושגשוג כלכלי ויש להם השפעה מהותית על איכות החיים ועל מגוון של היבטים חברתיים. זה הייחוד של מוסד נאמן כמכון למחקרי מדיניות. היבט חשוב נוסף לפעילות בתחומי ביניים אלה אמור להיות האימפקט שלהם על המחקר המדעי והטכנולוגי ועל קביעת סדרי עדיפויות בתחומים אלה. קשרי הגומלין ההדוקים בין מדע וטכנולוגיה ובין כלכלה ובין חברה יוצרים מערכת מורכבת של היזונים הדדיים וכתוצאה מכך ההתפתחות המדעית והטכנולוגית כיום אינה מתנהלת בדרך עצמאית לחלוטין כפי שהיה בעבר הלא רחוק. היא מושפעת בצורה גוברת והולכת על ידי צרכים כלכליים וחברתיים. לפיכך, ההבנה של קשרי גומלין אלה הינה אלמנט חשוב נוסף בקביעת מדיניות מחקר ותחומי מחקר באוניברסיטאות ובמכוני מחקר.

3 מבנה ודרך פעולה

מוסד נאמן ממוקם בתוך קמפוס הטכניון ונהנה מהתשתית של מוסד זה. יחד עם זאת מוסד נאמן הינו גוף עצמאי מבחינה משפטית ומנהלית. מבנה זה מאפשר לו פעולה יעילה למילוי ייעודיו בכל הקשור לגמישות בהרכבת צוותי חוקרים ומומחים, הכוללים גם נציגים מאוניברסיטאות וגופים מחוץ לטכניון, הדרושים לפעילות הבין-תחומית.

4 פעילות מקצועית

סקירות של פרויקטים שונים, שבוצעו במוסד נאמן מוצגות בדיווחים השנתיים המופצים בציבור. חומר זה ופרסומים אחרים מוצגים באתר האינטרנט של המוסד www.neaman.org.il.

תחום מחקרי מדיניות לאומית הקשורים במדע וטכנולוגיה הנו גרעין הפעולה של מוסד נאמן. הוא משתלב בפעילויות יישום ופעולות משלימות נוספות, שעיקרן הוא יצירת קשר עם השטח, בכל הקשור לנתונים הנדרשים למחקרי מדיניות, שמטרתן ליצור תודעה בציבור המקצועי ובציבור מקבלי החלטות כדי ליישם את מחקרי המדיניות. הפעילות במחקרי מדיניות מקיפה ארבעה תחומים עיקריים: מדע-טכנולוגיה-כלכלה; סביבה תשתית ותכנון לאומי; טכנולוגיה וחברה; חינוך אוניברסיטאי, הון אנושי והתפתחויות מדעיות. פעילויות היישום כוללות, בין השאר, ייזום וניהול של השותפים האקדמיים בקונסורציה שבמסגרת מגנט ומאגרי מידע לשימוש החוקרים והציבור הרחב.

הטכניון - מכון טכנולוגי לישראל
מוסד שמואל נאמן למחקר מתקדם במדע וטכנולוגיה
טל. 04-8292329, פקס. 04-8231889
קרית הטכניון, חיפה 32000
www.neaman.org.il